

พลวัตความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน

โดย

นางสาวญาณิกา อักษรนำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พลวัตความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน

โดย

นางสาวญาณิกา อักษรนำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล

สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

HOUSE, SHELTER, HOME: HOMELESSNESS AND DYNAMIC
MEANINGS OF HOME AMONG THE HOMELESS

BY

MISS YANIKA AKSORNNUM

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS IN SOCIAL RESEARCH
FACULTY OF SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2015
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวญาณิศา อักษรนำ

เรื่อง

พลวัตความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม

เมื่อ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2559

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐจรี สุวรรณกุล)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(อาจารย์ ดร.จันทนี เจริญศรี)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ อุณโณ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	พลวัตความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน
ชื่อผู้เขียน	นางสาวญาณิกา อักษรนำ
ชื่อปริญญา	สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.จันทน์ เจริญศรี
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งหมายศึกษาเกี่ยวกับพลวัตความหมายของบ้านของคนไร้บ้านโดยมีคำถามวิจัย คือ ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนผ่านที่อยู่อาศัยจากที่อยู่อาศัยเดิมมายังพื้นที่สาธารณะและมาเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้านไปจนถึงการกลับไปมีที่อยู่อาศัยอีกครั้งของคนไร้บ้าน คำว่า “บ้าน” มีพลวัตของความหมายเปลี่ยนไปอย่างไร ในแง่ของอำนาจควบคุมเหนือพื้นที่ สายสัมพันธ์ของความเป็นครอบครัว และการมีอาณาเขตที่ “คนไร้บ้าน” สามารถครอบครองได้ในแง่จิตใจ และมีมิติต่างๆ เหล่านี้สัมพันธ์กับการมีหรือไม่มีที่อยู่อาศัยอย่างไร

จากคำถามดังกล่าวการศึกษาครั้งนี้มีประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ 1) ประสบการณ์ของคนไร้บ้านต่อคำว่า “บ้าน” ที่เกิดจากการเปลี่ยนผ่านที่อยู่อาศัยก่อนการเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้านระหว่างอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน จนกระทั่งบางคนสามารถไปสู่การมีที่อยู่อาศัยของตนเอง 2) ความสัมพันธ์ของบ้านในมิติของความหมายและในมิติทางกายภาพ (ที่อยู่อาศัย) ของคนไร้บ้าน ที่ทำให้เกิดพลวัตของการให้ความหมาย การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่า “บ้าน” ในมิติพื้นที่ของอำนาจในการควบคุม พื้นที่ที่แสดงถึงครอบครัว พื้นที่ในการแสดงความรู้สึกและตัวตนของคนไร้บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างบ้านในมิติต่างๆ กับประสบการณ์ของคนไร้บ้านในแต่ละช่วง

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าว พบว่า การออกมาเป็นคนไร้บ้านที่เกิดจากการสูญเสียบ้านในเชิงความรู้สึก ไม่ว่าจะเกิดจากความผิดพลาดในชีวิตจนรู้สึกสิ้นไร้ศักดิ์ศรี ไม่อาจบากหน้ากลับไปบ้าน จนตัดสินใจเดินออกมา หรือจากความรู้สึกว่า ไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในครอบครัว ไม่มีที่ทางหรือรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสายสัมพันธ์ในบ้าน การออกจากที่อยู่อาศัย (บ้านเชิงกายภาพ) ณ เวลานั้นจึงดูเป็นทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับคนไร้บ้าน งานศึกษานี้ยังต้องการเสนอด้วยการจะกลับไปมีบ้านอย่างมั่นคงได้อีกครั้ง ยังต้องการมากกว่าการสนับสนุนให้มีที่อยู่อาศัยในเชิง

กายภาพ แต่ต้องมีการกอบกู้ศักดิ์ศรีและตัวตนของคนไร้บ้าน อย่างน้อยก็ในระดับที่ทำให้เขากลับมามีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่นอย่างมีความหมายได้อีกครั้ง ทั้งนี้ความสัมพันธ์ที่ว่าอาจจะไม่ได้เป็นไปในรูปของครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ลูก สามีหรือภรรยา เท่านั้น แต่การมีคนที่มีใจ ฟังพาอาศัยได้ก็มีส่วนอย่างสำคัญในการกลับสู่สังคม และกลับไปมีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคงได้อีกครั้ง

การศึกษาประสบการณ์ของคนไร้บ้านทำให้เราเห็นพลวัตของบ้านที่ไม่ตายตัว การนิยามบ้านเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่ที่เราอยู่ (ประกอบไปด้วยกายภาพ ความสัมพันธ์ ความรู้สึก การตอบสนองต่อชีวิต) กับบ้านในอุดมคติเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้เรารู้สึกว่าที่แห่งนั้นเป็นบ้านแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นความเป็นบ้านนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งขึ้นกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละช่วงชีวิต

ความหมายของบ้านที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แสดงให้เห็นความหมายบ้านใน 3 มิติซึ่งได้แก่ พื้นที่ของอำนาจในการควบคุม พื้นที่ที่แสดงถึงครอบครัว พื้นที่ในการแสดงความรู้สึกและตัวตน ความหมายที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะของศูนย์ที่ไม่ได้มีลักษณะทางกายภาพเหมือนบ้านที่เราคุ้นเคย ทำให้เราเห็นว่าการกลับมาที่บ้านของคนไร้บ้านนั้นมีพลวัตของคำว่าบ้านที่ถูกปรับไปกับสิ่งที่เขาพบเจอ (การอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) การมีบ้านอีกครั้งของคนไร้บ้านเป็นอนาคตและความหวังในชีวิตที่จะไปสู่การจะมีบ้านที่ใกล้เคียงกับบ้านในอุดมคติของตนเองในชีวิตอื่นๆ ขึ้น เพราะมีบ้านทำให้คนไร้บ้านมองเห็นเส้นทางในอนาคตที่จะก้าวเดินไปและเล็งเห็นว่าเส้นทางนี้เป็นถนนที่เดินไปได้

คำสำคัญ : คนไร้บ้าน บ้าน

Thesis Title	HOUSE, SHELTER, HOME: HOMELESSNESS AND DYNAMIC MEANINGS OF HOME AMONG THE HOMELESS
Author	Miss Yanika Aksornnum
Degree	Master of arts
Department/Faculty/university	Social research Faculty Sociology and Anthropology Thammasat University
Thesis Advisor	Chantanee Charoensri, Ph.D.
Academic Year	2015

ABSTRACT

This thesis determines to study the dynamic meaning of home to homeless people with a focus on the research questions: Under the homeless' transitional process of relocating from their former residence to public spaces to homeless shelters and, then, resettling into their own accommodation, how is, for one thing, the meaning of "home" dynamically changing in terms of the power to control space, familial relationships, as well as the homeless' ability to mentally possess a territory, and how do, for another, these dimensions relate to the existence or non-existence of their dwellings?

According to the above mentioned questions, this study covers two important issues namely: 1) the homeless' experiences, triggered by their relocation, regarding the meaning of "home" before moving into homeless shelters, while living there, and until, in some cases, managing to afford housing on their own again; 2) the homeless' relativity of home in both semantic and physical (accommodation) dimensions which results in dynamic changes of how to define "home" in terms of the power to control space, an area to represent families, and a territory for the homeless to express feelings as well as themselves together with the relations of home in different dimensions to the homeless' experiences during each different phase.

It is found that losing “the feeling at home” is the reason why people choose to wander through public space. Some people feel guilty about going back home because they once made a mistake. Some feel as if they do not belong there and, worse, their relations do not accept them. As a result, moving out of their houses seems to be a good way for dealing with the problems at that time. The study also suggests that to be able to sustain stable accommodation once more, not only the provision of physical accommodation but also the restoration of pride and dignity for the homeless, at least to the level that they can recreate meaningful relationships with society and other people, is required. The relationships, however; might not merely consist of family members like a father, a mother, and children or spouses but include reliable persons they can turn to. All of these people play essential roles in bringing the homeless back to the society and simultaneously securing their new permanent housing.

Studying the homeless’ experiences reveals that home has an open meaning. The process of defining home, that is an outcome of interactions between where we live (consisting of physical location, relationships, feelings, and responses to life events) and an ideal home happens all the time. Even after finding some places as our home, the sense of homelessness has kept changing due to different circumstances during each period of life.

The meaning of home for those living in homeless shelters is reflected in three dimensions: an area with the power to control space, an area to represent families, and an area to express feelings and oneself. Occurring specifically in the context of shelters which share no physical characteristics with typical residence, this tells us that the homeless’ relocation to another accommodation brings about the dynamic definition of home that is changing because of what they have experienced (living in homeless shelters). The homeless’ ability to afford housing reaffirms their future as well as hope in life and also allows them to gradually approach a goal to achieve an ideal home, since to have a home makes the homeless sees their path to tomorrow and finds it walkable.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ เนื่องด้วยการเอาใจใส่และความทุ่มเทที่เต็มไปด้วย การชี้แนะ ให้กำลังใจ การกระตุ้นให้คิด ดึงออกจากความสับสน ยุ่งเหยิง ท่วมท้น และความงุนงง ของ ดร.จันทน์ เจริญศรี ขอขอบคุณอาจารย์ที่ช่วยเหลืออย่างดีเสมอมาตลอดเวลาอันยาวนานของงาน ขึ้นนี้ ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.ณัฐจรี สุวรรณภักดิ์ และรองศาสตราจารย์ประภาส ปิ่นตบแต่ง ที่ให้ข้อความเห็นซึ่งช่วยให้งานชิ้นนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สุดท้ายขอขอบคุณ ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา ที่ช่วยให้ ความเห็นและถามคำถามที่ช่วยให้ผู้ศึกษามองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่างๆ ในแง่มุมที่ไม่ โรแมนติกมากนัก

ขอขอบคุณคนไร่บ้านทุกท่านที่พบเจอตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การพบเจอทุกคน สิ่งทีนอกเหนือไปจากภาระของวิทยานิพนธ์ที่แบกลงไปแล้ว คือ ความสัมพันธ์ที่ยังระลึกถึงอยู่เสมอ ขอขอบคุณทุกๆ ประสบการณ์ที่ผู้ศึกษาได้เห็น ได้ฟัง และได้สัมผัส สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้ตอบคำถาม วิจัยที่ผู้ศึกษาทำ แต่ยังช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตได้ลึกซึ้งมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเติบโตและมอง ความสัมพันธ์ในชีวิตได้ละเอียดอ่อนมากขึ้นของผู้ศึกษา ขอขอบคุณคนใน มพศ. ทุกคนที่ให้ความอบอุ่น และกำลังใจด้วยความเป็นที่เป็นที่นอังกั้นเสมอมา

ขอขอบคุณกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ทุนสนับสนุนสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ใน ครั้งนี้ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาสามารถทำวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งกระบวนการนำเสนอเป็นระยะ ช่วยให้ผู้ศึกษาได้ทบทวน และได้ความเห็นเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งๆ ขึ้น

ขอขอบคุณพี่วิชัย หนึ่ง และพี่น้องๆ ที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งผู้ศึกษา ความช่วยเหลือที่ช่วย ให้การจบการศึกษาเป็นไปได้ ขอขอบคุณเพื่อนๆ ในรุ่น 1 ที่ให้ความช่วยเหลือและกำลังใจ ขอขอบคุณชีวิน อริยะสุนทร ผู้ที่คอยรับฟัง เป็นผู้ร้าย และการสนทนาที่นำไปสู่ความเข้าใจในงานมากขึ้น ขอขอบคุณ ครอบครัวอริยะสุนทร สำหรับการดูแลที่ดีตลอดในช่วงเวลาที่ลำบาก ขอขอบคุณญาติญาติ อักษรนำ แม่ และพ่อ ที่ช่วยสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือทุกสิ่งทุกอย่างเสมอมา

ผลการศึกษานี้เป็นภาพสะท้อนของคนไร่บ้านกลุ่มหนึ่งที่ลุกขึ้นมาใช้ชีวิตอย่างมี ศักดิ์ศรีและมีคุณค่า การนำเสนอประสบการณ์ในชีวิตของทุกคนนั้นก็เพื่อสร้างความเข้าใจในชีวิตและ บ้าน หากมีสิ่งใดที่บกพร่องหรือนำไปสู่ความเข้าใจผิดอื่นใด ผู้ศึกษาขอน้อมรับ

นางสาวญาณิกา อักษรนำ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
รายการสัญลักษณ์และคำย่อ	(13)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 คำถามวิจัย	6
1.3 วัตถุประสงค์	6
บทที่ 2 กรอบแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา	8
2.1 คนไร้บ้าน	8
2.1.1 สภาพปัญหาของคนไร้บ้าน และการทำความเข้าใจในปัญหาของคนไร้บ้าน	8
2.1.2 การอธิบายปัญหาคนไร้บ้านในลักษณะของการถูกกดทับ และภาวะไร้บ้าน ที่เป็นผลมาจากสังคม (Structural Homelessness)	11
2.1.3 แนวโน้มของการแก้ไขปัญหภาวะการไร้ที่อยู่อาศัย	11
2.1.3.1 การศึกษาองค์กรที่ประสบความสำเร็จในการทำงานประเด็นคนไร้บ้าน	12
2.1.3.2 การแก้ไขภาวะคนไร้บ้านอย่างยั่งยืน	12

	(7)
2.1.4 ปราบกฏการณ์คนไร้บ้านในประเทศไทย	13
2.1.4.1 กลับบ้านไม่ได้หรือไม่มีบ้านให้กลับ	14
2.1.4.2 วิธีชีวิตบนท้องถนนเปลี่ยนให้เขาไม่สามารถกลับบ้านได้	14
2.2 กรอบการศึกษา “ประสบการณ์”	15
2.3 ความหมายของคำว่า “บ้าน”	22
2.4 นิยามศัพท์	26
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	28
3.1 พื้นที่ศึกษา	28
3.2 วิธีการศึกษา	29
3.3 สถานะของผู้ศึกษากับสนาม	34
บทที่ 4 ความสัมพันธ์แตกสลายและการออกจากบ้าน	35
4.1 “ชีวิต” คนไร้บ้าน กับ “บ้าน” และ “ที่อยู่อาศัย”	35
บทที่ 5 การมีบ้านของคนไร้บ้าน	80
5.1 ศูนย์พักคนไร้บ้าน ภายใต้มูลนิธินิพัฒนาที่อยู่อาศัย	80
5.1.1 ศูนย์พักคนไร้บ้านตลิ่งชัน	80
5.1.1.1 พื้นที่ทางกายภาพ	80
5.1.1.2 สภาพการอยู่อาศัย และการบริหารจัดการ	81
5.1.2 ศูนย์พักคนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู (บางกอกน้อย)	86
5.1.2.1 พื้นที่ทางกายภาพ	87
5.1.2.2 รูปแบบความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ	98
(1) ความหลากหลายของคนที่อยู่ร่วมกัน	98
(2) การดูแลและการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน	100
(3) การใช้และจัดการพื้นที่ร่วมกันในศูนย์พัก	101
5.1.2.3 การเข้าสู่ศูนย์พัก	104
(1) การปฏิบัติตาม และการแหกกฏระเบียบ	107

(2) กฎระเบียบในฐานะเครื่องมือคัดกรอง	108
5.2 “ศูนย์พักคนไร้บ้าน” กับ “บ้าน”	110
5.2.1 ศูนย์พักคนไร้บ้านที่เหมือน “บ้าน”	111
5.2.2 “บ้าน” แบบก้ำกึ่ง ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ	117
5.3 “ล๊อค” กับ “ความเป็นบ้าน”	125
5.4 มิติของคำว่า “บ้าน” ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน	141
5.4.1 บ้านในฐานะที่แสดงถึงอำนาจในการควบคุม การจัดการ ความรู้สึกอิสระ ความรู้สึกปลอดภัย	141
5.4.2 บ้านในฐานะที่แสดงถึงครอบครัว	145
5.4.3 บ้านในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งการแสดงความรู้สึก ตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นเจ้าของ)	155
5.5 บ้านจากน้ำพักน้ำแรง	161
5.5.1 พื้นที่ตั้ง	164
5.5.2 การจะมี “บ้าน”	165
5.5.2.1 บ้าน เครื่องหมายของความสำเร็จในชีวิต	172
5.5.2.2 บ้านเป็นเป้าหมายชีวิตที่ห่างไกลเกินไป	172
5.5.2.3 จากที่อยู่อาศัยจนเป็นบ้าน	174
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผลการวิจัย	182
6.1 “คนไร้บ้าน” กับ “การมีบ้าน”	182
6.2 พลวัตคำว่า “บ้าน”	184
6.2.1 ความเป็นครอบครัว	185
6.2.2 “ล๊อค” ความเป็นส่วนตัวทางความรู้สึก	185
6.2.3 ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง (sense of belonging)	185
6.3 ข้อเสนอเชิงนโยบาย: การจัดการปัญหาที่อยู่อาศัยที่ต้องคำนึงถึง ความหมายของคำว่าบ้าน	186
6.3.1 ที่พักอาศัยแบบเปิด (open shelter) ที่จัดบริการโดยรัฐ	188
6.3.2 ข้อเสนอต่อการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านในระยะยาว	189

(9)

รายการอ้างอิง

190

ประวัติผู้เขียน

193

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4.1	สรุปภาพรวมของคนไร้บ้านในงานศึกษาคั้งนี้	36
5.1	รายละเอียดกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือคนไร้บ้าน	162

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	สรุปความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประธานและประสบการณ์	16
2.2	สรุปกระบวนการประสบการณ์ของมนุษย์	18
5.1	บรรยากาศศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	81
5.2	บรรยากาศศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	82
5.3	บรรยากาศศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	82
5.4	ห้องน้ำภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	83
5.5	การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	83
5.6	การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	84
5.7	การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	84
5.8	การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	85
5.9	การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน	85
5.10	ผังการอยู่อาศัยชั้นล่างศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อย	89
5.11	ผังการอยู่อาศัยชั้นสองศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อย	90
5.12	ภาพห้องครัวชั้นสองภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	91
5.13	ภาพห้องอาบน้ำภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	91
5.14	ภาพห้องส้วมภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	92
5.15	ภาพการวางของภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	92
5.16	ลานกิจกรรมด้านหน้าศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	93
5.17	ทางเข้าอาคารศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	93
5.18	การสร้างห้องน้ำทางด้านหลังศูนย์เพิ่มเพื่อรองรับคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะ	94
5.19	สภาพหน้าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ	94
5.20	ร้านค้าสวัสดิการของคนไร้บ้านที่มีพี่นางเป็นผู้บริหารร้าน	95
5.21	แปลงเกษตรคนไร้บ้านที่มีพี่แดงเป็นหัวหน้าทีมดูแล	95
5.22	บริเวณหน้าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ	96
5.23	ร่างศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	96
5.24	ร่างการปรับปรุงศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	97
5.25	แปลนการปรับปรุงชั้นล่างศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	97

5.26	แปลนการปรับปรุงชั้นบนศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย	98
5.27	ป้ายเขียนระบายความไม่พอใจ	127
5.28	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	133
5.29	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	133
5.30	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	134
5.31	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	134
5.32	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	135
5.33	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	135
5.34	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	136
5.35	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	136
5.36	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	137
5.37	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	137
5.38	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	138
5.39	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	138
5.40	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	139
5.41	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	139
5.42	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	140
5.43	ล๊อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน	140
5.44	ทางเข้าชุมชนใหม่คนไร้บ้าน	177
5.45	ทางเข้าชุมชนใหม่คนไร้บ้าน	178
5.46	บ้านของพี่ไก่ และป้าอ้วน	178
5.47	บ้านของพี่ไก่ และป้าอ้วน	179
5.48	โครงสร้างบ้านเดี่ยวที่กำลังสร้าง	179
5.49	ห้องประชุมรวมที่สร้างเป็นลักษณะบ้านดิน	170
5.50	ลักษณะบ้านรวม	180
5.51	บริเวณเล้าหมู และห้องน้ำ (ชั่วคราว)	181
5.52	พื้นที่ทำแปลงเกษตร	181

รายการสัญลักษณ์และคำย่อ

สัญลักษณ์/คำย่อ

คำจำกัดความ/คำเต็ม

มพศ.

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

“คนไร้บ้าน” หากมองดูในเชิงกายภาพ การอยู่ในพื้นที่สาธารณะคงเป็นคำที่อธิบายสภาพปัญหาได้ชัดเจน เพราะการไร้ที่อยู่อาศัยนำไปสู่สภาวะด้อยอำนาจในด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากการไม่มีที่พักพิงด้วย ดังปรากฏในงานวิจัยของแอนเดอลัน (1961, as cited in Annabel & Helga, 1995, p. 3) และปีโบค (1982) แท้จริงแล้วคำว่า “บ้าน” นั้นมีความหมายมากกว่าโครงสร้างทางกายภาพ (ที่อยู่อาศัย) ที่ได้ศึกษาความสำคัญของบ้านต่อคนไร้บ้าน และพบว่าการต้องเร่ร่อนตามท้องถนนนำไปสู่ความรู้สึกไร้อำนาจ และการไม่สามารถควบคุมการมีที่อยู่อาศัยมีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกเป็นชายขอบ นอกจากนี้ภาวะไร้บ้านยังทำให้คนไร้บ้านขาดโอกาสในการเข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดีด้านอื่นๆ เช่น การเข้าถึงสวัสดิการรักษายาบาลขั้นพื้นฐานของรัฐ เนื่องจากไม่มีบัตรประชาชนหรือทะเบียนบ้าน การเข้าถึงระบบการศึกษาของบุตร การประกอบอาชีพ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตเหล่านี้ยังมีผลกระทบต่อตัวตนของคนๆ นั้น เพราะการมีอำนาจเหนือพื้นที่บ้านเกี่ยวข้องกับความรู้สึกว่าเรามีอิสระ และสามารถจัดการชีวิตของตัวเองได้ (Csikszentmihalyi & Rochberg-Halton, 1981, as cited in Annabel et al., 1995, p. 2)

จะเห็นได้ว่าการเป็นคนไร้บ้านไม่ใช่เพียงการไม่สามารถครอบครองที่อยู่อาศัยในเชิงกายภาพได้เท่านั้น ดังที่งานวิจัยก่อนหน้านั้นพยายามจะเสนอว่าผู้ที่พักอาศัยในพื้นที่สาธารณะบางคนไม่ได้มองว่าตัวเองไร้บ้าน แต่มองว่าพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นบ้านของตน (Parsell, 2010) แต่ในงานศึกษานี้ ผู้เขียนต้องการเสนอว่า เราจำเป็นต้องพิจารณามิติของความเป็นที่อยู่อาศัยทางกายภาพ (house) ควบคู่กับมิติของความหมายที่รวมเอาเรื่องของอำนาจ (จัดการพื้นที่ได้ตามใจ มีอิสระในบ้านของตน) และความรู้สึก (ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว) งานศึกษานี้จะแสดงให้เห็นว่า บ้านในมิติของความหมายมีความสัมพันธ์กับการได้ครอบครองที่อยู่อาศัย และพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างบ้านจากทั้งสองแง่มุม มีผลอย่างมากต่อเส้นทางชีวิตในแต่ละช่วงของคนไร้บ้าน ตั้งแต่การออกจากบ้านแยกจากรอบครัวมาอยู่อาศัยในพื้นที่สาธารณะ ช่วงชีวิตที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านยาวนานร่วม 10 ปีสำหรับบางคน จนกลับไปมีบ้านอีกครั้ง ทั้งนี้

เพื่อให้เข้าใจพลวัตของความหมายต่อ “บ้าน” ในความสัมพันธ์กับการมีที่อยู่อาศัย ผู้วิจัยจะใช้กรอบแนวคิดประสบการณ์ดังจะขยายความในส่วนท้ายของบทนี้

ความหมายคำว่า “บ้าน” นั้นมีอิงอยู่กับความรู้สึกซึ่งถูกนิยามตามบริบทได้อย่างหลากหลาย แม้กระทั่งในสถานที่อย่างคุก ซึ่งเป็นพื้นที่ของการจองจำ ในพื้นที่ดังกล่าวยังมีพื้นที่ของบ้านในเชิงความรู้สึกที่ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่และความสัมพันธ์ชุดใหม่ในหมู่ผู้ต้องขังด้วยตนเอง มีการเรียกพื้นที่ใหม่ซึ่งสร้างในพื้นที่อย่างคุก โดยมีลักษณะของชุดความสัมพันธ์ที่ถูกจินตนาการขึ้นและความสามารถในการสร้างความหมายของคำว่าบ้านใน “โลกสี่เหลี่ยม” ให้เป็นที่พึงที่หลบภัย เป็นอาณาบริเวณของการแบ่งปันทั้งในเชิงวัตถุและจิตใจเพื่อต่อต้านการลงโทษซึ่งตัดขาดพวกเขาจากความสัมพันธ์ทางสังคมเดิมบางชุด ลักษณะของบ้านในโลกสี่เหลี่ยมที่เกิดขึ้นดังกล่าวคือ การจัดการพื้นที่ (แสดงอาณาเขตทางกายภาพด้วยผ้าปูพลาสติกหรือผ้าถุงเก่าๆ) ของกลุ่มคนที่มาใช้พื้นที่ร่วมกัน ทำกิจกรรมนอกเวลางานร่วมกัน อย่างการกินอาหาร พักผ่อน และแบ่งปันของใช้ระหว่างกัน (สายพิณ ศุภุทธิมงคล, 2545, น. 197-198)

นอกจากการปรับเปลี่ยนความหมายตามบริบทแล้ว แนวคิดต่อ “บ้าน” ยังแสดงให้เห็นถึงระบบคุณค่าที่สังคมนั้นๆ ยึดถือ และเกี่ยวพันไปถึงเรื่องชนชั้น เพศ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในแต่ละสังคม (Hareven, 1991; Leith, 2006; Moore, 2000; Somerville, 1997; Wardhaugh, 1999 and Wiles, et al., 2009 as cited in Parsell, 2010, p. 160) โดยบ้านที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นเครื่องแสดงถึงฐานะทางสังคม รูปแบบการตกแต่งบ้านเป็นสิ่งแสดงรสนิยมความเป็นตัวตนของเจ้าของ ความคาดหวังในชีวิต เป้าหมายทางศาสนา และอื่น ๆ (Darke, 1994; Kellett & Moore, 2003 and Peled & Muzicant, 2008 as cited in Parsell, 2010, p. 160) กล่าวโดยสรุป งานศึกษาเรื่องบ้านแสดงให้เห็นความสำคัญของบ้านใน 3 มิติ

1) บ้านในฐานะที่แสดงถึงอำนาจในการควบคุม และการจัดการ โดยผู้คนจะรู้สึกถึงความเป็นบ้านก็ต่อเมื่อพวกเขาสามารถมีอำนาจในการควบคุม หรืออย่างน้อยก็ได้แสดงออกถึงระดับการมีอำนาจเหนือพื้นที่นั้นๆ (Darke, 1994; Douglas, 1991; Dupuis & Thorns, 1996; Kavanagh, 1997; Kellett & Moore, 2003 and Leith, 2006 as cited in Parsell, 2010, p. 160) โดยความมีอำนาจแสดงออกผ่านอำนาจเหนือชีวิตหนึ่งๆ หรืออำนาจในการปกครองตนเองในพื้นที่นั้นๆ (Leith, 2006 as cited in Parsell, 2010, p. 160) บ้านจึงเป็นพื้นที่ที่มีความคาดหวังว่าจะเป็นพื้นที่ที่รู้สึกถึงความมีอิสรภาพ และความอิสระ (Kellett & Moore, 2003 as cited in Parsell, 2010, p. 161) และความปลอดภัย (Carroll et al., 2009 as cited in Parsell, 2010, p. 161)

2) บ้านในฐานะที่แสดงถึงความเป็นครอบครัว แน่นนอนว่าความเป็นครอบครัวเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างกำกวมไม่แพ้แนวคิดของคำว่าบ้าน การนำเอาทั้งสองแนวคิดมาอธิบายความสัมพันธ์ร่วมกันเป็นเรื่องยาก แต่ เซรต์เตอร์ เบอร์กินเซอร์ (2005) และบอแกต (2009) (as cited in Parsell,

2010, p. 161) อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างคำว่าบ้าน และครอบครัวโดยกล่าวว่า ความทรงจำของครอบครัวและอารมณ์มีความสัมพันธ์กับเวลาและสถานที่ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่งนี้มีความสำคัญต่อความหมายของคำว่าบ้าน แม้ว่าคำว่าบ้านจะมีความหมายเป็นเสมือนคำว่าครอบครัวสำหรับหลายๆ คน แต่ไม่ใช่สำหรับทุกคน โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องเพศ เพศวิถี วัฒนธรรม ชนชั้น และวิถีชีวิตของสังคมนั้นๆ มีต่อการให้ความหมายของบ้าน เช่น ผู้หญิงและผู้ชายนั้นมีความแตกต่างในการให้ความหมายของครอบครัว ผู้หญิงจะรู้สึกว่าเป็นผู้มีอำนาจต่อการจัดการเรื่องภายในบ้านมากกว่า ในบางบริบทนั้นบ้านไม่ได้มีพื้นที่ของความรู้สึกเป็นครอบครัว แต่เป็นพื้นที่ของความเป็นส่วนตัว และการแสดงถึงตัวตน อย่างเช่นคนโสดบางคนที่มีพื้นที่ของความเป็นครอบครัวกับบ้านแยกขาดออกจากกัน

ในบริบทของการศึกษาคนไร้บ้านนั้นจำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์รูปแบบอื่น เช่น “ความเป็นเพื่อน” “ผู้ร่วมชะตากรรม” “ความเป็นพวกเดียวกัน” เนื่องจากความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้มีความเสมือนเป็นครอบครัวซึ่งแม้ไม่มีความเกี่ยวข้องกันทางสายเลือดโดยตรง แต่การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในพื้นที่ของ “บ้าน” ทำให้ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวทำให้คนไร้บ้านรู้สึกเทียบเคียงได้กับความเป็นครอบครัว

3) บ้านในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งการแสดงความรู้สึก ตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของ ในแง่นี้ เราไม่สามารถอธิบายบ้านโดยเหมารวมกับคำว่าที่อยู่อาศัยได้ เพราะบ้านไม่ใช่แค่เรื่องของกายภาพ แต่พื้นที่บ้านเป็นเรื่องความรู้สึกของคนเข้าไปอยู่ในพื้นที่นั้นแล้วมีความรู้สึกของการมีบ้านหรือเป็นเจ้าของพื้นที่ บ้านจึงมีพลังทางจิตวิทยาบางอย่างที่ทำให้ “เราต่างมีชีวิตเพื่อมองหาบ้านเพื่อมาเป็นสิ่งที่มาเติมเต็มชีวิต แต่แท้จริงแล้วคนผู้นั้นกำลังอยู่ระหว่างทางเสมอ และไม่เคยมีใครสามารถไปถึงจุดที่นั่นได้” (Ahmed, 1999 and Mallett, 2004 as cited in Parsell, 2010, p. 162) บ้านในแง่มุมนี้จึงเปรียบเสมือนการที่เราได้ค้นพบตัวเอง และเราสามารถบอกตัวเองได้ว่าเราเป็นใคร

หากพิจารณาด้านในลักษณะดังกล่าวข้างต้นจึงน่าสนใจว่า สำหรับคนไร้บ้านที่ไม่มีที่อยู่อาศัยแล้ว “บ้าน” ในเชิงของความรู้สึกของคนไร้บ้านนั้นเป็นอย่างไร การไร้ที่อยู่อาศัยสัมพันธ์อย่างไรกับความรู้สึกไร้อำนาจ การถูกทำให้หลุดแยกจากความสัมพันธ์ และความรู้สึกไร้ศักดิ์ศรีไม่มีตัวตนในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับบ้านในความรู้สึกในมิติต่างๆ เหล่านี้ล้วนแยกไม่ออกจากบริบททางสังคมวัฒนธรรม จึงควรต้องมีการศึกษาในเชิงประจักษ์ เพราะประสบการณ์ต่อ “บ้าน” นอกจากจะมีมิติที่หลากหลายแล้ว ยังขึ้นอยู่กับบริบทที่จะถูกนำมากำกับความเข้าใจต่อประสบการณ์และเงื่อนไขชีวิต ณ ขณะนั้นๆ ดังที่คนไร้บ้านหลายคนในงานศึกษานี้กล่าวว่า ตนตัดสินใจออกจากบ้านเพราะ “บ้านไม่ใช่บ้าน” และเมื่อถามว่า “บ้านควรต้องเป็นอย่างไร” เขาก็ตอบว่า บ้านควรต้องอบอุ่น เป็นครอบครัวเดียว และควรต้องมีความเอื้ออาทรกัน จะเห็นว่า “บ้าน” ที่คนไร้บ้านกล่าวถึงนี้อิงอยู่กับอุดมคติของครอบครัวสมัยใหม่ที่กลมเกลียวประสบการณ์ของคนไร้บ้านเป็นอย่างมาก เมื่อ

นำไปพบกับอุดมคติ คนไร้บ้านรู้ว่าเมื่อครอบครัวแตกสลาย บ้านก็ไม่ใช่บ้าน การออกมาอยู่ในพื้นที่สาธารณะจึงมีความเป็นอิสระ (มิติหนึ่งของบ้านในความรู้สึก) และสบายใจกว่าโดยเปรียบเทียบ งานชิ้นนี้จึงมุ่งอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนไร้บ้านโดยอิงกับแนวคิดเรื่องการศึกษาประสบการณ์ที่ถูกกล่อมเกลาโดยวัฒนธรรมอีกทอดหนึ่ง

สำหรับการศึกษาคนไร้บ้านในประเทศไทยงานศึกษาสำคัญเพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขหรือปัจจัยในการดำรงชีวิตคนไร้บ้านคืองาน “เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน” ของบุญเลิศวิเศษปรีชา (2546) งานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสาเหตุหลักที่ผลักดันให้คนหลายคนกลายมาเป็นคนไร้บ้านคือ ความเปราะบางของสถาบันครอบครัว การขาดการสนับสนุนจากเครือญาติ ทำให้เมื่อเกิดวิกฤติขึ้นในชีวิต เช่น ตกงานเรื้อรัง พันโทษจากการกระทำผิด จึงต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน ประการต่อมาเมื่อกลายเป็นคนไร้บ้าน การต้องอาศัยสวัสดิการสังคมนอกภาครัฐ วิธีการหาเลี้ยงชีพตลอดจนการดำเนินชีวิตของคนไร้บ้านมีความสำคัญต่อกบฏิตัวตนและการให้คุณค่าแก่ตัวเองจากสายตาผู้อื่น ในขณะเดียวกันข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ และการสูญเสียต้นทุนทางสังคมทำให้ผู้ที่ตกอยู่ในภาวะไร้บ้านมีโอกาสจำกัดที่จะสามารถกลับมามีชีวิตเป็นคนมีบ้านได้ ซึ่งทำให้คนไร้บ้านมีแนวโน้มที่จะหลุดออกจากวงวนของการเป็นคนไร้บ้านได้ยาก งานของบุญเลิศจึงถือเป็นหมุดหมายสำคัญของการศึกษาคนไร้บ้านในไทย ในแง่ที่เป็นงานชิ้นแรกๆที่มุ่งศึกษาเพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนไร้บ้านมากกว่าจะตอบโจทย์เชิงนโยบายที่มุ่งดึงคนออกจากท้องถนนโดยข้ามการทำความเข้าใจถึงที่มาที่ไป งานของบุญเลิศเป็นการพยายามที่จะทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนไร้บ้านเพื่อสลัดอคติเชิงลบที่มีต่อคนไร้บ้าน เครื่องมือสำคัญที่บุญเลิศเสนอในการทำความเข้าใจคนไร้บ้านก็คือ การมองคนไร้บ้านอย่างจำแนก ไม่ใช่การมีภาพสรุปแบบเหมารวมตายตัว งานศึกษาของบุญเลิศมีข้อเสนอให้ทำความเข้าใจใหม่ต่อผู้ที่ดำรงชีวิตในพื้นที่สาธารณะ เพราะการไม่ยอมรับการมีอยู่ ไม่ยอมทำความเข้าใจชีวิตของพวกเขา นั้นไม่เป็นประโยชน์ทั้งต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของพวกเขา และการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ของเมือง

ในเชิงนโยบาย งานดังกล่าวการเสนอการจัดการที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้านในรูปแบบของการจัดสวัสดิการที่อยู่อาศัยอย่างจำแนก โดยพิจารณาจากลักษณะที่เป็นข้อจำกัดของคนไร้บ้าน ดังสรุปได้ต่อไปนี้ 1) เราไม่อาจจะดึงคนไร้บ้านทุกคนออกจากท้องถนนได้ เพราะมีคนจำนวนหนึ่งมองชีวิตบนท้องถนนว่าเป็นการดำรงชีวิตอย่างมีอิสระและสันโดษ 2) บทเรียนจากการจัดที่พักพิง (shelter) แก่คนไร้บ้านในต่างประเทศพบแล้วว่าการไม่เข้าสู่สถานที่พักพิงนั้นมีที่มาจากการจัดที่พักแบบนอนรวมไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการ “บ้าน” ในความหมายของการมีพื้นที่ส่วนตัว ทำให้ที่พักของทางราชการมักไม่มีคนเข้าไปอยู่ 3) หากภาครัฐเห็นความสำคัญของการดึงคนไร้บ้านออกจากท้องถนน สิ่งที่ควรเริ่มต้นได้ก็คือต้องการจัดให้มีบ้านทางผ่าน (transition house) การจัดให้มีที่พักให้คนไร้บ้านได้มีที่หลบนอนอย่างปลอดภัย มีที่อาบน้ำ ที่เก็บข้าวของโดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ ที่พักนี้ต้องอยู่ใกล้แหล่งงานในเมืองเพื่อให้คนไร้บ้านสามารถหาเลี้ยงชีพด้วยตัวเองได้ ซึ่งทำ

ให้คนที่อยู่ในภาวะไร้บ้านมาเป็นเวลานานสามารถจะกลับมามีความหวังในชีวิตได้อีก และ 4) ควรจัดให้มีห้องเช่ารายวันราคาถูก ซึ่งอาจจะเป็นส่วนส่วนมากกว่าการอยู่บ้านผ่านทาง (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546, น. 179-182) ก่อนจะขยับไปสู่การมีบ้านที่มาจากน้ำพักน้ำแรงของคนไร้บ้านเอง

จากงานวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นว่าที่ผ่านมาหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการจัดการปัญหาภาวะไร้บ้าน มักเพียงแต่ดำเนินการสร้างที่พักพิงชั่วคราว แต่ยังไม่ใส่ใจความเข้าใจต่อวิถีชีวิตคนไร้บ้าน ทำให้ที่พักพิงที่จัดตั้งขึ้นห่างไกลจากความหมายของคำว่า “บ้าน” และเมื่อคนไร้บ้านคิดว่าที่สาธารณะเป็นที่พักพิงแล้ว การต้องอยู่ในสถานที่ที่เป็นที่พักพิงซึ่งไม่ได้สร้างให้คนไร้บ้านมีชีวิตที่มีความหมายหรือคุณค่าที่ไม่ต่างกับการอยู่ในพื้นที่สาธารณะ (หรือในบางกรณีเงื่อนไขของการอยู่ในสถานที่พักพิงเหล่านั้นลดทอนความหมายหรือคุณค่าที่เขายึดถือในชีวิต อย่างความมีอิสระในชีวิตหรือการจัดการชีวิตของตน) จึงทำให้คนไร้บ้านก็ไม่ได้ต้องการที่พักพิงในลักษณะเช่นนี้ การเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การกลับไปมีที่อยู่อาศัยถาวรจึงไม่เกิดขึ้น

เพื่อตอบโจทย์ดังกล่าวหน่วยงานหนึ่งที่ยพยายามในการทำงานเพื่อสนับสนุนให้คนไร้บ้านสามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัย คือ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (ต่อไปนี้จะเรียกโดยย่อว่า “มพศ.”) เป็นองค์กรที่ไขว่คว้าความรู้จากงานเรื่อง “เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน” เป็นฐานในการมองคนไร้บ้าน โดยลงพื้นที่ทำงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เพื่อพัฒนาศูนย์พักคนไร้บ้านให้แก่คนไร้บ้านที่มีความต้องการจะก้าวพ้นจากสภาพที่เป็นข้อจำกัดต่อการดำรงชีวิตเพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิพื้นฐานอันพึงมีอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพ สวัสดิการ การประกอบอาชีพ และเป้าหมายที่สำคัญที่สุด คือ การมีที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้านโดยมั่นคง

การดำเนินงานที่ผ่านมา รูปแบบที่พักอาศัยของคนไร้บ้านเป็นการบริหารจัดการแบบเปิด โดยผู้อยู่อาศัยเป็นผู้กำหนดกติกาและดูแลกันเอง ซึ่งหลังจากดำเนินการมาระยะหนึ่งได้พิสูจน์แล้วว่ารูปแบบหนึ่งของการแก้ปัญหาที่สามารถรองรับคนไร้บ้านได้จริง ซึ่งจะเห็นได้จากการที่คนไร้บ้านเข้ามาอยู่อาศัย และดำรงชีวิตในลักษณะการช่วยเหลือพึ่งพาดูแลกันได้ มีการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ สร้างครอบครัวใหม่ นอกจากการอยู่อาศัย คนไร้บ้านยังร่วมกันทำกิจกรรมการพัฒนาที่สร้างสรรค์ต่างๆ ร่วมกัน ทำให้คนไร้บ้านกลับมามีความสัมพันธ์ทางสังคมอีกครั้งหนึ่ง และเกิดความยึดโยงระหว่างสมาชิกกับศูนย์พักคนไร้บ้าน จนก่อเกิดกระบวนการสร้างความรู้สึกรวมถึงคำว่า “บ้าน” ขึ้นมาในบริบทใหม่

จากการเข้าใจคนไร้บ้านในลักษณะดังกล่าว และการมองแนวทางการช่วยเหลือแบบจำแนกและมีเป้าหมายรวมถึงการเห็นความสำคัญของความผูกพันระหว่างคนต่อการมีบ้าน ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งทำความเข้าใจเงื่อนไขเฉพาะของคนไร้บ้านที่มีประสบการณ์กับคำว่า “บ้าน” ที่มีความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ออกจากบ้านมาสู่พื้นที่สาธารณะ การดำรงอยู่ในพื้นที่สาธารณะ การเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้าน จนส่วนหนึ่งขยับไปสู่การมีบ้านที่มั่นคงของตนเอง

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งของงานชิ้นนี้ คือ การทำความเข้าใจว่าการดึงคนไร้บ้านกลับมาที่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และถาวรอาจจำเป็นต้องมีกระบวนการที่มากกว่าการสนับสนุนให้สร้างที่อยู่อาศัย เพราะการใช้ชีวิตในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งมีความหมายมากกว่าลักษณะทางกายภาพ เพราะยังมี คำว่า “บ้าน” ที่มีความหมายต่อตัวตน และเกี่ยวข้องกับต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและพื้นที่ด้วย กระบวนการทำงานของ มพศ. ที่ใช้กระบวนการทำให้คนไร้บ้านเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนในการเรียกร้องเพื่อเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง ประสบการณ์ของการผ่านกระบวนการนี้มีผลต่อความรู้สึกในความหมายของคำว่า “บ้าน” ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนผ่านสถานะจากคนไร้บ้านที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะมาสู่การมีที่อยู่พักอาศัย (ศูนย์พักคนไร้บ้าน) พร้อมๆ กับการสร้างการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เห็นแง่มุมของ “บ้าน” ที่ไม่ใช่เพียงบ้านหรือที่อยู่อาศัยในเชิงกายภาพ แต่มีความหมายของคำว่า “บ้าน” ในรูปแบบที่มีความเฉพาะจากประสบการณ์ภายใต้พื้นที่ของศูนย์พักคนไร้บ้านที่นำไปสู่การพยายามผลักดันให้คนไร้บ้านส่วนหนึ่งสามารถมีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคงและถาวร งานศึกษานี้จึงไม่มุ่งหมายแค่ปฏิเสธว่าคนไร้บ้านนั้นแท้ที่จริงไม่ได้ไร้บ้านในเชิงนามธรรม หรือเพียงต้องการจัดหาที่อยู่อาศัยให้คนไร้บ้านเท่านั้น แต่ต้องการดูพลวัตของความหมายของคำว่า “บ้าน” ในขณะที่ประสบการณ์การพักอาศัยในที่พักรูปแบบต่างๆ ของคนไร้บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับชุดของความสัมพันธ์ของคนไร้บ้านกับคนที่พักอาศัยอยู่ร่วมกันเปลี่ยนไปด้วย

1.2 คำถามวิจัย

ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนผ่านที่อยู่อาศัยจากที่อยู่อาศัยเดิมมายังพื้นที่สาธารณะและมาเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้านไปจนถึงการกลับไปมีที่อยู่อาศัยอีกครั้งของคนไร้บ้าน คำว่า “บ้าน” มีพลวัตของความหมายเปลี่ยนไปอย่างไร ในแง่ของอำนาจควบคุมเหนือพื้นที่ สายสัมพันธ์ของความเป็นครอบครัว และการมีอาณาเขตที่ “คนไร้บ้าน” สามารถครอบครองได้ในแง่จิตใจ และมิติต่างๆ เหล่านี้สัมพันธ์กับการมีหรือไม่มีที่อยู่อาศัยอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1.3.1 เพื่อศึกษาประสบการณ์ของคนไร้บ้านต่อคำว่า “บ้าน” ที่เกิดจากการเปลี่ยนผ่านที่อยู่อาศัยก่อนการเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้าน ระหว่างอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน จนกระทั่งบางคนสามารถไปสู่การมีที่อยู่อาศัยของตนเอง

1.3.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของบ้านในมิติของความหมายและในมิติทางกายภาพ (ที่อยู่อาศัย) ของคนไร้บ้าน ที่ทำให้เกิดพลวัตของการให้ความหมาย การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่า “บ้าน” ในมิติพื้นที่ของอำนาจในการควบคุม พื้นที่ที่แสดงถึงครอบครัว พื้นที่ในการแสดงความรู้สึกและตัวตนของคนไร้บ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างบ้านในมิติต่างๆ กับประสบการณ์ของคนไร้บ้านในแต่ละช่วง

บทที่ 2

กรอบแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา

การศึกษาในบทนี้จะอธิบายถึงเนื้อหาทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่มีผู้ศึกษามาก่อนหน้าเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตทิศทางเนื้อหาตลอดจนทำให้เห็นมิติในการมอง และจุดยืนที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการนำเสนอ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 คนไร้บ้าน
- 2.2 กรอบการศึกษา “ประสบการณ์”
- 2.3 ความหมายของคำว่า “บ้าน”
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.5 นิยามศัพท์

2.1 คนไร้บ้าน

งานการศึกษาเรื่องคนไร้บ้านในต่างประเทศนั้น มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 โดยพยายามสร้างองค์ความรู้เพื่อทำความเข้าใจคนไร้บ้านจากนักสังคมวิทยาและนักสังคมศาสตร์ ประกอบด้วยงานศึกษาหลักๆ ใน 3 ประเด็นต่อไปนี้ 1) การจัดประเภทความแตกต่างของคนไร้บ้าน 2) การคาดการณ์ถึงสถิติของคนไร้บ้าน 3) การพยายามแสดงให้เห็นถึงการเป็นคนไร้บ้านว่ามีผลกระทบต่อโอกาสในการดำเนินชีวิตของคนๆ หนึ่งอย่างไร และคนไร้บ้านมี กลยุทธ์อย่างไรในการดำเนินชีวิต (Lee, Tyler and Wright, 2010, p. 502) โดยงานศึกษาดังกล่าวได้สรุปเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการทบทวนประเด็นวิจัยเรื่องคนไร้บ้านที่ผ่านมากับนโยบายในการแก้ไขปัญหาเรื่องคนไร้บ้านในอนาคต โดยอาจสรุปภาพรวมได้ดังนี้

2.1.1 สภาพปัญหาของคนไร้บ้าน และการทำความเข้าใจในปัญหาของคนไร้บ้าน

ในช่วงปี ค.ศ. 1992 ซึ่งเป็นช่วงที่ปัญหาเรื่องคนไร้บ้านได้ถูกจัดให้เป็นปัญหาหลักของประเทศอเมริกา งานศึกษาของ ซลาย และรอสซี (1992) (as cited in Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 502) ได้อภิปรายถึงประเด็นของตัดชีวิตความเป็นคนไร้บ้าน และปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของคนไร้บ้าน ความสนใจต่อปัญหาเรื่องคนไร้บ้านลดลงตั้งแต่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 แต่ด้วยปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และอสังหาริมทรัพย์ได้ทำให้ปัญหาเรื่องคนไร้บ้านได้รับความ

สนใจขึ้นมาอีกครั้ง ความเป็นคนไร้บ้านที่ชัดเจนที่สุดคือ การขาดที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคง ทำให้ขอบเขตความเป็นคนไร้บ้านมีความชัดเจน การเห็นขอบเขตทำให้เกิดความท้าทายในการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลง การตีตรา และความยากในการเข้าถึงกลุ่มคนไร้บ้าน

งานศึกษาดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของคนไร้บ้านเป็นผลมาจากหลายๆ ปัจจัยด้วยกันที่ผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์ความไร้บ้าน ซึ่งได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างด้าน อสังหาริมทรัพย์ นโยบายและสวัสดิการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและ ตลาดแรงงาน และรวมถึงการขาดความสามารถส่วนบุคคล (ทั้งในด้านร่างกาย ภาวะสภาพจิตใจ) สภาพเศรษฐกิจของคนไร้บ้านมีส่วนสำคัญในการผลักดันคนไร้บ้านออกจาก การเข้าถึงตลาด อสังหาริมทรัพย์ นอกจากนี้ยังพบว่าช่วงเวลาที่คนไร้บ้านที่ทำงานอย่างยาวนานมีผลต่อการสูญเสียที่ อยู่อาศัยที่พวกเขาอาศัยอยู่ และยังมีเงื่อนไขที่รายได้เฉลี่ยประมาณ 4,000 ถึง 4,800 เหรียญสหรัฐ ซึ่งมีข้อบ่งชี้ว่ารายได้ในระดับนั้นเมื่อต้องนำไปใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเป็นค่าอาหาร เสื้อผ้า และดูแล สุขภาพแล้ว รายได้นั้นไม่เพียงพอต่อการเช่าอพาร์ทเมนต์ตามราคาตลาด (Lee, Tyler, and James Wright, 2010, pp. 502-503)

ประเด็นหนึ่งในที่สำคัญงานศึกษาดังกล่าว คือ การอธิบายความเกี่ยวพันกันของ สาเหตุ และผลกระทบของภาวะไร้บ้านกับสุขภาพกล่าวคือ การเป็นคนไร้บ้านอาจนำไปสู่การเจ็บป่วย และสุขภาพที่ย่ำแย่ก็ไปเร่งทำให้เกิดสภาพความเป็นคนไร้บ้านถาวรที่ยากจะพ้นจากภาวะคนไร้บ้าน งานดังกล่าวยังกล่าวเสริมในประเด็นระดับบุคคลนี้ีกว่า แม้ว่าคนไร้บ้านหลายคนต้องทนทุกข์ทรมาน กับความพิการที่เป็นผลมาจากการใช้ยา และการติดสุราเรื้อรัง การเจ็บป่วยทางร่างกายและจิตใจ และการเป็นจำเลยในคดีอาชญากรรม แต่สิ่งเหล่านี้อาจไม่ใช่สาเหตุที่นำไปสู่ความไร้บ้านโดยตรง (Lee, Tyler, and James Wright, 2010, pp. 135-137) แต่สาเหตุเหล่านี้ส่งผลต่อความมั่นคงทาง จิตใจและอารมณ์ของบุคคลที่ส่งผลกระทบทางตรงกับควมไร้บ้าน โดยไปแทรกแซงความสามารถ ของบุคคลในการเข้าสู่ตลาดแรงงาน และการรักษาความสัมพันธ์อันมั่นคงปลอดภัยกับเพื่อนและ ครอบครัว (Lee, Tyler, and James Wright, 2010, pp. 509-510)

การออกมาเป็นคนไร้บ้านนั้นมีที่เสื่อใจสำคัญ คือ เมื่อบุคคลเผชิญปัญหาที่ เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาพทางร่างกาย การประกอบอาชีพ หรือความมั่นคงทาง อารมณ์และจิตใจ แล้วไม่มีครอบครัวเป็นที่พึ่ง (หรือไม่สามารถพึ่งพาได้) เมื่อเจอปัญหาต่างๆ การหลุด ออกจากสายสัมพันธ์ทางครอบครัวเป็นสิ่งที่ทำให้คนออกมาจากบ้าน (ครอบครัว) เพื่อเผชิญปัญหา ซึ่ง ในประเด็นดังกล่าวจากรายงานที่ศึกษาเกือบครึ่งที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติการเข้าเรือนจำในกลุ่ม คนไร้บ้านพบว่า 10-25% ของกลุ่มตัวอย่างที่มีประวัติดังกล่าว ซึ่งอาจบ่งชี้ได้ว่าคนมีประวัติเคยเป็น อาชญากร เคยต้องโทษ หรือเคยมีสถานะตกเป็นจำเลยส่งผลต่อการเข้าสู่วงจรของความไร้บ้าน สอดคล้องกับงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งที่ชี้ว่าคนไร้บ้านมักขาดสายใยที่แข็งแกร่งกับสังคมรอบข้าง ซึ่ง

หมายความว่าคนไร้บ้านขาดโอกาสในการได้รับการสนับสนุนทางสังคมและเศรษฐกิจจากเครือญาติ เพื่อน และสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ โดยการศึกษาในเชิงปริมาณพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีระดับนัยยะสำคัญค่อนข้างมาก การค้นพบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ คนไร้บ้านมีแนวโน้มที่จะเป็นคนที่ถูกเลี้ยงมาในบ้านอุปการะ (foster care) ซึ่งทำให้คนเหล่านี้ไม่มีญาติและทำให้ไม่มีที่พึ่งเมื่อมีปัญหา นอกจากนี้การเติบโตในบ้านอุปถัมภ์ยังอาจส่งผลทำให้ไม่ได้รับการเตรียมพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานอีกด้วย (Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 510)

ในงานศึกษาของผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่สอดคล้องกับงานวิจัยเหล่านี้ โดยพบว่าคนไร้บ้านที่ทำการศึกษามีความสัมพันธ์ที่เปราะบางกับครอบครัวของตนเอง ซึ่งแม้ว่าในวัยเด็กจะไม่ได้ถูกเลี้ยงมาในบ้านอุปการะ แต่มีบางส่วนที่อยู่กับญาติที่สายสัมพันธ์ไม่เข้มแข็งพอที่จะทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน อีกทั้งยังมีปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่หนุนเสริมที่ทำให้การช่วยเหลือกันเป็นไปได้ยาก ซึ่งในงานดังกล่าวได้พูดถึงประเด็นนี้ว่า ความไร้บ้านนั้นยังมีที่มาจากระดับรายได้ที่ลดลงในครอบครัวและครัวเรือน ถึงอย่างนั้นการที่รายได้ของครัวเรือนลดลงอาจจะไม่ได้ทำให้ครัวเรือนรายได้ต่ำนั้นกลายเป็นคนไร้บ้านไปโดยทันที แต่ความยากจนของคนเหล่านั้นอาจทำให้พวกเขาไม่สามารถช่วยเหลือเพื่อนๆ และญาติที่แน่นแฟ้นกว่าได้ เพราะบุคคลที่มีแนวโน้มจะเป็นคนไร้บ้านจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ในบ้านของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านของญาติสนิท เช่น ผู้ปกครองและพี่น้อง นี่เป็นที่มาของคำว่าคนไร้บ้านแอบแฝง (Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 510)

กล่าวในภาพรวม สาเหตุของภาวะไร้บ้านนั้นเกิดมาจากการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ความยากจนรุนแรง การขาดความสามารถทางร่างกายและจิตใจ การไม่มีงานทำ ความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของเศรษฐกิจ ทุนนิยม ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว หรือสวัสดิการอันน้อยนิดของรัฐ หรืออาจจะมีที่มาจากการรวมตัวของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ร่วมกัน (Shlay and Rossi, 1992, as cited in Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 509)

จากการศึกษาพัฒนาการของความไร้บ้านที่มีอยู่พบว่าไม่ควรมองความไร้บ้านเป็นปรากฏการณ์ระยะสั้นหรือระยะยาว แต่ควรมองสิ่งนี้ในฐานะการขาดความสามารถอย่างยืงยวดในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย และหากต้องการเข้าใจความไร้บ้านจะต้องมีการศึกษาที่สนใจทั้งผู้คนที่อยู่ในท้องถิ่นและไม่ได้อยู่ในท้องถิ่น แต่เป็นคนไร้บ้านแฝงที่ขาดศักยภาพจะเข้าถึงที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน พื้นที่เขตเมืองประสบปัญหาการขาดแคลนที่อยู่เพื่อคนรายได้น้อยอย่างมาก ส่วนหนึ่งของปัญหาความไร้บ้านเป็นผลมาจากการรุกเข้าเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบทจากตลาดอสังหาริมทรัพย์ ส่งผลให้ที่อยู่อาศัยที่มีราคาเข้าถึงได้ลดน้อยลง เงื่อนไขที่พูดถึงนี้รวมไปถึงเงื่อนไขซึ่งทำให้ราคาที่อยู่อาศัยสูงขึ้น ซึ่งนำไปสู่การทำลายหรือถอนบ้านสำหรับผู้มีรายได้น้อยด้วย โดยมีหลักฐานว่าความไร้บ้านนั้นเพิ่มขึ้นพร้อมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้มูลค่าของอสังหาริมทรัพย์ท้องถิ่นสูงขึ้น (Shlay and Rossi, 1992, as cited in Lee, Tyler, and James Wright, 2010, pp. 504-509)

ในขณะที่ราคาของที่อยู่อาศัยที่สูงขึ้น แต่การจ้างงานไม่ทำให้ผู้ที่ยากจนมีรายได้ที่สามารถมีที่อยู่อาศัยได้มากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ การจ้างงานในโรงงานที่ลดลง ความต้องการคนงานมีทักษะในงานรูปแบบใหม่ๆ ที่ค่าจ้างสูง และจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นของงานค่าจ้างต่ำในภาคการบริการ ทำให้ฐานการจ้างงานในเมืองไม่สามารถให้งานที่มีค่าจ้างเพียงพอต่อค่าเช่าที่อยู่อาศัยแก่คนที่ไม่ค่อยมีทักษะแรงงานได้อย่างพอเพียง โดยการไม่ถูกจ้างงานและไม่มีการทำงานเป็นเวลานานเป็นสาเหตุหลักสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความไร้บ้าน (Lee, Tyler, and James Wright, 2010, pp. 504-509) มองในเชิงโครงสร้าง ความไร้บ้านจึงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องช่องว่างในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย ทรัพยากรในการดำรงชีวิต

2.1.2 การอธิบายปัญหาคนไร้บ้านในลักษณะของการถูกกดทับ และภาวะไร้บ้านที่เป็นผลมาจากสังคม (Structural Homelessness)

การใช้ข้อมูลจากงานวิจัยคนไร้บ้านเพื่อเผชิญหน้ากับระบบการแก้ไขปัญหาคือ คนไร้บ้านตามกฎหมายในอังกฤษคือ การจัดการให้เกิดความยุติธรรมในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย เพราะมีช่องว่างของการคำนึงถึงความต้องการเรื่องที่อยู่อาศัย ที่สนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีความต้องการน้อยกว่ามากกว่าคนที่ต้องการที่อยู่อาศัยมากอย่างคนไร้บ้าน และความไม่มีประสิทธิภาพความบกพร่องของการพัฒนาสวัสดิการของคนไร้บ้าน สัญญาณข้างบนเป็นสิ่งที่บอกถึงความชั่วร้ายทางสังคม (social evil) ที่ต้องได้รับการรักษาเยียวยา เพราะถูกโครงสร้างสังคมกดทับ กระทำ หรือกำหนดตำแหน่งแห่งที่ ตัวอย่างเช่น การออกจากที่อยู่อาศัยที่เกิดจากการพังทลายในความสัมพันธ์ของครอบครัว รายได้ไม่เพียงพอต่อการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง หรือการถูกขับไล่ นอกจากการอธิบายความไร้บ้านของคนไร้บ้านแล้วต้องมีการเคลื่อนย้ายคนไร้บ้านที่มีความเครียดจากภาวะไร้บ้านไปสู่การมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมจึงจะเป็นหนทางแก้ไขปัญหาคอนไร้บ้านได้อย่างแท้จริง (Suzanne Fitzpatrick and Nicholas, 2012, p. 242)

2.1.3 แนวโน้มของการแก้ไขปัญหภาวะการไร้ที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาความเป็นคนไร้บ้านในประเด็นของสาเหตุการเป็นคนไร้บ้านเพื่อนิยามความหมายของการเป็นคนไร้บ้าน รูปแบบและวิธีการดำเนินชีวิต กลยุทธ์และยุทธศาสตร์ในการอยู่รอดภายใต้เงื่อนไขชีวิตที่จำกัด ไปสู่การแก้ไขปัญหาคอนไร้บ้านที่เป็นการเชื่อมงานการศึกษาวิจัยกับการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาละเอียด แต่ปัญหาคอนไร้บ้านนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิ สุขภาพ และความปลอดภัย ที่เป็นผลมาจากการไร้ที่อยู่อาศัย ทั้งในเรื่องสภาพจิตใจ มุมมองต่อการดำรงชีวิตของคนไร้บ้านนั้นเปลี่ยนแปลงเนื่องจากสภาพชีวิตของคนไร้บ้านที่มีความเฉพาะ ดังนั้นการสงเคราะห์เพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การแจกอาหาร การให้ที่พักชั่วคราว การให้ยารักษาโรค เป็นต้น จึงไม่เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ โดยมีประเด็นการทำงานเพื่อคนไร้บ้านที่ผ่านมา ดังนี้

2.1.3.1 การศึกษาองค์กรที่ประสบความสำเร็จในการทำงานประเด็นคนไร้บ้าน

การวิเคราะห์เปรียบเทียบ 15 องค์กรที่เคลื่อนไหวในเรื่องคนไร้บ้าน พบว่าโอกาสความสำเร็จในการขับเคลื่อนจะเกิดเมื่อมีการตีกรอบประเด็นหลักที่ต้องการ มีการดึง การสนับสนุนจากผู้ที่มีอิทธิพลในพื้นที่และการแก้ไขปัญหากลยุทธ์ในการเจรจาต่อรอง และกดดันกับ หน่วยงานรัฐในพื้นที่หรือระดับประเทศ ทั้งนี้คนไร้บ้านต้องลุกขึ้นมาสร้างพันธมิตรเพื่อปกป้องสิทธิ การลดการคุกคาม การขยายโอกาสในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย และการพัฒนาการเข้าถึงการรับบริการ ต่างๆ ด้วยตนเอง

ในปี ค.ศ. 1987 McKinney-Vento Act มีเป้าหมายการทำงานเพื่อ พัฒนา และเพิ่มบริการฉุกเฉินแก่คนไร้บ้าน จากเดิมที่มีโครงการมุ่งเน้นการให้อาหาร และที่พัก การดูแลสุขภาพเบื้องต้น การรักษาความเจ็บป่วยทางจิต การบำบัดยาเสพติด ไปสู่การเยียวยาอื่นๆ ที่รวมถึงประเด็นพื้นฐานอื่นๆ อย่างเช่น การศึกษา งาน และการมีที่อยู่อาศัย (Rosenthal and Foscarinis, 2006 as cited in Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 513)

2.1.3.2 การแก้ไขภาวะคนไร้บ้านอย่างยั่งยืน

การจัดการที่อยู่อาศัยมีความพยายามจัดโปรแกรมการช่วยเหลือที่ หลากหลายที่มีกรอบการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่การมีที่อยู่อาศัยและการสนับสนุนให้ไปสู่การเปลี่ยนที่อยู่ อาศัยโดยผ่านการเช่า ซึ่งที่มาของเงินสนับสนุนมาจากการบริจาค การจัดสรรขององค์กรในชุมชน องค์กรรัฐหรือองค์กรท้องถิ่น การบริการเหล่านี้คำนึงถึงการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้าน (Dennis P. Culhane and Vincent Kane, 2013, pp. 181-183) ความพยายามเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ต่างจากเดิมช่วยเพิ่มช่องทางให้คนไร้บ้านสามารถกอบกู้ตัวตน และสร้างวิถีชีวิตที่ตนเองมีส่วนร่วม และสามารถกำหนดทางเลือกในชีวิตของตนเองมากขึ้นสำหรับคนไร้บ้านที่ต้องการออกจากพื้นที่ สาธารณะเพื่อเข้าถึงที่อยู่อาศัย ดังนั้นการทำให้คนไร้บ้านมีบ้านเป็นสิ่งที่ไม่ใช่เพียงแค่อาศัยหลับ นอน แต่การจัดให้เข้าถึงบ้านจำเป็นต้องทำงานกับคนไร้บ้านด้วยความเข้าใจถึงข้อจำกัด และใช้เวลา เพื่อให้คนไร้บ้านสามารถปรับตัว และสามารถเลือกเพื่อไปสู่เป้าหมายชีวิตที่ตนเองต้องการ

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการที่อยู่อาศัยเป็นอันดับแรกที่ต้อง ดำเนินการให้แตกต่างจากเดิมในนโยบายระดับชาติ โดยเน้นเรื่องการให้บริการอื่นๆ ก่อน เพื่อ พยายามทำให้คนไร้บ้านและครอบครัวสามารถเข้าสู่การมีที่อยู่อาศัยถาวรโดยเร็วที่สุด (Locke, et al. 2007 as cited in Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 514) เพราะการมีที่อยู่อาศัยเป็นสิทธิ พื้นฐานของพลเมือง รูปแบบการจัดการแบบนี้มีความแตกต่างเป็นอย่างมากจากการให้บริการ แบบเดิมๆ เพราะต้องมีการฟื้นฟูส่วนที่ขาดหายของคนไร้บ้าน เช่น การฟื้นฟูคุณค่าในตนเอง การ สร้างความสัมพันธ์ ความรู้สึกยึดโยงในความเป็นชุมชนหรือครอบครัว เป็นต้น ก่อนที่จะมีที่อยู่อาศัย เป็นของตัวเอง ที่ไม่ใช่เพียงการให้บริการเฉพาะหน้าเพื่อให้ผู้อยู่ในวิถีชีวิตเดิม การดำเนินการประเมิน

จากความหวังของคนไร้บ้านในการที่จะมีที่อยู่อาศัยของตัวเอง (Tsemberis, et al. 2004 as cited in Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 514)

นอกจากงานเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างเรื่องที่อยู่อาศัย และการจ้างงานแล้ว สิ่งที่ต้องทำงานควบคู่คือ การเสริมศักยภาพคนไร้บ้านซึ่งมีเงื่อนไขชีวิตเฉพาะที่มีความเสี่ยงและเปราะบางต่อการเป็นคนไร้บ้าน งานภาคสนามของ แวกเนอร์และโคเฮน (1991) รวมถึงงานของ ไวรซ์ (1997) (as cited in Lee, Tyler, and James Wright, 2010, p. 512) พบว่า ผลลัพธ์จากการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนไร้บ้านส่งผลให้คนไร้บ้านมีความมั่นใจ การฟื้นฟูอำนาจภายใน (empowerment) การเข้าถึงข้อมูลและทุนทางสังคม และกลายเป็นผู้ที่เรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาของตนเองได้

2.1.4 ปราบปรามการณคนไร้บ้านในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยนั้น การมองปราบปรามการณคนไร้บ้านเป็นการมองในลักษณะของปัญหาที่ต้องจัดการจากภายนอก โดยคนไร้บ้านถูกมองเป็นคนยากจนและด้อยโอกาส ไร้ศักยภาพในการจัดการชีวิตของตนเอง อันเนื่องมาจากปัญหาความพิการทางร่างกายหรือมีข้อจำกัดทางร่างกาย ความขัดสนทางเศรษฐกิจ การมีปัญหาครอบครัว ฯลฯ ซึ่งคนเหล่านี้จำเป็นต้อง “ได้รับการพัฒนา” (สำนักคุ้มครองสวัสดิภาพชุมชน, 2551) ความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของรัฐที่ไม่ได้มองด้วยความเข้าใจ มุ่งกวาดล้าง และยึดยึดความช่วยเหลือให้โดยไม่ดูความต้องการของคนไร้บ้าน¹ ในอีกทางหนึ่งการพัฒนาแบบสังคมสงเคราะห์ได้สร้างปัญหาในการเบียดขับคนไร้บ้านให้อยู่ชายขอบของการเข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดีซึ่งเกิดจากไม่มีการพยายามทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นที่มากพอ

งานที่วิพากษ์จุดยืนแบบสงเคราะห์อย่างเป็นทางการเป็นระบบ คือ งานของบุญเลิศ ที่ชี้ให้เห็นว่าคนไร้บ้านได้สร้างวิถีชีวิตและใช้กลยุทธ์ในการดำรงชีวิตภายใต้บริบทในสังคมไทย การอาศัยอยู่โดยเอาตัวรอดจากสวัสดิการนอกภาครัฐเป็นทางรอดมากกว่าพึ่งพารัฐ ซึ่งแม้ว่าจะมีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แต่กลับให้การช่วยเหลือที่โดยผิวเผินมากกว่าการแก้ไขปัญหาด้วยความเข้าใจในเชิงลึก และไม่ได้เน้นแก้ปัญหาที่ทำให้คนไร้บ้านตกอยู่ในวังวนของความเป็นคนไร้บ้านด้วย บุญเลิศได้กล่าวถึงปัจจัยที่เชื่อมโยงซ้อนทับกัน สรุปได้ดังนี้ (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546, น. บทคัดย่อ)

¹ จากการศึกษาคนไร้บ้านในงานชิ้นนี้คนไร้บ้านมีประสบการณ์ “ถูกเก็บ” ให้พ้นสายตา โดยเฉพาะในช่วงการประชุมผู้นำเขตเศรษฐกิจเอเปคในปี 2546 ที่มีการกวาดต้อนคนไร้บ้านขึ้นรถที่มีลูกกรงปิด ซึ่งมีการเปรียบเทียบว่าเหมือน “รถชนหมา”

2.1.4.1 กลับบ้านไม่ได้หรือไม่มีบ้านให้กลับ

มนุษย์ทุกคนต่างมีรากเหง้าของตนเองกว่าจะเติบโตกระทั่งเป็นวัยผู้ใหญ่ แต่ละคนย่อมมีหรือ เคยมีเครือญาติของตนเอง เคยมีชุมชนที่เคยได้สนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลมากบ้าง น้อยบ้าง ลึกบ้างตื้นบ้าง แตกต่างกัน แต่มีปัจจัยบางประการที่ทำให้สายสัมพันธ์ของเครือญาติชุมชนขาดหาย กระทั่งมีคนจำนวนหนึ่งที่ไม่กลับบ้าน ไม่กลับภูมิลำเนา ไม่กลับไปหาชุมชนของตนเอง ทั้งๆ ที่การดำเนินชีวิตด้วยการเป็นคนไร้บ้าน หลับนอนในที่สาธารณะไม่ใช่ชีวิตที่สะดวกสบาย เนื่องจากไม่มีญาติพี่น้องที่จะพึ่งพิง การไม่มีรายได้ในภูมิลำเนาเดิม อับอายที่จะกลับบ้านในฐานะผู้แพ้จากการเข้ามาแสวงหาความสำเร็จในเมือง ไม่มีบ้านที่จะกลับ เป็นคนไร้ญาติขาดมิตรถือเป็นคนไร้รากอย่างแท้จริง โดยส่วนมากเป็นเด็กที่พ่อแม่ไม่พร้อมจะมีบุตร การสนับสนุนให้กลับภูมิลำเนาเดิมดูเป็นวิธีการที่สะดวกที่สุดในสายตาของรัฐหรือคนทั่วไป แต่ต้องมีการพิจารณาให้รอบคอบขึ้น เพราะคนไร้บ้านไม่ได้มีความต้องการจะกลับบ้าน

2.1.4.2 วิถีชีวิตบนท้องถนนเปลี่ยนให้เขาไม่สามารถกลับบ้านได้

การดิ้นรนหางานทำที่ทำให้ตนเองมีรายได้มากพอที่จะเช่าที่อยู่อาศัยนั้น เป็นปัญหา เนื่องจากในบรรดาคนไร้บ้านจำนวนหนึ่งมีข้อจำกัดในการทำงาน ได้แก่ คนไร้บ้านที่เป็นผู้สูงอายุ การสูญเสียต้นทุนทางสังคมที่ทำให้โอกาสจะหวนไปสมัครทำงานเป็นลูกจ้างที่มีรายได้ประจำไม่อาจเกิดขึ้นโดยง่าย ลักษณะแรกที่เห็นได้ชัดก็คือ รูปลักษณ์ที่สกปรก เสื้อผ้าสีหม่นหมอง เนื้อตัวผิพรรณไม่ได้อาบน้ำมาเป็นเวลานาน สภาพเช่นนี้บ่งบอกถึงคนที่ไม่มีบ้านช่อง เมื่อไปสมัครงาน นายจ้างก็เกิดความไม่มั่นใจ เพราะภาพลักษณ์ของคนไม่มีบ้านเป็นภาพที่สังคมหวาดระแวงอยู่แล้ว ลักษณะต่อมาคือ การไม่อาจปรับตัวเข้ากับสังคมที่มีระเบียบแบบแผน จากสภาพแวดล้อมที่คนไร้บ้านต้องดิ้นรนต่อสู้ ทำให้พวกเขามีบุคลิกแก่งแย่ง การพูดจาแข็งกร้าวโดยไม่รู้ตัว ดังนั้นแม้จะแต่งงานแต่หากมีปัญหาเพียงเล็กน้อย จากความไม่เข้าใจคำสั่งหรือการมอบหมายงานแล้วถูกตำหนิก็มักไม่พอใจแล้วออกจากงานได้ การไม่มีทุนทางเศรษฐกิจในการลงทุนประกอบอาชีพ แม้แต่การกู้เงินนอกระบบก็ยังไม่มีคนให้กู้ เพราะการไม่มีที่อยู่ การพบจุดจบที่เลวร้ายกว่าเดิมอย่างการจบชีวิตด้วยโรคเรื้อรัง ต้องโทษเพราะกระทำความผิด วิถีชีวิตอิสระบนท้องถนนที่ทำให้สูญเสียความกระตือรือร้นที่จะออกจากความเป็นคนไร้บ้าน เนื่องจากความเป็นอิสระ ความมีเสรีภาพ สำหรับคนทั่วไปอาจเรียกสิ่งนี้ว่าการไม่มีอนาคตก็ได้ แต่คนไร้บ้านเรียกว่า “ไม่มีใครมาบังคับ” การประกอบอาชีพที่อยากทำก็ทำเมื่อไรไม่อยากทำก็ไม่ต้องทำ เมื่อมีเงินติดกระเป๋าแล้วอยากจะพักผ่อนก็ได้ ไม่มีกิจวัตร ตารางเวลาที่แน่นอน ดังนั้นการจะให้ไปสมัครงานเป็นลูกจ้างที่อาจถูกต่อว่า ถูกตำหนิ ถูกบังคับ สำหรับบางคนอาจไม่ชอบ กล่าวอีกอย่างว่าภาวะไร้บ้านได้สร้างความเป็นผู้ไร้บ้าน

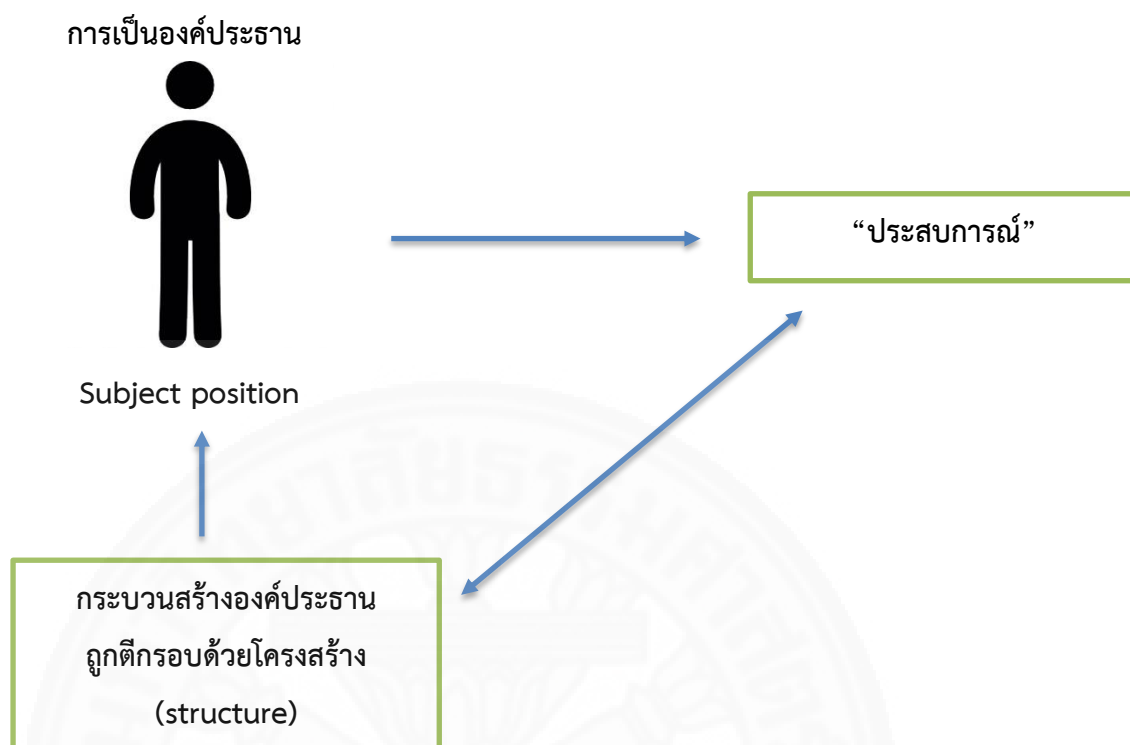
จากปรากฏการณ์โดยรวมของคนไร้บ้านสิ่งงานศึกษาต่างๆ มีความพยายามที่จะบอกว่าหากจะมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้านจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับวิถี

ชีวิตคนไร้บ้านในประเด็นเหล่านี้ด้วย โดยในประเทศไทยนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้านเป็นในเชิงสงเคราะห์และไม่ได้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาคอนไร้บ้านที่นำไปสู่การมีที่อยู่อาศัย หรือดำรงชีวิตได้อย่างทั่วไปได้ พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องคนไร้บ้านนั้นมีในเรื่องของการคุ้มครองสิทธิซึ่งมีพระราชบัญญัติที่ประกอบด้วยกรให้สิทธิการเป็นพลเมือง คุ้มครองเด็กให้ได้รับการศึกษา พระราชบัญญัติที่ใช้เพื่อปราบปรามและควบคุม พระราชบัญญัติที่ให้การคุ้มครองซึ่งมีเนื้อหาในการจัดสวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ ในส่วนของระเบียบ ประกาศ และข้อกำหนดต่างๆ นั้นเป็นในเรื่องของการของการให้บริการแบบสงเคราะห์ในเรื่องที่อยู่อาศัยชั่วคราว เงินช่วยเหลือ การกลับภูมิลำเนา ในรายละเอียดของทั้งในส่วนพระราชบัญญัติ ระเบียบ ประกาศ และข้อกำหนดต่างๆ

การทำงานของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยจึงไม่ใช่เพียงการสงเคราะห์ แต่เป็นการผลักดันในเชิงนโยบายโดยการทำให้คนไร้บ้านลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย การฟื้นฟูจากความรู้สึกไร้อำนาจ และสร้างความหวังในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้านได้เป็นภาพสะท้อนของคนไร้บ้านกลุ่มหนึ่งที่พยายามเคลื่อนออกจากการดำรงชีวิตในพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากงานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาผ่านกรอบของประสบการณ์คนไร้บ้านในการทำความเข้าใจความหมายของ “บ้าน” ซึ่งเป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนคนไร้บ้าน และสังคมที่ส่งผลต่อคุณค่าตัวตนของคนไร้บ้าน ตำแหน่งแห่งที่ และมุมมองในสังคมของคนไร้บ้าน ดังนั้นการเข้าใจวิถีชีวิตของคนไร้บ้านในการดำรงอยู่ในพื้นที่สาธารณะจะเป็นตัวเทียบเคียงเพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจและทำให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงคนไร้บ้านได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

2.2 กรอบการศึกษา “ประสบการณ์”

จากการศึกษาบทความเรื่อง “The Evidence of Experience” ของโจน สกอตต์ (Scott, 1991) สกอตต์ได้วิพากษ์งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ว่า มักจะมองประสบการณ์เป็นสิ่งที่โปร่งใสสามารถใช้เป็นหลักฐานได้ในตัวมันเอง แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่าประสบการณ์มาจากผัสสะโดยตรงไม่ผ่านการกระบวนกรตีความใด สิ่งที่สกอตต์เสนอในบทความดังกล่าวไม่ใช่เช่นนั้น ข้อเสนอหลักของสกอตต์ คือ การพูดถึงประสบการณ์ว่าเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างผ่านวาทกรรม (ชุดความรู้/คลังคำ/การจัดประเภทที่มีความสมเหตุสมผลตามแต่ละยุคแต่ละสมัย ที่ส่งผลต่อมาถึงภาคปฏิบัติคือการจัดระเบียบองค์กรและสถาบันต่างๆ) เพราะวาทกรรมให้ตำแหน่งแห่งที่ของการเป็นองค์ประธาน (subject position) ในการมีประสบการณ์ ดังนั้นประสบการณ์จึงไม่สามารถแยกออกจากกระบวนการสร้างความเป็นองค์ประธาน แต่อย่างไรก็ดีสกอตต์ไม่ได้เสนอว่าไม่มีความเป็นผู้กระทำในปัจเจก เพียงแต่ไม่มีความเป็นผู้กระทำที่แยกจากบริบท

ภาพที่ 2.1 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประธานและประสบการณ์

ในกรณีนี้การศึกษาประสบการณ์คนไร้บ้านก็เช่นเดียวกันคือ ประสบการณ์ของคนไร้บ้านแยกไม่ออกระหว่างอุดมคติหลักของความเป็นบ้าน และครอบครัวที่ดีในช่วงเวลานั้นๆ อุดมคติที่ต่างกันในแต่ละยุคทำให้ประสบการณ์ต่อบ้านและความสัมพันธ์กับคนในบ้านในต่างยุคต่างเวลา อาจจะถูกเข้าใจต่างกันได้ เช่น ในยุควิคตอเรีย การที่ครอบครัวหนึ่งต้องส่งลูกเล็กๆ ออกไปทำงานในโรงงานตลอดทั้งวัน ก็จะไม่ถูกเข้าใจว่าเป็นเพราะครอบครัวยากจน พ่อแม่ไม่ได้ปกป้องดูแลลูกอย่างดี แต่ในปัจจุบัน เด็กที่โตมาในสภาพแบบนี้ย่อมเข้าใจประสบการณ์ของตนว่าเป็นความน่าน้อยเนื้อต่ำใจ

ประสบการณ์มักถูกถือว่าเป็นหลักฐานที่โปร่งใสในตัวเองซึ่งมุมมองนี้ละเลยความซับซ้อนของประสบการณ์ คือ มองไม่เห็นว่าการประสบการณ์เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยผู้ที่ “มีประสบการณ์” ซึ่งได้สร้างให้เกิดความแตกต่างตั้งแต่แรก เนื่องจากสิ่งที่เรามองเห็นก็เป็นสิ่งที่ถูกตีกรอบโดยโครงสร้าง (structured) จากตำแหน่งทางสังคมของเขา ทั้งนี้ยังไม่นับว่าเมื่อประสบการณ์ถูกนำมาเล่าผ่านภาษาที่มีการตีกรอบเช่นกัน ซึ่งก็คือการนำประสบการณ์มาประสานเข้ากับกรอบของการเล่าเรื่องบางอย่าง กล่าวโดยสรุปสกอตต์เสนอว่าประสบการณ์เป็นสิ่งที่ปัญหาและสามารถถูกตั้งคำถามได้ และไม่ใช่สิ่งที่โปร่งใสโดยโปร่งใส (Scott, 1991, p. 773) การมองประสบการณ์อย่างโปร่งใสเป็นสิ่งที่ต้องมีการวิพากษ์ หากเราจะมองว่าประสบการณ์เป็นโลกทัศน์มาจากความเข้าใจทางตรงต่อปรากฏการณ์ที่ทำให้เราเกิดความรู้

การแสดงให้เห็นประสบการณ์ของคนต่างกลุ่มเป็นการเผยให้เห็นกลไกการกดขี่ แต่ไม่แสดงให้เห็นว่ากลไกเหล่านี้ทำงานอย่างไร เรารู้ว่า (คนต่างกลุ่ม) มีประสบการณ์ต่างกัน แต่เราไม่รู้ว่าความแตกต่างเหล่านี้ถูกสร้างอย่างไร (Scott, 1991, p. 779)

ที่ผ่านมาประสบการณ์ถูกใช้ใน 2 ความหมาย 1) การสังเกตโดยการรู้ตัว การพิจารณา การไตร่ตรอง 2) สำนึกแบบหนึ่งที่ใช้ในบางบริบทสามารถแยกออกได้จากเหตุผลหรือความรู้ มีความหมายว่ามีความตระหนักที่เต็มเปี่ยม ความตื่นตัวที่รวมทั้งความรู้สึก และความคิดประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จากความรู้ (Williams, 1985, p. 126-127 as cited in Scott, 1991, p. 781) การนึกถึงประสบการณ์ในฐานะการรู้เห็นจากอัตวิสัยไม่ได้ถือว่าเป็นความจริง แต่เป็นความจริง “ที่จริงแท้ที่สุด” ซึ่งเป็นพื้นฐานของเหตุผลและการวิเคราะห์ทั้งหมด (Raymond Williams, 1985, p. 128 as cited in Scott, 1991, p. 781) ในช่วงศตวรรษที่ 20 ประสบการณ์ถูกนิยามความหมายโดยนัยที่แตกต่างจากความนึกคิดของคนในแง่ของการแสดงให้เห็นถึงการมีอิทธิพลภายนอกต่อปัจเจก (เงื่อนไขทางสังคม สถาบัน รูปแบบของความเชื่อหรือความเข้าใจ) สิ่งที่เป็นจริงภายนอกตัวคนที่เราปฏิบัติสัมพันธ์ด้วย ซึ่งรวมถึงความคิดและใคร่ครวญส่วนบุคคล (Rorty, 1979, p. 163 as cited in Scott, 1991, p. 781) ในการใช้คำว่าประสบการณ์ที่ผ่านมานี้ไม่ว่าเราจะเข้าใจมันในฐานะมองจากภายนอก (สังคม) และภายใน (ปัจเจก) ต่างก็ล้วนแล้วแต่ต้องทักท้วงว่ามีปัจเจกบุคคลอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้น เมื่อเราอธิบายประสบการณ์จากภายในประสบการณ์ก็คือการแสดงออกหรือสำนึกของปัจเจก หากเราอธิบายในฐานะภายนอกประสบการณ์ก็คือสำนึกที่แสดงออกแบบจับต้องได้ การพูดถึงประสบการณ์ในลักษณะเหล่านี้จะนำไปสู่การมีอยู่ของปัจเจกว่าเป็นเรื่องที่ไม่ต้องสงสัย (ประสบการณ์คือบางอย่างที่ทุกคนต้องมี) แทนที่จะถามว่าอัตตะและอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นได้อย่างไร มันทำงานภายใต้การประกอบสร้างเชิงอุดมการณ์ที่ไม่เพียงแต่ทำให้ปัจเจกมีสถานะเป็นจุดกำเนิดความรู้ แต่ยังทำให้เกิดการจัดประเภททางสังคมต่างๆ เช่น ความเป็นหญิง สีมืด เพศสถานะ เป็นเรื่องธรรมชาติ ทั้งนี้ก็โดยการทำให้เหมือนมันเป็นลักษณะของปัจเจกที่มีอยู่แต่เดิม (Scott, 1991, p. 782)

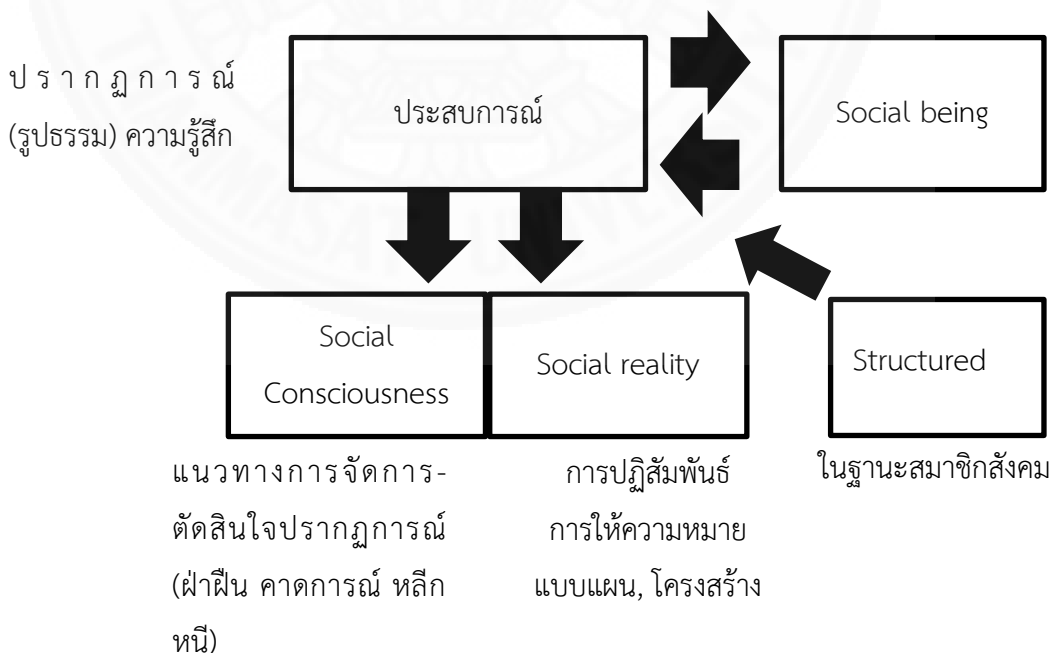
ประสบการณ์คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดอัตภาวะ (subjectivity) แก่สังคมทางสังคมทั้งหมด ผ่านกระบวนการจัดวางตัวเองหรือถูกสังคมจัดวาง ในความจริงของสังคม (social reality) ที่รับรู้ และเข้าใจในฐานะอัตวิสัย (subjective) กระบวนการนี้ไปสู่การประกอบสร้างปัจเจกที่สังคมความรู้ และความจริงที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์

อย่างไรก็ดีแนวคิดของประสบการณ์ที่เสนอโดยเรย์มอนด์ วิลเลียม (Raymond Williams) ยังขาดการมองถึงกระบวนการของการประกอบสร้างตัวตน (subject-construction) และยังไม่ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรม การรับรู้ และความจริง ไม่พูดถึงความเกี่ยวข้องระหว่างตำแหน่งแห่งที่ของ subject กับความรู้ที่เขาสร้างขึ้น และไม่สนใจว่าความแตกต่างระหว่างตำแหน่งทางสังคมของผู้ผลิตความรู้ว่ามีผลกระทบอย่างไร กล่าวอีกทางหนึ่งความน่าเชื่อถือของ

ความรู้นั้นถูกสร้างขึ้นโดยการ “กำจัดและลบทิ้งทุกอย่างที่เกี่ยวกับตัวคนพูดออก” ความรู้เป็นสิ่งโปร่งใส ชอบธรรม และเป็นสากล ในแนวความคิดต่อประสบการณ์แบบนี้ ความรู้ที่มาจากประสบการณ์จึงเป็นสิ่งที่ปลอดจากการก้าวก่ายของอำนาจและการเมืองทั้งปวง (Scott, 1991, p. 783)

อีกแนวความคิดหนึ่งต่อประสบการณ์ที่น่าสนใจมาจากทอมป์สัน ที่วิจารณ์แนวคิดมาร์กซิสต์ โครงสร้างวามองข้ามประสบการณ์ โดยเสนอว่าประสบการณ์นี้เอง ที่ชนชั้นจากมุมมองอัตวิสัยถูกสร้างขึ้น สำหรับทอมป์สันประสบการณ์เป็นการประสานกันของทั้งอิทธิพลจากภายนอกและความรู้สึกภายใน หรือระหว่างโครงสร้างสังคมกับแง่มุมทางจิตวิทยา ประสบการณ์ที่มีลักษณะถูกกล่อมเกลาโดยโครงสร้างอย่างสูงนี้ก่อให้เกิดมโนสำนึกร่วม กล่าวได้อีกอย่างว่าสำหรับทอมป์สันประสบการณ์สร้างสัจตะทางสังคม (social being) ที่ไปกำหนดจิตสำนึกที่มีความเป็นสังคมอยู่ด้วย (Thompson, 1978 as cited in Scott, 1991, p. 784-785)

แต่ทั้งนี้สกอตต์ต่อยอดแนวคิดของทอมป์สันว่าการที่เราจะนับว่าอะไรเป็นประสบการณ์นั้นเป็นสิ่งที่ปัญหาประการหนึ่ง และยิ่งไปกว่านั้นคือความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์กับภาษาที่เราใช้เพื่อนำเสนอประสบการณ์ต่อผู้อื่น ดังนั้นประสบการณ์จึงไม่ใช่ฐานของความรู้ เพราะประสบการณ์เองนั้นเป็นมากกว่าแค่สิ่งที่เราเห็น แต่ประสบการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ด้วยผัสสะอื่นๆ (ความรู้สึก การได้ยิน สัมผัส) ที่ภาษามีข้อจำกัดในการจะสื่อสารออกมาได้

ภาพที่ 2.2 สรุประบวนการประสบการณ์ของมนุษย์

กระบวนการเกิดขึ้นของประสบการณ์เกิดจากการดำรงอยู่ของคน (Social being) ที่มีสำนึก การนึกคิด และการรับรู้ ของตนเองในระดับปัจเจก (กระบวนการภายใน) ที่มีการปฏิสัมพันธ์ การให้ความหมาย เกิดแบบแผน โครงสร้าง และความรู้ จากความสัมพันธ์ระหว่างกัน ประสบการณ์ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงสำนึกทางสังคม (Social consciousness) และความจริงทางสังคม (Social reality) ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว โดยประสบการณ์ไม่ใช่สิ่งที่แข็งตัวแต่เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงสั่งสมพัฒนาให้เกิดความนึกคิด ความรู้ และปฏิกิริยาของคนในการดำรงอยู่ในสังคม

ประสบการณ์จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนมีส่วนร่วมซึ่งมาจากปรากฏการณ์ภายนอกที่ปฏิสัมพันธ์ ผ่านตัวปัจเจก ในกรณีของคนไร้บ้านในฐานะปัจเจกที่มีความแตกต่างในเรื่องการเห็น และการรู้ (ต่อปรากฏการณ์) ซึ่งความแตกต่างที่เกิดขึ้นยังมีผลมาจากการกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกซึ่ง มีความแตกต่างหลากหลายของโลกภายในที่มีความเฉพาะของตัวตน (ปัจเจก) กับโลกภายนอก (สังคม) ที่มีผลต่อการตอบสนองต่อปรากฏการณ์ และการมีอยู่ของปัจเจกใน ณ ขณะปัจจุบัน ซึ่ง ก่อให้เกิดประสบการณ์ร่วมกัน และซึ่งก่อให้เกิดความเฉพาะตัวที่มีความแตกต่างในประสบการณ์ร่วม นั้นๆ กระบวนการเหล่านี้เมื่อเกิดการสั่งสมทำให้ความหลากหลายเฉพาะตัวบางอย่างละลายหายไป เมื่อมีประสบการณ์ร่วมกันมากขึ้น คนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านนั้นมีประสบการณ์ร่วมกันในการ ผ่านปรากฏการณ์ตั้งแต่การมีบ้าน อยู่ในพื้นที่สาธารณะ และเข้าสู่ศูนย์พัก ทำให้ทุกคนมีประสบการณ์ ร่วมจนเกิดการให้ความหมาย ความรู้สึก ความนึกคิด และความรู้ที่สั่งสมอยู่ในตัวคนไร้บ้านในการ ปฏิสัมพันธ์กับผู้คน-สังคม ที่คล้ายคลึงกัน แต่ทั้งนี้ในความคล้ายคลึงร่วมกันนั้น เนื่องด้วยคนไร้บ้าน แต่ละคนนั้นมีชุดประสบการณ์ของตนเองทั้งในแง่ของชนชั้น การศึกษา ภูมิหลังชีวิต-ครอบครัว ภูมิฐานะ ความเชื่อ-ศาสนา และความรู้สึกนึกคิดภายใน ทำให้มีความแตกต่างในความหมาย ความรู้สึก ความนึกคิด และความรู้ที่สั่งสมอยู่ในตัวคนไร้บ้านในการปฏิสัมพันธ์กับผู้คน-สังคมด้วย ดังนั้นการใช้ประสบการณ์เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาครั้งนี้เพราะต้องการเห็นภาพของคนไร้บ้านที่มี ชุดประสบการณ์อันเกิดจากกระบวนการซับซ้อนที่จะทำให้เราเห็นถึงเบื้องหลังของการปฏิสัมพันธ์กับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตปัจจุบัน

สำหรับงานวิจัยของ มาเรีย คลาร์ย ริชเชอร์ ในเรื่อง “Understanding beliefs and meanings in the experience of cancer: a concept analysis” (Richer, 2000, p. 108) ได้ ทบทวนเอกสารแนวคิดเรื่องความเชื่อ และการให้ความหมายทั่วไปของโรคมะเร็ง จากการทบทวน พบว่า “ความเชื่อ” และ “ความหมาย” เป็นคำสำคัญที่ใช้ในการอธิบาย “ประสบการณ์” ของผู้ป่วย โรคมะเร็ง และครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการอธิบาย การทำงาน การช่วยเหลือการปรับตัว การวินิจฉัย และการรักษาของผู้ป่วย

ในงานดังกล่าวคำว่า “ประสบการณ์” เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจ ปัจเจกที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เป็นโรค ซึ่งมีบางปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อเฉพาะของปัจเจกซึ่ง

ส่งผลต่อความหมายที่ปัจเจกยึดถือในการให้เหตุผลต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งในบริบทเฉพาะอย่าง ผู้ป่วยโรคมะเร็งประสบการณ์ของความสำเร็จ และความล้มเหลวต่อภาวะการป่วยที่มีอิทธิพลต่อการ ต่อรองกับโครงสร้าง การตอบสนองทางอารมณ์ของสมาชิกครอบครัว ระยะเวลาของวิกฤตเหตุการณ์ การป่วยของผู้ป่วยเป็นวงจรชีวิตที่นำไปสู่การกำหนดความหมายต่อการป่วยทั้งตัวผู้ป่วย และ ครอบครัว ภาวะของการป่วยเป็นโรคมะเร็งจึงเป็นความท้าทายต่อปัจเจกในการคงความเชื่อ และ มุมมองต่อการควบคุมชีวิตซึ่งแสดงถึงความสามารถของในการจัดการสถานการณ์

ความเชื่อมโยงของการศึกษาประสบการณ์ในงานดังกล่าวนั้น ประสบการณ์เป็นส่วน เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อของปัจเจก และการให้ความหมายต่อสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องต่อการรับรู้ ของปัจเจกรวมถึงความสามารถในการจัดการสถานการณ์ โดยมีตัวเชื่อมคือ วัฒนธรรม ที่จะสนับสนุน ให้ความหมายที่เกิดขึ้นคงอยู่ กระบวนการดังกล่าวนี้มีผลต่อการให้คุณค่าตนเองของปัจเจกซึ่งการคง อยู่ของความหมายจะกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจกในสังคมด้วย

การศึกษาประสบการณ์ในงานข้างต้นนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการให้ความหมาย ความ เชื่อ และสถานการณ์ที่ปัจเจกเผชิญหน้า ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบเพื่อศึกษาประสบการณ์ของคนไร้ บ้านที่จะทำให้มองเห็นภาพคนไร้บ้านในการเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับบ้าน และวิถีชีวิต ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยอมส่งผลต่อการให้ความหมายบ้าน สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของ คนไร้บ้านที่ออกจากบ้านสู่พื้นที่สาธารณะ และในการเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้าน การรับรู้และการจัดการ สถานการณ์ในชีวิตของตนเองในที่เกี่ยวข้องกับบ้าน คือ ประสบการณ์ที่สามารถอธิบายวิถีชีวิต และ การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่า “บ้าน” ที่มีผลต่อความเชื่อ มุมมองต่อสังคม และคุณค่าต่อ ตนเองของคนไร้บ้านที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งแห่งที่ของคนไร้บ้าน โดยมีวัฒนธรรมของสังคมเป็นบรรทัด ฐานอย่างหนึ่งที่จะทำให้สามารถดำรงคุณค่าและความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้านต่อตนเอง และสังคมต่อไปได้

ความเชื่อมโยงระหว่าง “ประสบการณ์” และ “การให้ความหมาย” จากการศึกษาแบร์ รี เอ. กร้าซท์, แดเนียล อาร์. วิลเลียม และโจเซฟ ดับบลิว. ร็อกเกนบัค (2010, p. 90) ในเรื่อง Exploring Early Twenty-First Century Developed Forest Camping Experiences and Meanings อธิบายถึงประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับความหมายในการร่วมพัฒนาแคมป์ (ที่อยู่อาศัยในเขต ป่า) ของ 38 ครอบครัว โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ทางจิตวิทยาสังคมในการสะท้อนความหมาย กรอบ การตีความของผู้ที่ตั้งแคมป์ที่ใช้ในการอธิบายประสบการณ์ที่มีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความหมายใน การใช้ชีวิต และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การศึกษาประสบการณ์และความหมายของการตั้งแคมป์ จากผลการวิจัยในปี ค.ศ. 1960 และ 1970 ชี้ให้เห็นว่าการให้ความหมายเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่ มีร่วมกับธรรมชาติ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และครอบครัว

กรอบการศึกษาเรื่องประสบการณ์ของการตั้งแคมป์นั้นศึกษาผ่านองค์ประกอบของประสบการณ์จาก 2 ส่วน คือ 1. ความหมายที่เกี่ยวข้อง (สัญลักษณ์, อารมณ์, การปรากฏขึ้นและการต่อรองของการตีความประสบการณ์ในชุมชนที่มีการปฏิสัมพันธ์) 2. การสร้างความหมายในบริบทชีวิต (กรอบการตีความมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทชีวิต) จากการศึกษาเรื่องดังกล่าวประสบการณ์ถูกศึกษาผ่านเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในการให้ความหมาย คุณค่า และการปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งประกอบกับภูมิหลังของครอบครัว ความเชื่อ ความหมาย ธรรมเนียมปฏิบัติ และวัฒนธรรม ทั้งสองประเด็นจากการศึกษาประสบการณ์จะทำให้สามารถเข้าใจการให้ความหมายในสถานการณ์ปัจจุบันที่ดำรงอยู่ ผ่านการทำความเข้าใจการปฏิสัมพันธ์ การให้คุณค่า และความหมายในชีวิตของคนไร้บ้านได้

การตั้งคำถามเกี่ยวกับธรรมชาติที่ถูกสร้างของประสบการณ์ ปัจเจกที่ถูกสร้างให้เกิดประสบการณ์ที่แตกต่าง โลกทัศน์ของคนหนึ่งๆ ถูกสร้างได้อย่างไร มีความเกี่ยวข้องอย่างไรกับภาษา และประวัติศาสตร์ คำถามทั้งหมดเหล่านี้ถูกทิ้งไว้และไม่มีการตอบ หลักฐานของประสบการณ์กลายเป็นหลักฐานของความจริงของความแตกต่างที่เกิดขึ้นมากกว่าการเป็นแนวทางในการศึกษาว่า ความแตกต่างเกิดขึ้นได้อย่างไร ความแตกต่างก่อให้เกิดผลอย่างไร และความแตกต่างที่เกิดขึ้นสร้างปัจเจกได้อย่างไร ในทางไหน ซึ่งกลายเป็นปัจเจกที่มองเห็น และมีปฏิบัติการในโลก (Scott, 1991, p. 777)

ประสบการณ์เป็นได้ทั้งสิ่งที่ใช้ยืนยันสิ่งที่เรารับรู้อยู่แล้ว “เราเห็นสิ่งที่เราได้เรียนรู้ที่จะเห็น” และท้าทายความเชื่อเดิมๆ ที่เราเคยตั้งคำถาม เมื่อเราประสบกับสถานการณ์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อ เราจะปรับมุมมอง (ที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ผ่านมา) จึงเหมือนวลีที่ว่า “การเรียนรู้จากประสบการณ์” ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต้องเรียนรู้อยู่เสมอ แม้ว่าแต่ละคนจะเรียนรู้จากสิ่งที่ต่างกันและในเวลาต่างกันก็ตาม

สิ่งที่เรานับว่าเป็นประสบการณ์ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏชัด และตรงไปตรงมา ประสบการณ์เป็นสิ่งที่ถูกถกเถียงได้เสมอ ดังนั้นประสบการณ์จึงมีความเป็นการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องตลอด ในวิธีศึกษาประสบการณ์ไม่ใช่คำอธิบาย แต่ประสบการณ์นั้นเป็นสิ่งที่เราต้องอธิบายมัน (Scott, 1991, p. 797)

การศึกษาคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้านจึงเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการศึกษาประสบการณ์ที่จะทำให้เห็นประวัติศาสตร์คำว่าบ้านในแต่ละช่วงชีวิตของคนไร้บ้านที่ถูกกล่อมเกลาคำว่าบ้านในอุดมคติของสังคม ซึ่งในประสบการณ์ (จากการรับรู้/การรู้สึก) เฉพาะของการเป็นคนไร้บ้านนี้ บ้านสำหรับคนไร้บ้านจึงเป็นสิ่งที่การศึกษาครั้งนี้ต้องการอธิบาย และในประสบการณ์ของคนไร้บ้าน คำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้านที่ฉายภาพสะท้อนคำว่าบ้านที่มีอยู่ในสังคมก็มีส่วนสำคัญกับการทำให้คนไร้บ้านมีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมเฉพาะ

2.3 ความหมายของคำว่า “บ้าน”

ความหมายของบ้านในแง่มุมที่นอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพที่เป็นที่อยู่อาศัย บ้านมีแง่มุมที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์ภายใต้พื้นที่ที่ประกอบสร้างตัวตน และการให้ความหมายของ บ้านนั้นผูกโยงด้วยประสบการณ์ภายใต้พื้นที่ของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นซึ่งส่งผลต่อตัวตนของเราด้วย เนื่องจากบ้านเป็นพื้นที่แห่งความหมายซึ่งเลื่อนไหลไปด้วยความแตกต่างของลักษณะทางกายภาพ บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของคนภายใต้พื้นที่นั้นๆ

ในงานของ รูบ้า ซาลิช เรื่อง *Shifting Meaning of “Home” Consumption and identity in Moroccan women’s transnational practices between Italy and Morocco* (Ruba, 2001, p. 60) ศึกษาคำว่าบ้านที่นอกเหนือไปจากลักษณะทางกายภาพ โดยสนใจความรู้สึก ความเป็นส่วนหนึ่ง (sense of belonging) ที่แสดงออกผ่านบ้าน ผู้หญิงโมร็อกโกที่ไปทำงานในอิตาลี แสดงออกตัวตนของตัวเองส่วนหนึ่งผ่านการแต่งบ้านในโมร็อกโกจากของใช้ในอิตาลี การสร้างตัวตนของผู้หญิงโมร็อกโกผ่านรูปแบบของวัตถุสิ่งของแต่งบ้านที่ไหลข้ามพื้นที่จากอิตาลีสู่ โมร็อกโกที่เกี่ยวข้องกับความหมายของบ้าน โดยเป็นพื้นที่แสดงออกถึงการประสบความสำเร็จในชีวิต เมื่อมีผู้คนเข้ามาในพื้นที่ของบ้านก็จะเห็นสิ่งของที่เป็สภาพจินตนาการถึงอิตาลีซึ่งสะท้อนถึงความมั่งคั่ง และความสำเร็จในหน้าที่การงาน

การศึกษาความหมายเรื่องบ้านสำหรับคนไร้บ้านนั้นมีความเชื่อมโยงจากการศึกษา ความหมายของบ้านของ แอนนาเบล โทมัส และเฮลกา ดิทท์มาร์ ในงานชื่อ “The experience of homeless women: An exploration of housing histories and the meaning of home” (Annabel and Helga, 1995, p. 1) จุดประสงค์หลักของการศึกษาคือ การใช้ทฤษฎีในการอธิบาย เพื่อนำสู่การจัดสวัสดิการที่เหมาะสม ในการอธิบายรูปแบบของประสบการณ์เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (housing) สาเหตุของการออกจากที่อยู่อาศัย และความหมายของ “บ้าน” (home) ที่มาจากความ เข้าใจของผู้หญิงไร้บ้านเอง การศึกษาดังกล่าว ทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้หญิงทั่วไปกับผู้หญิง ไร้บ้านพบว่า ผู้หญิงไร้บ้านเพียง 3 คนจาก 12 คนเท่านั้นที่สามารถแยกความแตกต่างในความหมาย ของคำว่า “ที่อยู่อาศัย” (house) และ “บ้าน” (home) ได้ ความหมายของคำว่า “บ้าน” (home) จากประสบการณ์เกี่ยวกับบ้านของผู้หญิงไร้บ้านผูกโยงกับความปลอดภัย และความมั่นคงทางที่อยู่ อาศัย ผลการศึกษาอีกประการหนึ่ง คือ การพิจารณาช่องว่างในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน ใช้ การพิจารณาเพียงความหมายของบ้านในแง่ของการไร้ที่อยู่อาศัยเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงถึง ประสบการณ์การให้ความหมายบ้านของผู้หญิงไร้บ้าน

การให้ความหมายของคนไร้บ้านในประเด็นเรื่องที่อยู่อาศัย (house) นั้นขึ้นอยู่กับความหมายของคำว่า “บ้าน” (home) เนื่องจากความเข้าใจต่อคำว่า “ที่อยู่อาศัย” (housing) ต้องอาศัยกรอบการพิจารณาในแง่มุมอื่นด้วย ซึ่งจากการทบทวนงานที่เกี่ยวกับการให้ความหมายของคำว่าบ้าน พบว่า

บ้านมีความหมายในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและบ้าน หรือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและสิ่งแวดล้อม (Despres, 1991, p. 96 as cited in Annabel and Helga, 1995, p. 2) คำว่าบ้านจึงมีความหมายมากกว่าลักษณะทางกายภาพ และเป็นสถานที่แห่งความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัย มีนัยยะที่เกี่ยวกับอารมณ์ที่ทำให้นึกถึงตอนเด็ก รากที่นำไปสู่ความเป็นตัวตนของคนนั้นที่มีความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว ทำให้เรารู้สึกว่าเรามีอิสระ และสามารถจัดการชีวิตของตนเองได้ (Csikszentmihalyi M. and Rochberg-Halton E., 1981 as cited in Annabel and Helga, 1995, p.2)

ดังนั้นบ้านจึงมีสถานะในการโอบกอดที่ให้ความรู้สึกของการป้องกัน ความเป็นส่วนตัว สถานที่แห่งการหลบความวุ่นวายจากภายนอก โดยมีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่ชัดเจน ทำให้ปัจเจกรู้สึกที่สามารถเตรียมการ คาดการณ์ และตระหนักในบริบทที่นำไปสู่ความเข้าใจตัวตนได้มากกว่าพื้นที่อื่นๆ (Hayward J., 1977 as cited in Annabel and Helga, 1995, p.2) เพราะบ้านเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมทางสังคม และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อน และครอบครัวที่ทำให้เกิดความเข้าใจในการก่อรูปของสังคมและบทบาทของแต่ละปัจเจก การจัดแต่งบ้านสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของสิ่งที่เราพบในสถานะต่างๆ เช่น การครอบครองบ้าน (ของคู่ชีวิต, ของครอบครัว, ผู้อาศัย) ที่นำไปสู่การออกแบบพื้นที่ใหม่ๆ สำหรับการทำงาน กิจกรรมยามว่าง หรือการต่อเติมห้องสำหรับสมาชิกใหม่ บ้านยังเป็นพื้นที่ของการแสดงออกของความสำเร็จของตัวตน และอัตลักษณ์ เพราะสามารถแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของ และประวัติชีวิต ซึ่งเท่ากับเป็นสัญลักษณ์ของความหลากหลายของตัวตน เช่น มุมมองทางสังคม การเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม ค่านิยม ทัศนคติ เป็นต้น (Dittmar H. 1992; Kron J., 1983 as cited in Annabel and Helga, 1995, p.2)

บทบาทความเป็นเจ้าของบ้านมีผลต่อการก่อรูปและการปรับอัตลักษณ์ตัวตนซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับความรู้สึกของการความเป็นเจ้าของ และการสามารถทำให้เกิดการมีอยู่ของความปลอดภัย (Saunders P., 1990 as cited in Annabel and Helga, 1995, p.2) ทั้งนี้ความหมายของบ้านที่มีในแง่ของสถานที่เต็มไปด้วยความหมาย และความสำคัญนั้น (Tuan Y., 1977 as cited in Annabel and Helga, 1995, p.2) และความสำคัญนั้น ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ที่เราต้องการหนีเพื่อเข้าไปเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่ที่เราต้องการที่จะหนีออกมาด้วย (Moore B., 1984 as cited in Annabel and Helga, 1995, p.2) หากบ้านนั้นไม่ใช่พื้นที่ของความปลอดภัย ความมั่นคงในการอยู่อาศัยแล้ว การไร้อำนาจ และความสามารถในการพึ่งพิงในการปฏิสัมพันธ์ผ่านพื้นที่ของบ้าน การออก

จากบ้านเพื่อรักษาตัวตน หรือค้นหาพื้นที่ที่สามารถรองรับตัวตนได้มากกว่าจึงเป็นเรื่องจำเป็น ศูนย์พักจำเป็นต้องมีความสามารถให้คนไร้บ้านสามารถแสดงตัวตน และปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการสร้าง ความหมายของคำว่า “บ้าน” ที่มากกว่า “ที่อยู่อาศัย” เพื่อใช้ในการหลบซ่อน และทำธุระส่วนตัว เท่านั้น

เนื่องจากบ้านไม่ได้มีความหมายเป็นเพียงที่อยู่อาศัยทางกายภาพ ความหมายที่ผูกโยง กับพื้นที่ของบ้านนั้นส่งผลต่อตัวตนของคนไร้บ้านในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนผ่านในลักษณะทางกายภาพได้ส่งผลต่อตัวตน และการให้ความหมายบ้าน การดำเนินชีวิต ในพื้นที่สาธารณะที่มีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากคนทั่วไปซึ่งก่อให้เกิดความแปลกแยก ในเรื่องใจชีวิตดังกล่าวการให้ความหมายต่อบ้านนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความหมายของบ้านในบริบท เฉพาะที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจ เนื่องจากคำว่าบ้านนั้นแท้จริงจากการนิยามว่าเป็นพื้นที่แห่งความ เป็นส่วนตัว รู้สึกถึงความมั่นคง และปลอดภัยนั้น จะสามารถอธิบายได้อย่างไรกับคนที่อาศัยอยู่ใน พื้นที่สาธารณะอย่างคนไร้บ้าน การเปลี่ยนผ่านจากการดำเนินชีวิตในพื้นที่สาธารณะสู่พื้นที่ศูนย์พักคน ไร้บ้าน กระบวนการและการปฏิสัมพันธ์ของคนไร้บ้านร่วมกับคนไร้บ้านคนอื่นๆ ในศูนย์ ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงความหมายของบ้านของคนไร้บ้านอย่างไร ซึ่งสะท้อนถึงตัวตน การให้คุณค่าต่อตนเอง ภายใต้อาคารที่ศูนย์พักอย่างไรบ้างซึ่งความหมายของบ้านในพื้นที่ดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ ความหมายของคำว่าบ้านในบริบททั่วไปอย่างไร

อย่างไรกรณีของบ้านที่เป็นพื้นที่หนึ่งในการแสดงตัวตนของคนที่อยู่อาศัย จะเห็นได้ว่า ในกรณีของคนไร้บ้านการแสดงออกตัวตนผ่านบ้านนั้นเป็นไปได้ เพราะคนไร้บ้านไม่มีอำนาจของ การจัดการพื้นที่บ้านเพื่อแสดงตัวตน แต่เมื่อคนไร้บ้านเข้ามาอยู่ในศูนย์พักแล้วการแสดงออกตัวตน ผ่านพื้นที่ที่เสมือนบ้านนั้นมีรูปแบบการแสดงออก และการแสดงตัวตนผ่านบ้านของคนไร้บ้านในพื้นที่ ศูนย์พักคนไร้บ้านนั้นมีความเชื่อมโยงต่อตัวตนในแง่การให้ความหมายบ้านในรูปแบบใด บ้านสะท้อน ถึงชีวิตของพวกเขาอย่างไร อีกทั้งประเด็นของความสะดวกสบายที่บ้านเป็นพื้นที่ที่จะให้กับปัจเจกได้ ถูกแลกเปลี่ยนความสบายใจในเชิงนามธรรม คือ ความสบายทางจิตใจ ที่คนไร้บ้านเลือกให้ความหมาย กับคำว่าบ้านในแบบของตนเอง

ลักษณะของบ้านจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเชิงอุดมคติยังไม่อาจสะท้อน ประสบการณ์ของปัจเจกได้ ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายของบ้านจะเน้นที่แนวคิดหลักของ บ้านที่ไม่ใช่ในเชิงกายภาพ และชี้ให้เห็นถึงสิ่งสำคัญว่าการที่คนหนึ่งคนมีที่อยู่อาศัยของตัวเองเป็น หลักแหล่งนั้นเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับแง่มุมทางสังคมวิทยา และทางจิตวิทยา โดยการศึกษา ประสบการณ์เกี่ยวกับบ้านในแนวทางหนึ่งของ แอนเดอสัน และปีไบค์ (1961) อธิบายถึงคนไร้บ้าน หรือคนเร่ร่อนตามท้องถนนเกี่ยวกับวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตในท้องถนนที่นำมาสู่

ความหมายที่ให้ความหมายใหม่กับคำว่าบ้าน เพราะคนไร้บ้านไม่มีอำนาจ และการควบคุมการมีที่อยู่อาศัย ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกเป็นชายขอบเนื่องจากการไม่สามารถเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัยได้

ทั้งนี้ในงานศึกษาของคาเมรอน พาร์เซลล์ (2010) ในเรื่อง Home is Where the House is: The Meaning of Home for People Sleeping Rough ทำการศึกษาผู้ที่อาศัยอยู่บนท้องถนน¹ กล่าวว่าแนวคิดเรื่อง “บ้าน” เป็นฐานคิดที่ทรงพลังซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบริบทชีวิตของปัจเจกในขณะนั้นในการนิยามคำว่าบ้าน อย่างไรก็ตามคนไร้บ้านที่มีการนิยามคำว่าบ้านในลักษณะที่ตรงข้ามกับคำว่าบ้านของคนทั่วไป (ในเชิงกายภาพที่บ้านมีลักษณะมีรูปทรงอย่างชัดเจน) การดำรงอยู่ในพื้นที่สาธารณะทำให้เกิดความขัดแย้งกับนิยามบ้านเดิมๆ ที่คนทั่วไปรู้สึก เนื่องจากผู้ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่สาธารณะบางคนรู้สึกว่าพื้นที่สาธารณะนั้นบ้านเป็นของตน สิ่งสำคัญในการศึกษาคำว่า “บ้าน” คือต้องมีความเข้าใจวิถีชีวิตของผู้ที่ศึกษา เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจคำว่าบ้านของพวกเขา การศึกษาในงานดังกล่าวศึกษาบ้านในมิติหลักๆ ซึ่งผู้ศึกษาจะใช้เป็นกรอบเพื่อศึกษาความหมายของคำว่าบ้านในกรณีคนไร้บ้าน ดังนี้

1) บ้านในฐานะที่แสดงถึงอำนาจในการควบคุม หรือการจัดการ นัยยะความหมายของบ้านในประเด็นนี้คนไร้บ้านมีลักษณะก้ำกึ่งต่อการแสดงถึงอำนาจในความสามารถต่อการควบคุมพื้นที่บ้านอย่างไร เนื่องจากพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านนั้นเป็นพื้นที่เปิดที่ทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกันไม่มีการแยกออกจากกันอย่างเป็นสัดส่วน รวมถึงประสบการณ์ในการอาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะนั้น การรู้สึกถึงความมีอำนาจเหนือพื้นที่ของคนไร้บ้านนั้นเป็นอย่างไร

2) บ้านในฐานะที่แสดงถึงครอบครัว ประสบการณ์ของคนไร้บ้านต่อความสัมพันธ์กับครอบครัวนั้นเป็นประเด็นที่คนไร้บ้านมีประสบการณ์หลากหลาย เนื่องจากการออกจากบ้านนั้นหากความหมายทั้งสองเกี่ยวโยงกันนั้นหมายถึงการออกจากครอบครัวการปฏิเสธการอยู่บ้านนั้นเชื่อมโยงกับการปฏิเสธครอบครัวในลักษณะอย่างไร มีความเกี่ยวโยงกับมุมมองของคนไร้บ้านหรือไม่ ดังนั้นเมื่อดำเนินชีวิตในพื้นที่สาธารณะ และการเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้านการปฏิสัมพันธ์ได้สร้างความหมายของบ้านที่ผูกโยงกับคำว่าครอบครัวหรือไม่อย่างไร เจื่อนไขปัจจัยใดที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างของการผูกโยงระหว่างคำว่าบ้านและคำว่าครอบครัวของคนไร้บ้าน

คำว่า “ครอบครัว” เนื่องจากเป็นคำที่มีความกำกวม เลื่อนไหลไปตามบริบท ในกรณีคนไร้บ้านคำว่าครอบครัวจึงเสมือน และถูกเทียบเคียงมากกว่าการหมายถึงครอบครัวในรูปแบบของ

¹ ในงานศึกษาดังกล่าวศึกษา “ผู้ที่ดำรงชีวิตบนท้องถนน” ซึ่งโดยทั่วไปเรียกว่า “คนไร้บ้าน” แต่ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาภายใต้แนวคิดของคำว่า “บ้าน” ทำให้ผู้ถูกศึกษาที่ดำรงชีวิตบนท้องถนนนั้นไม่ได้รู้สึกว่าตนเองไร้บ้าน เนื่องจากในพื้นที่สาธารณะนั้นคนกลุ่มนี้มีความรู้สึกถึงอำนาจการควบคุมความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และความเป็นครอบครัว จึงไม่สามารถเรียกพวกเขาว่าคนไร้บ้านได้

ความสัมพันธ์ผ่านสายเลือด เนื่องจากคนไร้บ้านส่วนใหญ่ นั้น มีความเปราะบางและล่มสลายจากสถาบันครอบครัว ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวจึงถูกเทียบเคียงกับความเป็นเพื่อน ผู้ร่วมชะตากรรม พวกเดียวกัน ฯลฯ การให้ความหมายของบ้านในลักษณะของพื้นที่ดังกล่าวจึงจะรวมรูปแบบความสัมพันธ์ที่ถูกเทียบเคียงโดยคนไร้บ้านด้วย

3) บ้านในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งการแสดงความรู้สึกและตัวตน ความหมายของคำว่าบ้านของคนไร้บ้านเป็นอย่างไร การมีอยู่ของคำว่าบ้านนั้นเกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ในบริบทชีวิตของคนไร้บ้านซึ่งเติมเต็มชีวิตของคนไร้บ้านในแง่มุมความรู้สึกใด และอย่างไร นอกเหนือจากไปกว่าเดิม คือ คนไร้บ้านมีความหวังต่อบ้านอย่างไร การเดินทางไปสู่ความมุ่งหวังนั้นมีโอกาสความเป็นได้หรือไม่ในเงื่อนไข และบริบทชีวิตที่เป็นอยู่

จากงานศึกษาดังกล่าวพบว่าสำหรับผู้ดำรงชีวิตบนท้องถนนที่พวกเขาอาศัยอยู่ซึ่งก็คือพื้นที่สาธารณะนั้นก็คือ บ้าน ในขณะที่บ้านเป็นคำในอุดมคติที่ทรงพลัง แต่การเข้าใจคำว่าบ้านนั้นเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยประสบการณ์ ความหมายของคำว่าบ้านจากคนที่เราศึกษานั้นจะสะท้อนถึงประวัติชีวิตในมุมที่กว้าง และประสบการณ์ของพวกเขา รวมถึงประสบการณ์ในแต่ละวันของการใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ ความหมายและความต้องการต่อบ้านของผู้ที่ดำรงชีวิตบนท้องถนนแม้ว่าเขาจะมองว่าตนเองใช้ชีวิตอย่างปกติได้ แต่เนื่องจากความหมายโดยทั่วไปของสังคมก็ทำให้พวกเขามีมุมมองว่าตนเองนั้นผิดปกติไปจากคนทั่วไป

ในการศึกษาครั้งนี้จึงเน้นความหมายของบ้านในแง่ของ “บ้าน” ที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกที่มีผลกับตัวตน สิ่งที่น่าสนใจคือ ความหมายของบ้านของคนไร้บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยในเชิงกายภาพ จากสถานะการไร้บ้านที่ไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงในช่วงระยะเวลาหนึ่งนั้นตัวตนและความหมายของบ้านได้ถูกแปรเปลี่ยนไป เมื่อการเข้าสู่ศูนย์พักของคนไร้บ้านประสบการณ์การเปลี่ยนผ่านจะส่งผลต่อการประกอบสร้างความหมายใหม่ในคำว่าบ้านอย่างไร

2.4 นิยามศัพท์

2.4.1 ศูนย์พักคนไร้บ้าน หมายถึง ศูนย์พักคนไร้บ้านทั้ง 2 แห่ง ในกรุงเทพมหานครซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์ถาวรจากการทำงานของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกับคนไร้บ้าน โดยการบริหารจัดการภายในศูนย์นั้นคนไร้บ้านเป็นผู้กำหนดกฎ และกติกา ในการอยู่ร่วมกันภายในศูนย์พัก

2.4.2 แกนนำคนไร่บ้าน หมายถึง คนไร่บ้านที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านภายใต้ของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยมีบทบาทในการทำงานหลักร่วมกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยในการดูแลศูนย์พักคนไร่บ้าน การขับเคลื่อนงานเพื่อการเข้าถึงสิทธิ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนไร่บ้าน

2.4.3 ที่อยู่อาศัย หมายถึง โครงสร้างทางกายภาพที่มีที่ดัดแปลงและมั่นคงซึ่งมนุษย์จัดสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยทั้งกลางวันและกลางคืน ภายในที่อยู่อาศัยประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่ต้องการ มีทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย อุปกรณ์และสิ่งใช้สอยที่จำเป็นตามความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และความเป็นอยู่ที่ดีงามทั้งส่วนตัว และครอบครัวของผู้พักอาศัย

2.4.4 บ้าน หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจที่เชื่อมโยงกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่งซึ่งเป็นความรู้สึกที่ให้ความรู้สึกของการมีอยู่ตนเองในพื้นที่นั้น รู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ความมั่นคง ความมีอำนาจในการจัดการพื้นที่นั้นๆ นอกจากนี้บ้านยังเป็นพื้นที่บรรจุความทรงจำ และอนาคตอันสะท้อนถึงความเป็นอยู่ของบุคคลนั้นๆ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง พลวัตความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยใช้กรอบความคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

3.1 พื้นที่ศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง คือศูนย์พักคนไร้บ้านภายใต้การทำงานของมพศ. เนื่องจากศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มีการจัดการใช้องค์ความรู้จากงานวิจัย มีการให้อิสระเอื้อต่อวิถีชีวิต เข้าใจข้อจำกัดของคนไร้บ้านที่เกิดจากการแยกตัวเอง ออกจากสังคม และปรับตัวเข้ากับระเบียบกฎเกณฑ์ได้ยาก อันเป็นผลจากการใช้ชีวิตในที่สาธารณะ ศูนย์พักจึงมุ่งจัดการในลักษณะที่มุ่ง พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถสร้างคุณค่าตัวเอง พร้อมทั้งการสร้างช่องทางให้เห็นโอกาสที่จะไปสู่การดำรงชีวิตที่ดีกว่า ผ่านการกลับมาสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในศูนย์ และคนภายนอกศูนย์ (ผ่านการมีบทบาทในการเคลื่อนไหว รวมถึงการรวมตัวกันประกอบอาชีพ)

จากการดำเนินของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยใน 15 ปีที่ผ่านมา มีการจัดตั้งศูนย์คนไร้บ้านจำนวน 5 แห่งได้แก่ ศูนย์คนไร้บ้าน “สุวิทย์ วัดหนู” (บางกอกน้อย) ศูนย์คนไร้บ้านตลิ่งชัน ศูนย์คนไร้บ้านหมอชิต ศูนย์คนไร้บ้านเชียงใหม่ และศูนย์คนไร้บ้านขอนแก่น ซึ่งเป็นศูนย์ทดลองหรือบ้านระยะเปลี่ยนผ่าน ให้คนไร้บ้านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมให้มีที่อยู่อาศัยของตนเอง จนมีคนไร้บ้านในศูนย์ที่มีศักยภาพและสมัครใจที่จะออกไปใช้ชีวิตด้วยตนเองจำนวนหนึ่ง ความพร้อมพิจารณาจากความสมัครใจ การมีรายได้ที่แน่นอน และสามารถเก็บออมเงินได้บ้าง มพศ. จึงกำลังเริ่มเตรียมความพร้อม เสริมสร้างกำลังใจและความมั่นใจให้แก่คนไร้บ้าน จากนั้นจึงหาเช่าที่ดินเพื่อดำเนินการปลูกสร้างบ้านพักที่มีทั้งบ้านเดี่ยวและบ้านที่อยู่ร่วมกัน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการบ้านมั่นคงของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) การดำเนินการนี้เป็นการพัฒนาต้นแบบโดยที่ มพศ. มีต้องการผลักดันให้หน่วยงานรัฐมีนโยบายสนับสนุนให้คนไร้บ้านเข้าถึงที่อยู่อาศัยที่มั่นคงต่อไป (อัจฉรา รักยุติธรรม, 2557)

ทางผู้ศึกษาเลือกศูนย์พักคนไร้บ้านในพื้นที่ศูนย์พัก “สุวิทย์ วัดหนู” (บางกอกน้อย) และศูนย์พักตลิ่งชันด้วยเหตุผลประการแรกคือ เป็นศูนย์ที่มีคนไร้บ้านอยู่ใกล้พื้นที่ที่มีคนไร้บ้านใน

จำนวนหนาแน่นที่สุด คือ พื้นที่บริเวณเขตพระนครจำนวน 518 คน ซึ่งทั่วกรุงเทพมหานคร มีผู้ใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะทั้งสิ้น 2,846 คน จากการสำรวจของมูลนิธิอิสรชนร่วมกับบ้านมิตรไมตรี กรุงเทพมหานคร ภายใต้การสนับสนุนของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ระหว่างวันที่ 1 กันยายน 2555 ถึง 31 ธันวาคม 2555 (มูลนิธิอิสรชน, 2556)

เหตุผลประการต่อมาคือ ในศูนย์พักคนไร้บ้าน “สุวิทย์ วัดหนู” (บางกอกน้อย) และศูนย์พักตลิ่งชันเป็นศูนย์พักคนไร้บ้านที่ผ่านช่วงระยะเวลาของการเป็นศูนย์ทดลองโดยมีการจัดตั้งและการดำเนินการเป็นศูนย์พักคนไร้บ้านถาวร คนไร้บ้านในทั้ง 2 ศูนย์นี้จึงผ่านระยะของการปรับตัว และมีส่วนที่สามารถก้าวออกไปมีบ้านของตัวเองได้ จึงสามารถแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านที่อยู่อาศัยซึ่งเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์พลวัตของบ้านทั้งในแง่ที่อยู่อาศัยและความรู้สึก

3.2 วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่ได้มีการศึกษาและที่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้ และข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการวิจัยภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

การวิจัยภาคสนามเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ศึกษา โดยเริ่มต้นจากการเข้าไปทำความเข้าใจและสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย รวมถึงเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย จนถึงการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูล ใช้เวลาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2556 ถึงเดือนธันวาคม 2558 ซึ่งผู้วิจัยมีความเกี่ยวข้องกับ มพศ. เนื่องจากการได้มีการลงพื้นที่เพื่อศึกษางานของ มพศ. รวมทั้งการทำงานร่วมกัน ดังนั้นจึงสามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างไม่ยากนัก ผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์ขณะลงไปคลุกคลีกับสนาม (ethnographic interview) เพื่อศึกษากิจวัตรประจำวัน กิจกรรมของคนไร้บ้านในการจัดการศูนย์พักคนไร้บ้าน กิจกรรมที่คนไร้บ้านเข้าร่วมกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไร้บ้าน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและคนอื่นในศูนย์พักคนไร้บ้าน บุคคลภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน เช่น ผู้ที่มาศึกษาดูงานเจ้าหน้าที่รัฐ คนรอบพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน เป็นต้น โดยการเข้าไปร่วมกิจกรรมของคนไร้บ้านที่มีภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ในศูนย์พักคนไร้บ้าน เช่น งานปีใหม่ การประชุมประจำเดือน การประชุมสรุปงาน เป็นต้น

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับกลุ่มแกนนำ และกลุ่มคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) และใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่มูลนิธิ

พัฒนาที่อยู่อาศัย แนวทางการสัมภาษณ์กับกลุ่มคนไร่บ้านนั้นเน้นการสัมภาษณ์ผ่านการมอง ประสบการณ์ที่เกิดจากการสั่งสมของการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง โดยดูความสัมพันธ์ระหว่าง ปรากฏการณ์ภายใน และภายนอก โดยดูว่าทั้ง 2 ส่วน ส่งผลอย่างไรต่อคำว่าบ้านของคนไร่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านที่เป็นความหมายในเชิงนามธรรมในมิติของการแสดงอำนาจ พื้นที่ที่แสดง ถึงครอบครัว และพื้นที่แห่งการแสดงความรู้สึกกับบ้านในเชิงรูปธรรมที่เป็นที่อยู่อาศัยทางกายภาพ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนจากการปฏิสัมพันธ์ของประสบการณ์การเป็นคนไร่บ้านนั้นส่งผล ต่อความรู้สึกต่อคำว่า “บ้าน” อย่างไร

วิธีการศึกษาที่เกิดขึ้นในสนามต้องอาศัยความเข้าใจถึงความหมายจากมุมมองของคนไร่ บ้าน ซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้แนวทางการศึกษาในเบื้องต้นจากแนวคิดสำคัญของสำนักปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ นิยม (Symbolic interactionism) ที่ใช้วิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ (Denzin 1970, p. 7 อ้างถึงใน ศุภิมา นวศ์สุภาพ, 2530, น. 8)

หลักของแนวคิดนี้คือ การมองว่าโลกทางสังคมของมนุษย์ไม่ได้ประกอบด้วยวัตถุที่มีความหมายในตัวของมันเอง ความหมายของวัตถุนั้นขึ้นอยู่กับกรกระทำของมนุษย์ ประสบการณ์ของ มนุษย์เป็นไปในลักษณะที่ว่า กระบวนการแห่งการให้นิยามวัตถุทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงตั้งนิยาม ขึ้นมาใหม่ เปลี่ยนแปลง และปรับทิศทางได้ใหม่ (ศุภิมา นวศ์สุภาพ, 2544, น. 8) ซึ่งไม่ใช้การเปลี่ยน ได้ทันทีทันใดตามความต้องการของปัจเจก แต่เป็นกระบวนการที่มีการปฏิสัมพันธ์กับความหมายเดิม

แนวคิดดังกล่าวเป็นหลักยึดเบื้องต้นให้ผู้วิจัยสำหรับลงภาคสนาม แต่แม้ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับทางมานุษยวิทยาที่อยู่อาศัยในการเข้าไปสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำความเข้าใจ และผู้ศึกษาวางตัวว่าไม่ใช่คนของมานุษยวิทยาที่อยู่อาศัย ในช่วงที่ลงสนามจริงทำให้ไม่ได้มีปัญหาในการลงพื้นที่และสามารถสร้างไว้วางใจได้ในระดับหนึ่ง แต่การเข้าใจโลกของผู้ศึกษานั้นก็เป็นเรื่องที่มีช่องว่างแม้เราจะพยายามเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง แต่ไม่ว่าอย่างไรเราก็ไม่อาจจะเข้าใจโลกของผู้ที่เรา ศึกษาได้อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน แม้กระทั่งพี่เลี้ยงของ มพศ. ที่ทำงานกับคนไร่บ้านมาเป็นเวลา 10 กว่า ปีนั้น ก็เคยออกมาหลายๆ ครั้งที่มีประเด็นเกิดขึ้นในการทำงานอย่างในกรณีที่พยายามผลักดันให้คน ไร่บ้านทำกิจกรรมบางอย่าง แต่ไม่สามารถเคลื่อนไปได้โดยราบรื่นหรือประสบความสำเร็จอย่างที่ คาดหวังไว้ ท้ายที่สุดก็ไม่แน่ใจว่าตนเองทำมากกว่า 10 ปีนั้นมีความเข้าใจคนไร่บ้านจริงๆ หรือไม่ แต่ถึง อย่างนั้นจุดยืนของผู้ศึกษาก็พยายามนำเสนอข้อมูลที่พบเจอในสนามเพื่อให้เกิดความเข้าใจโลกและ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ช่องว่างที่เกิดขึ้นคือส่วนที่เราต้องระลึกไว้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นและนำเสนอในงานนั้น ไม่ได้เป็นภาพตัวแทนของความเข้าใจโลกและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างโปร่งใสและหมดจด

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาแสดงตัวชัดเจนว่ามาทำวิจัย โดยใช้การจดบันทึก และ บันทึกเสียงซึ่งก่อนกระทำผู้ศึกษาได้ขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง ผู้ศึกษายังทำการลงไปมี ส่วนร่วมทั้งในการทำกิจกรรมของเครือข่ายคนไร่บ้าน และเข้าไปที่ศูนย์พักคนไร่บ้านเพื่อสังเกตการณ์

การอยู่ร่วมกันในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ กิจกรรมประจำวัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในศูนย์ การสร้างความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงคำว่าบ้านที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พักคนไร้บ้านมากขึ้น เพราะในแง่ของการสัมภาษณ์อย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้เราเห็นถึงบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันได้ การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้ชื่อเล่นจริงของคนไร้บ้านที่ศึกษาซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มาเป็นระยะเวลาพอสมควรจนมีความรู้สึกคำว่า “คนไร้บ้าน” มีความหมายในบริบทเฉพาะเพื่อแสดงสภาพการประสบปัญหา แต่ไม่ใช่เพื่อการดูถูกหรือลดทอนคุณค่าของผู้ถูกศึกษา การปฏิสัมพันธ์ของคนไร้บ้านด้วยกัน และการที่ทำกิจกรรมในเครือข่ายคนไร้บ้านร่วมกันทำให้คนไร้บ้านมีความรู้สึกถึงศักดิ์ศรีของตนเอง และใช้คำว่า “คนไร้บ้าน” ในการแสดงให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจกับสังคม ผู้ศึกษาจึงขออนุญาตกลุ่มตัวอย่างเพื่อเปิดเผยชื่อในงานศึกษา ซึ่งในงานชิ้นนี้การปรากฏตัวของคนไร้บ้านพยายามโต้แย้งภาพประทับจากสังคมที่มองว่าเป็นคนที่ขี้เกียจ ไม่มีคุณค่า เป็นส่วนเกินจากสังคมส่วนใหญ่ที่ออกมาอยู่ในที่สาธารณะ ซึ่งในอดีตคำว่าใช้เรียกคนไร้บ้านที่ถูกเรียกว่า “คนเร่ร่อน” หรือ “คนจรจัด” เป็นคำที่คนไร้บ้านเองก็ไม่รู้สึกว่าเป็นคำที่ถูกใช้เรียกคนแต่เป็นใช้เรียกหมามากกว่า

การที่คนเรียกเราว่าคนไร้บ้านก็รู้สึกดีกว่าเมื่อก่อนที่มีคนเรียกเราว่าคนจรจัด เพราะคำนี้เขาไม่ได้ใช้เรียกคน เขาใช้เรียกหมา

พี้ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)¹

ผมก็ดีอะ ตอนนี้สังคมก็รู้ว่าเราเป็นคนไร้บ้าน ผมก็ไร้บ้านอะพูดไปมันเลย เดียวนี้ก็ติดปากไปไหนก็บอกได้ว่าไร้บ้านอะ เราไม่ปิดบังตนเอง พี่น้องเราอยู่สนามหลวง เวลาเขามาถาม ก็บอกว่ามีบ้านๆ แต่เห็นมานอนสนามหลวงทุกวันเลย ไม่กลับบ้าน

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)²

ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ขออนุญาตกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเพื่อขอความยินยอมให้เปิดเผยข้อมูลในการวิจัยของผู้ศึกษา ซึ่งจะมีเปิดเผยเฉพาะชื่อเล่น โดยการเปิดเผยมีความตั้งใจเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจคนไร้บ้านในการดำรงชีวิตของตนเองโดยมีการต่อสู้เรียกร้องสิทธิร่วมกันบนพื้นฐานของสิทธิที่ตนเองควรได้รับ จนในวันนี้ได้อยู่ร่วมกันเป็นเครือข่ายคนไร้บ้านที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อช่วยเหลือเพื่อนคนไร้บ้านในที่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง ตัวตนของคนไร้บ้านมีความชอบธรรมที่จะปรากฏขึ้น แม้มีความสุ่มเสี่ยงในเรื่องจริยธรรม การปรากฏตัวขึ้นมี

¹ พี้ออดหญิงคนไร้บ้านที่เป็นสมาชิกเครือข่ายคนไร้บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างคนหนึ่งที่ถูกเลือกศึกษา โดยจะมีรายละเอียดเพื่อให้รู้จักมากขึ้นในบทที่ 5

² พีโก้ เป็นคนไร้บ้านที่เป็นสมาชิกเครือข่ายคนไร้บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างคนหนึ่งที่ถูกเลือกศึกษา โดยจะมีรายละเอียดเพื่อให้รู้จักมากขึ้นในบทที่ 5

จุดประสงค์เพื่อให้เห็นว่าคนไร่บ้านที่ผู้ศึกษานำเสนอเป็นใครที่อยู่ที่ไหนที่มีส่วนในการทำกิจกรรมที่มีคุณค่าในสังคม ผู้ศึกษาจึงต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการนำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ผู้คนได้รับรู้และสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้บ้าง

ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยมีข้อสังเกตในเรื่องการเปิดเผยประวัติของคนไร่บ้าน โดยเฉพาะประเด็นเปราะบาง เช่น ประวัติอาชญากรรม ปัญหาในครอบครัว ความรู้สึกของตนเอง การใช้ยาเสพติด เป็นต้น แม้ว่าผู้วิจัยจะพยายามลงไปอยู่ในสนามเพื่อทำความเข้าใจมากพอสมควรแล้ว แต่ประวัติที่ได้ยังมีความแตกต่าง ทางผู้ศึกษาได้ทำการถามถึงประวัติส่วนตัวเพื่อดูสภาพครอบครัว ความเป็นอยู่ก่อนที่จะมาเป็นคนไร่บ้าน เมื่อเป็นคนไร่บ้านดำเนินชีวิตอยู่อย่างไร และจนถึงการเข้ามาสู่ศูนย์พักคนไร่บ้านทั้งสองแห่ง ซึ่งมีประวัติบางส่วนที่เกี่ยวข้องในประเด็นเปราะบางซึ่งคนไร่บ้านเลือกที่จะเล่าแตกต่างกัน หรือบางครั้งก็ไม่เล่า ผู้วิจัยมีการนำไปทวนกับพี่เลี้ยง หรือเอกสารที่มีการบันทึกประวัติของของคนไร่บ้านบางกรณีพบว่ามีความแตกต่างกัน ในกรณีเช่นนี้พี่เลี้ยงกล่าวว่า เป็นกรณีปกติสำหรับคนไร่บ้านบางคน กระทั่งพี่เลี้ยงที่คลุกคลีกับคนไร่บ้านมานานหลายปีก็ยากที่จะสามารถรู้ถึงประวัติของคนไร่บ้านที่แท้จริงได้

การเลือกที่จะเล่าหรือไม่เล่าประวัติของตนเองในบางส่วนนั้นในแง่ของประสบการณ์ของคนไร่บ้านเป็นเรื่องที่ปัจเจกสามารถเลือกนำเสนอตัวตนที่เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งที่ตนประสบพบเจอกับคุณค่าของสังคมที่ยึดถือ ความเปราะบางประการบางอย่างหากมีการนำเสนอออกมาแล้วถูกตีความให้คุณค่าจากสังคมก็จะก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อตัวตนของคนไร่บ้านได้ ซึ่งในกรณีของคนไร่บ้านที่ต้องมาอาศัยอยู่ร่วมกันในศูนย์พักการเปิดเผยประสบการณ์เป็นสิ่งที่คนไร่บ้านให้ความระมัดระวัง เนื่องจากสายสัมพันธ์ของคนที่อยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ เป็นความสัมพันธ์ที่มีคนหลากหลายมาอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้การที่อยู่ภายใต้องค์กรที่มาทำงานด้วยอย่าง มพศ. คนไร่บ้านจึงมีการเลือกการนำเสนอตัวตนเพื่อปฏิสัมพันธ์ดียิ่งกันระหว่างคนไร่บ้านด้วยกัน คนไร่บ้านกับพี่เลี้ยง (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย) และคนไร่บ้านกับคนภายนอก สิ่งที่ถูกนำเสนอจึงเป็นสิ่งที่ถูกเลือกสรรจากประสบการณ์ของคนไร่บ้านด้วย

การนำเสนอตัวตนต่อคนที่มาปฏิสัมพันธ์ด้วยปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องที่เรากระทำกันอยู่เสมอในการดำรงอยู่ในสังคม สำหรับคนไร่บ้านในศูนย์มีความพยายามในการทำประวัติชีวิตของแต่ละคนเพื่อให้รู้ความเป็นมาเป็นไปที่จะสามารถทำให้สามารถช่วยเหลือ หรือเยียวยาให้ก้าวข้ามปมในชีวิตที่เผชิญมา แต่ก็พบว่าเป็นเรื่องยากที่จะทำได้ และต้องใช้เวลามากกว่าจะเข้าถึงประวัติที่แท้จริงของแต่ละคน ซึ่งในประเด็นของการไม่เล่ามักเป็นเรื่องที่เปราะบางซึ่งหากเล่าจะส่งผลกระทบต่อตัวตนของคนไร่บ้าน เช่น ไม่ได้รับความไว้วางใจ การดูถูก รู้สึกสะเทือนใจ เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้เป็นเรื่องสำคัญเมื่อต้องมาเริ่มชีวิตใหม่ในศูนย์พักคนไร่บ้าน ที่มีต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ อย่างใกล้ชิดมาก

การลงสนามเพื่อสัมภาษณ์ของผู้ศึกษามีทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ในการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในหลายๆ ครั้ง คนไร่บ้านจะเล่าให้ฟังถึงความไม่พอใจต่อคนไร่บ้านคนอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านๆ แต่ในประเด็นเรื่องประวัติชีวิตที่เคยพลาดพลังจะมีเพียงบางคนที่ยอมเปิดใจให้ผู้ศึกษาทราบ ทั้งนี้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสนามเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาต้องวางตัวอย่างระมัดระวังในประเด็นที่บางครั้งคนไร่บ้านเกิดการกระทบกระทั่งกับพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ในการอยู่อาศัยและทำงานร่วมกัน ผู้ศึกษาพยายามแสดงความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ก็ต้องระมัดระวังไม่เข้าข้างทาง มพศ. หรือร่วมวงในการวิพากษ์วิจารณ์ มพศ. การที่คนไร่บ้านมีความไว้วางใจกับผู้อื่นยากเป็นเหตุมาจากการต้องใช้ชีวิตมาอย่างยากลำบาก ความเปราะบางของสภาพจิตใจคนไร่บ้านเป็นเรื่องที่เราต้องมองอย่างเข้าใจ

การใช้ชีวิตในที่สาธารณะมีแต่ความหวาดระแวง เราไม่สามารถไว้วางใจใครได้ หลักก็ไม่เคยเต็มอิม ธรรมชาติที่คนไร่บ้านจะต้องมีสภาพสมองและจิตใจไม่ปกติ เพราะแม้แต่คนปกติที่ว่าดี ๆ หากมาใช้ชีวิตแบบนี้สักเดือนจากที่ไม่บ้าก็ต้องบ้า

อีด เนเวอร์ตาย (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)¹

ความบ้าในที่นี้เป็นความรู้สึกที่เป็นผลมาจากการใช้ชีวิตอย่างหวาดระแวง กตตัน ที่ส่งผลให้เกิดความเปราะบางทางจิตใจ และอารมณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต้องอาศัยความเข้าใจในการศึกษา การไม่ตัดสินเป็นเรื่องจำเป็น ในบางเรื่องที่เกิดขึ้นในสนามเรื่องเมื่อคนไร่บ้านเกิดปัญหาในชีวิตที่เราคิดว่าเป็นปัญหาเล็กๆ ที่สามารถก้าวข้ามไปได้ หรือจัดการได้ แต่ในบริบทของชีวิตคนไร่บ้านไม่ใช่เรื่องที่จะสามารถก้าวข้ามไปในวิถีทางที่เรานึกภาพได้ การพยายามเข้าถึงและเข้าใจบริบทของชีวิตที่แตกต่างจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เราสามารถเข้าใจคนไร่บ้านได้

จากประสบการณ์ในการลงสนามในการศึกษาครั้งนี้ การวางตัวในฐานะผู้ที่พร้อมจะรับฟัง และพยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้ความเข้าใจกับปรากฏการณ์ สิ่ง que ผู้ศึกษาพยายามอย่างยิ่งคือ การวางตัวเป็นเพื่อนซึ่งแน่นอนว่าไม่ใช่เพื่อนแบบที่เป็นพวกเดียวกัน (เพราะเราไม่มีทางเป็นได้) แต่เป็นเพื่อนอีกแบบหนึ่งที่ทุกคนจะเข้ามาพูดคุยและคุ้นเคย ที่มีจุดมุ่งหมายคือ การทำความเข้าใจและรับฟัง ซึ่งสิ่งที่ผู้ศึกษาเชื่อตลอดเวลาที่อยู่ในสนามเพื่อให้สามารถนำเสนอเรื่องราวของคนไร่บ้านกลุ่มนี้จากมุมมองของผู้ที่พยายามอย่างยิ่งที่จะเข้าใจประสบการณ์ ความหมาย และสิ่งที่เขาเป็นด้วยความเคารพในฐานะเพื่อนมนุษย์

¹ อีด เนเวอร์ตาย เป็นแกนนำคนไร่บ้านที่สำคัญของเครือข่ายคนไร่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างคนหนึ่งที่ผู้ศึกษาเลือกศึกษา โดยจะมีรายละเอียดเพื่อให้รู้จักมากขึ้นในบทที่ 5

3.3 สถานะของผู้ศึกษากับสนาม

ผู้ศึกษามีความเกี่ยวข้องกับสนามจากการที่เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยมาเข้าร่วมอบรมเพื่อเสริมศักยภาพในการทำงานกับโครงการที่ผู้ศึกษาทำงาน ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่เรียนรู้งานประเด็นคนไร้บ้าน และศูนย์พักคนไร้บ้านจากการแลกเปลี่ยนในวันนั้น สิ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาเห็นประเด็นที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ มาจากคำพูดของพี่ไ้ที่เล่าถึงชีวิตของตนเองเมื่อเข้ามาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้าน แล้วพี่ไ้ได้กลับไปที่สนามหลวงเพื่อทำกิจกรรมของเครือข่าย เมื่อพูดคุยกับเพื่อนๆ ที่อยู่ในสนามหลวงเสร็จ พี่ไ้เดินมาขึ้นรถเมล์เพื่อเดินทางกลับศูนย์พักคนไร้บ้าน แต่เพื่อนที่สนามหลวงได้ตะโกนถามว่าจะไปไหน ซึ่งพี่ไ้¹ ตอบว่ากำลังกลับบ้าน เพื่อนที่ถามไม่เชื่อว่าพี่ไ้จะมีบ้านได้อย่างไร แต่พี่ไ้ยืนยันว่าตนมีบ้านและกำลังกลับบ้าน

สิ่งนี้ทำให้ผู้ศึกษารู้สึกสนใจว่าในศูนย์พักคนไร้บ้านที่เราเห็นอยู่นี้ ทำให้คนไร้บ้านที่อาศัยอยู่เรียกว่าบ้านได้อย่างไร ทั้งๆ ที่สภาพทางกายภาพเป็นเหมือนที่อยู่อาศัยสำหรับชุกหวนอนเท่านั้น ดังนั้นสิ่งที่ผู้ศึกษาเกี่ยวข้องกับสนาม คือ การที่ผู้ศึกษามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยพอสมควร แต่ไม่ได้มีผลประโยชน์ในส่วนของการดำเนินงานของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยกับแหล่งทุนที่สนับสนุนการทำงานของคนไร้บ้านแต่อย่างใด

¹ พี่ไ้ เป็นคนไร้บ้านที่เป็นสมาชิกเครือข่ายคนไร้บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างคนหนึ่งที่ผู้ศึกษาเลือกศึกษา โดยจะมีรายละเอียดเพื่อให้รู้จักมากขึ้นในบทที่ 5

บทที่ 4

ความสัมพันธ์แตกสลายและการออกจากบ้าน

งานศึกษาครั้งนี้ได้พยายามทำความเข้าใจคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน ในพื้นที่ของศูนย์พักคนไร้บ้าน ความหมายของคำว่า “บ้าน” ที่แต่ละคนนิยามขึ้นมา โดยในส่วนนี้จะนำเสนอความหมายของคำว่าบ้านของคนไร้บ้านแต่ละคนที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ คน และประสบการณ์ของคนไร้บ้านที่ผ่านมากับคำว่า “บ้าน”

4.1 “ชีวิต” คนไร้บ้าน กับ “บ้าน” และ “ที่อยู่อาศัย”

การให้ความหมายของคำว่า “บ้าน” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านการมีชีวิต การดำรงชีวิตมีความสัมพันธ์กับบ้าน การทำความเข้าใจคำว่าบ้านจึงต้องอาศัยการทำความเข้าใจชีวิตของแต่ละคน ที่เส้นทางชีวิตของแต่ละคนทำให้เราเห็นถึงลักษณะเฉพาะที่ทำให้เป็นคนไร้บ้าน การทำความเข้าใจประสบการณ์ที่ผ่านมาของคนไร้บ้านจะทำให้เราเข้าใจเงื่อนไข และบริบทชีวิตที่เกิดขึ้นที่สร้างความเข้าใจในคำว่า “บ้าน” ของแต่ละคนได้มากยิ่งขึ้น เพราะแท้จริงบ้านเป็นส่วนหนึ่งการดำรงชีวิต และแน่นอนว่าการทำความเข้าใจบ้านจะทำให้เราเข้าใจคำว่า “บ้าน” กับคำว่า “ที่อยู่อาศัย” ได้ชัดเจนมากขึ้น

ก่อนจะเข้าสู่ส่วนประวัติชีวิตของคนไร้บ้านแต่ละคน ผู้ศึกษาขอสรุปภาพคนไร้บ้านในงานครั้งนี้ตามตารางด้านล่างเพื่อให้เห็นภูมิหลังของการเป็นคนไร้บ้านซึ่งมีจุดร่วมของการออกจากบ้านมาสู่พื้นที่สาธารณะ แต่ทั้งนี้การเชื่อมโยงต่อการนิยามบ้านนั้นไม่ได้มีลักษณะตายตัวแบบเส้นตรงที่จะทำให้เกิดการนิยามเหมือนกันเพราะมีประสบการณ์มาเหมือนกัน เพราะสิ่งที่ทำให้การนิยามบ้านมีจุดร่วมบางประการเป็นความหมายของบ้านในอุดมคติที่เป็นความหมายของบ้านที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งคนไร้บ้านก็ถูกวัฒนธรรมเหล่านี้หล่อหลอมความหมายคำว่าบ้านของตนเอง

ตารางที่ 4.1 สรุปภาพรวมของคนไร้บ้านในงานศึกษาครั้งนี้

ภูมิหลัง	บ้านกับที่อยู่อาศัย	ชื่อ	เพศ	สถานะ
1) โต้ในครอบครัวแบบขยาย				
- ลูกคนโตที่ต้องรับผิดชอบครอบครัวให้ได้	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย บ้าน: มีครอบครัว/มาจากน้ำพักน้ำแรงของเรา เราเป็นเจ้าของ	ลุงดำ	ชาย	มีคู่
- ลูกคนโต/ไม่ยอมเป็นภาระ/สร้างปัญหาให้ครอบครัวน้อง	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัย: ที่พักชั่วคราว บ้าน: หัวใจของครอบครัว/มีความอบอุ่น	พี่แดง	ชาย	โสด
- ลูกคนโต ไม่อยากกลับบ้าน เพราะไม่อยากถอยหลัง/ ไม่อยากเป็นภาระ / เป็นพี่ต้องมีแต่ให้	บ้านเหมือนที่อยู่อาศัย ให้ ความสำคัญกับกายภาพ: สิ่งที่แตกต่างกันน้อยความรูสึก ความรูสึกมั่นคงในชีวิตในการอาศัยอยู่	อ๊อด ชาย	ชาย	มี ครอบครัว
- ขาดที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวของครอบครัวเมื่อพ่อแม่เสียชีวิต	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัย: อยู่ตรงไหนก็ได้ บ้าน: มีความพร้อม/มีความมั่นคง/ไม่ถูกขับไล่/ถาวร	ลุงอ๊อด	ชาย	โสด
- แม่เสียทำให้ขาดเสาหลักของบ้านที่จะยึดโยงครอบครัว	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัย: ที่พักที่ทำมาหากินเพื่อจะมีบ้าน บ้าน: ที่อยู่ยามบั้นปลายเพื่อพักผ่อน	พี่นาง	หญิง	มี ครอบครัว
- น้อยใจครอบครัว/ญาติพี่น้องดูถูก/ชีวิตล้มเหลว	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย บ้าน: ครอบครัว อยู่กันอย่างอบอุ่น พร้อมหน้าพร้อมตา	อ๊อด หญิง	หญิง	มี ครอบครัว

ภูมิหลัง	บ้านกับที่อยู่อาศัย	ชื่อ	เพศ	สถานะ
- ถูกจับตามอง/ไม่ชอบอยู่ต่างจังหวัด/ชีวิตไม่ประสบความสำเร็จ	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย บ้าน: ความเป็นส่วนตัว/ครอบครัวเดียว/อยู่เป็นสัดส่วน	พีหน้า	หญิง	มีครอบครัว
- ชีวิตล้มเหลว/อายุที่จะกลับบ้านไปเผชิญ	บ้าน: อยู่ได้สะดวกสบาย ดูแลจัดการพื้นที่ได้	พีรุ่ง	หญิง	มีครอบครัว
- ถูกส่งไปให้อยู่กับญาติ/สายสัมพันธ์กับครอบครัวไม่แน่นแฟ้น/ชีวิตล้มเหลว	ไม่รู้จักคำว่าที่อยู่อาศัย ใช้กับเปรียบเทียบสถานที่นั้นว่าเป็นบ้านหรือไม่เป็น บ้าน: อยู่แล้วสบายใจ/มีความสุข	พีต้อย	หญิง	มีครอบครัว
2. ไม่เคยมีที่ที่รู้สึกเป็นบ้านมาก่อน				
- โทมากับพ่อที่เป็นคนไร้บ้าน/ครอบครัวแตกแยก	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย บ้าน: การเป็นเจ้าของ/ครอบครัวอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา	ผึ้ง	หญิง	โสด
- ถูกทิ้งให้อยู่กับญาติ/ขาดความรู้สึกการเป็นครอบครัว	บ้านไม่เหมือนที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัย: เป็นของส่วนกลาง บ้าน: การเป็นเจ้าของ/ส่วนตัว/อิสระ	ป่าอ้วน	หญิง	มีคู่
- ความรุนแรงในครอบครัว/สูญเสียแม่ที่เป็นคนยึดเหนี่ยว	บ้านเหมือนที่อยู่อาศัย ให้ ความสำคัญกับกายภาพ: สิ่งที่แตกต่างกันนัยยะความรู้สึกในแง่ของความถาวรและความมั่นคง	พีโก้	ชาย	มีคู่
- ถูกทิ้ง/ครอบครัวแตกแยกเพราะสามีเสียชีวิต	บ้านเหมือนที่อยู่อาศัย ให้ ความสำคัญกับกายภาพ: บ้านต้องอยู่แล้วสบายใจทำมาหากินได้	ป่านา	หญิง	อยู่คนเดียวในศูนย์
3. มีบ้านที่ต่างจังหวัด				
- มีบ้านของตนเอง (เป็นเจ้าของ) กลับบ้านไม่ได้ เพราะเงื่อนไข	บ้าน: การเป็นเจ้าของ/ที่จะกลับไปอยู่ยามบั้นปลาย	ป่าพร	หญิง	มีครอบครัว

ภูมิหลัง	บ้านกับที่อยู่อาศัย	ชื่อ	เพศ	สถานะ
ชีวิตที่ต้องทำงาน และดูแลสามีที่ป่วย				
- มีบ้านที่กลับได้ แต่ไม่ใช่ของตนเอง ทำมาหากินไม่ได้	บ้านเหมือนที่อยู่อาศัย ให้ ความสำคัญกับกายภาพ ให้อยู่ อาศัยได้	พินุ	ชาย	มี ครอบครัว

จากตารางสรุปข้างต้นประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ การมีภูมิหลังของครอบครัวขยายของคนไร้บ้านส่วนใหญ่ในงานครั้งนี้ ซึ่งมีผลหลายประการที่ทำให้คนไร้บ้านหลุดออกจากบ้าน (ครอบครัว) ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวขยายที่เมื่อไม่มีพ่อแม่แล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ที่ยืดเยื้ออยู่เดิม แม้กระทั่งทุกคนที่เติบโตในครอบครัวขยายเมื่อมีครอบครัวของตนเองก็กระทบความสัมพันธ์เดิมของพี่น้องที่อยู่ร่วมกัน หรือในกรณีครอบครัวขยายที่อยู่ในพื้นที่/บ้านเดียวกันเมื่อชีวิตล้มเหลวการอยู่/การกลับบ้านสร้างแรงกดดัน ความอับอาย และความรู้สึกไม่เป็นอิสระอย่างยิ่ง

ประเด็นต่อมาคือ บทบาทของการเป็นพ่อกับคนที่ทำให้เมื่อคนไร้บ้านประสบปัญหาในชีวิตแล้วรู้สึกว่าตนเองขาดความสามารถ และไม่สามารถอยู่ในบ้านได้อีกต่อไป เนื่องจากไม่สามารถเป็นคนที่คุณดูแล และเป็นที่พักพิงให้ครอบครัวได้

นอกจากประเด็นข้างต้นแล้ว ในกรณีอื่นๆ จะเห็นได้ว่าประสบการณ์มีส่วนสำคัญต่อการนิยามคำว่าบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการไม่เคยรู้สึกว่าสถานที่ใดเป็นบ้านมาก่อนก็จะรู้สึกว่าบ้านต้องมีความรู้สึกว่าตนเองสามารถครอบครองเป็นเจ้าของได้ การที่ความรู้สึกว่าบ้านในแง่มุมมองทางกายภาพคือที่อยู่อาศัยเป็นส่วนประกอบสำคัญ เพราะการมีชีวิตแบบคนไร้บ้านที่ต้องเผชิญความยากลำบากในการดำรงชีวิตในพื้นที่สาธารณะมาก่อน

เพื่อให้สามารถเข้าใจคำว่าบ้านที่จะกล่าวถึงในบทนี้ ผู้ศึกษาจึงจะนำเสนอประวัติชีวิตโดยละเอียดของคนไร้บ้านไปพร้อมๆ กับการให้ภาพคำว่าบ้าน และคำว่าที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้านแต่ละคนไปด้วยเพื่อให้เกิดความเข้าใจของการนิยามบ้านที่มาจากประสบการณ์ที่แต่ละคนมี

พื้ออดหญิง

พื้ออดหญิงเป็นคนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านคนหนึ่งที่เป็นแกนนำที่ทำงานเรียกกร้องให้กับเครือข่ายคนไร้บ้านมานานกว่า 10 ปี โดยเป็นคนไร้บ้านรุ่นแรกๆ ที่อยู่กับเครือข่ายคนไร้บ้านมาอย่างยาวนาน พื้ออดหญิงอายุ 37 ปี มีลูกชาย 2 คน ชื่อ พิว อายุ 14 ปี และพลู๊ค อายุ 11 ปี แฟนพื้ออดชื่อ ออดชาย ทั้งครอบครัวอาศัยอยู่ด้วยกันที่ชุมชนใหม่คนไร้บ้านกำลังสร้างบ้านของตนเอง

พลู้คลุกชายคนโตเป็นลูกติดของพี่ออดกับสามีคนเก่า ส่วนพิวเป็นลูกของพี่ออดและพี่ออดชาย ในวัยเด็กของพี่ออดครอบครัวมีทั้งหมด 4 คน คือ พ่อ แม่ พี่ออด และน้องสาว

ครอบครัวก็ใช้ว่าจะอบอุ่นเหมือนครอบครัวอื่น ลุ่มๆ ดอนๆ พ่อก็ซี้เหล่า แม่ก็ซี้ไฟ ทะเลาะกันทุกวัน ตบตีกันทุกวัน เวลาเขาทะเลาะกันเราก็ก๊อบไปร้องไห้

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

ฐานะทางครอบครัวของพี่ออดค่อนข้างยากจน มีอาชีพทำนา พ่อเป็นลูกจ้างชั่วคราวของการไฟฟ้า พี่ออดเรียนหนังสือจบชั้น ป.6 หลังจากนั้นแม่ให้พี่ออดเรียนต่อ กศน. แต่ทะเลาะกับแม่จนทำให้พี่ออดตัดสินใจไม่เรียนต่อ จากนั้นพี่ออดก็หางานทำแถวบ้าน พี่ออดเข้ากรุงเทพฯ ครั้งแรกตอนอายุ 14 ปี มากับแม่ ทำงานก่อสร้าง แม่ได้แฟนใหม่ น้ำที่เป็นแฟนแม่คนใหม่ไม่ถูกกับพี่ออด เพราะแม่ชอบบังคับพี่ออดให้พี่ออดเคารพแต่พี่ออดรู้สึกไม่ชอบเพราะไม่เข้าใจว่าแฟนใหม่แม่ไม่ใช่พ่อของพี่ออดทำให้ต้องให้ความเคารพ ตอนอยู่ในแคมป์ก่อสร้างมีสถาปนิกอยากขอพี่ออดไปอยู่ด้วย แต่แม่พี่ออดไม่ให้ สถาปนิกคนนั้นแอบมาหาพี่ออดพอน้ำเห็นก็จะเอาไปฟ้องแม่ทำให้พี่ออดโดนตีบ่อยๆ

จุดเปลี่ยนในชีวิตของพี่ออดหญิงคือเมื่อ ปี 2541 ที่พ่อเสียชีวิต ตอนนั้นไปทำงานกับรุ่นพี่ที่รู้จักที่เกาะนางยวน จังหวัดกระบี่ ท้องและมีปัญหาที่ทำงานเลยกลับมาที่บ้าน แต่ไม่ได้บอกที่บ้านว่าท้อง พี่สาวที่เป็นลูกพี่ลูกน้องคู่ออก พี่ออดหญิงเลยแอบกินยาเพื่อจะเอาเด็กออก แต่กลับไม่แท้ง พี่สาวเลยให้เงินเพื่อไปอัลตราซาวด์ แต่พี่ออดหญิงไม่ไปและเก็บเงินไว้ หลังจากนั้นแม่พี่ออดหญิงรู้ว่าท้อง จึงไล่พี่ออดหญิงออกจากบ้าน พี่ออดหญิงก็ไปอาศัยอยู่ที่เด็นท์ชายรถของพี่สาวจนคลอดลูกได้ 8 เดือนแล้วจึงขึ้นมากกรุงเทพฯ

พอขึ้นมาที่กรุงเทพฯ พี่ออดหญิงไปอาศัยอยู่ที่บ้านพักฉุกเฉินเมื่อครบกำหนด ทางบ้านพักก็จ้างให้พี่ออดหญิงช่วยงาน แต่ต้องแยกอยู่กับลูก เพราะพี่ออดหญิงต้องส่งลูกไปอยู่ที่บ้านทานตะวัน แถว ต.กระทุ่มล้ม อ.สามพราน จ.นครปฐม พี่ออดหญิงทนคิดถึงลูกไม่ไหวจึงไปรับลูกออกมาอยู่สนามหลวง เพราะเห็นว่ามีคนนอนอยู่เยอะ ช่วงนั้นพี่ออดหญิงทำงานไม่ได้เพราะมีลูกเล็ก ไม่มีคนช่วยดูแล ตอนแรกที่มาอยู่ที่สนามหลวงพี่ออดหญิงไม่กล้าไปนอนตรงกลางๆ จึงไปนอนริมๆ จึงถูกขโมยของ คนแถวๆ นั้นเห็นก็บอกให้มานอนที่สว่างๆ อย่าไปนอนที่ริมๆ มีดๆ พี่ออดหญิงอยู่กับลูกจนลูกได้ 3-4 เดือน ก็เป็นช่วงการประชุมเอเปค พอประมาณ 4-5 ทุ่ม ก็จะมีการประกาศไม่ให้นอนในสนามหลวง พี่ออดหญิงเลยไปนอนที่ท่าช้าง ทำให้ได้รู้จักพี่ออดชาย

พี่ออดชายช่วยดูแลลูกพี่ออดหญิงหาข้าวหาน้ำให้กิน ซักเสื้อผ้า ล้างก้นลูกโดยไม่รังเกียจ พอใครๆ ถามว่าลูกใครพี่ออดชายก็บอกว่าลูกของตัวเอง สร้างความประทับใจให้พี่ออดหญิง คิดว่าพี่ออดชายจะเป็นที่พึ่งให้ จนในที่สุดทั้งคู่ก็ตกลงอยู่ด้วยกัน หลังจากนั้นพี่ออดหญิงและพี่ออดชายก็อยู่กันมาเรื่อยๆ จนถึงช่วงหลังๆ สนามหลวงนอนลำบาก ทั้งคู่จึงย้ายมาอยู่ด้วยกันที่แถวๆ วัดโบสถ์น้อย ตรงท่าหน้า หลังจากนั้นพี่ออดหญิงก็ท้องลูกคนที่ 2 คือ พิว

ต่อมาพี่ออดชายมีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนจนเป็นเหตุให้ถูกจับเพราะขโมยสายไฟ พอถูกปล่อยตัวออกมาแทนที่จะมาหาพี่ออดหญิง พี่ออดชายกลับหนีไปอยู่แถวหมอชิต เพราะไม่อยากจะกลับมาเจอคนที่รู้จักแฉๆ สนามหลวง หลังจากนั้นพี่ออดหญิงก็รู้ว่าพี่ออดชายไปติดผู้หญิงคนหนึ่ง ตอนนั้นพี่ออดหญิงเล่าว่ารู้สึกทรมานและเสียใจมาก เพราะกำลังท้องลูกของพี่ออดชายอยู่ด้วย ท้องแก่ได้ประมาณ 7-8 เดือน พี่ออดหญิงจึงคิดจะกลับบ้าน

เราโทรหาลูกพี่ลูกน้องร้องไห้เสียใจ ในใจเราคิดว่าลูกคนแรกเกิดมาไม่มีพ่อแล้วคนที่สองออกมาก็ยังไม่มีพ่ออีก น้องสาวเลยบอกว่า ถ้าคนไม่สนใจหรือยอมรับเราก็ให้กลับไปที่บ้าน เราเลยไปบอกพี่ออดชายว่าเราจะขอเลิก แต่พี่ออดชายบอกว่าไม่ให้เลิกเราก็กลับไปคลอดลูกที่บ้านแม่สอด พี่ออดชายก็ตามไป พอถึงบ้านพี่ น้ำพี่ไม่ให้มันเข้าบ้าน พอแม่พี่รู้ก็ตำหนิว่าทำไมถึงทำแบบนั้น ทำให้พี่รู้สึกผิดคาดมาก พอคลอดเสร็จพี่ออดชายกลับมาก่อนเพื่อมาทำงานทำ พี่เองก็อดทนทำงานวันละ 50 บาท เพื่อหารค่ารถมากรุงเทพฯ ... ที่ต้องขึ้นมากรุงเทพฯ เพราะพี่ไม่อยากถูกตราหน้า โดนด่า โดนว่า พี่โกหกแม่ว่าจะขึ้นเอาพี่กลับมาให้พ่อมันแล้วพี่จะกลับไปแม่สอด

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

พอมายู่กับพี่ออดชายที่กรุงเทพฯ แม่ก็โทรมาด่า การมากรุงเทพฯ ครั้งนี้ พี่ออดหญิงเช่าบ้านอยู่แถวๆ หมอชิต เดือนละ 1,500 บาท แต่พอเริ่มสู้ค่าเช่าไม่ไหวพี่ออดหญิงก็มาเจอคนรู้จักว่ามีศูนย์คนไร้บ้านอยู่แถวๆ หมอชิตที่สามารถอาศัยอยู่ได้ ตอนแรกพี่ออดหญิงไม่เชื่อเพราะเราเคยอยู่ทั้งบ้านพักฉุกเฉิน และสถานสงเคราะห์ก็เจอว่าไม่มีอิสระ มีการกำหนดเวลาเข้า-ออก แต่เพื่อนพี่ออดหญิงก็เล่าให้ฟังว่าจะมีการทำเป็นห้องที่เป็นสัดส่วนโดยเก็บค่าเช่าวันละ 70 บาท (แต่พอมาลองอยู่จริงพบว่าในความเป็นจริงไม่มีค่าใช้จ่าย) ตอนนั้นพี่ออดหญิงก็คิดว่าถ้าเราต้องเช่าเราคงไม่ไหว เพราะมีภาระเยอะไม่ว่าจะเป็นจะค่านมลูก แต่พี่ออดหญิงก็ตัดสินใจลองเข้าไปอยู่ก่อนก็เจอว่าความเป็นจริงไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไร

เริ่มแรกตอนพี่ออดหญิงอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน หมอชิตก็ตั้งเป็นแคมป์อยู่แยกกันคนละหลัง ไม่มีไฟฟ้าต้องใช้ตะเกียง ใช้เทียน ตอนแรกพี่ออดหญิงมาอยู่กับลูกก่อน แล้วก็ค่อยๆ ขนของจากบ้านเช่าออกมา ตอนที่ย้ายออกพี่ออดหญิงค้างค่าเช่าห้อง (ห้องเช่าเดิมที่เคยเช่าของเอกชน) ทำให้ถูกยึดทีวี กับกระตักน้ำร้อน

ตอนมาอยู่แรกๆ (ศูนย์พักคนไร้บ้านหมอชิต) ลำบากมาก เพราะไม่มีน้ำ ไม่มีไฟฟ้า แต่เราก็คิดว่าช่างมัน เพราะเราได้ประหยัดค่าเช่าบ้านที่สามารถเก็บไว้เป็นค่านม ค่าขนมของลูก ... เงิน 1,500 บาทมันเยอะนะสำหรับพี่

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

ประมาณปี 2549 หลังจากที่พี่ออดหญิงอยู่ที่ศูนย์หมอมชิตมาได้ระยะหนึ่ง ก็ได้ย้ายมาที่ศูนย์บางกอกน้อยเพื่อมาช่วยกันทำงานเพื่อสร้างศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อย โดยมากันทั้งครอบครัว ส่วนใหญ่ที่มาเป็นแรงงานช่วยกันสร้างศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อยเป็นคนไร้บ้าน (ได้ค่าจ้าง)

ตอนนั้นเรามีความรู้สึกว่ามองเห็นอนาคต ถึงทาง มพศ. จะไม่ได้ช่วยเหลืออะไรเราเต็มร้อย แต่ก็ยังให้ที่ซุกหัวนอนเรา ไม่ต้องไปลำบากตากแดดตากฝน”

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

ปัจจุบันพี่ออดเริ่มติดต่อญาติพี่น้องมากขึ้น แต่ยังไม่อยากกลับไปอยู่เนื่องจากมีปัญหาขัดแย้งกับลุงที่คอยดูถูก ต่ำว่าพี่ออด และตอนที่แม่พี่ออดเสียชีวิตลุงโกงเงินประกันสังคมของแม่พี่ออดไป ค่าเช่าบ้านของแม่ลุงก็เก็บไว้ไม่ยอมแบ่งให้พี่ออดหญิง ที่ดินที่ปลูกบ้านเป็นชื่อของพี่น้องแม่รวมทั้งแม่ 8 คน แต่พี่ออดหญิงบอกว่าลุงจะเอาไว้คนเดียว สิ่งที่เป็นแรงจูงใจที่อยากกลับบ้าน เพราะพี่ออดหญิงมองว่าตอนนี้ที่แม่สอดเศรษฐกิจดีพี่ออดหญิงคิดว่าจะมีช่องทางทำมาหากินที่ทำให้ชีวิตดีขึ้นได้

แต่เวลาที่เรากลับไปเราต้องได้ดี มีอาชีพที่เป็นหลักมั่นคง เราต้องได้ดีจริงๆ ใครจะมาว่าเราไม่ได้ว่าไปกรุงเทพฯก็ไปไม่รอด มันเป็นคำดูถูก ถ้าเราได้ดีจริงๆ เราถึงจะกลับ

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

การได้รับการยอมรับจากญาติพี่น้องเป็นประเด็นสำคัญของการที่จะกลับบ้าน เพราะการกลับไปโดยที่มีอาชีพที่มั่นคงจะทำให้พี่ออดได้รับการยอมรับไม่ถูกดูถูกให้เกิดความรู้สึกด้อยค่า ความเป็นบ้านสำหรับพี่ออดไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ท่ามกลางแรงกดดันที่คอยดูถูกซึ่งมีผลทำให้พี่ออดไม่มีความสุข และไม่อาจจะอยู่บ้านที่แม่สอดได้

บ้านที่แม่สอดของแม่อยู่บนที่ดินของตา-ยาย มีญาติพี่น้องอยู่ในบริเวณนั้น แต่เรารู้สึกว่ามันไม่เหมือนบ้าน เพราะมันต้องเจอเรื่องอะไรไม่รู้สารพัด เวลาจะเข้านอนแม่ก็มานั่งบ่นนั่งตำ ความจริงบ้าน คือ สิ่งที่มีคนอบอุ่น แม่ควรจะต้องมาเรียกเราไปนั่งคุย ปรับทุกข์กับเรา ปรึกษากันได้ แต่แม่ให้คำปรึกษาอะไรเราไม่ได้เลย ... ที่แม่สอดก็ตีในระดับหนึ่ง แต่เราไม่มีห้องนอนของเราเอง นอนที่โล่งๆ ในบ้าน บางครั้งเราเอาที่นอนมานอนแม่ยังมาตำเรา เรารู้สึกว่าเราเป็นลูกนะ ทำไมแค่นี้ไม่ได้ พอไม่ได้เราก็ไม่ได้อยู่

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

นอกจากเรื่องญาติพี่น้องที่สร้างแรงกดดันให้พี่ออดหญิงแล้ว ภายในบ้านสภาพครอบครัวก็ไม่สามารถโอบอุ้มความรู้สึกของพี่ออดหญิงไว้ได้จึงทำให้พี่ออดหญิงออกจากครอบครัว (บ้าน) ความรู้สึกที่ไม่อบอุ่น ทำให้เห็นว่าคำว่าบ้านของพี่ออดหญิงมีความหมายแถมหนึ่งที่สำคัญ คือ การอยู่กันอย่างอบอุ่นของครอบครัว ที่ดูแลความรู้สึกของกันและกัน

ดังนั้นพี่ออดหญิงจึงเห็นว่าบ้านแตกต่างจากที่อยู่อาศัย “ คำว่า บ้าน กับ คำว่า ที่อยู่อาศัย สำหรับเราแตกต่างกัน บ้านเป็นที่อยู่ของครอบครัวที่อยู่ด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตา แต่ที่อยู่อาศัยเราอยู่ตรงไหนก็ได้ เราจะไปอยู่ตรงไหนก็ได้แบบที่ให้มันหลบแดดหลบฝนได้ แต่บ้านมันเป็นความหมายที่มันครอบคลุมได้ทุกอย่าง ... สำหรับเราข้างนอกเป็นที่อยู่อาศัย ตอนอยู่ก็คิดว่าเป็นที่ที่ปลอดภัยเท่าที่ทำได้ หาที่สว่างๆ มีคนพลุกพล่านนอน

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

จากประสบการณ์ของการอยู่ในพื้นที่สาธารณะแน่นอนว่าไม่ได้ทำให้พี่ออดหญิงรู้สึกว่าเป็นบ้าน แต่ในเวลาเดียวกัน บ้านเดิมก็ไม่มีความเป็นบ้านในแง่ที่ไม่มีความรู้สึกอบอุ่นและยอมรับ ณ เวลานั้น การอยู่ในที่สาธารณะจึงเป็นทางเลือกที่ดีกว่า แต่ความสำคัญของบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อพี่ออดมีลูก บ้านกลายเป็นที่ที่มีความหมายผูกโยงเข้ากับอนาคตที่ดีของลูก

ตอนอยู่สนามหลวงเรานึกถึงคำว่าบ้านกับอนาคตของลูก เพราะเรามีลูก ลูกเราต้องเรียนหนังสือ ลูกเราต้องมีอนาคตที่ดีกว่านี้

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

การมีบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญมากขึ้นเมื่อต้องดูแลลูกเพื่อให้มีอนาคตที่ดี แต่การมีบ้านของตัวเองในกรุงเทพฯ ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ในขณะที่เดียวกันการกลับบ้านก็สร้างความทุกข์ให้ชีวิต ในสภาพแบบนี้การเจอศูนย์พักคนไร้บ้านจึงเป็นความหวังให้พี่ออดหญิงในสถานการณ์ชีวิตเช่นนี้ จะเห็นว่าความเข้าใจต่อคำว่า “บ้าน” ของพี่ออดหญิงถูกผูกโยงเข้ากับความเป็นครอบครัวค่อนข้างมาก จากชีวิตที่ต้องเจอกับปัญหาครอบครัวจนต้องออกจากบ้าน เพราะความรู้สึกว่าเมื่อผิดพลาดในชีวิตแล้วไม่ได้รับการยอมรับและไม่ได้รับความรักจากครอบครัว บ้านที่มีความรู้สึกถึงครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่พี่ออดหญิงโหยหา

พี่ออดชาย

พี่ออดชายเป็นคนหนึ่งที่ไม่ค่อยเล่าถึงรายละเอียดประวัติในชีวิตที่ผ่านมามากนัก ตรงกันข้ามกับเมื่อถามถึงเรื่องในปัจจุบันพี่ออดจะพูดเยาะและมีชีวิตชีวา อาจจะเป็นเพราะประวัติชีวิตของพี่ออดชายมีหลายเรื่องไปประปราย

พี่ออดชายอายุ 47 ปี บ้านเกิดอยู่สามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เรียนจบชั้น ประถม 4 เป็นลูกคนโต มีน้อง 3 คน ฐานะยากจน พ่อแม่แยกทางกัน

พ่อแม่ต่างคนก็ต่างก็ขึ้นมาทำงานที่กรุงเทพฯ เลยอาศัยอยู่กับตายายที่ก็เลี้ยงดูเราตามยถากรรม เราก็คิดมากเพราะเราไม่มีพ่อแม่คอยดูแล เหมือนไม่มีความอบอุ่น ไม่เหมือนอยู่ในครอบครัวแบบครบๆ เราก็พยายามไม่คิดอะไรมาก คิดว่าต้องสู้เลี้ยงน้องๆ เรา เพราะถ้าเราคิดมากมันก็จะยิ่งท้อ จนอายุ 15 ปี ก็ขึ้นมาหางานทำที่กรุงเทพฯ ครั้งแรก ถูกหลอกไปลงเรือ 3 ปี กลับมาก็มาอยู่ที่สนามหลวงเจอพวกลุงดำ แล้วก็ทำงานรายวัน

พี่อ้อดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

เวลาที่พี่อ้อดชายได้เงินมากก็จะส่งให้ยายให้น้อง เพราะแม่แยกไปมีชีวิตของตัวเอง เราโตแล้วเรายังคิดถึงว่าเขาเป็นแม่ แต่เราก็ไม่ได้ไปยุ่งกับเขา ส่วนพ่อแม่มาทำงานเป็นผู้รับเหมาตอนนี้ก็กลับมาทำงานด้วยกัน น้องสาวก็ซื้อบ้านไว้ที่จังหวัดนนทบุรีใครจะไปอยู่ก็ได้ เขาจะให้พี่ไปอยู่ พี่ยังไม่ไปเลย เพราะพี่เห็นน้องอยู่ พี่ก็มีความสุข พี่เห็นน้องลำบากไม่ได้ ถึงเราลำบากแต่ก็ให้น้องได้สบาย ถึงเวลาลำบากเราไม่เคยไปเบียดเบียนน้องเราอายน้อง เบียดเบียนน้องบาปด้วย เราอยากสู้ด้วยสองลำแข้งของเราเอง

พี่อ้อดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

หลังจากนั้นพี่อ้อดชายก็มาเจอกับพี่อ้อดหญิงและพลีค ลูกติดของพี่อ้อดหญิง ช่วงนั้นก็ทำมาหากินไปเรื่อยๆ ตอนหลังไปอยู่หอขิตเพราะสนามหลวงอยู่ไม่ได้ เพราะช่วงหลังไล่คนไร้บ้านกันมาก พอย้ายไปหอขิตพี่อ้อดชายก็เจอลุงดำ ซึ่งตอนนั้นพี่อ้อดชายเช่าห้องอยู่เพราะมีงานทำ ทำให้มีเงินพอเช่าห้องได้ ลุงดำมาเดินกาแฟ¹ บอกว่ามีที่พักให้อยู่ พี่อ้อดชายก็ไม่เชื่อ คิดว่าใครจะมาให้ที่อยู่ฟรีๆ พี่อ้อดชายเลยให้พี่อ้อดหญิงไปลองอยู่ก่อน พอไปอยู่ก็พบว่าอยู่ได้ทั้งที่ในเวลานั้นศูนย์พักคนไร้บ้าน หอขิตก็ยังมีสภาพไม่เหมือนบ้าน เพราะเป็นเพียงกระท่อมหลังคามุงจาก สภาพการอยู่อาศัยลำบากมาก เพราะไม่มีน้ำประปาและไฟฟ้าใช้ อยู่ได้ประมาณ 1 ปี ก็ย้ายมาที่บางกอกน้อยเพื่อช่วยทำศูนย์พักคนไร้บ้านที่นี่

บ้านพี่ก็มีที่สุพรรณ บ้านเกิดก็ไปประจำ เดียวนี้พี่ก็ยังไม่ค่อยไป เขาให้ไปอยู่พี่ยังไม่เอาเลย ... ไม่อยากแล้ว เดินหน้าพี่ต้องเดินอย่างเดียว ไม่ยอมถอยหลัง ตกกระไดแน่ ...

¹ กิจกรรมการเดินกาแฟคือ การเดินลงพื้นที่ในที่สาธารณะโดยคนไร้บ้านที่เป็นแกนนำ และสมาชิกที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักฯ เพื่อพบปะ พูดคุยกับพี่น้องคนไร้บ้านที่อาศัยในพื้นที่สาธารณะ โดยมีกาแฟ โอวัลติน น้ำร้อน ถูกลงไปเพื่อชวนเชิญให้พี่น้องคนไร้บ้านได้ดื่มเครื่องดื่มพูดคุยถึงสภาพความเป็นอยู่ ปัญหาที่เจอในการดำรงชีวิต การเจ็บป่วย การอยู่อาศัย ฯลฯ บางครั้งนอกจากกาแฟ หรือโอวัลตินแล้วก็จะมียาสมาญประจำบ้านอย่างพาราเซตามอล ยาแก้แพ้ ยาทาแก้คัน เป็นต้น หรือข้าวลงไปแจกด้วย

ตอนนี้ก็ไม่ได้เป็นคนไร่บ้าน ถ้าเมื่อก่อนตอนพืนอนสนามหลวง เขาจะเรียกคนไร่บ้านก็ไม่เป็นไร

พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ถึงแม้ว่าพี่ออดชายจะบอกว่ามีบ้านให้กลับ แต่การไม่เลือกที่จะกลับไปเป็น เพราะพี่ออดชายมองว่าการกลับบ้านเป็นการถอยหลังไปอยู่ในสภาพเดิมที่เคยเจอความยากจน ลำบาก มองไม่เห็นว่าจะมีชีวิตที่ดีในวันข้างหน้าอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันนี้ แม้ว่าพี่ออดชายก็ยังไม่ถือว่ามีชีวิตที่ดี แต่สำหรับเขา การอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ยังคงเป็นพื้นที่ที่พี่ออดชายเห็นความหวังที่จะมีอนาคตที่ดีกว่าเดิม ประสบการณ์การอยู่อย่างยากลำบากในต่างจังหวัดยังคงมีผลต่อพี่ออดชายให้คืนรนอยู่ในเมืองกรุงเทพฯ ต่อไป

ตอนมาอยู่สนามหลวงความรู้สึกที่เราเคยมีบ้านมันต่างกันมาก ข้างนอกอยู่แบบตัวใครตัวมัน นอนก็ต้องระวังฝน ระวังคนมาไล่ แต่เราไม่กลับบ้านทั้งๆ ที่ก็คิดถึงเหมือนกัน เพราะเราออกมาแล้วเราต้องเดินหน้า ... สนามหลวงเป็นเหมือนทางผ่านเป็นที่พักพิงสำหรับคนจน สำหรับคนไม่มีบ้าน

พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ยิ่งไปกว่านั้น ความรู้สึกที่ต้องเผชิญความยากลำบากในการอยู่ในพื้นที่สาธารณะซึ่งมีความลำบากทางกาย ก็ยังคงเทียบไม่ได้กับความทุกข์ในจิตใจที่ต้องแบกรับความผิดหวังกับไปหาครอบครัว ความรู้สึกเช่นนั้นทำให้พี่ออดยอมทนลำบากกาย และต่อสู้กับชีวิตที่เผชิญอยู่ในกรณีเช่นนี้จะคล้ายกับพี่ออดหญิงที่เห็นว่า เมื่อตัวเองผิดพลาดในชีวิต ความรู้สึกสิ้นศักดิ์ศรีและไม่ได้รับการยอมรับ ทำให้การกลับบ้านเป็นเรื่องเจ็บปวดยิ่งกว่าความลำบากทางกาย

ที่อยู่อาศัยถ้ามีความมั่นคงก็เหมือนกับบ้าน แต่ถ้าเป็นที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคงอยู่ไปวันๆ แบบนั้นก็ไม่ใช่บ้าน

พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

จากมุมมองของตัวเอง พี่ออดชายให้ความหมายของบ้านว่าทาบซ้อนกันสนิทกับคำว่าที่อยู่อาศัย เขาเห็นว่าบ้านสำหรับเขาจะต้องมีลักษณะสำคัญคือ ต้องมีความมั่นคง และให้ความรู้สึกว่ามีมั่นคงซึ่งวลีหลังนี้ เขาอธิบายว่าหมายถึง บ้านจะสามารถรองรับการใช้ชีวิตที่มองไปสู่อนาคตได้ ความมั่นคงดังกล่าวจึงไม่ใช่ความมั่นคงของโครงสร้างบ้านเท่านั้น แต่เป็นเรื่องความรู้สึกที่บ้านจะต้องสร้างให้เกิดความรู้สึกมั่นคงได้

ป่าอ้วน

ตั้งแต่เด็กจำความได้ ป่าอ้วนมาจากจังหวัดเพชรบุรี ทั้งบ้านมี 3 คน ครอบครัวของป่าอ้วนปลูกบ้านอยู่กันเอง แต่เป็นการปลูกบ้านบนที่ของคนอื่น ซึ่งหมายความว่าถ้าเจ้าของเขามาไล่ที่เมื่อไรก็ต้องย้ายไป ป่าอ้วนเล่าว่า ตั้งแต่จำความได้ก็ต้องย้าย 2 ครั้ง ย้ายไปหมู่บ้าน 1 แล้วก็หมู่บ้าน 3

โดยพ่อ-แม่มีอาชีพ รับจ้างทำงานในสวน ส่วนมากก็ทำที่สวนมะนาวหรือสวนส้ม รับจ้างไปสวนละ 3 บาท เรียนจบ ป.2 ก็ไม่ได้ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน ไปอาศัยอยู่บ้านป่า โรงเรียนปิดเทอมแม่ก็มารับไปได้ แต่พ่อป่าอ้วนไปอยู่บ้าน แม่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับพ่อเลี้ยง แม่เลยเอาป่าอ้วนมาส่งที่เพชรบุรีและก็อาศัยอยู่กับป่ามาโดยตลอด ตอนอยู่บ้านป่าก็ตื่นมาทำกับข้าว สายมากก็มีหน้าที่เอาหญ้าให้วัวกิน

อยู่บ้านป่าจนอายุ 13 ปีก็หนีออกมา ด้วยความที่เขาก็เลี้ยงเราแบบไม่ใช่ลูกแท้ๆของเขา เขาก็ไม่รักเรา บางครั้งถ้าทำงานไม่เสร็จก็ไม่ให้กินข้าว เพราะเขาไม่ชอบแม่ หาวว่าแม่เป็นคนไม่รักดีหนีตามพ่อไป ก็เลยเอามาลงที่เราด้วย เวลาเราถามว่าพ่อมาจากจังหวัดไหนเขาก็จะด่าว่าพ่อมาจากไหนไม่รู้ ... พ่อหนีออกมาที่ไปนครศรีธรรมราชก่อน ก็หนีเลยไปตอนไปโรงเรียนแล้วนั่งรถไฟไปนั่งไปนครศรีธรรมราช ใส่ชุดนักเรียนนอนที่สถานีรถไฟ มีแขก (ลักษณะเหมือนคนอินเดีย) คนหนึ่งมาถาม ให้กินข้าว เขาก็เลยชวนไปอยู่กับเขา ไปเป็นลูกเลี้ยงเขา 6-7 ปี เพราะข้างนอกอันตราย แล้วก็ทำงานร้านอาหาร แต่จากนั้นก็อยู่ไม่ได้เพราะไปตีหัวเขา (ทหารที่มากินข้าวในร้านอาหาร) แดกก็เลยต้องหนีมาอยู่กรุงเทพฯ

ป่าอ้วน (สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2558)

ป่าอ้วนได้ทำบัตรประชาชนครั้งแรกอายุ 22 ปี ที่เพชรบุรี ตอนที่อยู่นครศรีธรรมราช ถ้าไม่มีบัตรประชาชนตอนเลือกตั้งก็จะโดนปรับครั้งละ 20 บาท จึงกลับมาทำบัตรประชาชนที่เพชรบุรี โดยไปหาผู้ใหญ่บ้านพาไปทำบัตร แล้วจึงขึ้นมากรุงเทพฯก็มาหางานที่ขนส่ง หรือกรมแรงงาน ก็มีคนชวนไปทำงานที่บ้าน พอเลิกงานก็นั่งรถสาย 39 ก็มานอนที่สนามหลวง สมัยก่อนสนามหลวงมีคนมานอนเป็น 100-200 คนได้ ตอนเช้าก็ไปหางานทำ ตอนเย็นก็ไม่มีอะไรก็กลับมาอน แล้วก็มีคนมาแนะนำให้ป่าอ้วนไปนอนในโบสถ์คริสต์ แต่ป่าอ้วนก็เบื่อกับที่จะต้องฟังพระสวด ป่าอ้วนจึงทำงานรับจ้างไปเรื่อยๆ เพราะต้องหาเงิน ซึ่งป่าอ้วนก็เบื่อกับเพราะบางทีหากเจอเจ้านายดีก็ดี บางครั้งเจอเจ้านายไม่ดีก็เครียด บางคนสู้บ้าง บางครั้งไปทำวันเดียวก็มี ไปตั้งแต่ 9 โมงเช้า กลับ 2 ทุ่ม ถูกใช้งานเยอะ ต้องทำงานสารพัดตามแต่เขาจะใช้ จนป่าอ้วนมาพบว่า จริงๆ ชอบเก็บของเก่ามากกว่าเพราะเป็นนายตัวเองไม่ต้องขึ้นกับใคร เลยมาเริ่มหันมายึดการเก็บของเก่าเป็นอาชีพ

เริ่มจากการเห็นคนในสนามหลวงเก็บขวดเก็บของ ก็คิดว่าอยากเก็บบ้างเพราะไม่มีเงินแล้ว เมื่อต้องนอนสนามหลวง ป่าอ้วนเล่าว่าเดิมแกมีกระเป๋าเสื้อผ้าหนัก เพื่อลดภาระ ป่าอ้วนจึงเอาชุดที่มีก็แจกคนไปจนหมด และเริ่มเดินเก็บของเก่าขายอย่างจริงจัง เพื่อหาเงินใช้ วันหนึ่งได้ 20-30 บาท เรื่องข้าวก็ไม่ได้อดมากเพราะว่ามีผู้ชายไปวัดก็เอากับข้าวมาให้กิน

ในปี 2545 ที่มีการประชุมความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเอเชีย-แปซิฟิก หรือ “เอเปค” และมีการไล่คนไร้บ้านไม่ให้นอนสนามหลวง ป่าอ้วนสามารถจ่ายค่าเช่าบ้านเดือนละ 150 บาทได้ เพราะมีงานประจำทำ เป็นคนขนอุปกรณ์ช่างไฟ โดยมีหน้าที่ขนของไปวางรอช่างมาตีไฟ ป่าอ้วนได้

งานนี้ผ่านทางเพื่อนที่สนามหลวง ต่อมาป่าก็รู้จักกับ อาจารย์บุญเลิศ¹ ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังมีการจัดตั้ง ศูนย์พักคนไร้บ้านที่ตลิ่งชัน ป่าอ้วนจึงได้รับการชักชวนให้มาอยู่ที่ศูนย์ตลิ่งชัน และได้รู้จักกับเพื่อนที่ขายกระดาษ ก็เลยรับมาขายได้กำไรแผ่นละ 3 บาท ถ้าวันหนึ่งได้ 100 แผ่นก็ 300 บาท โดยไปขายแถวๆ พระประแดงซึ่งไกลจากตลิ่งชัน ต่อมาป่าอ้วนจึงตัดสินใจออกจากศูนย์พักตลิ่งชัน ย้ายไปอยู่ที่พระประแดง ในปี 2545

ในปี 2547 สองปีหลังจากออกจากศูนย์ตลิ่งชัน ป่าอ้วนกลับมาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านอีกครั้งหนึ่ง โดยมาพร้อมกับพี่ไก่ (คนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) เพราะรู้จักกันตามงานวัด และก็มาเจอกันที่สนามหลวง โดยป่าอ้วนเล่าว่า “ก็ไม่คิดว่าจะไปเช่าบ้านที่ไหน คนไม่มีเหมือนกัน” ป่าอ้วนตกลงคบหากับพี่ไก่ ซึ่งถนัดงานช่าง และเป็นคนไม่เกียจงาน ทำงานรับจ้างที่ป่าอ้วนบอกว่า “ใครให้ทำอะไรก็ไป” ปัจจุบันทั้งคู่ตกลงย้ายไปอยู่บ้านของตัวเองที่ชุมชนใหม่เรียบริ้วแล้ว โดยป่าอ้วนยังประกอบอาชีพหาของเก่าเหมือนเดิม

เมื่อขอให้พูดถึงบ้าน ป่าอ้วนก็พูดถึงความเปลี่ยนแปลงของความรู้สึกต่อบ้านในแต่ละช่วงบนเส้นทางชีวิต ที่ทำให้เห็นความแตกต่างของการมีบ้านในแต่ละช่วงของการมีที่อยู่อาศัยแบบต่างๆ

ที่อยู่อาศัยเหมือนเป็นของส่วนกลาง เจ้าคอยมาช่วยว่าให้เป็นของส่วนกลาง ไม่เหมือนกับบ้าน บ้านเป็นของเราเอง เราพัฒนาตัวเองจนเป็นบ้าน ตอนที่นอนสนามหลวงเคยคิดว่าไม่อยากอยู่บ้านแต่พอเทียบกับตอนนั้นก็ลำบากมาก เคยมีตอนฝนตกก็ต้องเอาผ้าYangที่ปูนอนมาบังฝน ต้องหลบใต้ต้นไม้ก็กลัวฟ้าผ่าอีก ตอนนี้มีบ้านนอนนอนก็ไม่ต้องระแวงว่าจะมีอะไร ... บ้านมีอิสระ ทำอะไรก็ได้ แต่ตอนนี้แม้เรามีอิสระก็จริง แต่ก็ยังมีเพื่อนที่มีอะไรก็คอยช่วยกัน เพราะอยู่ในเครือข่าย บางคนขอมานอนด้วยที่เป็นคนนอกเครือข่ายเราก็ไม่ได้ ให้มานอนไม่ได้ แต่บ้านก็ยังไม่ได้เลขที่บ้าน เพราะหลังคามันติดกัน พอไม่มีบ้านเลขที่ ถ้ารัฐบาลจะเอาที่คืนขึ้นมา เราก็จะไม่มีสิทธิ์อะไรเลย ถ้าจะต้องถูกให้ย้ายก็ไม่มีสิทธิ์ได้รับเงินเยียวยา ... (บ้าน) ก็คือที่พักเวลาเรากลับมาจากทำงานเหนื่อยๆ เราก็มืดไฟให้พัก มีบ้านเราก็สบายใจ เมื่อก่อนเราคิดว่าไม่อยากมีบ้าน มีบ้านแล้วร้อนอยู่ไม่ติด มีบ้านก็ไม่มีความสุข ตอนนี้มีบ้านก็มีความสุข ออกไปทำงานพอได้กลับมาอนบ้านก็สบายใจ ออกไปนอนที่อื่นก็ไม่สบายใจ ป่าอ้วน

ป่าอ้วน (สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2558)

¹ บุญเลิศ วิเศษปรีชา นักวิชาการด้านมานุษยวิทยา ที่ในเวลานั้นลงพื้นที่สนามหลวงเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเรื่องคนไร้บ้านโดยมาใช้ชีวิตเยี่ยงคนไร้บ้านที่ห้องสนามหลวงและอาณานิคมรอบๆ

จะเห็นว่าบ้านสำหรับป่าอ้วนเกี่ยวข้องกับความเป็นเจ้าของพร้อมๆ กับการเป็นที่อยู่อาศัย ที่ให้ความสบายใจ ปัจจุบันแม่ชีวิตป่าอ้วนจะดีขึ้นจนสามารถมีบ้านเป็นของตัวเองแล้ว แต่ก็ยังต้องเผชิญกับการไม่สามารถมีเลขที่บ้านได้ ซึ่งเป็นความวิตกกังวลอย่างมากสำหรับเธอ เพราะการมีเลขที่บ้านมาพร้อมกับสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งทำให้เห็นว่าบ้านที่มีก็ยังคงอยู่ในระหว่างทางที่ยังไม่ถึงเป้าหมาย โดยสมบูรณ์ รวากับว่าในตลอดชีวิตของเราการมีบ้านเป็นการเดินทางไปพร้อมๆ กับการมีชีวิต ในวันนี้บ้านของป่าอ้วนก็ยังคงต้องมีการทำให้เป็น “บ้าน” อีกร่างๆ ขึ้น ความเป็นบ้านจึงไม่ใช่แค่มีหรือไม่มีแล้ว จบ แต่บ้านมีระดับของความเป็นบ้าน ซึ่งเราก็คาดหวังให้สถานที่ที่เราอยู่ในมีระดับความเป็นบ้านที่ใกล้เคียงกับบ้านในอุดมคติของเรามากขึ้นเรื่อยๆ

พีโก้

อายุ 52 ปี บ้านเกิดอยู่จังหวัดสระบุรี พีโก้ออกจากบ้านตั้งแต่อายุ 14 ปี เพราะมีปัญหาครอบครัว แม่แท้ๆ เสียชีวิต พ่อแต่งงานใหม่ทำให้ต้องอยู่กับแม่เลี้ยง พีโก้เป็นน้องชายคนเล็ก พี่ๆ ของพีโก้เมื่อแม่เสียชีวิตก็แยกกันไปคนละทิศคนละทาง

ตอนนั้นเรายังเด็กนะ ความคิดก็เริ่มมีแล้วแหละ มันสับสนกับแม่เรากับพ่อเราเนี่ย พ่อเขาก็กินเหล้า แม่ก็กินด้วย เจียวไปหมด ผมก็ทำไม่ได้... แม่ผมเสียเพราะพ่อผมตบ เขาเป็นโรคอะไรอยู่เนี่ยแหละ เหมือนผีในท้อง ตบเขาก็ตาย ตายก็ต้องอยู่กับพ่อต่อ ตอนแม่เสีย พ่อผมก็ได้เมียใหม่ ตอนเด็กอยู่บ้านมันก็ไม่อบอุ่น ครอบครัวมันเริ่มไปแล้ว อยู่ไปก็มีแต่พ่อกับผมไง พี่สาวก็ไปแล้ว พี่ชายก็ไป ไปไหนก็ไม่บอก ... คนใหม่เข้ามาจ้ะ เราก็ไม่รู้ว่าจะมาอย่างไรเพราะพ่อพาเข้ามา แต่ตามหลักเขาก็ดีนะ เวลาผมจะโดนพ่อตี เขาก็ห้าม เขาก็ออกตัวให้ตลอด คอยกัน แล้วพ่อผมเป็นคนแบบนั้นก็อยู่กับผมไม่ยึดหรือ เขาก็ดีแม่เลี้ยงไปอีก พาเขาเจ็บตัวไปด้วย เราก็ออกมาเลย อย่าไปทำให้เขารับเคราะห์แทนเราเลย

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

เมื่อออกจากบ้านก็มาอาศัยอยู่ที่ตัวจังหวัดสระบุรี เริ่มทำงานจากการรับจ้างเซ็นผัก ต่อมาเซ็นไม้เหวเพราะเหนื่อยและต้องอดหลับอดนอน จึงเปลี่ยนอาชีพมาเช่าสามล้อรับจ้างซี

พ่อผมเป็นคนกินเหล้าไง เขาดู ดูทุกอย่าง ไล่ตีทุกวัน แต่บ้านเป็นบ้านพ่อ คือ ตอนพ่อเสียนี้ ผมได้ของพ่อหมดนะ พ่อผมทำงานกรมชลประทาน นี่พอผมออกมา ผมเลยยกให้เขาไปเลย เขาก็ตามหาผมนะตอนผมอยู่สระบุรี ให้ผมไปเซ็นเรื่องเงิน เรื่องอะไรของพ่อ ผมเซ็นผมก็ไม่ได้เพราะเขาเอาไป ตอนนั้นผมก็ไม่รู้ไง มารู้ตอนหลังตอนที่พี่สาวพอมากล่าวว่าไก่อ มึงได้อะไรกับเขาใหม่นะ เขาได้กันทุกคนอะ ผมบอกผมไม่ได้ อะไรหรอก ... ผมก็ให้ อยากได้ก็เอาไป เขาก็เอาไปทำบ้านอยู่กับกัน ผมก็ถือว่าผมออก

มาแล้วไง หลังจากนั้นผมก็ไม่เข้าไปแล้ว ไม่หันหลังกลับแล้ว จนตอนนี้ 52 แล้ว ไม่เคยกลับบ้านเลย (พีโก้ สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

หลังจากนั้นพีโก้ได้ภรรยาและย้ายไปอยู่ที่ปราจีนบุรี มีลูก 2 คน แต่พีโก้อยู่กับภรรยาไม่ได้ เพราะเป็นคนติดการพนัน

ตอนนั้นผมทำงานเรือด้วย ก็ส่งตั้งค้ให้เขาไป แล้วผมก็ออกมา ออกจากบ้านเขาที่ปราจีนแล้วเข้า กทม. ลูกผมก็อยู่กับเขา กับพี่สาวเขา ... ส่งไปแค่สองสามเดือนเอง ส่งไม่เยอะไง ผมก็ไม่มี ห้าหกร้อยจึ้น แล้วผมก็ไม่ได้ส่งไปอีกจนทุกวันนี้ ... ก็มาอยู่สนามหลวง อยู่ได้สองวันมั้ง แล้วคนที่รู้จักกันเขาพาไปทำงาน ไม่เชิงรู้จักหรอก ต่างคนต่างอยู่เนี่ยแหละ เขามาคุยแล้วก็ชวนไปทำงานที่มหาชัย แล้วผมก็ไป ให้มันมีงานทำหน่อย ไปก็ไปทำโรงน้ำปลา ไม้ไหว ทำได้ประมาณสองเดือน ต้องไปเหยียบปลาจิ้ง ตีนนี้เน่า เปื่อยหมด มันหมักเกลือแล้วให้ไปเหยียบ ตอนนั้นมันยังไม่มีเครื่องงู ไปอยู่กับพวกพม่า พวกมอญ ข้าวเขาหุงให้กินแต่กับเราซื้อเอง ก็อยู่ไม่ได้ ก็หนีออกมาพร้อมกับเพื่อน ... เพราะว่าให้อยู่แต่ในโรงงาน ไปไหนไม่ได้ จะออกไปซื้อกับข้าวก็มีคนคุมไปนะ แล้วก็กลับมาอนสนามหลวงได้สี่ห้าเดือน ช่วงปี 47 นะ ที่เขามีพวกพี่เลี้ยงอย่างพี่โด่งไปเดินกาแพ่อะ

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

พีโก้ที่สนามหลวงตั้งแต่ปี 2545 ใช้ชีวิตตระเวนนอนตามวัดไปเรื่อยๆ ไปจนถึงจังหวัดนครปฐม ไปกวาดวัด อาศัยข้าววัดกิน หลังจากอยู่ที่สนามหลวงมาสักพักพีโก้ได้เจอกับพี่อ้วนที่เป็นภรรยาที่อยู่กันในปัจจุบันที่สนามหลวง

เจอที่สนามหลวง ช่วงฝนตก ผมสะพานกระเป๋ไปบึง เดินโต๊ตๆ ที่สนามหลวง หลักๆ ผมก็จะนอนที่สะพานพระรามแปดไง หนีเทศกิจบ้าง หนี กทม. บ้าง เขาชอบมาไล่สนามหลวงก็นอนไม่เต็มที ไปนอนพระรามแปดก็ไม่เต็มทีอีก พวกวัยรุ่นมันเล่นสเก็ตบอร์ดทุกคืน โดดกันปังๆ บางทีก็โดนแก๊งบ้าง ขนาดที่สนามหลวงนอนเอาจริงเข้ามา หุ่นหิวมันยังเอาไปได้เลย มันก็แก๊งเดินเตะก่อนไง ถ้าเราตื่นมันก็ขอโทษบอกนี่กว่าเพื่อน ถ้าเราไม่ตื่นมันแก๊งดึงกระเป๋ามั้ง เอาของที่จำเป็นไปไง กลางคืนเราเลยไม่ค่อยได้นอน ต้องคอยระวังตัวเอง ไหนจะพวกมาเพียสนามหลวง พวกเทศกิจมาตามจับ เราไม่มีตั้งให้เถ แต่บางทีมันหมั่นไส้เห็นเมมาๆ มันก็ตีเราได้ไง หลักๆ ผมก็นั่งแถวพระรามแปดแล้ว ไม่อยากอยู่สนามหลวง มันมีหลายกลุ่มหลายเหล่า เห็นเยอะๆนี้ไม่ได้รู้จักกันหรอก ตรงนี้กลุ่มคนซีเหล้า ตรงนั้นกลุ่มเก็บของเก่า มีกลุ่มเดินชนตั้ง

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

ตอนอยู่ในพื้นที่สาธารณะพีโก้ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร เดินๆ นอนๆ ไปหาข้าวกินมี บางครั้งถ้ามีงานรับจ้างก็จะไปบ้างอย่างรับจ้างตบมือ คู้จิว ทำงานในวัดล้างจาน ฝ้าห้องน้ำวัด ฝ้า รองเท้าคนที่มาทำบุญ พีโก้เข้ามาในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จากความบังเอิญที่ตามเพื่อนมาประชุม

ผมเจอเพื่อนคนหนึ่ง เขาชวนไปถ่ายหนังที่ไหนก็ไม่รู้ อีแอนอะ ผมก็ไม่รู้จักเขา เขามาหา ว่ามีถ่ายหนัง ใครจะไปบ้าง ไปนั่งตบมือออกรายการอะไรแบบนี้ ผมก็ไป ขึ้นรถไป ไปถึง หน้ากองสลาก เขาบอกให้ลงๆ ผมก็ว่าลงทำไม แอนบอกว่าลืมนี่มีประชุม ผมก็ตกใจอะไรวะ พวกผิอย่างเรามีประชุมด้วยหรือ ก็มาบอกไปๆ พาผมไปประชุมด้วย ที่ตลิ่งชัน ก็นั่งกัลลวๆ เหมือนกัน ก็ตกใจ คนนี้ก็ไปสำรวจ ไปเดินกาแฟที่ผมหนีๆ เขาไป เขาบอกเอาพีโก้ ผมก็ยกมือไหว้ เขาถามจำผมได้ไหม ผมว่าจำได้ครับ ก็อยู่แบบนี้แหละ เขาบอกเรื่องประชุมเรื่องกิจกรรม ก็คุยกับลุงดำ ลุงดำก็บอกวามานอนนี้ก็ได้ ไปนอน ทำไมสนามหลวง ก็เลยมานอนสักตั้งนึง ก็ดีเว้ย ตอนนั้นเราไม่มีที่นอน คุณโด่งก็ไป ชื้อจาก ชื้อไม่มาทำกระท้อบให้นอนข้างหลังศูนย์ ที่แรกก็นอนคนเดียวก่อน เพราะ ป้าอ้วนออกมาแล้ว แล้วก็เข้ามาอีก ได้กันแล้วแหละ แต่แยกกันอยู่ไงเพราะเราไม่มี ที่นอน ก็อยู่กับพวกลุงอ้อด น้ำแดงแขนด้วน ที่ข้างหลังอะ อยู่ปี 47 เนี่ยแหละ เข้ามา ตอนสิงหา แล้วผมก็อยู่นั้นแหละ

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

สำหรับพีโก้ที่อยู่อาศัยกับบ้าน“ผมว่าเหมือนกันนะ ที่อยู่อาศัยจะถาวรบ้างไม่ถาวรบ้าง แต่บ้านเนี่ยถาวรอยู่แล้ว บ้านถาวรกว่า ที่อยู่อาศัยก็ชั่วคราวชั่วคราว” (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)
ความถาวรของพีโก้มีนัยยะถึงการลงหลักปักฐานที่ทำให้ชีวิตมีความมั่นคง

ป้าพร

อายุ 71 ปี ป้าพรเป็นคนจังหวัดพะเยา ย้ายขึ้นมาอยู่กรุงเทพฯ เพื่อหางาน เริ่มแรก ทำงานร้านโต๊ะสนุ๊กเข้าตอนเช้า 7 โมง ออกตอนเย็น 5 โมง ก็ไปทำงานงานโรงแรมต่ออีกตอนหนึ่งทุ่ม ออกกะตอนตีหนึ่ง วันหนึ่งทำงานเป็นสองช่วงก็จะทำงานแบบนี้เรื่อยมาๆ ทำงานอย่างนี้มานาน จากนั้นก็ไปทำงานที่สนามบินดอนเมืองได้ 4-5 ปี ป้าพรมีลูกบุตรดาสามมี (คนที่ 2) ป้าพรซึ่งป่วยเป็นโรค เส้นเลือดตีบในสมองช่วยเหลือตนเองไม่ได้ โรคเก๊าท์ เบาหวาน ความดัน ไขมัน ทำให้มีภาระเรื่อง อาหารการกินที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ป้าพรต้องยังทำงานในกรุงเทพฯ

ตอนนั้นมีสามีซี้หึงมาก ทะเลาะกันไม่เว้นแต่ละวันก็เลยออกจากงานขายของ ชายไส้อ้ว ชายหมูอยู่ที่สำเพ็งตอนนั้นขายดีขายอยู่ก็หลายปี ก็มีคนในสำนักงาน นายกรัฐมนตรีเขาขอให้ไปทำงานกับเขาที่บ้านพอทำมาครบสองปี เขาก็ย้ายไปอยู่ที่ดิน แดง ป้าว่ามันไกลเพราะต้องนั่งรถจากนี้ไปลงอนุสาวรีย์ แล้วก็ต่อรถจากอนุสาวรีย์ต้อง ไปดินแดง พอไปถึงแล้วก็ต้องนั่งมอเตอร์ไซด์เข้าไปอีก ค่ำรถมันแพง ... แล้วก็มาได้งาน

ที่บ้านราชวิถีแต่เงินมันน้อย เราก็ต้องทน ได้เงินมา แต่ละเดือนก็ใช้จ่ายทั้งไหนจะซื้อข้าว ไหนจะซื้อยา มันหลายอย่าง เรามีลุงที่ต้องดูแล

ป่าพร (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ตลอดเวลาที่ป่าพรอยู่กรุงเทพฯ ทำงานก็เช่าบ้านมาตลอด ป่าพรกับสามีเก่ามีลูกชาย 1 คน หลังจากสามีเก่าเสียชีวิต ป่าพรก็มาเจอลุงบุตดา ป่าพรมีบ้านที่จังหวัดพะเยาที่เป็นชื่อของป่าพรเอง แต่ก็ไม่สามารถไปอยู่ได้เพราะติดภาระต้องดูแลลุงบุตดา ถ้าย้ายไปอยู่ที่พะเยาต้องซื้อยากิน รายได้ที่ป่าพรหาไม่สามารถเพียงพอเลี้ยงลุงบุตดาได้ ถ้ายังอยู่ที่กรุงเทพฯ ก็ยังมีรายได้เลี้ยงชีพ เงื่อนไขของการดำเนินชีวิตของคนแก่ที่ต้องแบกรับชีวิตของตนเอง และสามีอย่างป่าพร การอยู่ต่างจังหวัดไม่ช่วยให้มีชีวิตได้ การดั้นรอนอยู่ในกรุงเทพฯ จึงเป็นทางรอดที่จะสามารถอยู่ได้เป็นวันๆ ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จึงเป็นที่สามารถรองรับเงื่อนไขชีวิตป่าพรได้ประมาณหนึ่ง

“ถ้าไม่มีลุงป่าพรจะไปอยู่ที่บ้านพะเยา เพราะจะทำให้อยู่ปักหลักที่นี้ไปตลอดชีวิตเป็นไปได้” (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558) ที่เข้ามาอยู่ที่ศูนย์ได้ เพราะเจอศูนย์ที่หมอล็อต แล้วมีคนบอกว่ามีศูนย์ที่บางกอกน้อย ป่าพรก็รอเพราะอยากไปดูต่อนั้นลุงบุตดาแข็งแรงค่าขายได้ และป่าพรก็ได้มาอยู่ที่บางกอกน้อย พออยู่ได้ไม่กี่ปีลุงก็มาป่วยเลยไปไหนไม่ได้ ป่าพรไม่ยอมพึ่งพาลูก พอลูกชายแต่งงานป่าพรไม่ชอบลูกสะใภ้เพราะเป็นคนสกปรก ปากจัด ไม่ให้ความเคารพ ลูกชายป่าพรให้เงินใช้บ้างซึ่งป่าก็พยายามเก็บไว้ใช้ตอนที่กลับไปอยู่บ้านที่พะเยา ที่นี้ไม่มีใครรู้ว่าป่าพรมีบ้านเพราะป่าพรไม่ยอมคุยให้ใครฟัง

สำหรับป่าพรที่มีบ้านเป็นเป้าหมายที่จะกลับไปอยู่เพื่อใช้ชีวิตของตนเองในบั้นปลายชีวิต มีชีวิตที่ไม่ต้องเหนื่อย มีกินมีใช้พอให้ไม่ลำบาก ได้พักผ่อน การอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นเรื่องจำเป็นเรื่องจากต้องอยู่อาศัยเพื่อทำมาหากินเราเอง ดูแลสามีที่มีเงื่อนไขไม่สามารถย้ายกลับไปอยู่บ้านได้ เพราะการกลับไปอยู่บ้านของป่าพรไม่สามารถมีเงินเพียงพอที่จะใช้ชีวิตได้ ไม่ว่าจะป็นค่ายาของลุงและค่าอาหาร การดั้นรอนในชีวิตในเมืองของป่าพรกินระยะเวลาจนกว่าลุงจะเสียชีวิต ป่าพรจึงจะกลับ “บ้าน” ดังนั้นที่อยู่อาศัยสำหรับป่าพรจึงเป็นที่พักพิงที่จะสามารถทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีวิตได้

ป่านา

ป่านาเป็นคนแต่งตัวดูดี จัดแต่งผมเนียบ ดูเป็นคนเจ้าระเบียบรักสะอาด บ้านเกิดป่านาเป็นคนกรุงเทพฯ แถวๆ วัดบางโพธิ์ติดกับวัดสร้อยทองอยู่กับแม่ มีพี่สาว 1 คน น้องชาย 1 คน น้องสาว 1 คน น้องชายเป็นนายพันเอกปลดเกษียณอยู่แถวคลอง 10 กับครอบครัว ออกจากบ้านมาตอนอายุ 16 ที่แถวบ้านที่อยู่ถูกไล่ที่แม่ป่านาเลยเอาป่านาไปฝากกับสามีเก่าป่านาที่มีอายุ เพราะเป็นคนรวยมีสมบัติ ตอนแรกก็เข้าไปเป็นลูกจ้าง ตอนหลังก็ได้เป็นภรรยาหน่อย อยู่กันมาประมาณ 20 ปี

จนลูกโตสามีกี่เสียชีวิต ปานาเลยออกจากบ้านไปทำงานเดินหนัง¹ ที่จังหวัดนครสวรรค์ ตลอดเวลาที่อยู่กับสามีแยกกันอยู่คนละที่เพราะไม่ค่อยถูกกับลูกเลี้ยง สามีมีลูก 5 คน ลูกปานาคอนโตเป็นลูกสาวอยู่ อพาร์ทเมนต์ที่ใกล้ๆ ศูนย์ไม่ค่อยรักปานา ลูกชายคนที่สองทำงานอยู่แถวๆ วงศ์สว่างเป็นเจ้าของบอลลีออนทำงานอื่นไม่ได้เพราะเป็นไวรัสตับอักเสบลูกสะใภ้ทำงานเป็นผู้ช่วยแพทย์ ลูกคนเล็กผู้ชายทำสวนยางอยู่ที่ภาคใต้มีสวนของตัวเอง และรับจ้างมีลูก 2 คน

ระหว่างที่อยู่กับสามีปานาเล่าให้ฟังว่าปานาติดการพนัน ในขั้นที่เรียกได้ว่าล้างผลาญสามีหมด “บ้านก็หลังก็ขาย แพลตมิ๊กที่ก็ต้องขาย” (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558) หลังสามีปานาเสียชีวิต ภรรยาหลงเลยยุ่งให้ลูกๆ รังเกียจปานา เพราะปานาทำตัวไม่ดี ล้างผลาญสมบัติ

เราเล่นการพนันเก่ง เล่นไพ่เก่ง ตอนมาอยู่ที่ศูนย์ก็เคยโดนไปครึ่งหนึ่งเพราะเล่นในศูนย์แล้วพี่เลี้ยงจับได้ โดนลงโทษให้ไปนอนนอกศูนย์พักคนไร่บ้านๆ แต่พี่ไก่อมารับเคราะห์ไปนอนข้างนอกแทนปานากับแฟนปานาด้วย” (เพราะพี่ไก่อเห็นว่าปานาอายุมากแล้วการไปนอนข้างนอกลำบากกว่าพี่ไก่อ)

ปานา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

เมื่อสามีเสีย การอยู่ในบ้านเดิมที่ปานาไม่อาจเป็นส่วนหนึ่งได้ เพราะขาดสายสัมพันธ์ที่เคยยึดโยงปานาเข้ากับครอบครัวทั้งลูก และภรรยาหลงของสามี ปานาก็ไปเดินหนังอยู่นครสวรรค์ใช้เงินที่ได้จากแข่งแพลตที่กรุงเทพฯ ซื้อหนังไปฉาย ลูกก็ตามไปส่งฟิล์มหนังจากกรุงเทพฯ ให้บ้างระหว่างนี้ปานาจึงได้เจอแฟนปานา (คนปัจจุบัน) ที่ตอนนี้บวชเป็นพระอยู่ที่สุโขทัย

ช่วงหลังหนังไม่มีคนดู เพราะคนหันไปดูซีดีกันหมด ตอนอยู่ที่นครสวรรค์ปานาเช่าห้องอยู่เดือนละ 600 บาท แฟนปานาก็ซื้อซาเล้งรับจ้างขนผัก ส่วนปานาก็ขายของ ปานาจะขึ้นมาเยี่ยมลูกมาอยู่กับลูกบ้างบางครั้ง ลูกๆ ทุกคนก็เลี้ยงดูตัวเอง ลูกสามีเก่าคนละแม่ก็รักน้องๆ ที่เป็นลูกปานาดีพอหนังไม่มีคนดู ปานาจึงหา路子ทางทำอาชีพใหม่

เราก็คิดว่าที่กรุงเทพฯ น่าจะขายดีเลยซื้อเสื้อผ้ามาขายที่สนามหลวง เราขึ้นมาคนเดียว ขึ้นๆ ลงๆ นอนที่สนามหลวงบ้าง ไปเอาผ้าที่นครสวรรค์บ้าง เราก็ชอบที่สนามหลวง เพราะตอนนั้นขายดียังไม่มีการจับให้นอนได้ทุกที่ เราก็นอนที่ตรงนั้นไม่กลัวเลย มีเพื่อนเยอะ

ปานา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

ตอนนอนที่สนามหลวงถ้าฝนตกปานาก็จะเข้าตู้โทรศัพท์เขาก็ไต่ลม้าข้างนอกก็เอาระดาศที่ปูขายของมาคลุมขา

¹ การซื้อหนังจากกรุงเทพฯ ไปฉายตามงานในจังหวัดต่างๆ

ออดชายยังอุ้มพิวไปยื่นดูปานาเลย เราก็โมโหว่าไอนี้มายืนดูอะไรเรา เราก็ไม่รู้จักคนไร่ บ้านเลยที่รู้จักก็มีพี่น้องตอนหลัง ตอนนั้นลูกพี่นางยังเล็กๆ อยู่เลย พี่นางก็ขายของ เหมือนกันเราเจอกันก็ถูกใจกัน เมื่อก่อนสนามหลวงขายดีมากจับอะไรก็เป็นเงิน ตอนหลังไปอีกทีก็ไม่เจอพี่นางเราก็ถามหาว่าไปไหน คนแถวนั้นก็บอกว่ากลับไปอยู่บ้านแล้ว ก็ไม่เจอกัน เราก็มาเจอยายลีที่พี่เก่งนับถือเหมือนแม่บุญธรรมไปขายของที่สนามหลวง เหมือนกัน

ปานา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

พอพระไปบวช ปานาก็ขึ้นมาอยู่ที่สนามหลวงเลย พอพระสึกมาก็ชวนมาอยู่ที่สนามหลวงก็ได้เจอลุงดำก็ขอเข้ามาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ปานาเข้ามาตั้งแต่เริ่มก่อสร้างยังไม่เสร็จ ก็ปลูกกระต๊อบอยู่เป็นแนวๆ เรียงกัน ตอนที่ไปๆ มาๆ ระหว่างกรุงเทพฯ นครสวรรค์ปานาก็ไม่คิดอยากมีบ้านเท่าไร เพราะก็สบายใจดีกลับไปนครสวรรค์ก็มีบ้านที่เช่าอยู่เดือนละ 600 บาท พอออกจากบ้านเข้ามาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านก็ไม่คิดจะออกไปมีบ้านแล้ว เพราะตอนนั้นปานาก็ไม่มีอาชีพที่มั่นคงชาเล้งก็ตกต่ำ แล้วหากินก็ไม่รอด ดีที่แฟนปานาไปบวช แกเป็นอัมพฤกษ์ ปานาบอกว่าไม่ต้องสึก เพราะเป็นพระมีเงินรักษาตัวเอง และบางครั้งก็มีเงินให้ปานาบ้าง

สำหรับปานาพูดถึงที่อยู่อาศัยกับบ้านว่าเหมือนกันคืออยู่แล้วสบายใจ จากชีวิตที่โลดโผนในวัยสาวทำให้ปานาไม่ได้ผูกพันกับลูกๆ มาก แม้ในตอนนี้นปานาจะไปมาหาสู่กับลูกๆ อยู่บ้าง แต่การจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวไม่ได้ทำให้ปานารู้สึกสบายใจได้ ส่วนหนึ่งคือการเข้าไม่ได้กับลูกสะใภ้ที่สร้างปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้การอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านจึงเป็นที่ทำให้ปานาอยู่ได้อย่างสบายใจ

พี่แดง

พี่แดง อายุ 52 ปี จบการศึกษา ปวส. ตอนเด็กๆ เราไม่ได้อยู่กับพ่อ-แม่ทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ พ่อ-แม่เอาไปฝากให้ย่าเลี้ยงที่อยู่ที่บ้านเป็นครอบครัวใหญ่ช่วยกันทำนา พี่แดงมีความผูกพันกับบ้านที่นั่นมากเพราะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ ที่อยู่รวมๆ กัน ที่บ้านไม่มีปัญหากัน เวลาว่างงานก็ทำอาชีพเสริมกัน เช่น เย็บจักรปักสานตะกร้า งามต่างๆ ตอนเด็กมีวิถีชีวิตอยู่แบบเด็กบ้านนอกก็มีความสุขดีอยู่บ้าง ใช้ชีวิตโลดโผนตามประสาเด็กบ้านนอก พอโตขึ้นพี่แดงก็เริ่มอยากทำงานก็เลยออกจากบ้านย้ายมาที่กรุงเทพฯ มาอยู่กับพ่อ-แม่ที่มีบ้านอยู่แถวๆ คลองเตย น้องสาวก็ย้ายมาอยู่กับพ่อ-แม่แถวๆ คลองเตยเหมือนกัน พี่แดงก็อาศัยอยู่กับแม่เราไม่ต้องตื่นนอนอะไรก็ทำงานบ้างไม่ทำบ้าง จนพอพี่แดงไปมีครอบครัวใหม่ พี่แดงก็อยู่กับแม่ ยาย กับน้องสาวอีกคน แม่ทำอาชีพค้าขาย

พอพ่อย้ายไปอยู่กับครอบครัวใหม่แถวๆ สำโรง หลังจากนั้นพี่แดงก็ออกมาทำงานข้างนอกได้ประมาณ 4-5 ปี แม่ไม่สบายและเสียชีวิต นายาก็รับยายไปดูแล น้องสาวก็เข้ามาดูแลบ้านของแม่ แฟนของน้องสาวทำอาชีพรับเหมาต่อเติมบ้าน พี่แดงก็ไปช่วยเพราะไม่มีครอบครัว งานที่ทำ

ต้องมีการป็นนั่งร้านที่สูงที่แดงที่แดงประสบอุบัติเหตุหล่นจากนั่งร้านหลังกระแทกทำให้ที่แดงเป็นอัมพฤกษ์ทำงานไม่ได้ แต่พอช่วยเหลือตัวเองได้บ้าง ช่วงนั้นที่แดงก็อาศัยอยู่กับน้องสาว น้องสาวก็ช่วยเหลืออยู่ประมาณปีกกว่าๆ ที่พักรักษาตัว เมื่ออาการดีขึ้นที่แดงก็ยังทำงานไม่ได้ น้องเขยจึงบ่นเพราะเครียดเรื่องปัญหาการเงินในครอบครัวด้วยซึ่งช่วงหลังๆ ก็บ่อยขึ้น จนกระทั่งมีปากเสียงกัน ลูกๆ ของน้องสาวก็ยังเลิกเวลาเห็นพ่อ-แม่ทะเลาะกันเด็กๆ ก็ตกใจ ร้องไห้กัน ที่แดงก็นั่งคิดว่าเพราะที่แดงเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้ครอบครัวของเขาแตกหัก ขึ้นอยู่ไปก็จะทำให้ครอบครัวของน้องสาวมีปัญหาหนักขึ้น ที่แดงก็เลยตัดสินใจออกมาอยู่ข้างนอกมาหาชีวิตเอาข้างหน้าดีกว่า

การมาอยู่ข้างนอกในพื้นที่สาธารณะเป็นบทพิสูจน์ความอดทนของที่แดง จากที่ผ่านมาไม่เคยเจอสภาพปัญหาจริงๆ ไม่เคยเจอชีวิตแบบนี้ก็ทำให้ที่แดงเคืองแค้นไม่มีทิศทาง แม้แต่บ้านที่อยู่ยาก็ที่แดงเคยรู้สึกว่าเป็นบ้านก็ไม่อยากกลับไป เพราะตอนนั้นยาที่แดงเสียชีวิตแล้ว ที่แดงกลัวจะเป็นปัญหาให้เขา ที่แดงรู้สึกผูกพันกับยารู้สึกเหมือนเป็นที่พึ่งพิง ยาเป็นเหมือนแม่ เพราะที่แดงอยู่กับยาตั้งแต่เด็กๆ ตอนเด็กๆ ที่ที่แดงเจอเร คือ คนที่ปราบที่แดงได้ก็มีแต่ยา

ตอนที่ออกมาอยู่ข้างนอก (ออกจากบ้าน) อายุประมาณ 30 ปี สิ่งที่เขาออกมาที่ไม่มีอะไรมากมีแค่เสื้อผ้า ช่วงแรกที่มานอนสนามหลวงได้ประมาณ 1 เดือน เริ่มมีเพื่อนที่สนามหลวง จึงมีเพื่อนชวนไปทำงานประกอบรถแถวๆ บางบัวทอง ที่แดงก็ไปอาศัยอยู่ที่อยู่ทำได้ประมาณ 3 ปี แต่กิจการอยู่ไม่ค่อยดีเวลาหมุนเงินไม่ทันก็ไม่จ่ายค่าจ้างทบไปเรื่อยๆ แต่เขามีข้าวให้กิน ว่างๆ ที่แดงก็มาหาเพื่อนที่สนามหลวงบ้าง พอหลังจากนั้นที่แดงเบื่องานที่อยู่ที่ก็เลยออกมาอยู่ที่สนามหลวงกับเพื่อนๆ

ตอนนั้นเป็นช่วงที่เราเบื่อชีวิต อีกอย่างคือเราไม่มีครอบครัว ไม่มีครอบครัวหรือรันในชีวิต คล้ายๆ กับเราปล่อยวางไม่มุ่งหวังกับอนาคตมากมายเพราะเราตัวคนเดียว

ที่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

การมาอยู่สนามหลวงที่แดงพบกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างการคบเพื่อนในสนามหลวงก็เป็นเพื่อนนี้คบกันแบบไม่เต็มร้อยในด้านของความไว้วางใจ เพราะต่างคนต่างไม่รู้ที่มา การไว้น้ำใจเชื่อใจก็ต้องเผื่อใจไว้ครึ่งหนึ่งก่อน เพราะอาจจะมีการลักขโมยกันได้ แต่ก็ต้องมีเพื่อนไว้อย่างเวลาอนก็ต่ออาศัยเพื่อนเยอะๆ เพื่อความปลอดภัยใครจะมาทำอะไรไม่ได้ การแบ่งปันข้าวเวลาได้มาเยอะๆ ถ้าวันไหนไม่มีก็อดด้วยกัน การทำมาหากินก็หาพอแค่มีกินไปวันๆ เวลาที่ไม่มีอาหารแจก หลังจากนั้นก็มีทีมทำงานลงมาคุยแต่ที่แดงก็ปฏิเสธที่จะเข้าไปอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เพราะจากประสบการณ์ที่อยู่สนามหลวงได้ 3-4 ปี ที่แดงเห็นสภาพแวดล้อมว่าเป็นอย่างไร มีคนหลากหลายอาชีพทั้งที่ทุจริต ทั้งมีจิตอาสา อย่างหลอกคนไปทำงาน หรือหลอกไปลงเรือบ้าง ที่แดงพูดถึงความรู้สึกตอนที่อยู่สนามหลวงว่า ... “มันก็เหมือนกับแว้งคว้างเลยแหละ มันลอย มันก็เหมือนกับลูกโป่งที่ลอยไปตามอากาศ ลอยไปไม่มีทิศทาง” (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

ชีวิตของพี่แดงที่ต้องเจอกับสภาพความลำบากในพื้นที่สาธารณะ การปฏิสัมพันธ์กับคนที่เข้ามาซ้ำเติมชีวิต ทำให้พี่แดงกลัวเมื่อเจอกับทีมทำงาน (มพศ.) ว่าจะมาหลอกไปพี่แดงเลยไม่ค่อยด้วย เพราะไม่ไวใจ แต่ก็มีเพื่อนที่พี่แดงรู้จักมาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มาคุยกับพี่แดงตอนหน้าฝนซึ่งพี่แดงกำลังอยู่ในสภาพที่ลำบาก ซึ่งตอนนั้นลงมาคุยกับพี่แดงเป็นครั้งที่สามนั่งกินข้าวด้วยกันพูดกันถึงปัญหาที่เจอกันอยู่ เรื่องว่าเราจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกันอย่างไร แล้วจะร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตพวกเราอย่างไร พี่แดงก็เลยอยากลองดูเลยเข้ามา

ตอนที่เรายู่ข้างนอกคำว่าบ้านมีค่ามหาศาล ไม่ใช่มีค่าทางทรัพย์สินนะ มันมีค่าทางจิตใจมาก เราต้องเจอความวุ่นวายที่ต้องมานอนในที่สาธารณะ มองไปทางไหนก็เห็นแต่ท้องฟ้า แล้วยิ่งหน้าฝนจะยิ่งคิดถึงบ้านใหญ่เลย เวลาเราต้องมานั่งตากฝนทั้งคืน ไม่ได้หลับไม่ได้นอน ต้องมานั่งอยู่ใต้หลังคาป้ายรถเมล์ กว่าจะได้นอนก็ต้องรองจนกว่าพื้นฟุตบอลจะแห้งถึงได้ไปนอนได้ กว่าจะนอนมันก็จะสว่างแล้ว พอได้นอนไม่กี่ชั่วโมงมันก็ตีห้า เจ้าหน้าที่กวาดถนนมากกว่าตาก็ไล่เรากลับ เราก็ตอบไปนั่งหลับข้างกำแพง ในเวลาที่เรายู่ข้างนอก บ้านไม่ได้หายไปจากชีวิตเรานะ มันฝังอยู่ในจิตใจเราเลย แต่เพราะวิถีของเรามากกว่าที่ไม่ยอมเข้าไปหามัน ... เวลาว่าเหว หรือเวลาหน้าฝนที่เราเจอฝนมันสาหัสสาครรจ์ลำบากมาก คำว่าบ้านจะแวบเข้ามาหาเราทันทีเลย ... ตอนที่เรายู่สนามหลวงมีที่พอไว้วางใจกันได้สามสี่คน นอกนั้นเป็นเพื่อนที่ไปเจอกันเวลาที่แจกของเห็นกันประจำเวลานอนที่สนามหลวง แต่เป็นคนละกลุ่มกัน เราก็ไม่ได้มีความผูกพันอะไรกันมากแค่อยู่ร่วมกันตามความจำเป็น เพื่อความอยู่รอด และความปลอดภัย

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

การมีชีวิตแบบคนโสดที่ไม่มีครอบครัว ตระเวนทำงานรับจ้างไปเรื่อยๆ เมื่ออายุมากขึ้นครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง แยกย้ายกันไปมีที่ทางของตนเอง พี่แดงซึ่งเป็นคนโสดชีวิตที่ผ่านมาจึงไม่ได้ลงหลักปักฐาน เมื่อเกิดเหตุไม่คาดฝันและต้องกลายเป็นคนอยู่อาศัย พี่แดงกับน้องสาวในขณะที่น้องสาวมีบ้านที่เป็นครอบครัวเดียว การรองรับความรู้สึกของพี่แดงที่จะทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันเป็นครอบครัวจึงมีช่องว่าง พี่แดงที่ต้องเผชิญสภาวะดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้พี่แดงตัดสินใจออกจากบ้านของน้องสาว เพราะสำหรับพี่แดง

บ้านกับที่อยู่อาศัยจะไม่เหมือนกันนะ บ้านมันเป็นสิ่งที่รวมของครอบครัวครวครวเลย หัวใจของครอบครัวเลย มีทั้งความอบอุ่น ความผูกพัน แล้วก็ทุกอย่าง ถ้าเป็นที่อยู่อาศัยคือว่าเป็นที่ให้เราพักชั่วคราว แบบแคมป์เราก็อยู่แคว้งงานหมด พองานหมดเราก็ไปไม่ได้ผูกพันอะไร มีโครงสร้างให้อยู่ในพื้นที่ ให้เราอยู่ในช่วงที่ทำงานเท่านั้นเอง แต่บ้านมันเป็นครอบครัวเลย

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

ความรู้สึกไม่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวน้องสาว อีกทั้งยังรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้ครอบครัวน้องสาวมีปัญหาจึงเป็นเรื่องที่สร้างความทุกข์ให้พี่แดงซึ่งให้ความสำคัญว่าเป็นบ้านที่รวมของครอบครัว การก้าวออกมาจึงดูเป็นทางออกที่ดีที่สุดที่จะไม่ต้องทนทุกข์ในการรู้สึกว่าได้ทำให้ครอบครัวน้องสาวมีปัญหา

พื๋น๋่า

พื๋น๋่าเป็นคนที่คุยเรื่องประวัติชีวิตยากที่สุด เพราะเป็นคนไม่ชอบแสดงออก และไม่ยอมเล่าประวัติชีวิตมากนัก เวลาพูดถึงหรือเล่าถึงมักมีน้ำตาคลอเสมอ

อายุ 47 ปี เกิดที่สุโขทัยมีพี่น้องทั้งหมด 8 คน บ้านที่สุโขทัยเป็นของแม่ แม่ทำอาชีพขายข้าวแกง และทำสวน ทำไร่ ทำนา ที่บ้านก็อยู่กันอบอุ่นดี แต่พื๋น๋่าบอกว่าไม่ชอบอยู่บ้านนอก ชอบอยู่ในเมืองที่มีรถเยอะๆ ที่มีคนพลุกพล่าน พื๋น๋่าจบการศึกษาชั้น ม.6 ก็ขึ้นมากรุงเทพฯ มาทำงานโรงงานทำดอกไม้ โดยเช่าบ้านอยู่กับเพื่อน แต่ตอนหลังโรงงานแจ้ง

เรามีแฟนชายของเก่าเราก็มาขายของกับแฟนที่สนามหลวง ที่อยู่เราก็เช่าบ้านบ้างกลับบ้านบ้างไปๆ มาๆ หลายหน พอกลับบ้านไปเราก็อยู่ไม่ได้เพราะเราชอบกรุงเทพฯ ก็กลับมาหางานทำอีก ความสัมพันธ์กับพี่น้องเราก็ไม่มีอะไร¹ มาอนที่สนามหลวงสักพักหนึ่งตอนที่มาขายของ แต่เราก็ไม่คิดจะกลับบ้าน เราทนได้ ตอนนั้นก็อยากมีบ้านที่กรุงเทพฯ แต่คิดว่าเป็นไปไม่ได้เพราะดูราคาแพงมาก

พื๋น๋่า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558)

สำหรับพื๋น๋่าการมีบ้านของตนเองเป็นเรื่องที่ผูกโยงกับการมีพื้นที่รองรับการมีครอบครัวเดี่ยว “ที่อยู่อาศัยมันจะอยู่หลายครอบครัว แต่บ้านมันจะอยู่ครอบครัวเดียว อยู่เป็นสัดส่วน” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558) ความสำคัญของการอยู่เป็นเป็นสัดส่วนของพื๋น๋่าสำคัญต่อความรู้สึกในการเป็นบ้าน ในสังคมปัจจุบันบ้านของพื๋น๋่าได้สะท้อนถึงความเป็นส่วนตัวที่เห็นความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน การมีครอบครัวขยายไม่รองรับชีวิต เพราะการจัดความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความตึงเครียดและสร้างความกดดันให้คนที่อยู่อาศัย

พื๋น๋่ารู้จักศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ตอนที่เขายังสร้างศูนย์ไม่เสร็จ กำลังสร้างอยู่ เมื่อก่อนแฟนบ้านขายของที่สนามหลวง พื๋น๋่าก็เจอเขาบางครั้งก็เอาเสื้อผ้ามาฝากเขาขายบ้างอะไรบ้าง ทีนี้พอพื๋น๋่าไม่มีที่เก็บของ บ้านเขาเข้ามาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก่อน แฟนบ้านเป็นญาติห่างๆ กับแฟน

¹ ความสัมพันธ์ระหว่างพื๋น๋่ากับพี่น้องจากที่พี่เลี้ยงทราบไม่ค่อยดี เพราะพี่น้องของพื๋น๋่าฐานะดีทำให้พี่น้องไม่ยอมรับพื๋น๋่า ระหว่างที่สัมภาษณ์พื๋น๋่า ผู้ศึกษาเห็นพื๋น๋่าน้ำตาคลอในช่วงที่ถามถึงประวัติและความหลังของชีวิต ผู้ศึกษาทราบที่หลังว่าครอบครัวพื๋น๋่าเป็นคนมีฐานะทางสังคมและการเงินค่อนข้างดี

พื้หน้า พื้หน้าจึงมาฝากเก็บเสื้อผ้าที่ขาย ตอนแรกพื้เลี้ยงยังไม่ให้พื้หน้ามาอยู่เพราะพื้หน้ามีรถกระบะ แต่ตอนหลังพื้หน้าส่งไม่ไหวเลยถูกยึดไป พื้หน้าก็อดทนนอนหน้าบ้านแล้วค่อยๆ ขยับมาเข้ามาอยู่ใน ศูนย์คนไร้บ้านฯ ตั้งแต่ปี 2551 ช่วงตอนสัมภาษณ์พื้หน้าทำงานอยู่ร้านอาหารกับนายจ้างแถวๆ สาทร รวมกับพี่น้องของแฟนพื้หน้า แต่ตอนหลังผู้ศึกษาเจอพื้หน้า พื้หน้าบอกว่าออกจากร้านอาหารมาช่วย พื้หน้าทำกับข้าวขายจะได้มีเวลามาช่วยกิจกรรมของทางเครือข่ายมากขึ้น

เวลามีคนเรียกเราว่าคนไร้บ้าน มันก็ไม่รู้สึกอะไรนะ เฉยๆ คือว่าเราแค่ไม่มีเงินไปเช่า บ้านแค่นั้นเอง ถ้าอย่างเราเช่าบ้านมันก็เหมือนกับคนทั่วไปใช่ไหม แต่ที่เราไม่มีเงินไปเช่า บ้านอยู่ เราก็มายูที่นี้ก็เหมือนกับคนทั่วไปนั่นแหละ

พื้หน้า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558)

พื้นาง

พื้นาง อายุ 42 ปี มีลูก 5 คน หนึ่งเป็นลูกสาวคนโต คนที่ 2 โหน่งเป็นลูกผู้หญิง คนที่ 3 แบนค์เป็นผู้ชาย คนที่ 4 บิ๊กเป็นผู้ชาย และคนสุดท้ายเนยเป็นผู้หญิง (ที่จริงพื้นางมีลูกฝาแฝดอีก 2 คน แต่มีฝรั่งขออุปการะไป) ลูกทั้ง 4 คนกำลังเรียนอยู่ ยกเว้นหนึ่งที่ไม่ได้เรียนแล้ว ซึ่งพื้นางก็อยากให้ เรียน กศน. กับช่วยงานของเครือข่ายคนไร้บ้าน เพราะพื้นางมองว่าการทำงานเครือข่ายทำให้ได้ช่วย พี่น้องด้วย ไม่เหน็ดเหนื่อยมาก ไม่ต้องต่อสู้ดิ้นรนมาก และพออยู่ได้

ภูมิลำเนาเดิมพื้นางอยู่จังหวัดอุดรธานี ตอนนั้นพื้นางแต่งงานมาอยู่กับพ่อของเด็กๆ ที่ กรุงเทพฯ แต่งงานอยู่กันไปไม่เข้าใจกันจึงเลิกกัน พอเลิกพื้นางก็ออกมาใช้ชีวิตค้าขายอยู่ที่สนามหลวง แล้วก็มาอยู่ได้ประมาณเป็นปี ไปๆ มาๆ ระหว่างที่วัดสวนแก้วกับมาค้าขายที่สนามหลวง นอนที่ ห้องพักคนงานที่วัดสวนแก้วบ้าง นอนที่สนามหลวงบ้าง ช่วงที่ขายของไปๆ มาๆ ไม่ได้มีที่อยู่เป็นหลัก แผลงพื้นางก็ฝากลูกไว้ที่สถานสงเคราะห์ ในช่วงนั้นพื้นางก็ไปเจอกับพี่น้องไร้บ้านที่เขาเป็นสมาชิก เห็นพื้นางนอนอยู่ที่ค้าขาย จึงแนะนำพื้นางมาอยู่ที่ศูนย์ตลิ่งชัน

บ้านที่อุดรธานีเป็นบ้านพ่อ และบ้านญาติ พอเขาเห็นพื้นางแต่งงานออกมาแล้วก็ไม่ได้ แบ่งสรรปันส่วนให้ พื้นางก็ไม่คิดที่จะกลับไป เพราะรู้สึกว่ที่นั่นไม่ใช่บ้านของตนเองเป็นบ้านของญาติ ประกอบกับตอนนี้คิดจะปักหลักอยู่ที่นี่ เพราะทุกอย่างลงตัวแล้ว ได้ตามที่ตนเองต้องการ เริ่มที่จะตั้งหลักได้จริงๆ ถ้าไม่มีชุมชนคนไร้บ้านเกิดขึ้น พื้นางก็คิดจะไปหาเช่าบ้านอยู่ ซึ่งพื้นางก็ไม่เคยฝันมาก่อนว่าจะมีบ้านของตัวเองแบบนี้

ก่อนจะมาขายของที่สนามหลวง พื้นางเริ่มมาทำงานอยู่วัดสวนแก้วก่อน คนทำงานด้วยกันชวนมาขายของที่สนามหลวง หลังจากมาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ พื้นางเลิกกับสามี ประมาณ สาม-สี่ปีเขาก็เสีย ไปเสียที่บ้านเขาที่สุรินทร์ แต่ก็พื้นางก็เฉยๆ เพราะว่าต่างคนต่างเลิกกันไปแล้ว ไม่ได้ มีความผูกพันกันแล้ว ถึงช่วงนั้นที่อยู่ด้วยกัน พื้นางก็ไปๆ มาๆ ไม่ได้อยู่ด้วยกันตลอด จะมีก็บางทีที่พื้ นางก็ฝากลูกให้เขาเลี้ยงบ้าง

ตอนนั้นเขาไม่ได้ทำงานอะไรอยู่เฉยๆ บางทีก็มีงานรับเหมาก่อสร้าง เป็นวันๆ เป็นครั้งๆ ช่วงนั้นพินางก็ไม่ได้ใส่ใจอะไรแล้ว พินางตั้งใจหาเงินได้ก็เอาไปให้เป็นค่านมลูก เพราะว่าเขาทำงานไม่ทันเราก็ไม่สนใจ พี่ถ้าบังคับกันไป ทะเลาะกันไปก็เสียเวลา สู้เราทำเองดีกว่า

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

ตอนสมัยเด็กๆ พินางก็รู้สึกว่ามีบ้าน เพราะรู้สึกว่ามีครอบครัวพร้อมหน้ามีพ่อแม่ มีน้อง ตายาย แต่ตอนพินางโตแล้ว บรรยากาศนี้มันหายไปเพราะแม่เสีย การอยู่ในครอบครัวขยาย และบ้านที่อาศัยอยู่ไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์ของพินาง เมื่อแม่พินางซึ่งเป็นเสมือนเสาหลักของบ้านเสียชีวิต ทำให้แต่ละคนต่างกระสานซ่านเซ็นไปคนละทาง

แม่เป็นตัวหลักของครอบครัวไง เขาเป็นผู้นำตลอดนะ พ่อพี่ไม่ใช่ผู้นำ เราเลยนำเขา อย่างแม่ไง เราต้องเหมือนแม่ให้ได้ แม่เป็นผู้หญิงแกร่งไง เขาทั้งทำงานบ้าน พ่อพินาง เขาชอบดื่มเหล้าไง เขาก็จะไปนอนสองสามวัน ไม่ไปทำงาน แม่ก็ปล่อยเพราะแม่เป็นผู้หญิงแกร่ง คือพ่อแม่ของแม่เขาเป็นคนมีเงิน เขาได้เงินของเขามา เขาก็หมუნไปทำอะไรทำสวน ทำงานบ้านทุกอย่าง จนพี่น้องทุกคนต้องมาพึ่งพาเกาะนะ เรื่องเงิน เรื่องอะไร ... ชีวิตพินางนี่เป็นคุณหนูเล็กๆ ก็ได้เลย เงินทองจะใช้นี่พ่อแม่ก็ทำให้หมด พ่อก็เป็นข้าราชการมีเงินเดือน กู้ก็กู้ได้ เงินทองไม่ขาดอะไรเลย อยากกินก็ต้องได้กิน อยากได้อะไรก็ได้ไง เราอยู่บ้านนอกด้วยไงสำหรับคนที่ฐานะมันก็สุขสบายนะ จัดว่าเรามีกินมีอยู่แบบไม่ขัดสนเลยแหละ

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

พ่อพินางรับราชการซึ่งมีกำลังที่จะส่งลูกเรียนได้ แต่พินางและน้องไม่มีใครเรียนจบ โดยเฉพาะพินางที่เรียนไม่จบ ม.3 เพราะแม่เสียตอน ม.2 พินางก็เลยออกเที่ยวกับเพื่อน เพราะไม่มีใครมาคอยดู พ่อก็ย้ายที่ทำงานบ่อย เพราะเป็นตำรวจ ตชด. แล้วก็ไปอยู่ตามดอย พินางจึงอยู่กับตา มีน้องอีก 2 คน ชีวิตก็ไม่ถึงกับลำบาก พ่อมีเงินเดือนก็ส่งมาให้เป็นค่าใช้จ่าย และค่าเล่าเรียน โอนมาให้ทุกสิ้นเดือน ชีวิตวัยเด็กก็ไม่ได้ลำบาก ไม่ได้ปากกัดตีนถีบเหมือนตอนแต่งงานแล้ว ตอนแต่งงานแล้วพินางเจอแฟนที่ไม่มีความรักชอบ พ่อมีลูกเยอะขึ้น พ่อพินางเกษียณจึงช่วยเหลือพินางไม่ได้เหมือนแต่ก่อนแล้ว ชีวิตก็เลยไม่เหมือนแต่ก่อน

พินางอาศัยประสบการณ์ที่ว่าเราไม่เคยขาดอะไรมาก่อน แล้วพอเราต้องมาเจอแบบนี้ ก็คิดว่าไม่เป็นไรเว้ย มาลำบากสักหน่อย ... แล้วก็มาใช้ชีวิตที่ประเทศชีวิต หรือเสเพลไปทางอื่นมันก็ไม่ดีใจ พินางเลยลองสูดสูดตั้งสิ ไม่เป็นไรหรอก ... เราไม่ขอความช่วยเหลือกับญาติ จากที่เราเคยมี แล้วเคยช่วยเหลือญาติไง แล้วที่นี้พอเรามี พ่อจะสอนตลอดว่าไม่ต้องไปอะไรกับญาติหรอก เขาจะมาอะไรกับเราก็ตอนเรามีนั่นแหละ ซึ่งมันก็

จริง ถ้าเราไม่มี พี่น้องก็จะรู้สึกที่เราคอยแต่จะฟังเขา เราก็รู้สึกได้ เราเลยที่ไม่ไปดีกว่า ไหนๆเราก็ออกแล้ว ไม่ต้องไปให้พี่น้องเขารับรู้ดีกว่า

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

พอมายู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ โดยการชักชวนเพื่อนที่อยู่ด้วยกัน

ไม่กลัวนะ เเฉๆ เพราะว่าเรามีกลุ่มเฒ่าตอนนั้นนะ ใหม่ๆ ก็อาจจะกลัวนะ ไม่กล้านอน เพราะว่าเรายังไม่รู้จักพี่น้องกลุ่มคนไร้บ้าน แต่พอรู้จักแล้วเออ มันอบอุ่นดีนะ เพราะ พี่น้องเราเหมือนคนที่ต่างคนต่างลำบากมา เราก็ไม่กลัวกัน เราก็ไว้ใจกัน ตอนแรกก็ยังไม่เชื่อหรอกว่าเราจะมีศูนย์แบบนี้ใหม่ มันจะมีจริงรีเปล่า ตอนนั้นป้าเอ๊ะแกแนะนำพินา

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

พอพินางมาอยู่จึงได้เจอกับพี่ๆที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เมื่อประมาณ 8 ปีที่แล้วก็อยู่ด้วยกัน พินางก็รับพอมายู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ด้วย พอพินางป่วยเป็นมะเร็งต่อลูกหมาก

...ไม่มีใครรับผิดชอบแล้วไง น้องชายสองคนมันก็มีครอบครัวไปแล้ว ไม่ได้สนใจแล้ว..

เขามีครอบครัว เขามีภาระเยอะแต่ไม่เท่าพินางนะ แต่เขาไม่ผูกพัน แล้วเราเป็นลูกผู้หญิงเราก็ต้องดูแลเขาเนอะ

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

พินางเรียกได้ว่าเป็นคนไร้บ้านในรุ่นบุกเบิก เริ่มต้นอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านตลิ่งชันก่อน ประมาณ 4 ปี ตอนอยู่ที่ตลิ่งชันศูนย์พักบางกอกน้อยยังเป็นป่า แล้วน้องหญิงยังตัวเล็กๆ น้องหญิงยังหัดเดิน พวกพินางมาช่วยกันถางที่เพื่อสร้างศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อย พินางเป็นเรี่ยวแรงหลักในการจัดการเรื่องอาหารในการทำกิจกรรมต่างๆ ดูแลจัดการเวลาที่มีคนมาดูงานที่ศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อย สำหรับพินางชีวิตที่ผ่านมารออยู่ในที่ไหนก็ได้ นอนอย่างไรก็ได้เป็นเพราะเพื่อที่วันหนึ่งอยากจะมีบ้าน

พี่ว่าไม่คิดว่ามันเป็นบ้าน พินางคิดว่ามันเป็นห้องเช่าอยู่ดี ถ้าเดือนไหนเราไม่มีเงินก็นั่นแหละ...เหมือนมันไม่มั่นคง...เพราะว่าพินางบอกแล้วว่าถ้าให้พินางเช่าบ้าน พินางเอาเงินไปผ่อนบ้านดีกว่านะเดือนๆ นึง เพราะว่ายังไงก็เป็นของเราไง อย่างเราไปเช่าห้องเดือนละพันสองพันก็เสียดาย พินางคิดว่าตรงไหนเราก็นอนได้ นอนนามหลวงแบบนี้ แล้วเก็บเงินเอา ... คือว่าถ้าเช่าห้องพินางคงไม่เอา เพราะเช่าไป 10 ปี ก็ยังเป็นของเจ้าของ พินางก็คิดแบบนั้น เป็นเงินตั้งเท่าไร สู้เราค่อยๆเก็บเอาดีกว่า เดือนละ 200 300 มันอาจจะหลายตั้งขึ้นมา พินางยังเคยคิดอีกนะ คุณกะพี่อ้วนไว้ว่า ถ้าเราไม่มีบ้านจริงๆ นะ เราจะไปหาเก็บเศษไม้แล้วมีที่ร้างสักที่เราก็คงไปทำกัน ดีกว่าเราไปเช่าห้อง... ใซ้ๆ ไม่ตรงไหนเราก็คงทำได้ แล้วมีฝ้ายางปิดชะง่อนเราก็นอนได้แล้ว

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

บ้านจึงเป็นเป้าหมายไกลๆ ที่วันหนึ่งมีแล้วจะอยู่ได้อย่างสบายไม่ต้องดิ้นรนลำบาก แต่การจะมีบ้านได้เป็นเรื่องที่ห่างไกล

พี่น้องว่าต่างนะ ต่างตรงที่ว่าบ้านนะเราอยู่ยังงี้ก็ได้ สมมติว่ามีบ้านอยู่ไปอยู่ไกลๆ ก็ได้ แต่ที่อยู่อาศัยเนี่ย มันต้องทุกอย่าง ในความคิดพี่น้องนะมันต้องคิดถึงทุกอย่าง ทำเลที่ทำมากินมันพร้อมไหม อย่างที่ว่าพี่น้องตอนนี้นะ พี่นางคงอยู่แล้วใช้ชีวิตพอเพียง ถ้าอยู่ที่นู่น (บ้านเจ็ดชุมชน) จะไปไหนมาที่ตั่งนั่งรถเป็นชั่วโมง ตั่งนั่งคอยแล้วก็นั่งรถมาแล้วตั่งนั่งกลับแล้ว พี่นางคำนวณเวลานะ ... ที่เจ็ดชุมชนนะ ถ้าไม่สะดวกก็ขอมีที่เลี้ยงไก่ มีที่ปลูกผักอะไรอยู่ แบบพื้นที่นิดๆหน่อยๆนะ เราจะได้ไม่ต้องซื้ออะไรกิน เพราะว่าเศรษฐกิจเราคงจะไม่เหมือนอย่างนี้แล้ว ถ้าไปเนอะ

พี่น้อง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

ในตอนนี้อำนาจ พี่นาง คือ การมีที่อยู่อาศัยที่สะดวกในการทำมาหากิน หาเงินได้เหมาะแก่การดำรงชีวิต เพื่อให้วันข้างหน้าที่จะมีเงินไปซื้อที่อยู่อาศัยของตนเองที่จะทำให้รู้สึกว่ามีบ้าน

พินุ

อายุ 44 ปี เป็นแฟนกับพี่น้อง บ้านเกิดอยู่จังหวัดพิจิตร เริ่มเข้ามากรุงเทพฯ จากการชักชวนของพี่ชายมาทำงานเกี่ยวกับเครื่องประดับ (jewelry) แถวบ้านหม้อ มีบ้านอยู่ที่พิจิตร มีลูกอยู่ที่นั่น ไปๆ มาๆ บ้าง โดยมีแม่อยู่กับลูกสาวของพินุ พ่อพินุเสียไป 7 ปีแล้ว (จากที่ผู้วิจัยอยู่ในสนามก็ไม่เคยเห็นพินุกลับบ้าน)

ก็มันไม่ค่อยมีอะไร แล้วบ้านนู้นก็ไม่มีนาด้วย ทำรับจ้าง รับจ้างทั่วไป แต่เดี๋ยวนี้แม่เขาก็ไม่ได้ทำอะไรแล้ว เมื่อก่อนผมก็รับจ้างเขาเกี่ยวข้าว ตอนผมเด็กๆ ...สามสิบลวา หกสิบเจ็ดบาท งานครึ่งอะ กว้างนะ ... ความจริงตอนแรกก็ว่าจะชวนไอนางไปเหมือนกันนะ แต่พอไปอยู่แล้วมันไม่มีอะไรทำ ไม่มีเหมือนกรุงเทพฯ อย่างแบบนี้ออกไปนะ ถ้าแก่ นะ นุชายได้ไม่ได้ไม่รู้แหละ แต่เค้าแก่ต้องให้นูแล้วหำร้อยอะ ถ้าเกิดออกงานปั๊บ เขาจ่ายให้เลยหำร้อย เพราะถือว่าไปออกงานให้เขาแล้ว” พี่นางเจอเค้าแก่คนนี่ตอนที่ขายของที่สนามหลวง “ก็ตอนไปขายของที่ไปขายของโทรศัพท์ เขาก็เรียกไปถาม บ้านเขาอยู่ลำลูกกา เขารวยจากตอนขายของ กบปส. ขายดี นุไปขายให้เขาแก้ววันได้สองแสนสี่ คิดเปอร์เซ็นต์ได้สี่หมื่นแปด นุก็เลยขายเองมั่ง เขาก็ไม่พูดไรสักคำเลย พอไม่มีไรขายก็รับของเขามาขายก่อน เขาเรียกที่โรผมก็ไปช่วยช่วยเขาทุกที อย่างออกงานนี่เวลาไปนูก็ได้แล้วหำร้อย จะไปขายไม่ไปขาย ฝนตกไม่ตก นุก็ได้แล้ว

พินุ (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558)

พินุมีน้องชายอยู่ที่จันทบุรีเป็นช่างทำเครื่องประดับ ตอนนี้เป็นหัวหน้างาน “มันเป็นหัวหน้าแล้วตอนนี้ นี่ถ้าเกิดว่านูอยู่นูก็ได้เป็นหัวหน้าแล้ว แต่ตอนนี้ก็ทำไม่ได้แล้ว” (สัมภาษณ์, 22

มิถุนายน 2558) ที่พื้นที่ไม่สามารถทำงานเครื่องประดับได้อีก เพราะประสบอุบัติเหตุถูกเครื่องรีดหนีบ นิ้วมือ 2 นิ้วไปพอรักษาหายนี้จึงอาจไม่สามารถจับชิ้นส่วนเล็กเพื่อประกอบได้งานจิ๋วเวอรี่ได้อีก

โอย ชื่นเล็ก ๆ เราก็จะจับไม่ได้แล้วเนอะ พวกตะขอโรจี้ การใช้มือกับใช้คีมมันต่างกันเนอะ เราใช้มือจี้แล้วไปใช้คีมมันไม่ถนัด ... เราทำไม่ได้อะ อย่างพวกสร้อยอะ เราก็ไปจับมันไม่ได้ ตะขอมันเล็ก เราจะเอาคีมตัด เอาคีมหยิบมันก็ไม่เหมือนมือเราใช้ปะ เราจะตัดแหวนแบบนี้ก็ไม่เหมือนเดิม อีกอย่างน้องชายมันบอกว่าไม่ต้องทำ เพราะว่าที่บ้านตอนนี้มันก็จัดการ เลี้ยงดูลูกผมเลย คือมันจะซื้อต่อผมเลยพูดถึงอะ เพราะว่ามันเป็นกะเทย มันจะเอาลูกผมไปเป็นลูกมันเลย (พินู สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558)

หลังจากพินูต้องออกจากงานทำจิ๋วเวอรี่ก็ออกมาทำงานประกอบกรอบจตุคาม แต่ตอนนั้นเป็นช่วงขาลง ถ้าแก่เขาก็เลยหยุด มันขายไม่ได้แล้ว นุเลยมาเดินเล่นที่สนามหลวง แล้วมาเจอเจ๊ใหญ่ที่เหมือนกะเทยอยู่ข้างบน แล้วเขาก็ให้หนูช่วยขายพวกปลอกโทรศัพท์ ... ชวนมาอยู่ที่นี่ แบบไม่รู้จักกัน เดินไปเดินมา ผมก็ชอบขายของอยู่แล้ว เขาเลยให้นั่งขายของให้เขา เขาให้วันละห้าสิบบ แล้วที่นี้เขา (พี่ใหญ่ซึ่งเคยอาศัยอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) ก็ชวนนูมาที่นี้ เขาบอกว่ามีบ้านพัก เราก็เออ เพราะว่าช่วงนั้นเราก็ไม่ได้ทำงานแล้ว เงินก็ไม่จะมีจะจ่ายค่าห้อง ผมก็เลยมาดู เออมันมีจริงนี่หว่า เลยมาอยู่

พินู (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558)

พินูเข้ามาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน ตั้งแต่ปี 2551 โดยพี่ใหญ่ที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อยเป็นคนชวนเข้ามาอยู่พินูเป็นคนหนึ่งที่กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย โดยเฉพาะกิจกรรมแบ่งปันอาหารทุกเย็นวันพฤหัสบดี หากพินูไม่ติดงานก็จะมาเข้าร่วมทุกครั้ง

สำหรับพินูไม่แยกความแตกต่างระหว่างบ้านกับที่อยู่อาศัยเพราะสิ่งสำคัญที่พินูต้องการคือสถานที่ที่ให้การพักอาศัย “เหมือนกัน ... คือมันให้เป็นที่ให้เราพักเหมือนกัน” พินู (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558) ซึ่งกรณีของพินูนั้นไม่เคยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ พินูมีโอกาสเข้ามาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านในช่วงที่กำลังจะเช่าห้องต่อไปไม่ไหว ซึ่งประสบการณ์การเผชิญชีวิตแบบคนไร้บ้านสำหรับพินูจะไม่เหมือนคนที่เคยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งไม่เคยเผชิญกับการต้องอยู่อย่างยากลำบาก ยังมีบ้านที่สามารถกลับไปอาศัยอยู่ได้ที่ต่างจังหวัดหากถึงที่สุดจริงๆ เพียงแต่เงื่อนไขในการประกอบอาชีพที่ต้องการที่พักอาศัย อีกทั้งพินูไม่เคยมีปัญหาครอบครัวที่สร้างความรู้สึกว่ามีที่ที่สามารถโอบอุ้มความรู้สึกว่าบ้านที่มีนัยยะถึงพื้นที่ของการให้ความมั่นคงทางจิตใจอย่างความรัก ความอบอุ่น ความเป็นส่วนหนึ่ง และการมีตัวตน การไม่สูญเสียความรู้สึกแบบนั้นกับบ้านที่เคยมีทำให้พินูให้ความหมายบ้านในแบบที่อิงการพักอาศัยที่มีนัยยะทางกายภาพ

“คิดว่าตราบไตที่นี้ยังไม่ไ่ นุยังไม่ไป นุอยู่ที่นี่ไปก่อน เพราะมันสะดวกกว่าที่นู่น (บ้านในชุมชนคนไร้บ้าน) ที่นู่นไกล อันนั้นเราก็ปลุกไว้เป็นของเรา แต่เราต้องอยู่นี้เพราะมันไปมาหากิน

สบาย เวลาไปทำงานไกลๆ ถ้าแก่เขาก็มารับหน้าบ้าน เช่น แถวหัวหิน เพชรบุรี” (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558) การมีบ้านของพินูเป็นการมีเพื่อครอบครองเป็นเจ้าของ ความรู้สึกในส่วนของความมั่นคงปลอดภัยต่อชีวิตที่บ้านสามารถคุ้มครองเราได้นั้น พินูไม่มีประสบการณ์ที่ต้องเผชิญกับความไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย แบบชีวิตไร้บ้านในที่สาธารณะ

ก็เผื่ออนาคตที่นี้โดนทุบไป แต่ถ้ายังไม่ทุบ นูก็อยู่ที่นี้ไปตลอด ... อย่างตาใหญ่แก่งนะ แกช่วยเหลือผมมาอยู่ที่นี้ เวลาแกไม่มีผมก็ช่วยไป ค่าน้ำค่าไฟ คิดดูนะ ถ้าผมไม่ทำสักคนจะเหลืออะไร ใช้นางจะทำอะไร ... (แก่ๆ คิดไปอยู่บ้านที่พิจิตรไหม) น้องชายคงไปอยู่ มันคงคิดครอบครอง เราก็มั่นใจมันอยู่แล้ว ความคิดคนเพราะมันรับผิดชอบของมันมาตลอด เราก็มั่นใจมันอยู่แล้ว เราไปได้อยู่แล้ว เพราะมีพี่น้องอยู่กับพี่น้องก็โทรคุยกันประจำ ทางหวยก็โทรแทงกับน้ำ

พินู (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558)

การไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองบ้านที่ต่างจังหวัด และเงื่อนไขในการประกอบอาชีพที่ต้องทำงานไปเรื่อยๆ ไม่มีอนาคตแบบชีวิตเกษียณที่ใช้เงินสะสมอยู่สบายในบั้นปลาย ชีวิตแบบที่ต้องหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวไปทุกๆ วันตลอดชีวิต การอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ยังมีโอกาสหาเงินได้ง่ายกว่าการกลับไปอยู่ต่างจังหวัด ในกรณีของพินูที่มีบ้านสามารถกลับไปอยู่ได้ แต่การกลับไปอยู่บ้านเป็นเรื่องยากลำบากที่จะประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวเอง ทำให้ศูนย์พักคนไร้บ้านเข้ามาแทนที่บ้านที่มีอยู่เดิม และรองรับชีวิตในความเป็นจริงได้มากกว่า

พินูระบุว่าโชคดียังได้เจอศูนย์พักคนไร้บ้าน และไม่ได้เผชิญชีวิตแบบคนไร้บ้าน การเผชิญชีวิตแบบคนไร้บ้านที่ต้องเจอการถูกระทำจากความยากลำบากซ้ำๆ ที่ทำให้สภาพทางจิตใจบอบช้ำ ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด แต่การที่ไม่ได้เผชิญความยากลำบากแบบคนไร้บ้านทำให้เวลาลงทำกิจกรรมแบ่งปันอาหารให้แก่คนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะพินูจะมีความอดทนและความเข้าใจกับพี่น้องที่แตกต่าง อย่างเช่นเจอกับคนไร้บ้านที่มารับข้าวแล้วบอกเงื่อนไขของตนเองอย่างการไม่เอากับข้าวรสเผ็ดเพราะทานไม่ได้ พินูก็จะดูเสียงดัง หรือการต่อแถวไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร หรือต้องเจอกับคนไร้บ้านที่มีอาการทางจิต โดยส่วนหนึ่งเป็นเพราะพินูอารมณ์ร้อนด้วย ในบางครั้งผู้ศึกษาได้อยู่ในเหตุการณ์จึงทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพินูกับคนไร้บ้านคนอื่นๆ ที่เคยผ่านชีวิตในพื้นที่สาธารณะมา

พินู

เรื่องเล่าของพินูจะเป็นแบบไม่ปะติดปะต่อ ไม่ต่อเนื่อง เหตุการณ์หนึ่งมีหลากหลายแบบ ซึ่งพินูออกตัวกับผู้ศึกษาเองว่าตนเองรู้ว่ามันไม่ดีแต่ไม่อยากร้อยเท่าคนทั่วไป

อายุ 40 ปี เข้ามาที่กรุงเทพฯ ตอนอายุ 17 ปี มาอยู่ที่หัวลำโพงที่ตึกร้างซึ่งมีถิ่นใคร่ถิ่นมัน

ดมกาวอยู่แถวนั้น เกร ที่นี้มีแม่ค้าคนนึงแถวนั้นสงสารหนู ว่าเออดูแล้วอีเด็กคนนี้
เรียบร้อย หนูไม่ค่อยพูดไม่ค่อยอะไรเลย เลยหัดให้หนูขายของ พอขายของได้เงินมีคนจ้าง
หนูมาอยู่ที่อ่อนนุช ได้เดือนละ 800 ขายก้วยเดียว แล้วพอออกมาะ ไปเจอเพื่อนที่
อ่อนนุช บอกว่าเอ๊ย ทำงานได้เงินน้อยวะ เลยลาออก แล้วก็คิดว่าจะไปทำงานอะไรดี
พอไม่รู้ เลยกลับมาดมกาวที่หัวลำโพงอีก แล้วก็นอนตรงนั้นตรงนี้ไปเรื่อย ตอนนั้นก็
เรียนรู้อแล้วว่ามันไม่ดีอะ

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

หลังจากกลับมาอยู่ที่หัวลำโพง พี่รุ่งก็ถูกหลอกให้ไปทำงานคัดกิ่งที่ภาคใต้
เพื่อนที่ทำงานนี้แหละ บ้านมันอยู่นครปฐม ชื่อเล็ก ยามันไม่เล่น กาวไม่ดม แต่เรา
ปกครองมันไง บ่นกับมันเล็กทำงานไม่ได้วะ ภูไปดมกาว มันต้องไล่กูออกแน่เลย กาว
กระป๋องละเจ็ดบาทก็แอบไปดมเรื่อย เขาจับได้ ไล่ออกเลย เอาkawกระป๋องไปผสมกับ
มะนาวแล้วดม คือมันจำได้แต่กลิ่นมะนาวไง แล้วที่นี้มีผู้หญิงคนนึงสวยเลย มาชวนไป
ทำงาน บอกน้องๆ ไปทำงานกะพี่ ไปคัดกิ่ง เงินดี ข้าวดี เขาวาง ที่อยู่ที่กินพร้อม เลยว่า
เล็กไปกัน เล็กไม่ไป เลยไปชวนไอ้กุง กุงนี่ไปด้วยกัน แต่พอนุ่นเอาไปลงที่ได้เลย
ทรมานมาก มือนี้เน่าเลย มันคุมเรา เงินก็ไม่ได้ อะไรก็ไม่ได้ เขาหลอกใจ

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

พี่รุ่งจึงหนีออกมา จากนั้นก็มาอยู่ที่หัวลำโพงอีก
พออายุ 19 จะเข้า 20 นี้แหละ วันนั้นนอนเพลินๆ เมากาว ไปติดสงเคราะห์อีก ก็คิดว่า
ทำเอ๊ย จะทำไงดีวะ เราก็ไปทำดีในนั้น เขาก็ไว้ใจ ตอนหลังโดนย้ายไปศรีษะเกษ โคตร
ลำบากเลย ... ย้ายไปเลี้ยงคนแก่ใจ พอย้ายไปได้สามเดือน วันหนึ่งเขาให้ตั้ง ค้มาพันนึง
ไปซื้อลาบ ส้มตำ แล้วที่นี้เลยหนีมาเลย มันลำบากใจ ต้องเลี้ยงคนแก่อีกอะไรอีก ทุก
วันนี้หนูก็นึกอยู่ว่าถ้าโดนจับสงเคราะห์เนี่ย เขาสืบประวัติว่าหนีมาเนี่ย จะโดนจับไหม
แต่มารู้ทีหลังว่ามันให้ออกนี้หว่าถ้าพ่อแม่ยังอยู่ แต่ว่าพ่อหนูตายไปแล้ว

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

(พี่รุ่งสื่อสารว่าเพราะพ่อตายไปแล้วเลยไม่มีใครไปเอาออกจากสงเคราะห์ เลยต้องใช้วิธี
หนีออกมาแทน ซึ่งระหว่างที่เล่าพี่รุ่งลืมนึกถึงแม้ว่าก็สามารถไปเอาตัวออกจากสถานสงเคราะห์ได้
เช่นกัน พี่รุ่งเล่าถึงป่าพรกับลุงบุตรดาว่าเคยไปขอตาน แล้วถูกสงเคราะห์จับ แต่พี่รุ่งมีประสบการณ์ใน
การเจรจากับสงเคราะห์จึงไปช่วยเอาป่าพรกับลุงบุตรดาออกมา)

พี่รุ่งเป็นคนอุดรธานี หนีออกมาจากบ้านมาเพราะน้อยใจพ่อ
เราเนี่ยแหละผิด พ่อบอกว่ารุ่งอย่าไปเล่นไฟนะลูก เดียวตำรวจจะจับ ก็โดนจับจริงๆ พ่อ
ไปพาออกมา เสียสามร้อย เขาก็ดีสั่งสอน แต่เราก็น้อยใจหว่าพ่อไม่รัก เลยหนีออกมา

เลย ... (ตอนที่หนีออกมาก็ไม่คิดที่กลับบ้าน) ... ไม่คิด เพราะว่ายังสนุกอยู่ไง คือเงินก็ไม่
มีใครใช้กับเรา พบเพื่อน พบอะไร อีสระไร ไม่อยากกลับบ้าน อยู่ไปแบบนี้ ก็ทำงาน
อะไรไป พอนึกขึ้นได้ คนนั้นคนนี้เขากลับบ้าน เราเลยกลับบ้าน ออกมาตั้งสิบปีนะ กว่า
จะได้กลับบ้าน

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

หลังจากหนีจากสงเคราะห์พี่รุ่งก็โทรหาพี่สาวให้มารับ พี่รุ่งกลับไปอยู่บ้านหลายปี ช่วยที่
บ้านทำนา แต่พอพ่อแม่ใหม่พี่รุ่งก็หนีออกมาจากบ้านอีก โดยไม่บอกใคร เพราะพี่รุ่งไม่ชอบที่พ่อตี
แม่ เพราะแม่ยังอยู่ตอนที่พ่อแม่ใหม่ พ่อมีลูกกับแฟน 1 คน เป็นผู้หญิง “ทุกวันนี้ที่หนีมาอยู่ที่นี้
เพราะอย่างนี้แหละ แต่ก็กลับนะ กลับไปเพราะพ่อตาย” (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558) พี่รุ่งชอบที่
จะอยู่ที่บ้าน แต่ที่ไม่กลับไปอยู่ถาวร “แต่ว่าอายุเพื่อน เพราะเราเป็นคนที่ว่าถ้ามีใครพูดอะไรสะกิดมา
นิดนึ่งก็รับไม่ได้ใจ คือเรื่องมันก็จริงแต่เรารับไม่ได้ใจ คือแบบพ่อเป็นแบบนี้ แม่แบบนี้ น้องเป็นแบบนี้
เพื่อนฝูงเขาได้ดีหมด เราเลยรับไม่ได้ใจ” (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

รอบที่สองที่พี่รุ่งหนีมาก็มาอยู่ที่หัวลำโพงอีก เพราะมีเพื่อนรู้ที่ตามมาหากิน ต่อมามีคนไป
ฝากงานให้พี่รุ่งที่ กศน. ตรงหัวลำโพง

หนูจะดูแล กศน. ค่ะ ดูแลผู้สูงอายุ ถ้าเขามีงานเราก็ไปตั้งโต๊ะ เคยมี สส. สก. มาสอบ
ประวัติหนู แล้วก็เอาหนูไปฝากไว้ที่นั่น บอกว่านี่นะ ที่นี้เขาอยู่แบบนี้ๆ นะ แล้วครั้งแรก
ก็ให้เงินเดือนหนูนะ 8,000 กว่า แต่รอบหลังไม่ให้แล้ว แต่หนูก็ทนอยู่นะ ... มันเป็นลาน
กีฬา พอตื่นเช้ามาเราก็ปิดกวาดให้เขานี้แหละ พอมีงานที่ก็ช่วยเขาจัดงาน แล้วก็ให้เรา
... เขามีตู้ให้นอน ตู้คอนเทนเนอร์ต่อน้ำต่อไฟให้เราหมด

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

พี่รุ่งมีลูกช่วงที่มาอยู่หัวลำโพงก่อนที่จะได้งานที่ กศน.

อารีย์ใหม่ๆ ก็อยู่ที่นั่น แต่อารีย์พามาที่นี้ก็ไม่กลับไปหมู่บ้านเลย มาเรียนที่นี้ จบ ม.3 ที่นี้
วัดดงมูลเหล็ก ป.1 – ป.6 จบมหาพฤฒาราม ตอนนี้เรียนพาณิชย์ราชดำเนิน แต่ต้อง
ไปปี่นึ่ง หนูนี้แหละไปดริ้อบให้ สงสารลูก ก็อยากให้เขาเรียน แต่เรียนไม่ทันใจเพราะ
ตอนท้องหนูกินเหล้า แล้วก็ดื่มกาวมาก อารีย์เลยความจำสั้น

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

พี่รุ่งเลิกกับพ่ออารีย์ตอนอารีย์อายุขวบสามเดือน

เขาก็มาขอคืนดีนะ แต่ก็ไม่ได้ไป คือมันน้อยใจอะ ... ขอเงินแม่แฟนออกมา เขาให้มา
หมื่นนึง แล้วออกมา เขาก็มาตามนะ แต่ไม่เลย ไม่กลับนะ ... มันพูดยากนะ เวลาเรา
น้อยใจอะไร เราก็ไม่ชอบอะ ใครอยากอยู่อยากอะไรก็เชิญเลย

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

จริงๆ พี่รุ่งก็เคยคิดกลับไปดูแลแม่ แต่ตอนนี้ก็ยังไม่คิดกลับไป ตอนนี้พี่รุ่งอยู่ที่ศูนย์ บางกอกน้อยเป็นหลัก เวลาที่ กศน. วัดมหาพฤฒาราม มีงานถึงจะตามพี่รุ่งไปทำงาน ช่วยเรื่องค่าเทอมของอารีย์บ้างเวลาที่พี่รุ่งเดือดร้อน พี่รุ่งเข้ามาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อยได้ เพราะมาเดินอยู่แถวบางกอกน้อย จึงเจอพี่น้องเครือข่ายที่อยู่ศูนย์พักบางกอกน้อยที่ชักชวนให้มาอยู่ด้วย ปัจจุบันพี่รุ่งติดต่อกับพี่สาวที่ทำงานรับเหมาอยู่แถวลาดกระบัง

เขารวยแต่ไม่เอาเรา แต่เราก็รักเขานะจริงๆ ก็ไม่เชิงว่าไม่เอาเรา เขาไม่ชอบคนหัวดี เล่นยาแบบนี้ ... เคยคิด แต่ไม่เคยขอความช่วยเหลือจากเขา พี่สาวตัวเองไม่เป็นไร แต่กลัวพี่เขย ไม่ได้กลัวเขาถูก กลัวเขาไปเถียงกับพี่สาวไง เคยเจอตอนพอกับแม่มาแล้วไง ยอมรับว่าสมองไม่เต็มร้อยนะ คิดไปเรื่อย จะขอพี่สักร้อยก็กลัวว่าพี่เขยจะว่าพี่สาว ก็ไม่ขอนะ แต่คิด

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

พี่รุ่งมีพี่ชายอีกคนซึ่งเป็นผู้รับเหมาอยู่ชะอำ เคยมาหาพี่รุ่งที่บางกอกน้อยถามว่าทำไมพี่รุ่งไม่กลับบ้านไปดูแลแม่

เขาก็มาที่นี้คะ เขาก็บอกว่าบ้านมี ทำไม่ไม่กลับบ้าน แม่ก็มีให้ดูแลทำไมไม่ไป คือเข้าใจความหมายหนูไหม เพื่อนหนูได้ดีทุกคน แล้วหนูมีลูกก็มาเลิกกับแฟน จากที่ไปสร้างบ้านอยู่กับแฟนแล้ว หนูก็เป็นคนซื่อๆ หนูเคยได้ดีเด่นห้าปีนะ แล้วหนูมาติดยาอะไรแบบนี้ หนูรับไม่ได้อะ ก็เลยไม่กลับจริงๆ ก็ไม่ได้ติดร้ายแรงนะ แค่มกาว

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

พี่รุ่งเคยติดคุกจากการไปลักทรัพย์ในบ้านร้างเก่าหลังหนึ่งแล้วโดนจับได้ ช่วงปี 2556 ออกมาเดือนธันวาคม 2557 ปัจจุบันพี่รุ่งทำอาชีพหาของเก่าขาย และเลิกดมกาวแล้ว

เรื่องครอบครัวเรานี่แหละ คือเราจะไปบรรยายอะไรก็ได้เหมือนอยู่ที่นู่น (กศน.) ก็ไม่ได้ไง คืออยู่ที่นู่นหนูดูแลหมดเลยไง จะไปโวยวายอะไรก็ได้ แต่อยู่ที่นี้ (ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) เราก็ต้องเกรงใจคนอื่น แต่ว่าบางสิ่งบางอย่างบางครั้งเนี่ย เขาก็เดือนมาแล้ว เราเคยโมโหขาดสติอะ กับลูกเนี่ยแหละ เลยอยากอยู่ที่นู่นมากกว่า ... (อารีย์) อยู่ที่นี้เขามีเพื่อนไง คือคนกรุงเทพฯ เขาไม่ปล่อยให้เด็กมาเล่นด้วยกันไง แต่ที่นี้เป็นศูนย์มี มีเด็กอยู่รวมกัน คือแบบเขาเอาใจใส่เด็กอะ คือถ้าเป็นบางที่ที่หนูเคยไปสัมผัสมานะ เขาจะไม่ถามนะ เรียนก็ช่างไม่เรียนก็ช่าง งบมาก็เข้ากระเป๋านะ ที่นี้เขาว่าด้วยนะถ้าเด็กไม่เรียน พี่เลี้ยงเขาดี ชอบเลย ถึงเขาจะบ่นบ้างอะไรบ้าง แต่เขาก็หวังดี

พี่รุ่ง (สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2558)

สำหรับพี่รุ่งรู้สึกที่ที่อยู่อาศัยที่ กศน. เหมือนบ้าน แต่เนื่องจากลูกสาวพี่รุ่งชอบอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มากกว่าทำให้พี่รุ่งมาอยู่กับลูกมากกว่าที่จะเลือกอยู่อาศัยที่ กศน. เป็นหลัก

สำหรับพี่รุ่งการมาอยู่ที่ในศูนย์พักคนไร้บ้านก็ไม่ได้ทำให้รู้สึกว่าจะตลกสบายเหมือนบ้านเท่าที่ กคน. ในกรณีพี่รุ่งทำให้เห็นถึงความรู้สึกว่าเป็นบ้านของพี่รุ่งกับลูกที่ไม่ตรงกัน

ฝั่ง

อายุ 17 ปี หน้าตาน่ารัก ตั้งแต่เริ่มจำความได้ฝั่งนอนในโบสถ์ที่วัดที่พ่อทำงานโบกรถ จนฝั่งอยู่ ป.1 พระที่วัดบอกว่าฝั่งเริ่มโตเป็นสาวให้ออกจากห้องเช่าในวัดมาอยู่ข้างวัด

เขาก็ออกค่าเช่าห้องให้เดือนละพัน ทีนี้ก็ย้ายห้องเช่าไปเรื่อยๆ ตอนแรกอยู่ข้างๆประตูข้างหลังโรงเรียน แล้วก็ย้ายไปติดกับโรงน้ำแข็งค่ะ ซอยวัดฉิมฯ แล้วทีนี้มีอยู่ช่วงนึงพ่อเขากินเหล้าแล้วไปวัดแล้วโดนฟัน เงินทุนที่ได้จากโรงเรียนเลยต้องไปจ่ายค่าห้องทุกเดือนๆ มันก็หมด ทีนี้หนูกับพ่อเลยต้องออกไปนอนที่ตลาดศาลาน้ำร้อน พอนอนตลาดส่วนหนูนอนกับเพื่อนที่หอพัก ครูที่โรงเรียนเขาก็สงสารค่ะ เขาให้เงินกินข้าววันละสี่สิบบนุก็ได้อินตรงนั้นกินข้าวไป ตอนนั้นพ่อเก็บของเก่าค่ะ ไม่ค่อยได้เงิน แล้วแผลพอกก็ยังไม่หายดี ก็เลยต้องรักษาตัวไปก่อนไม่ค่อยมีเงินใช้ ทีนี้ประมาณตอน ป.4 ที่ออกไปนอนที่ตลาดเหมือนกัน แล้วพ่อเขามาเก็บหญ้าตรงนี้อะค่ะ ไปขายงานพระบรมรูปทรงม้า ทีนี้เจอเพื่อน ลุงตึกมั้งค่ะ เขาก็เลยถามว่าไปอยู่ไหน ทำไมไม่มาอยู่ที่นี่ล่ะ ทีนี้พอก็เลยพามาอยู่ที่นี่ มีสมุดคนไร้บ้านเล่มนึงอะค่ะ เล่มเขียวๆ ก็มากุยกั๊กน้ำโด่งแล้วน้ำโด่งก็ให้พักเลย ก็อยู่มาเรื่อยๆ

ฝั่ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

ฝั่งเข้ามาอยู่ในศูนย์ตั้งแต่ ป.4 อยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มาประมาณ 6 ปีแล้ว ส่วนแม่ฝั่งขายของอยู่ที่สนามหลวง เมื่อก่อนความสัมพันธ์ระหว่างแม่ ฝั่ง และพ่อ ไม่ดีเท่าไร

เขาน่าจะอยู่สนามหลวงแหละค่ะ ตอนนั้นเป็นวันแม่ หนูก็ไปหาแม่ มีอาที่เป็นน้องสาวห่างๆ ของพ่อ เขาจะไปถ่ายรูปให้ พ่อหนูไปก็สวีสวีแม่ เขาก็บอกว่าไปไกลๆ สันตินเลย แล้วก็ไม่ได้ติดต่อกันจนถึง ป.6 - ม.1 ตอน ม.2 นี้ก็เริ่มไปหาแม่ แม่ก็คุยดีขึ้น แม่ก็ให้เงินใช้บ้างครั้งร้อยสองร้อย แต่ตอนนี้แม่ไปสุรินทร์แล้ว แม่ไปทำงานที่บ้าน

ฝั่ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

ประสบการณ์ในการใช้ชีวิตของฝั่งแบบคนไร้บ้าน

แต่เวลาไปโรงเรียนแบบนี้ค่ะ หนูก็จะไปบ้านเพื่อนหลายๆ คนเลยนะค่ะ แบบเวลาทะเลาะกับพอก็จะไปบ้านเพื่อนคนนั้นคนนี้ไปนอน แต่กับเราแบบนี้ เพื่อนไม่เคยได้มานอนเพราะว่าเราไม่มีบ้าน ก็รู้สึกไม่ค่อยดีอะค่ะ ไม่รู้จะอธิบายยังไงเหมือนกัน ... ก็คงน้อยใจแหละค่ะ คือจริงๆ พ่อมีบ้านที่กรุงเทพฯ ตรงตลิ่งชัน วัดมะกอก แล้วทีนี้เหมือนเขาทะเลาะกับน้องสาว เลยมาอยู่ข้างนอก พาหนูมาอยู่ข้างนอกด้วย แล้วทีนี้ก็น้องสาวเขาก็ขายที่ตรงนั้นไป แล้วไปซื้อที่ใหม่เฉพาะครอบครัวเขา ... (รู้สึกอยากมีบ้านใหม่) ...

รู้สึกค่ะ เพราะเวลาหนูไป (บ้านเพื่อน) คนที่บ้านเพื่อน พ่อแม่ของเพื่อนอะคะก็จะถามว่าตอนนี้พักที่ไหน หนูก็จะบอกว่าอยู่บางขุนนนท์ เขาก็ถามว่าตรงไหน หนูก็บอกว่าบ้านหลังใหญ่ๆ หลังคาสีน้ำเงินๆ เขาบอก อ้อ ตรงนั้นนะหรือ แล้วเวลาพาเพื่อนมาหนูจะพามาแต่เพื่อนที่สนิทๆ รู้จักกันมานานแล้ว ไม่รู้อะ เหมือนหนูไว้ใจมากกว่า

แต่ตอนนี้อะ เริ่มรู้จักกันแล้ว มันก็จะถามหนูว่า อ้อย (อ้อยเป็นชื่อที่เพื่อนๆ ฝั่งเรียก) บ้านอ้อยอยู่ไหน หนูก็จะบอกอยู่แถวนี้แหละ เขาก็บอกว่าเราเห็นอ้อยเดินไปทางรางรถไฟ หนูก็บอกว่านั้นแหละบ้านเรา ทั้งรางรถไฟเลย ก็แหวกกันไปแบบนี้ มันก็ไม่อะไรต่อแต่มันจะชอบถามว่าบ้านอยู่ไหน บ้านอยู่ไหน เวลาจะกลับอะคะ แล้ววันนั้นต้องส่งรูปบ้านให้ครูดู หนูก็ถ่ายหลังคาที่นี้ไป เพื่อนบอกว่าเอารูปมามันจะส่งเมลล์ให้ พอมันดูรูปมันก็ อ้อ ว่าแล้วว่าอ้อยต้องอยู่บ้านหลังนี้ บ้านหลังใหญ่เนอะ เราก็จิน แต่ก็ไม่ใช่ไรเพื่อนกลุ่มเดียวกัน ... แต่หนูก็ไม่ได้บอกใครว่าอยู่ศูนย์คนไร่บ้านเลยคะ แต่บอกว่าอยู่ตรงนี้ บ้านหลังใหญ่ๆ ก็จะพูดแบบผิวเผิน ไม่บอกว่ามันเป็นศูนย์คนไร่บ้าน

ฝั่ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

การเรียกว่าศูนย์พักคนไร่บ้านนั้นทำให้เกิดช่องว่างในการทำความเข้าใจกับเพื่อนๆ ที่โรงเรียน สำหรับฝั่งศูนย์พักคนไร่บ้านจึงเป็นเสมือนบ้านของฝั่ง

บ้านกับที่อยู่อาศัยสำหรับฝั่ง “ต่างเพราะว่าที่อยู่อาศัยมันเหมือนว่าเราจะอยู่ที่ไหนก็ได้อะคะ มันก็แค่ที่ซุกหัวนอน แต่ว่าถ้าเป็นบ้านมันต้องมีเป็นของเราเลย แล้วพร้อมหน้าพร้อมตาครบครัน” ฝั่ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558) นอกจากความรู้สึกถึงความเป็นครอบครัวที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของบ้านแล้ว โดยส่วนที่เพิ่มเติมสำหรับฝั่งนั้นคือการครอบครองเป็นเจ้าของที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของคำว่าบ้านสำหรับฝั่งด้วย

พีตั๋ย

พีตั๋ยอายุ 53 ปี มีลูกชายพีตั๋ยอายุ 17 ปี เป็นคนฉะเชิงเทรา มีพี่น้องหกคน พีตั๋ยเป็นลูกคนเล็ก พ่อแม่มีอาชีพทำนา

อยู่แบบพ่อแม่ยากจน ทำไรทำนา ที่นี่เราอะเป็นลูกคนเล็ก พ่อแม่ก็โง่ไปหน่อย ไม่ให้ทำนา บ้านเราก็ไกลจากความเจริญหน่อย ไม่มีอะไร ไม่มีถนน ไม่มีไฟ เดินไปไหนก็ต้องเดินตามทุ่งนา จะไปโรงเรียนก็ต้องเดินตามทุ่งนา ที่นี่มันไกล พ่อแม่ก็กลัวลูกจะลำบาก เลยเอาลูกไปฝากไว้กับอาอีกอำเภอนึง ... เราก็ค้นสุดท้อง โคนโอ้ ทำไรไม่เป็น เป็นคุณหนูขนาดเป็นลูกชวานายากจนนะ คือพ่อแม่รัก พี่น้องรักใจ ที่นี่ตอนเรียนหนังสือ มันไกลมาก แล้วไม่รู้ใครจะไปส่ง เขาเลยเอาไปฝากกับอาที่อีกอำเภอนึง คือมันไม่ไกลกันมาก พอไปอยู่ที่นั่น ก็ไปเรียนที่นั่น ไปช่วยเขาทำงาน ทำทุกอย่าง เขาเลี้ยงหมู ก็ต้องไปช่วยเขาเลี้ยงหมู ทำสวนก็ต้องช่วยเขา อยู่แบบนี้ ตั้งแต่เจ็ดขวบจนจบป.7 อะ จน 14-15 อยู่

ที่นั่น ช่วยเขาทำทุกอย่าง เรียกว่าอยู่ตั้งแต่เล็กจนโตอะ จนกระทั่งจบป.7 คนเรามันโตแล้ว ก็ต้องรู้จักออกไปทำมาหากิน ทีนี้พอเราอยู่มานานอะ ลูกอาเขาเป็นคนขี้เกียจ ไม่ทำอะไร ใช้เราอย่างเดียว เข้ากลางวันเย็น ใช้เรากวาดบ้าน ก่อนหน้านั้นเราก็ต้องไปทำสวนมาก่อน จากนั้นก็แต่งตัวไปโรงเรียน พอเย็นเนี่ย กลับมาบ้านก็ไปรดน้ำผักกับเขาแล้วยังมีหมู มีเป็ดที่เขาเลี้ยง ก็ต้องไปช่วยเขาหันผักให้เป็ดให้หมู ก็วนแบบนี้ไปจนจบป.7

พื้ต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

หลังจากนั้นพื้ต้อยจึงกลับไปอยู่บ้าน

อยู่มาจนจบป.7 พอจบมาก็อยากกลับบ้านแล้ว เขาก็คิดขี้เรามาตั้งแต่เด็ก ตอนนั้นก็มาอยู่กับญาติบ้าง พี่สาวบ้าง เขาก็ให้เราช่วยเล็กน้อย เขาก็ไม่ค่อยให้ทำอะไร ก็ไม่มีเงินใช้หรอก จน พอหลังมา ตอนอายุ 17 ทำบัตรได้ เป็นสาวก็ไปทำงานโรงงาน ทำงานตั้งแต่ปี 2524 ถ้าจำไม่ผิดนะ ที่สทัญเนี่ยน ที่อานันท์ ปันยารชุนเป็นประธานอะ ไปทำงานโรงงานทอผ้า ... ก่อนหน้าตอนอยู่บ้านก็ไปทำนา ช่วยแม่ เพราะเราโตแล้ว เขาจะเริ่มหัดให้เราทำงาน เวลาเขาเกี่ยวข้าวเราทำไม่เป็น เราก็ไปทำอย่างอื่นในสิ่งที่เราทำ ถ้าห่อข้าวเข้าบ้านเข้าเรือนแบบนี้เราทำได้ อยู่ ๆ ไปก็เขาให้ไปทำงานโรงงาน เขาไม่ยอมให้เราลำบากใจ คิดว่าทำงานโรงงานจะสบายกว่า อยู่ในร่มเลยให้เรามา เราก็ทำไปไม่ได้อะไรนะ ไม่ได้เที่ยวเตร่ ก็อยู่แต่ในหอพัก หองละแปดคน หอใหญ่

ตอนนั้นเราไม่รู้จักคำว่าเหนื่อยหรอก กำลังสนุก ทำงานได้เงินอะ จากคนที่ต้องทำงานขอเขา เรามาทำงานเรามีเงินใช้เอง แถมมีแบ่งทางบ้านอีก เราก็สนุก เราก็อยู่กับเพื่อน ไม่ได้ไปเที่ยวไหน ก็อยู่ไปแบบเนี้ย ตอนนั้นมีพี่สาวอยู่ด้วย เขามาทำงานโรงงาน พอตอนหลังแต่งงานเขาก็ออกไป ไปอยู่กับครอบครัวเขาเอง เราก็จมอยู่ในโรงงาน ต้องดูแลตัวเอง อยู่ได้ 12 ปีด้วยซ้ำมั้ง ตอนอยู่กับพี่ที่พี่ยังไม่แต่งงาน เราก็เป็นคุณหนู ทุกอย่างพี่ทำให้ เราไปทำงานในโรงงานอย่างเดียว พอพี่ไปเราก็ต้องดูแลตัวเอง พอตอนหลังมาทำงานนานๆ ไปเราก็เบื่อ ก็เลยออก แล้วก็เรื่อยเปื่อย ทำงานบ้างไม่ทำบ้าง อีทะเลทะเลขละขละ ก็เหมือนไปเที่ยวที่นั่นที่นี้ เราไม่ทำงานไง เราเกร

พื้ต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

หลังจากออกจากงานพื้ต้อยก็ท่องเที่ยวไปเรื่อยๆ จากเงินสะสมตอนที่ทำงานโรงงาน

หลังจากมา กทม. พื้ต้อยก็เจอสามี และมีลูกด้วยกัน

ก็ขี้เกียจแหละ ไปเที่ยวกับเพื่อน ติดเพื่อน แต่หัวหน้ากวนตีนไง มันไม่ช่วยเรา แต่ตอนออกเราก็ได้เงินมาหลายหมื่น ... พี่มี (ครอบครัว) เพราะความที่ที่เราออกจากงานมา เราก็กลัวพ่อแม่จะว่า เราก็เลยไปเรื่อยเปื่อย เหมือนไปตายเอาดาบหน้า ก็มาเร่เร่อน

ก็ไม่เคยติดต่อใครเลย จนเขาคิดว่าตายไปแล้ว จนถึงตอนหลังมาเนี่ยก็มาเจอกันที่ กทม. เจอแฟน เลยมายู่ด้วยกัน เขาก็เร่ร่อนมาเหมือนกัน ถึงจะมีแฟนอยู่ด้วยกัน เราก็ไม่ได้ อยู่ดีแบบเช่าบ้านอยู่ด้วยกัน เราก็ค่าไหนนอนนั้น นอนตามสถานีรถไฟด้วยซ้ำ ถึงได้รู้จัก พวกออดชายเนี่ย แต่ว่าตอนนั้นแฟนเราเสียไปแล้วไง เราอยู่กับลูกสองคน ก็ไปไหนมา ไหนกับลูก ... ทางแฟนเขาก็ไม่เคยติดต่อญาติเหมือนกัน เขาไม่เคยบอกว่ามีลูกมีหลาน บ้านเขาไม่เคยรู้ว่าลูกชายเรามีลูกมีเมีย

พีต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

เหตุที่พีต้อยไม่อยากกลับบ้าน

เราก็คิดว่าเออ เหมือนเราทำผิดเนอะ ไม่รู้เพราะอะไรที่ทำให้เราไม่อยากกลับบ้าน ไม่มี เหตุผล คิดอย่างเดียวว่าถ้ากลับไป เขาจะต้อนรับเราไหม เราจะอะไรไหม แม่จะโกรธ ไหม จะด่า จะตำหนิ จากที่เราเคยอยู่สบายเป็นคุณหนู กลายเป็นคนที่ไม่มียอะไรเลย เหมือนคนไม่มีอนาคตเลย ออกจากงานก็สนใจทำงานใหม่ ไม่สนใจอะไรเลย ถ้ากลับบ้าน ก็ต้องไปขอเงินเขาใช้ เขาจะให้เงินเราใช้ไหมเพราะเราไม่ได้ทำอะไร ก็คิดไปทั่ว ก็เลยไม่เข้าไปตีกว่า ไปตายเอาดาบหน้าดีกว่า

พีต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

ก่อนจะทำงานที่โรงพักพีต้อยอยู่แถวสนามหลวงมาก่อน

(ทำไมถึงมาอยู่ที่สนามหลวง) มาเที่ยวไง คนเรามันมาแบบไม่มีจุดปลายทาง เราก็สงสัย ว่าทำไมมานอนกันที่สนามหลวง แต่เราก็ไม่ได้นอนเนอะครั้งแรก เราเพิ่งเคยเห็นอะไร แบบนี้ ทำไมมีคนมานอนกันได้ทั้งคืน เราเลยลองอยู่ดูบ้าง ลองนั่งตรงนั้นตรงนี้ ตอนนั้น มากับเพื่อน มาเดินดูของเก่า เพื่อนไม่รู้หรือว่าเราอยากลอง ... วันนึงพอเราตงงาน เราก็นึกอยากมา เห็นคนมันเยอะ มาขายของ มานั่งเล่นกัน เลยนั่งรถมา ตอนนั้น สนามหลวงยังมีของขายเยอะ ตอนนั้นเราพอมีเงินติดตัวก็ไปนั่งกิน นั่งดูเขาบ้าง ตั้งทุม ถึงสามทุม ในใจก็คิดว่าวันนี้เราไม่กลับหรอก เขาอยู่ได้ เราก็อยู่ได้สิ ก็เลยอยู่ เห็นคน เยอะไม่น่ากลัว เราเห็นเขานอนเรานอนบ้าง เห็นเขาเช่าเสื้อเราก็เช่าบ้างแบบนี้ ลองหัด ใช้ชีวิตแบบนี้ พออยู่ๆ ไปมันก็ดีนะ ตอนนั้นเราไม่ได้ทำงานละ เราไปไหนก็ได้ อีสระแล้ว ค่าไหนเราก็นอนนั้น เป็นแบบนี้ เราใช้ชีวิตไปเรื่อย เห็นคนอื่นขอข้าววัดมากิน เราไป บ้าง ไปกับเขา ก็รู้สึกว่ามันสบาย แต่พออยู่นานเข้า เราอิมท้องก็จริงแต่ไม่มีงานทำจะอยู่ ได้ยังไงอะ จากที่นอนสนามหลวง เราก็ได้เพื่อน ตอนแรกเรามาคนเดียวก็ไม่ได้รู้จักใคร ผ่านไปก็มีคนเข้ามาคุย ตอนแรกเขานึกว่าเรามาพักผ่อน เขาเหมือนเจ้าถิ่นไง พอมีข้าว เขาก็มาแบ่งเรากิน เป็นกลุ่มเป็นก้อนกัน เป็นเพื่อนกัน แล้วมีอยู่วันนึงหลังจากนั่งกินๆ นอนๆ ที่สนามหลวงมาจะเป็นปี แต่เราไม่เคยขายตัวนะ ตอนนั้นมีเพื่อนชวนเข้ามาฝั่งนี้

ซื้อต๋อง มันบอกว่าฝั่ง (อรุณอมรินทร์) นี่มีพริกให้เด็ด เราเลยมาเด็ดก้านพริกกับเขา ได้โลละสิบบาท ด้วยความที่เราอยากได้ต๋อง เราก้ไปชนพริกมาเด็ดห้ากิโล ไม่ใช่หน่อยๆ นะ ได้มาห้าสิบบาท ก็ดีใจ เราได้เงินอะ นั้งเฉยๆ ก็ได้เงิน ข้าวไปเอาข้าววัดมากิน ก็พอมีเงิน ใช้ ตอนหลังมาจากที่เราไปรับพริกเขามา เราไปเอากับเจ้าของเองเลย พอเขาเห็นเรา ทำงานดี เลยให้เราดูแลร้านเขา .. พอเราได้ทำงานตรงนั้น เวลาเราน้อยลง ไม่มีเวลา ต้องเลือกใจ อดนอนด้วย แต่พอออกเราก้ยังไปช่วยเขาบ้างนะ เอาพริกเขามาเด็ดบ้าง บางที่

พีต๋อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

พีต๋อยมีลูกตอนอายุ 38 ปี

พอลูกได้สองขวบ แฟนก็เสีย มันกินเหล้ามาก ดื่นเข้ามามันก็เอาเหล้าล้างหน้าแบบนี้อะ มันติด เข้าลิ้มตามามันก็กินเหล้าก่อน แล้วก็กินทั้งวัน อยู่ๆ มันก็ป่วยแล้วไปเลย ไม่ต้องรักษา ... ตอนลูกเล็กๆ เราก้ไปรับจ้างล้างจานที่โรงพักรถไฟ ได้วันละยี่สิบบาท ตอนไปก็ ต้องเอาลูกไปด้วย อยู่ๆ ไป แม่บ้านที่โรงพักเขาทะเลาะกับตำรวจเลยออกไป เราก้เลย เลื่อนขึ้นมาเป็นแม่บ้านแทน แต่เราก้ต้องสมัครก่อนนะ แต่ก็มีวุฒิไปสมัครด้วยนะ ... ตอนไปเอาวุฒิก็ไม่ได้บอกใครอีกด้วย ตอนนั้นลูกโตแล้วนะประมาณสามสี่ขวบ แต่ก้ไม่ได้พาหลานไปหาแม่ แอบไปเอา แต่พอเอามากก็ไม่ได้ใช้อะไรนะ เอามาประดับไว้เฉยๆ

พีต๋อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

พีต๋อยรู้จักกับลุงปืดพ่อของฝั่ง ทำให้ได้เข้ามาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ตอนโรงพักปรับปรุงสถานที่ใหม่ทำให้พีต๋อยไม่มีห้องให้อยู่

ตอนนั้นพี่น้องเขารู้จักกับปืด แล้วเราก้รู้จักกันมานาน เขารู้ว่าเราอยู่ยังง่อยู่ไหนไปไหน พอตอนหลังมา ช่วงที่เราทำงานแม่บ้านเขามีบ้านพักให้ แต่เราไม่ได้อยู่ถาวรนะ เป็นห้องเล็กๆ พอให้อยู่สองคนแม่ลูก แต่เราได้อยู่ในโรงพักไง มันปลอดภัย ก่อนเราจะได้บ้านพักนะ เราไปนอนที่พื้นข้างๆโรงพักด้วยซ้ำ เพราะว่ามันเป็นทีว่างๆ เราก้ไปกางมุ้งนอน ตอนนั้นลูกยังเล็กๆ ทีนี้เขาคงเห็นว่าไม่ดี เลยให้ห้องพักมา ... ตรงนั้นเขาเอาที่ให้โรงพยาบาลไปแล้ว เขาไล่ทั้งโรงพักเลยแล้วโรงพักใหม่เนียไม่มีที่ให้เราอน ที่ใหม่มีให้ตำรวจอยู่ แต่ไม่มีที่ให้เรา มันไม่มีทีว่างๆ พวกตำรวจเขาหาที่ได้อยู่แล้ว ตำรวจไปเขาอยู่ฟรี แต่เราอยู่ไม่ได้ ไม่มีสิทธิ์ ตอนหลังมาพี่น้องก็เลยคุยกันว่าเราจะโดนไล่ที จะไปอยู่ที่ศูนย์นะ แต่ก่อนหน้าทีว่าเขาจะไล่เราอะ เรารู้จักตรงนี้มาเที่ยวตรงนี้แล้ว ไปมาหาสู่กับปืด พี่น้องแล้ว ทุกคนที่นี้รู้จักเรา เพียงแต่เราไม่ได้มาอยู่ ตอนหลังมาเราก้คิดว่าเราต้องมาพึ่งศูนย์แล้วนะ เพราะตอนโดนไล่มันกะทันหันด้วย ไม่รู้จะหาบ้านที่ไหนแล้วมันแพงด้วย ไม่รู้จะหาเงินที่ไหน เรามองตรงนี้ไว้นานแล้ว แต่ไม่เคยคิดว่าจะได้มานอนตรง

นี้ ตอนนั้นพี่น้องก็พามาหาลุงดำ โด่งแล้วเขาก็ให้อยู่พอมายู่ตรงนี้เราก็กังไปทำงานที่ โรงพักนะ

พี่ต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

พี่ต้อยเคยกลับบ้านไปก่อนที่จะมีลูก แต่พอมีลูกการไม่ยอมรับต่อสามีพี่ต้อยทำให้พี่ต้อย ตัดสินใจไม่ติดต่อกับครอบครัวอีกครั้ง

แต่พอออกงานมาก็ไม่ได้ติดต่อ พอกลับไป แม่เห็นเราแม่ร้องไห้เลย เราก็นึกได้ว่าเราเนี่ย ไม่ใช่แม่ไม่รักนะ เขาก็เป็นห่วง ตอนนั้นแม่เขานอน เขาป่วย พอรู้ว่าเป็นเราเขาร้องไห้โฮ เลย พอกลับไปสักพักนึงก็อยู่ไม่ได้นะ อยากไปทำงาน อยากไปนู่นไปนี่เพราะคนมันเคย ทำไง เหมือนคนใจแตกใจ ไม่อยากอยู่บ้าน ก็ออกมาเฉยๆ อยู่ได้สักพักก็ออกมานะ ตอน กลับไปตอนนั้นยังไม่มีแฟนนะ ที่ไปหาแม่แล้วแม่ร้องไห้ จนออกมารอบหลังถึงมีแฟน ก็ ท้อง ก็มีลูก จะมาหลังตอนนี้แหละ ตอนที่ท้องอะ อนาคตเราจะเป็นยังไง แต่เราก็สู้นะ ท้องจนจะคลอดอยู่แล้วถึงได้บอกพี่สาวว่าท้อง จะคลอด แต่ที่นี้แฟนเราอะชี้ให้แล้ว ทาง บ้านเราเขาเลยไม่ยอมรับ ก็เลยไม่รับเรา เราก็บอกว่าไม่เป็นไร บอกพี่สาวว่าไม่เป็นไร ก็ สู้มา พอคลอดเลยไปนอนสถานี แล้วก็ไม่ได้ติดต่อบ้าน ... คิดถึง อยากกลับเหมือนกัน แต่ไปก็กลัว กลัวเขาไม่ต้อนรับ เหตุผลสั้นๆเลย (พอมีลูก) เขายังไม่ยอมรับใหญ่เลย เรา เลยอยู่แบบนี้ก็ได้วะ

พี่ต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

ส่วนที่นาของบ้านพี่ต้อยหลังจากพ่อแม่ชายพี่ต้อยก็ไม่ได้รับส่วนแบ่งอะไร เพราะถูกมอง ว่าเป็นคนเกเร ไม่เอาถ่าน “ชายไปแล้ว ชายไปแปดล้าน แต่มันมีปัญหากัน พี่สาวไปสร้างเรื่องกับคน ใหญ่คนโต หมดไปเยอะ แปดล้านนั้นอะ เราไม่เคยได้ เพราะแม่มองว่าเราเกเร ไม่เอาถ่าน เขาเลยมอง ว่าถ้าเงินเราจะไม่ได้ใช้ จะโดนเขาหลอก โดนผู้ชายหลอก กลัวแบบนั้น เราเลยไม่ได้” (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558) สำหรับพี่ต้อยไม่สามารถบอกถึงความต่างหรือลักษณะของคำว่า บ้าน กับ ที่อยู่ อาศัยได้ แต่ใช้การเทียบเคียงที่อยู่อื่นๆ ว่าเป็นเหมือนบ้านหรือไม่

ลุงดำ

ลุงดำอายุ 61 ปี เป็นคนแถวๆ คลองทวีวัฒนา พุทธมณฑลสาย 3 เรียนจบชั้น ป.4 ก็ ออก ตอนที่เรียนอยู่แม่มีอาชีพทำนาเป็นนาเช่า เขาจากญาติพี่น้องประมาณห้าไร่ ลุงดำช่วยแม่ทำนา และดูแลน้องๆ เพราะเป็นลูกคนโต พออายุ 16 ปี ที่นาที่เคยเช่าญาติเอาไปให้คนจีนเช่าทำสวนผักทั้ง ผืน ประมาณ 50 กว่าไร่ ลุงดำเลยต้องผันตัวเองจากช่วยแม่ทำนาเป็นลูกจ้างสวนผัก พอทำปลูกผักได้ สักพัก ก็ต้องไปเกณฑ์ทหาร เป็นทหารอยู่สองปี พอออกจากทหารมา อายุ 21 ก็ไปทำงานโรงงาน ปูนซีเมนต์แถวท่าหลวงเป็น ปรภ. แล้วก็ทำโรงงานไปเรื่อยๆ โรงงานสุดท้ายคือ โรงงานแถวบางนา เป็นโรงงานหั่นกล้วยป่นพวกเฟอร์นิเจอร์ภายใน ชัดสีบ้างทำไม้บ้าง จนโรงงานขาดทุน นายจ้างญี่ปุ่น

หนักกลับประเทศ แต่โรงงานติดค่าจ้างอยู่หกเดือน “ตอนนั้นเขาก็ให้แหละ แต่ให้ไม่ครบ ยังติดเราอยู่ พอคนญี่ปุ่นหนีไป นายจ้างฝั่งไทยเลยเอาเครื่องจักรไปขาย แล้วเอาเงินมาแบ่งกัน ลุงได้มาสองพันบาท แล้วลุงก็ออกตอนปี 2544 อายุ 47 ปี ออกมาแล้วเราก็เข้าบ้าน ไปอยู่ที่บ้านก่อน ที่ทวีวัฒนา” (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558) ครอบครัวลุงดำเป็นครอบครัวใหญ่ที่อาศัยอยู่รวมกัน

ลุงเป็นคนโต มีน้องอีกเจ็ดคน แม่มีลูกแปดคน แต่น้องคนเล็กตาย เลยเหลือเจ็ดคน หกคนนั้นพอมีครอบครัวก็ไปไหน เลยอยู่กันที่บ้านแม่นั้นแหละ หลังเล็ก ๆ นั้น ก็ชอยๆ ห้องเอา ... น้องคนรองไม่ได้อยู่ นอกนั้นอยู่หมด มันก็ไม่เชิงแออัด มันได้ห้องเล็ก ๆ พอนอน ที่เหลือก็ทำรวมๆ กันไป ... (ลุงมีห้องส่วนตัวไหม) ไม่มี เพราะลุงไม่ได้ไปอยู่ เขาเลยไม่ทำให้ เขจะมีห้องใหญ่ๆ สำหรับนั่งคุย นั่งดูทีวีอยู่ห้องนึง ลุงก็ไปนอนที่ห้องนั้นแหละ

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

หลังจากลุงกลับมาบ้านที่ทวีวัฒนา

พ่อก็อยู่ ที่นี้ลุงก็พอนานเข้า น้องๆ ก็ไม่อยากให้มา (อยู่ข้างนอก) เพราะลุงก็เป็นพี่คนโต แล้วพอดกงานก็เลิกกับแฟนด้วย ที่นี้เราก็ไม่รู้จะทำไง ก็อยู่บ้าน น้องๆ บอกไม่ต้องออกมา (จากบ้าน) เข้าๆ มามันก็ให้เงินกันคนละยี่สิบมั้งสามสิบมั้ง มาไว้ให้ลุงไว้กิน บอกพี่ว่าไปซื้อนู่นซื้อนี่กินตอนผมไปทำงาน มันก็ขบวินกันมั้ง รับจ้างก่อสร้างมั้ง ที่นี้ลุงตื่นมาก็วิเคราะห์พิจารณาว่าเขาก็ต้องดูแลแม่บ้าง แก่แก่แล้ว แล้วน้องเองก็มีลูกกันแล้ว แล้วเราจะยังมาเป็นภาระเขาอีกหรือ เราคิดเองในใจ น้องเราไม่ว่าเราหรือเพราะเราเลี้ยงมากับมือ แต่น้องสะใภ้ น้องเขยละ เขาจะมองยังไง เราก็ว่าไม่ได้แล้วละ ไปตายเอาดาบหน้าดีกว่า ก็ต้องหนีออกจากบ้าน ลุงเองก็เคยหนีหลายครั้ง น้องไปตามเจอ มันก็เอากลับบ้านนะ พอมาที่นี้มันจับตาดูลุงตลอด ช่วงนั้นประมาณปี 1 กำลังปลดคน ลุงก็ย่องหนีออกจากบ้านเลย เอาเสื้อผ้ามาสองสามชุด คราวแรกที่ตั้งหลักออกมาไม่รู้จะไปไหน เลยไปสนามหลวง ตอนนั้นมีเงินออกมาเกือบสองพันอะ ลุงก็มานอนกินที่สนามหลวง แล้วก็ทำงานด้วย แต่เราก็ 47 แล้ว ไปอ่านงาน รพภ. เขาก็รับแค่อายุ 25-40 ปี วุฒิต่ำก็ต้องป.6 ไม่ก็ม.3 เราป.4 แล้วไปสมัครงานอื่นก็ไม่ได้ บอกว่าลุงอายุมากแล้ว เมื่อไม่ได้ลุงก็กินเงินนั้นจนหมดประมาณปี 46 ถึงปีที่มีเอเปคอะ

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

การอยู่ในครอบครัวขยายที่มีบ้านรองรับจำกัด สำหรับลุงดำที่ไม่มีครอบครัวการอยู่ในบ้านที่มีครอบครัวย่อยๆ ของพี่น้องแต่ละคน ทำให้ลุงรู้สึกไม่มีที่ทางของตนเอง เพราะเมื่อลุงดำกลับมาคอนอายุมากขึ้นที่ต่างคนต่างมีครอบครัว การที่ลุงดำรู้สึกว่าตนเองต้องเป็นภาระให้ครอบครัว

แทนที่จะสามารถเป็นที่พึ่งให้น้องๆ ได้ ทำให้ลุงดำไม่สามารถทนอยู่ในสภาพนั้นได้ หลังจากออกมาลุงดำก็เคยเจอญาติบ้าง แต่ลุงก็ไม่อยากกลับไปอยู่บ้าน

ลุงแอบๆ ไปถามข่าว เหมือนตอนที่เลือกตั้งผู้ว่า ลุงไปเจอน้องชาย มันก็บอกว่าพี่รอผมตรงนี้นะ ไม่ให้ไปไหน ที่นี่ผมเลือกเสร็จก่อนไง พอมันผลอลุงก็วิ่งหนีไปเลย ถ้าอยู่มันลือคตัวเราไปแน่ ไม่ได้ออกมาแน่ ... คือลุงคิดว่าเราอะเป็นภาระเขา แต่เขาอยากดูแลเรา เพราะเราเป็นพี่คนโตใจ ...

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

ลุงดำเคยมีครอบครัวแต่แยกทางกันตั้งแต่ลุงดำตกงาน

อืม พอลุงตกงานก็เลิกกัน เราถามว่าไปอยู่ กทม. ไหม เขาว่าเขาไปอยู่กับพี่น้องเขาดีกว่าจริงๆ เขาเป็นคนสระบุรี เขาไม่เป็นไรอยู่กับพี่น้องได้ ลุงบอกว่าอยู่ได้ก็โอเค แต่ลุงไปไม่ได้หรอกเพราะบ้านพี่น้องเขาใจ ลุงก็บอกว่าลุงขอเข้าบ้านก่อน ไม่ได้ทะเลาะกันนะเหมือนแยกกันไปเฉยๆมากกว่า แล้วลุงก็นอนสนามหลวงตั้งแต่ 2544 เป็นต้นมา รู้จักกับคนไร่บ้านคน หนึ่งชื่อยศ เขาบอกว่าลุงลองไปเก็บของเก่าสิ ตอนนั้นลุงอายนะที่ต้องเก็บของเก่าจากถังขยะ กลัวคนทางบ้านมาเจอ กลัวเพื่อนฝูงที่รู้จักกันมาเจอ อายเพราะเราไม่เคยมาก่อน ทีนี้ก็ต้องเลือกระหว่างอายกับอดใจ เพราะเงินเก็บเราร่อยหรอไปแล้ว มันจะหมดแล้ว เราก็มาคิดว่าจะทำไงดี ที่ไปสมัครงานหางานทุกวันจนรองเท้าพังก็ไม่ได้ อายุก็มากขึ้น เลยลองเก็บดู มันหิวเนอะ ข้าววัดก็ขอไม่ค่อยได้เพราะพระองค์มีมั่งไม่มีมั่ง ลุงก็มีถุงเขียวๆ ใบนึง พอหกโมงเย็นก็ออกเก็บ วันแรกขายได้แปดสิบบาท ลุงก็คิดในใจว่ารอดตายแล้ว มีข้าวกินแล้ว จากนั้นก็เก็บเป็นอาชีพเรื่อยมา พอมีทุนก็ซื้อโฟม แล้วมีฝรั่งให้กระเป๋ามา เลยซื้อพวกน้ำขวด น้ำดื่มมาขายรอบสนามหลวง เป็นรายได้เสริมระหว่างที่เก็บของเก่า ขายได้ไม่นานเพราะเทศกาลก็ชอบมาจับยึดของ บอกว่าให้เอาตั้งมาไถ่ของคืน เจ็ดร้อยมั่งแปดร้อยมั่ง เราก็ไม่ไถ่สิ สินค้าราคายังไม่ถึงเลย มีครั้งนึงพระที่วัดบรรเทาให้เอาตั้งไปไถ่ เราก็ไป สามสี่วันมามันจับอีก เราเลยเลิกเลย หันไปเก็บของเก่าอย่างเดียว ไอ่ศเนียบเย็นๆเราก็นั่งคุยกัน มันบอกว่าลุงผมขอกลับบ้านก่อน เข้าๆเตี้ยวมาหาใหม่ เย็นมันก็กลับ เย็นมันก็มา ลุงก็ว่าบ้านมันอยู่ศรีสะเกษ ไปกลับๆได้ใจ เป็นไปไม่ได้ มันบอกว่าบ้านมันก็ศูนย์ตลิ่งชันนี้แหละ แล้วก็ชวนลุง บอกให้ลุงดำไปช่วยกัน ตอนนั้นก็ได้ตัดสินใจมาเลย จน อ.บุญเลิศกับ อ.โด่งเขาไปเดินกาแฟมาพูดคุยมาถาม ตอนนั้นลุงก็ไม่เชื่อ ตอนหลังช่วงเอเปคเขาจับหนักใจ ลุงก็เอว่ะ ลองเสี่ยงไปดู พอเข้ามาอยู่ได้ไม่กี่อาทิตย์ เขาไปสัมภาษณ์เครือข่ายคนไร่บ้านพอดี ลุงก็ได้ไปกับเขา ครั้งแรกเลย พอไปปุ๊บ ลุงก็เห็นแล้วว่ามันจริง ลุงเนี่ยมองภาพรวมเป็น อีกอย่างเราอยู่มาสามปี พอจะมองออกว่าอะไรเป็นอะไร มีคนมาเล่ามั่ง รู้เองมั่ง เขาเลยบอกว่า

วิธีการพูดอย่างลุงดำเนี่ยน่าจะมาเป็นคนนำเสนอให้พวกเรานะ จากนั้นมาก็โอเค ทำเรื่องนี้กับภาครัฐเป็นต้นมา

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

ลุงดำมีผู้ติดตามชื่อป้าเมย์เป็นเพื่อนคู่ทุกข์คู่ยาก เมย์มันอยู่สนามหลวง มันนอนอยู่ ตอนนั้นร่างกายมันแย่มาก แม่มันเดินผ่านยังไม่เดินไปทักมันเลย ทีนี้พอลุงมาขายน้ำลากของมา มีข้าวก็มาแบ่งมันกินประจำ ก็มาช่วยลุงลากของอะไรอย่างนี้ประจำ จนลุงจะย้ายเข้ามาที่นี้เพราะเอเปค ลุงคิดว่าผู้หญิงคนนี้ถ้าทิ้งไว้ที่นี้เสียผู้เสียคนแน่นอน ไม่ดมกาวก็ไปขายตัว สนามหลวงมันก็แบบนี้ ก็สงสารมัน มันถูกทิ้งมา ลุงก็บอกว่าลุงจะกลับเข้าสู่ศูนย์แล้วนะเมย์ มันก็ทำท่าจะร้องไห้ ลุงก็คิดว่าทิ้งมันไม่ได้แน่ ไม่รู้ชีวิตมันจะไปทางไหน ลุงว่าชีวิตลุงแย่มากแล้ว ผู้หญิงคนนี้แยกว่าอีกขนาดแม่มันเดินผ่านยังไม่ทักเลย เพราะแม่เขามีผิวใหม่ เลยชวนว่าเมย์ไปอยู่ด้วยกันไหม มันก็ไป ลุงก็พามา พอพามาจะว่าเป็นแฟนไหม ก็ไม่เชิงนะ ก็คือมันอยู่ด้วยกันไปแบบนี้ แบบเข้าอกเข้าใจ อีกอย่างคือลุงลำบากยังไง มันก็ช่วยกันนะ ไม่ทิ้งกัน อยู่ด้วยกันตลอด ก็มีความผูกพัน ไม่มีก็อดด้วยกัน มีก็กินด้วยกัน เลยทิ้งมันไม่ได้

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

(สำหรับลุงดำบ้านกับที่อยู่อาศัยนั้น) ไม่เหมือนกัน บ้านมันรู้สึกว่าที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยมันเป็นบ้านเช่าก็ได้ อย่างศูนย์คนไร่บ้านก็เรียกว่าที่อยู่อาศัย แต่บ้านเนี่ย บ้านมันคือบ้านของเรา มาจากน้ำพักน้ำแรงของเรา ชื่อว่าเป็นบ้านถาวรอะ เป็นบ้านเราแท้ๆ อะ มันผิดกัน

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

ความรู้สึกที่ลุงดำกล่าวถึงของบ้าน บ้านที่ลุงดำยังรู้สึกเสมอว่าเป็นบ้านแต่มีเงื่อนไขที่ทำให้ไม่สามารถกลับไปได้ ความรู้สึกต่อบ้านที่มีถูกผูกโยงกับความเป็นครอบครัว การกลับบ้านไปเจอครอบครัว

บ้านเราไง เพราะลุงเกิดมาก็อยู่ที่นั่น เป็นบ้านพ่อแม่ บ้านเราเลย ลุงคิดว่าลุงจะไปไหนๆ แล้วแต่ ตอนไปทหารก็เหมือนกัน พอปลดประจำการก็ตั้งใจมากแบบได้กลับบ้านแล้ว คือที่เขาพูดว่าไม่มีที่ไหนสุขใจเท่าที่บ้านเราก็พูดถูกแล้ว พอกลับไปบ้านเจอหน้าพี่น้อง พ่อแม่ เพื่อนฝูงก็คือกลับบ้านนั่นแหละ แต่ถ้าให้มาเปรียบเทียบก็ว่าที่นั่นแหละเป็นบ้าน ทุกวันนี้ที่ใจก็เฝื่อนว่าอยากจะกลับบ้าน แต่จากสภาพร่างกายแบบนี้ ลุงยังเป็นแบบนี้อยู่ ก็กลับไม่ได้หรอก กลับไปก็เป็นภาระของน้องๆ น้องเขยน้องสะใภ้จะว่ายังไง ไหนเขาจะต้องส่งลูกเขาๆ เรียนอีก แล้วไหนจะพ่อแม่ของลุงอีก ลุงเองก็ไม่ได้พิการ จะไปงอมือองเท้าให้น้องเลี้ยงไม่ได้หรอก

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

ตลอด

ด้วยความที่เป็นลูกคนโตในครอบครัว การรับผิดชอบครอบครัวเป็นสิ่งที่ฝังใจลงเข้ามา

ลุงขอย้อนก่อนนะว่าหลังจากออกทหารเนี่ย ลุงไม่ได้เข้าบ้านเลยนะ ลุงมาทำงานเช่าบ้านอยู่ ลุงถึงรู้เลยว่าถ้าเช่าบ้านอยู่เนี่ย สุ่มเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้านต่อไป เพราะหนึ่งถ้าตักงานเจ้าของเขาก็ลื้อคห่อง พอไม่มีเงินจ่ายเหมือนลุงเนี่ย เราจะกลับบ้านหรือ เหมือนเราแบกความหดหู่พ่ายแพ้กลับบ้าน มันยาก ก็ต้องสู้กันต่อ พอกลับไปเนี่ยก็กลัวเขาดูถูก พี่น้องจะต้อนรับไหมก็ไม่รู้ กลัวคนแถวบ้านมาดูถูก แล้วกลัวเป็นภาระคนที่บ้านอีก เราก็ดันทุรังต่อเองดีกว่า เพื่อชีวิตเราจะดีขึ้น เมื่อดีขึ้นเราก็ค่อยกลับไปดีกว่า คือคำว่าพี่เนี่ยมีแต่ให้ดีกว่า อย่าไปรับเลยดีกว่า พี่น้องคนไร้บ้านหลายคนก็คิดแบบนี้ พอตักงานแล้วไม่ไปบ้าน เราเข้าชี้ทำงานต่อ กินนอนข้างนอก แล้วกลายเป็นคนไร้บ้าน

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

การต้องยอมรับความพ่ายไปอยู่กลับเป็นสิ่งที่ทำให้ลุงดำไม่สามารถยอมรับได้ เมื่อไม่สามารถเป็นที่พึ่งของครอบครัวได้การตกอยู่ในสภาวะการเป็นภาระยิ่งแย่กว่า การกลับบ้านไปหาครอบครัวของลุงดำจึงมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างยิ่งคือ กลับอย่างภาคภูมิมีศักยภาพที่จะเป็นที่พึ่งให้ครอบครัวได้ แต่เนื่องจากเงื่อนไขชีวิตที่เป็นอยู่ปัจจุบันจึงเป็นไปได้ยากที่ลุงดำจะกลับบ้านไปหาครอบครัว

ลุงอืด: เนเวอร์ตาย

คำว่าเนเวอร์ตายเป็นคำที่ลุงอืดต่อท้ายชื่อของตัวเองอย่างขบขันแทนคำว่า ไร้บ้าน เพราะลุงอืดเป็นแกนนำชื่อดังที่ถูกเรียกว่า อืด ไร้บ้าน เมื่อลุงอืดมาอยู่ในจุดนี้ที่กำลังวางแผนอยากไปเปิดร้านขายของเก่าที่จังหวัดขอนแก่นซึ่งเป็นพื้นที่ที่ขยายการทำงานคนไร้บ้านออกไป แล้วลุงอืดก็เป็นคนสำคัญที่ลงไปทำงานร่วมกับ มพศ. ด้วย ลุงอืดจึงพูดว่าในอนาคตอยากหลุดพ้นจากการเป็น อืด ไร้บ้าน จะเปลี่ยนคำต่อท้ายเป็นอืด เนเวอร์ตายแทน ชื่อร้านขายของเก่าที่เปิดก็ชื่อร้าน อืด เนเวอร์ตาย

อายุ 54 ปี ภูมิลำเนาเป็นคนกรุงเทพฯ อยู่บริเวณเขตดุสิต แขวงสวนจิตรลดา ครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อรับราชการ มีกิจการค้าขาย ลักษณะการอยู่แบบกงสี มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน ลุงอืดเป็นน้องคนสุดท้อง ความรู้สึกกับบ้านเมื่อตอนเด็กๆ

อยู่ก็รู้สึกอบอุ่นดี เด็กๆ ก็อบอุ่นดีนะ คือผลประโยชน์อะไรมันไม่มีมาเกี่ยวข้อง เรียนหนังสือ มีพี่มีน้องเยอะแยะ ตอนโตรู้สึกว่าเป็นพี่น้องมันไม่ค่อยรักกันแล้ว บางคนก็มีผัวไป บางทีก็มีพี่สะใภ้มาอยู่ที่บ้าน มีพี่เขยมาอยู่ที่บ้าน มันไม่ได้มีเฉพาะเราแล้วไง แล้วพอมีลูกเยอะ ทั้งผัว สะใภ้ก็มาอยู่กันที่บ้าน มันก็รักครอบครัวมากกว่ารักพี่น้องละ...ทุกคนก็เอาแต่ครอบครัวตนเป็นหลัก เอาลูกเอาผัว เอาเมียเอาลูก แล้วเราเป็นโสดไม่มีครอบครัว แล้วคนมีครอบครัวก็ไม่แยกไปนะ ตามหลักคนมีครอบครัวต้องแยกไป แล้ว

บ้านเราใหญ่จะมีทั้งหลานของคนโน้น หลานของคนนี้ เต็มไปหมดเลย ที่จริงคนมีครอบครัวต้องมีบ้านซะก่อน

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

ลุงอืดเป็นคนหนึ่งที่เคยอยู่ในครอบครัวขยาย แต่เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในบ้าน คือเสาหลักในครอบครัวอย่างแม่และพ่อเสียชีวิต จุดเชื่อมโยงของพี่น้องในครอบครัวหายไป เพราะแต่ละคนต่างก็ให้ความสนใจครอบครัวเดี่ยวที่มีสายใยเหนียวแน่นมากกว่า ซึ่งเป็นผลให้คนโสดอย่างพี่อืดถูกเปียดออกจากพื้นที่ของครอบครัว และส่วนหนึ่งที่ทำให้ลุงอืดไม่อยากอยู่ครอบครัว เพราะเกิดการทะเลาะกัน

ทะเลาะกัน เป็นศึกสายเลือด พ่อแม่ไม่อยู่แล้วมันก็ไม่มีการมารณะ ก็ทะเลาะกันแบบขาดเชื้อเลย เราเป็นคนสุดท้องอะ คือว่าพ่อแม่ไม่มีพ่อแม่แล้วมันอยู่ลำบาก” เมื่อออกมาใช้ชีวิตข้างนอก “ก็มาใช้ชีวิตอยู่ข้างนอก แล้วเราก็ไม่เคยทำอะไรเลยอะ ที่นี้ตั้งมันติดตัวมาก็ไม่มาก ตอนมันหมดแล้วเนี่ยเราก็มาเจอเพื่อนที่เขาแนะนำว่าในสถานีนขนส่งหมอชิตนะมันเก็บของแบบฟรีสไตล์เลย แต่ก่อนกระป๋องมันโลละ 52 บาท เราก็เก็บเลือกแต่กระป๋อง เหี้ยบกระป๋องๆ (เหี้ยบกระป๋องที่เก็บให้แบนๆ เพื่อประหยัดเนื้อที่และสะดวกต่อการเอาไปขายต่อ) เก็บได้วันละเกือบ 10 โลนะ เข้าห้องแอร์อะไรเข้าได้หมด เดี่ยวนี้มันไม่ได้แล้ว

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

หลังจากนั้นลุงอืดก็มาอยู่แถวสนามหลวง-คลองหลอด ช่วงนั้นพระจตุคามกำลังดังลุงอืดก็รับจตุคามมาขาย และขายของมือสองด้วยกับกลุ่มเพื่อนเพราะจะช่วยกันดูได้เวลาจะต้องเข้าห้องน้ำหรือต่อรองกับพวกมาเพี้ยตามตลาดต่างๆ ช่วงที่ขายดีๆ ถูกลูกค้าที่มารุมดูของ ดูพระ แล้วไม่ส่งคืนทำให้ขายทุน ลุงอืดจึงเปลี่ยนมาขายของเก่าที่เก็บมาจากถังขยะ เอามาซ่อม เช่น รองเท้า แวนตานาฬิกา ฯลฯ ขายที่ กม. 11 เป็นหลัก ช่วงเช้าถึงสิบเอ็ดโมง พอเลิกสิบเอ็ดโมงก็มาขายต่อที่คลองหลอด-สนามหลวง-แถวหลังศาลฎีกา “ช่วงนั้นเราจะเดินหาของด้วย ขายของกลัวมากที่สุดคือกลัวหาของมาขายลูกค้าไม่ได้ เพราะบางวันหาไม่ได้เลย ของมันก็หมดไปๆ ช่วงบ่ายช่วงเย็นต้องเดินตระเวนหาของ แล้วก็หยุดไม่ได้สักวัน ลูกค้าประจำอะไรเงี้ยมันจะมาเยอะ” (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558) ต่อมาลุงอืดก็ย้ายมาอยู่แถวๆ หมอชิต

นอนในสถานีนหมอชิต เก็บกระป๋องอยู่ สมัยก่อนกระป๋องโลละ 57 บาท เก็บได้สิบโลก็รวยแล้ว ตอนหลังเขารู้ว่าพวกนี้มีราคา ก็มาประมูล ใครเดินผ่านไม่ได้ ถ้าเราแบกถุง เขาก็เอาตะขอมาเกี่ยว เราก็ต้องคอยเก็บของ บางครั้งก็มีคนมาข่มขู่ สุดท้ายก็เลยปิดไปเลยก็เลยไม่ได้เก็บแล้วหากินลำบาก ที่นี้พอหมอชิตเขาทำระบบปิด ไม่มีตัวเข้าไปรอไม่ได้มาเก็บนอกหมอชิต ก็เก็บไม่ได้อีก ไม่มีของ เพราะเขาประมูลไปแล้วทั้งเขต ช่วงที่อยู่

หมอชิตผมก็นอนคนเดียวไม่รู้จักใคร ก็มีคนมาเห็นว่าผมหลับนอนอยู่ตรงนี้ตลอดเลย ก็มีเพื่อนที่อยู่ในศูนย์ที่เขาเห็นผม ชื่อใจ ก็มาแนะนำว่ามีห้องว่างอยู่ เพราะว่ามีคนเขา มาแล้วออกไป ผมมาดูก็ว่างอยู่ ก็ถามพี่ใจว่าต้องทำไง เขาก็บอกให้ไปประชุมทุกเดือนนะ มาที่นี้ มาศูนย์ใหญ่บางกอกน้อยเลย มาพบสมาชิก เราก็มาเลย สมาชิกก็มาเยอะ สมัยก่อนไม่ได้มีแต่คนไร่บ้าน ตอนนั้นสี่ภาคก็มาใช้ประชุมที่นี้

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

ตอนช่วงที่ลุงอืดมาอยู่ศูนย์พักคนไร่บ้าน ช่วงนั้นเป็นช่วงที่เครือข่ายมีการทำกิจกรรม ร่วมกันแล้ว ลุงอืดจึงเข้ามาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายจนเป็นแกนนำคนสำคัญคนหนึ่ง

ผมก็มาช่วงนั้นก็จะมีพวกลุงดำ อืดหญิงเป็นแกนนำหลักๆ อยู่ แล้วทางหมอชิตเขาก็มี หนุ่ยดูแลอยู่ ทางหมอชิตคือก็ต้องมาร่วมกิจกรรมที่นี้หมด แล้วก็จะมีลงเดินกาแฟเป็นหลัก แต่ตอนนั้นพี่ใจก็ไม่ได้เอากาแฟจริงๆไปนะ ก็คือไปคุย แล้วผมก็มา แต่การเดิน กาแฟมันต้องมีกาแฟอย่างที่เราเดินกัน ต้องมีน้ำร้อน ยา กย. เพื่อที่จะชวนคุยกัน คือถ้า ผมไม่รู้จักพี่ใจมาก่อนก็คงระแวงว่าเขามาจากองค์กรอะไร พี่ใจบอกไม่มีบัตรก็ไม่ใช่ไร แล้วก็จัดชื่อนามสกุล ผมก็ให้ไป แล้วก็ถามว่าออกมาี่สาเหตุอะไร ทำอาชีพอะไร แล้วก็มารายงานตัวที่ศูนย์บางกอกน้อยเลย ประชุมประจำเดือนก็ต้องมาที่นี้ เลยรู้ว่า ช่วงไหนที่เขาทำบัตร จะทำยังไง ช่วยไม่ผ่านแล้วติดต่อใครยังงี้ แล้วเราก็เริ่มเป็น กำลังให้เครือข่าย เพราะเราก็มีพี่น้องที่หมอชิตเยอะ แต่ที่หมอชิตมันมีหลายกลุ่มหลาย ก้อน คนที่ถ้าไม่เข้ามาศูนย์ มันก็อยู่ไม่ได้ แล้วก็ออกมาใช้ชีวิตอย่างนอกมาสิบปี ก่อน จะเข้ามาในศูนย์ กลัวที่สุดก็ยุ่ง มันกั้ดทะเล่หุมต แล้วคนส่วนใหญ่ก็ปิดตัวเองเพราะว่า กลัว ไม่อยากพูดคุยกับใคร เพราะว่าหมอชิตมันมีคนไร่บ้านที่ตำรวจเลี้ยงไว้ เดี่ยวมันเอา ข้อมูลผิดๆ ไปบอกเขา ส่วนใหญ่ถ้าไปเอาข่าววัดก็ไปเป็นกลุ่ม ลูกศิษย์วัดนี่ก็พวกไร่บ้าน ที่นี้พวกเราในศูนย์รู้จักกัน ก็ร่วมกันไปขายของ ไปรับของแจก ไปเป็นขบวนเลย ตอนไป รับของก็ชวนกันไป แต่คนนอกศูนย์เราก็ไม่ได้ปิดกัน แต่เราก็คบแต่คนดีๆ เพราะหมอชิต มันมีคนหลายรูปแบบ

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

ศูนย์พักคนไร่บ้าน หมอชิต เป็นศูนย์พักคนไร่บ้านที่มีคนไร่บ้านซึ่งมีชีวิตโลดโผนมาอยู่ ร่วมกัน ลุงอืดเป็นคนที่ย่อยประสานงานให้อยู่ร่วมกันได้ในช่วงนั้น

พอเรารู้ว่าในหมอชิตมีคนหลายประเภท ในศูนย์เราก็ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ในศูนย์ เขาไม่ให้เรื่องยาเสพติดอะไรอยู่แล้ว ก็มีกฎ 10 ข้อ คนที่จะเข้ามาก็ต้องอยู่ในสายตาเอ็น จีโอ อย่างผมตอนเริ่มเข้ามาช่วยงานหมอชิต ก็นำเสนอได้ พวกเพื่อนเขาไม่ค่อยพูดกัน ปัญหาตัวเองก็ไม่ค่อยพูดกัน ผมก็คุย ผมก็รวบรวมปัญหาเขา ส่วนใหญ่ก็อมพะนำ ผมก็

เป็นโรคเยาะ พอไม่มีบัตรก็ไม่ไปหาหมอ ถึงมีก็ไม่ไปเพราะเขาพูดไม่ดีกับเรา ห้องน้ำปืมก็เข้ายาก ห้องก็เข้ายาก เพราะสภาพไม่ดี เขาไล่ มาทางไหนกลับไปทางนั้นเลย ที่นี้พอเรามีเครือข่าย ก็อาบน้ำ เปลี่ยนเสื้อผ้า มีเพื่อนเครือข่ายที่ไว้ใจ มาประชุม ได้ข้อมูลมา เพื่อนก็มาถามเราก็บอกให้ไป ที่นี้เราก็ชักนำเขาง่ายเลยเพราะมีตัวอย่าง ที่นี้ถ้าไม่ทำบัตรก็พัฒนาไม่ได้เลย ที่นี้พอผมพัฒนาไปบอกคนอื่นเขาก็เชื่อ

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

ตอนที่ยังมีศูนย์หมอมืดที่อืดเป็นแกนนำในการดูแลศูนย์หมอมืดที่สำคัญ เมื่อศูนย์หมอมืดถูกยุบไปเนื่องจากปัญหาเรื่องที่ดินที่ถูกไล่เพื่อก่อสร้างทางพิเศษ ทำให้พี่อืดย้ายมาที่ศูนย์บางกอกน้อย และทำงานให้เครือข่ายคนไร้บ้านโดยเป็นแกนนำสำคัญที่ลงทำงานร่วมกับ มพศ. ในการขยายงานคนไร้บ้านไปสู่จังหวัดขอนแก่นด้วย

ในช่วงที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะของพี่อืด การเลือกที่นอนพี่อืดจะเลือกที่ที่ดูแล้วว่ามีความปลอดภัย

นอนสถานีนอนส่งปลอดภัยที่สุดเลย นั่งหลับที่หมอมืดก่อน หมอมืดก็นั่งปนกับตู้โดยสารบางที่หลับไม่เต็มอิ่มหรือเราระวังของ แล้วตอนเข้าห้องน้ำลิ้มของในห้องน้ำนี่บ่อยที่สุดเลย บางที่ขึ้นรถไปแล้ว निकออก มาเอาของนี่มันหายไปหมดแล้ว เราก็ขายของด้วยมันก็ต้องนับหนึ่งใหม่ เก็บสะสมเริ่มต้นกันใหม่อีก มันลำบากมากเลย แล้วก็มาตรงช่วงที่มีมือบก็มาขายของ ช่วงนั้นจุดความที่สนามหลวงก็ขายหมดอะ แล้วก็รับพระไปทั่วไปหมด รับข้าวแจก รับอะไร ไปเป็นทีมเลย สนุกนะ แต่รายได้มันไม่พอค่าเช่าห้อง ราคาถูกเนีย 50 บาท บางวันก็ไม่มีจ่ายเขาหรือ เพราะรายได้มันไม่สมำเสมอ บางวันก็ขายอะไรไม่ได้เลย ... บ้านเราเคยอยู่มันก็ไม่มีความสุขอยู่แล้ว อยู่ข้างนอกมันมีความสุข มันจะมีบ้านหรือไม่มีบ้าน

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

การอยู่ในพื้นที่สาธารณะของลุงอืดนอกจากมีปัญหาเรื่องครอบครัวที่ทำให้ออกมาจากบ้าน ต้องมาเจอการเผชิญชีวิตที่ยากลำบากในการเอาชีวิตรอด ซึ่งแม้จะลำบากเพียงใดการใช้ชีวิตที่ไม่มีบ้านก็ยังคงมีความสุขมากกว่าบ้านที่เลือกออกมา เพราะสำหรับลุงอืดบ้านไม่ใช่พื้นที่ที่อยู่แล้วสร้างความสุข และความสบายใจได้อีกต่อไป ไม่มีทางที่จะอยู่แล้วมีความสุขเท่ากับบ้านในวัยเด็กที่ลุงอืดยึดโยงและตั้งไว้บ้านบ้านในอุดมคติ การไม่ยึดหยุ่นกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ยึดอุดมคติที่ตนตั้งไว้ ทำให้ลุงอืดไม่สามารถอยู่บ้านที่มีได้อย่างมีความสุขอีกต่อไป

การออกจากบ้านมาอยู่ในที่สาธารณะเป็นสิ่งสร้างความลำบากทางกาย แต่ถึงอย่างนั้นการออกมาก็ยังมีความสุขกว่าการที่ต้องทนทุกข์ทางจิตใจเช่นนั้น

ก็รู้สึกว่ายู่ข้างนอกก็ให้มันตายข้างถนนไป คือว่ายังไงเดี๋ยวก็นึกถึงนิยามเก็บ เขาคงไม่ปล่อยให้เหม็นเน่า ไม่ต้องมีเรือยนต์ แต่ก็อยากได้ที่เก็บของ ที่หลบแดดหลบฝนไว้นอนเต็มอิ่ม เพราะว่าข้างนอกบางที่ยุงมันเยอะ บางที่อยากให้ฝนตกนะ มาโล่ยุง ยุงบางที่ก็เยอะ ... วิถีชีวิตประจำวัน สมัยก่อนเช้าถ้าไม่ไปเอาข้าววัดแล้วจะไปไหน วิถีชีวิตต้องนอนตื่นก่อนคนอื่นเขา เดียวตื่นสายรถเขาเห็นอีกว่านอนกันอย่างงี้ ตื่นตีสี่ตีห้าไปหาห้องน้ำทำกิจวัตรประจำวันส่วนตัว แล้วดูว่าเพื่อนไปไหน บางวันไม่ขายของ เพื่อนไปรับพระก็ไปกับเพื่อน เพื่อนไปรับข้าวก็ไปกับเพื่อน แล้วรับข้าวนี้ต้องอดทนแข็งแรง บางศาลเจ้ามีมันเล็ก เหมือนเอาคนไปทรมาน เป็นครึ่งวันกว่าจะได้ข้าว 5 โล ต้องเบียดกัน ... มันเป็นการประลองกำลังของคนว่าจะอยู่ได้ไหม

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

ความแตกต่างของบ้านและที่อยู่อาศัยสำหรับลุงอืด

ที่อยู่อาศัยเราโดยตรงไหนก็ได้ แต่บ้านบอกแล้วว่ามันต้องมีความพร้อมด้วยนะ รู้สึกว่าบ้านมันไม่ได้หลังถูกๆ ถึงจะเป็นบ้านดิน บ้านอะไรที่เราประสบมา เป็นกระต๊อบ มันก็ต้องมีที่มียางแล้วก็ต้องมีคองเลย คำว่าบ้านจะใช้ฝาใช้พวกฟิวเจอร์บอร์ดอะไร ใช้ป้ายหาเสียงมาแปะๆ คือบ้านอะไรยังก็ได้ แต่ที่ที่เราจะไม่ให้โดนรังแก ไม่ให้โดนขับไล่จะสำคัญกว่าบ้านอีกในใจอะนะ เพราะว่าบ้านถ้าเรามีที่มันคองแล้วเดี๋ยวเราก็ตอเติม มันจะไม่สวยก็ข้างมัน แต่ส่วนใหญ่เพื่อนที่ไปปลุกกันอะจะโดนเจ้าของที่มา หรือว่าโดนขับไล่ มันไม่มันคองอยู่แล้วถ้าเราไม่มีที่โดยถาวรอะ ที่ที่จะปลุกบ้านอะมันต้องถาวร ก็ไม่ได้คิดละ อยู่ข้างนอกก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบ้าน จริงๆ แล้วมันก็คิดว่าเราจะไปไม่ถึงในจุดนั้นที่จะมีบ้าน

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

บ้านที่มีที่อยู่อาศัยเป็นส่วนประกอบสำหรับพี่อืดยังไม่มีความสำคัญเท่ากับความรู้สึกทางจิตใจที่จะทำให้รู้สึกว่าเป็นที่ปกป้องคุ้มครองเราได้ ให้ความรู้สึกมีความมั่นคงในทางจิตใจ แต่เนื่องจากส่วนประกอบของบ้านนั้นสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอยู่อาศัยเป็นส่วนประกอบซึ่งต้องอาศัยเงินที่จะได้มา การมีบ้านโดยมีพื้นฐานคือที่อยู่อาศัยจึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลสำหรับคนไร้บ้าน

ประสบการณ์ของชีวิตแต่ละคนให้มีความรู้สึกต่อบ้านที่แตกต่างกัน แต่มีจุดร่วมที่ร่วมกันคือ ต้องออกจากบ้านด้วยเงื่อนไขที่สถานที่แห่งนั้นไม่ได้รองรับทาบทอนกับคำว่าบ้านอีกต่อไป ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อแต่ละคนมีบ้านที่คาดหวังมาไม่เหมือนแล้ว เมื่อมาอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านที่มีสภาพทางกายภาพไม่ได้ถูกสร้างมาเป็นบ้าน คำว่า “บ้าน” ที่เกิดขึ้นได้ทาบทอนกับคำว่าบ้านของแต่ละคนได้อย่างไร และสำหรับคนที่ไม่รู้สึกว่าศูนย์พักคนไร้บ้านเป็นบ้านนั้นก็ยังมีความหมายของที่อยู่อาศัยแล้วรู้สึกได้ว่าที่นี่มีความเหมือนบ้าน ความรู้สึกเมื่ออยู่ในที่อยู่อาศัย

แม้ว่าเราจะเรียกว่าบ้านหรือไม่ใช่บ้านก็ไม่ใช่ความรู้สึกถึงความเป็นชั่วใดชั่วหนึ่งอย่างสมบูรณ์แบบ เพราะไม่ว่าเป็นคำว่าบ้านหรือคำที่อยู่อาศัยก็มีหลายแง่มุมประกอบอยู่ นอกจากความหลากหลายที่จะ ใช้อธิบายแล้ว ยังมีความเข้มข้น ความลึกของแต่ละแง่มุมที่จะทำให้เรานิยามโดยรวมว่าที่แห่งนั้นเป็น “บ้าน” หรือเป็น “ที่อยู่อาศัย” สำหรับเรา

ปัจจัยหนึ่งของการออกจากบ้าน แม้กระทั่งมาเผชิญความลำบากในการอยู่ในพื้นที่ สาธารณะ ส่วนหนึ่งที่คนไร้บ้านไม่กลับบ้าน (กลับไม่ได้) การที่คนไร้บ้านหลุดออกจากบ้านประการ หนึ่งที่สำคัญคือ เพราะสถานที่แห่งนั้นไม่สามารถเป็นบ้านได้อีกต่อไป แต่การออกมาอยู่ในพื้นที่ สาธารณะกลับเป็นหนทางที่ห่างไกลคำว่าบ้าน หลังจากการเข้ามาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ได้สร้างให้ เกิดความรู้สึกของคำว่า บ้าน และความหวังที่จะมีบ้านอีกครั้ง ซึ่งจะกล่าวถึงในบทถัดไป

บทที่ 5

การมีบ้านของคนไร้บ้าน

เมื่อคนไร้บ้านออกจากบ้านมาสู่ในพื้นที่สาธารณะ การเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้านทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความหมายต่อที่คนไร้บ้านให้กับคำว่าบ้าน สภาพทางกายภาพและความสัมพันธ์ภายใต้ศูนย์พักคนไร้บ้าน ที่เป็นบริบทใหม่แห่งนี้ได้ปฏิสัมพันธ์กับคำว่า บ้าน ในอุดมคติที่คนไร้บ้านมี การให้ความหมายศูนย์พักคนไร้บ้าน ที่เกิดขึ้นทำให้เห็นพลวัตของคำว่าบ้านที่มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ผู้ศึกษาขอเริ่มเนื้อหาในบทนี้จากการให้ภาพลักษณะของศูนย์พักคนไร้บ้านทั้งสองแห่ง เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนถึงสภาพการอยู่อาศัยในศูนย์พักคนไร้บ้าน และบรรยายภาคโดยรวมก่อนที่จะกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพักอาศัยในศูนย์พักคนไร้บ้านว่า ทำให้พวกเขาเข้าใจบ้านเปลี่ยนไปอย่างไร

5.1 ศูนย์พักคนไร้บ้าน ภายใต้มูลนิธิต่างกัน

ในส่วนนี้จะแสดงภาพรวมของการอยู่ร่วมกันของศูนย์พักคนไร้บ้านในทั้ง 2 ศูนย์ ที่มีลักษณะไม่เหมือนกัน ซึ่งมาจากจำนวนคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ ลักษณะความผูกพัน และความสัมพันธ์ของคนไร้บ้านทั้ง 2 ศูนย์ก็มีลักษณะแตกต่างกัน

5.1.1 ศูนย์พักคนไร้บ้านตลิ่งชัน

เป็นศูนย์พักแห่งแรกที่ตั้งขึ้นมาซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี 2545 เป็นศูนย์พักแห่งแรกที่เครือข่ายคนไร้บ้านทดลองดำเนินการภายหลังจากที่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายคนไร้บ้าน และผลักดันนโยบายเพื่อเรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน เครือข่ายคนไร้บ้านเจรจาขอใช้ที่ดินบริเวณชุมชนริมทางรถไฟตลิ่งชันจากชุมชนแออัดที่เป็นสมาชิกเครือข่ายสลัมสี่ภาค และได้รับการอนุญาตให้ใช้ที่ดินเนื่องจากอยู่ในเครือข่ายเดียวกัน รองรับคนไร้บ้านได้ประมาณ 30-40 คน (โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนานวัตกรรมศูนย์พักคนไร้บ้าน, 2555)

5.1.1.1 พื้นที่ทางกายภาพ

ภายในศูนย์เป็นโรงขนาด 7x13 ตารางเมตร ชั้นเดียว สภาพการอยู่อาศัยแบ่งเป็นล๊อคๆ มีห้องน้ำ 1 ห้อง อยู่ภายในชุมชนริมทางรถไฟตลิ่งชัน ไม่มีพื้นที่รอบๆ ที่จะทำกิจกรรมได้ ด้านหน้าทางเข้ามีพื้นที่ที่ใช้จอดรถขายของเก่าของลุงดำ และก่อนทางเข้ามีพื้นที่สำหรับใช้ตัดแยกของเก่าอยู่ สภาพค่อนข้างทรุดโทรม

สภาพอาคารเป็นอาคารชั้นเดียวเปิดโล่ง สภาพค่อนข้างทรุดโทรม แบ่งเป็นล๊อคโดยการวางข้าวของเป็นอาณาเขตเพื่อแสดงพื้นที่ของตนเอง รอบๆ เป็นชุมชนริมทางรถไฟตลิ่งชัน การแบ่งพื้นที่เนื่องจากไม่มีพื้นที่ส่วนกลางทำให้แต่ละคนใช้พื้นที่ในล๊อคของตนเองเป็นพื้นที่นอน กินข้าว ทำกับข้าว และพักผ่อนหย่อนใจ

5.1.1.2 สภาพการอยู่อาศัย และการบริหารจัดการ

ปัจจุบันมีผู้อยู่อาศัยอยู่ 8 คน สมาชิกที่อาศัยอยู่นั้นเป็นสมาชิกเก่าแก่ซึ่งอยู่มานาน และไม่ค่อยเปิดรับสมาชิกใหม่ เนื่องจากเมื่อศูนย์ไร่บ้านสุวิทย์ วัดหนู (บางกอกน้อย) สร้างเสร็จที่ตั้งมีการคมนาคมที่สะดวกกว่าและใกล้เมืองมากกว่าทำให้คนไร่บ้านส่วนใหญ่ที่อาศัยในศูนย์ตลิ่งชันย้ายมาอยู่ที่บางกอกน้อย ทำให้ศูนย์พักที่ตลิ่งชันจึงไม่มีคนเข้าไปอาศัยอยู่มากนักเป็นคนที่อาศัยอยู่มาเป็นเวลานานทำให้การอยู่อาศัยมีบรรยากาศสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีทำให้การอยู่ร่วมกันไม่วุ่นวายมากนัก สำหรับการจัดการ การดูแลความเรียบร้อย และความสะอาด จะช่วยๆ กัน แต่สำหรับการดูแลการอยู่ร่วมกันลงดำจะเป็นผู้ดูแลเป็นหลัก

ภาพที่ 5.1 บรรยากาศศูนย์พักคนไร่บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.2 บรรยากาศภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.3 บรรยากาศภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.4 ห้องน้ำภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.5 การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.6 การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.7 การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.8 การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

ภาพที่ 5.9 การจัดวางของในศูนย์พักคนไร้บ้าน ตลิ่งชัน

5.1.2 ศูนย์พักคนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู (บางกอกน้อย)

ตั้งขึ้นในปี 2551 ซึ่งเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของเครือข่ายคนไร้บ้านร่วมกับเครือข่ายสลัมสี่ภาค นับตั้งแต่กรุงเทพมหานครมีนโยบายจัดระเบียบพื้นที่สนามหลวงใน พ.ศ. 2544 คนไร้บ้านที่ได้รับผลกระทบจึงรวมกลุ่มกันเรียกร้องให้กรุงเทพมหานครช่วยเหลือเฉพาะหน้าด้วยการหาเตียงรองรับคนไร้บ้านที่เคยพักอาศัยอยู่ที่สนามหลวง เสนอให้มีมาตรการช่วยเหลือในระยะยาวโดยใช้กรุงเทพมหานครจัดสร้างศูนย์พักคนไร้บ้านบริหารจัดการศูนย์ด้วยตนเอง (โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนานวัตกรรมศูนย์พักคนไร้บ้าน 2555) เนื่องจากเป็นศูนย์ที่มีการร่วมขับเคลื่อนโดยเครือข่ายคนไร้บ้านฯ ทำให้ศูนย์พักบางกอกน้อยจึงเป็นศูนย์ที่มีความหมายต่อคนไร้บ้าน โดยเฉพาะคนไร้บ้านที่อยู่กันมาตั้งแต่เริ่มก่อสร้างศูนย์

สิ่งแรกลุงมาร้องให้ น้ำตาไหลพรากเลย ช่วง 10 เมษายน 2551 ตอนที่เขามามอบศูนย์นี้ (ศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย) อย่างเป็นทางการ แล้วกระทรวงพม. เขามาเปิดศูนย์นี้อย่างเป็นทางการ กทม. ก็มอบป้ายให้ ขอบ้านเลขที่ให้ น้ำตาลุงไหลเลยเพราะคิดถึงพวกเด็กว่าอนาคตมันไม่มีตมเหมือนลุงแล้ว มันได้เรียนแล้วแน่ๆ แค่นั้นเอง ลุงมองถึงเรื่องบัตรด้วย อย่างพวกไม่มีบัตร เรื่องสิทธิอะไรเนี่ยยังไม่พูดถึง แต่ไม่มีบ้านเลขที่ก็ย้ายเข้าที่นี้ได้ ลูกเขาก็ได้เรียนด้วย ยิ่งลูกผู้หญิงยิ่งต้องได้เรียนเพราะถ้าไม่ได้เรียนเนี่ยเข้าสู่วงจรมืดทันที แล้วหลายคนก็ได้เรียนจริงๆ อย่างผิงเนี่ย เนี่ยแหละสิ่งที่ลุงน้ำตาไหล ที่ถามว่าลุงรู้สึกยังไงก็คือภูมิใจ เราได้ช่วยตัวเอง ไม่ต้องนอนกลางดินกินกลางทราย นอนข้างถนน แล้วได้ช่วยเพื่อนๆ ที่ร่วมชะตากรรมเดียวกันส่วนหนึ่งที่ได้มานอนในนี้ แล้วก็ช่วยเผยแพร่ผลักดันอีกหลายภาคส่วนให้คนที่นอนอยู่ด้านนอกได้รับสิ่งที่เรียกว่าปัจจัยสี่ เมื่อก่อนลุงก็ไมรู้อะไรหรอก ลุงไม่รู้เรื่องเลยว่าสิทธิเรามี ถ้าไม่รู้จักพวกนี้ก็ไม่รู้ว่ามี เมื่อก่อนลุงเอาแต่หนี ... ปัญหาความสามารถลุงมีแค่นั้นลุงก็ผลักดันเต็มที่ แล้วลุงก็เห็นหลายคนที่ได้ดีจากการผลักดัน ก็ไม่ใช่ลุงคนเดียวนะที่ผลักดัน ก็มีเครือข่าย มีคนเก่าๆ ก็ยกให้เครือข่ายสลัมสี่ภาคและมูลนิธิที่อยู่อาศัย รุ่น อ.บุญเลิศ อ.โด่ง พี่ตุ้ยอย่างนี้ ถ้าเขาไม่ให้ความกระจ่าง ความรู้กับลุงว่าลุงมีสิทธินะ ลุงก็คิดไม่ได้หรอก ก็เอาแต่หนี พอรู้ก็ไม่หนีแล้วนะ ตั้งหลักสู้เลย ตั้งหลักคือไม่ได้ไปสู้กับรัฐบาลนะ แต่ตั้งปัญหามาสู้ให้เขามาแก้ไข ซึ่งปัญหาอย่างเรามันไม่ได้มีอย่างเราคนเดียวนะ ปัญหาอย่างเรานี้มันเกิดเป็นพันคนนะในประเทศไทย เมื่อก่อนหลายพันคนเนี่ย เราก็ควรรวบรวมให้ได้มากที่สุดเพื่อให้รัฐบาล ลุงก็รู้มาจากคนอื่น นศ. ไร่จิ้งเนี่ยแหละว่าปัจจัยสี่อะ โดยพื้นฐานรัฐต้องเอื้อให้เรา พอเราเกิดมาเป็นคนไทยเนี่ย รัฐต้องดูแลแล้ว ในปัจจัยสี่ยังงั้นเขาก็ต้องดูแลเรา ลุงก็รู้

เท่านั้นว่าสิทธิเรามีอะไรบ้าง เมื่อก่อนก็รู้แค่มึงมาถูกหนิ ก็ไม่ได้คิดถึงอนาคตไรงี้ ก็คิดแต่ว่าพຽงนี้กินข้าววัดไหน เก็บของที่ไหนได้เยอะๆ เพื่อเอาเงินไปซื้อข้าวกินได้ คิดแค่นี้ ไม่ได้คิดว่าอนาคตจะดีไม่ตี คิดวันต่อวัน แต่เมื่อเข้ามาอยู่ศูนย์แล้ว มีที่นอนประจำ มีที่หุงหาอาหาร มีที่เก็บของแล้ว มีเพื่อน เขาจะคิดถึงอนาคตตัวเองแล้ว ลุงก็พยายามบอกว่าแกอยากเห็นลูกแกเป็นคนไร่บ้านจริงๆ หรือ ไม่สร้างอนาคตเพื่อลูกแล้วจะเพื่อใคร เห็นแก่ลูกหน้อย ส่วนคนเฒ่าคนแก่ลุงก็บอกว่าถึงเขาไม่เก็บค่าไฟลุงกับป้าเนี่ย ถึงเขาให้อยู่ฟรีเนี่ย แต่การกินการอยู่ก็ไม่มีคนดูแลเขาตลอด คนอื่นเขาก็ต้องมีลูกมีครอบครัวเขา แล้วรัฐเนี่ยจะให้ความช่วยเหลือเขายังไง คนพวกนี้จะให้เขาอยู่ข้างนอกเขาก็ไม่ไปหรอก คนแก่พวกนี้ก็พยายามฝืนนะ เดินกระย่องกระแย่งไปทำงาน ดูหมอมั่ง จักสานตักแตกมั่ง เขาพยายามทุกอย่างแล้วเท่าที่ความสามารถคนแก่คนนึงจะมี

ลุงดำ (สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2558)

ศูนย์พักบางกอกน้อยมีพื้นที่ 200 ตารางวา (800 ตารางเมตร) ถือเป็นศูนย์พักหลักที่มีคนไร่บ้านอยู่หนาแน่นมากที่สุด เนื่องศูนย์พักจากสภาพแวดล้อมที่ตั้งนั้นมีการคมนาคมเข้าสู่เมืองได้อย่างสะดวก¹ โดยมีผู้อยู่อาศัยประจำ จำนวน 57 คน และรับผู้อาศัยที่ต้องการมาพักอาศัยชั่วคราว (โดยเฉพาะหน้าฝน) จากการลงทำกิจกรรมกับคนไร่บ้านในพื้นที่สาธารณะ ในช่วงหน้าในปี 2558 มีผู้มาพักอาศัยประมาณ 40 คน (มิถุนายน-ตุลาคม 2558) ผู้ที่อยู่อาศัยในศูนย์มีความหลากหลายทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่ คนหูหนวก และคนที่มีปัญหาทางสภาพจิต

5.1.2.1 พื้นที่ทางกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพเป็นอาคาร 2 ชั้นตั้งอยู่ ติดริมทางรถไฟ รอบๆ เป็นชุมชนริมทางรถไฟลักษณะเป็นเพิงหลังเรียงราย รอบๆ ศูนย์มีพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรม ทางด้านข้างเป็นพื้นที่ซั๊กล้าง พื้นที่คัดแยกขยะรีไซเคิล และโรงเก็บของ เช่น เสื้อผ้ามือสอง ขวด กระดาษของเก่า เป็นต้น ซึ่งได้มาจากการบริจาค และการรับซื้อ ด้านหน้าเป็นพื้นที่ครัวส่วนกลาง มีโต๊ะสำหรับรับประทานอาหาร ลานกิจกรรมสำหรับการประชุม นั่งเล่น ถัดจากห้องครัวมีพื้นที่ว่างระหว่างศูนย์และทางรถไฟซึ่งใช้สำหรับเป็นแปลงเกษตรเล็กๆ บริเวณทางเข้ามีร้านค้าเล็กๆ ที่ดำเนินการโดยคนไร่

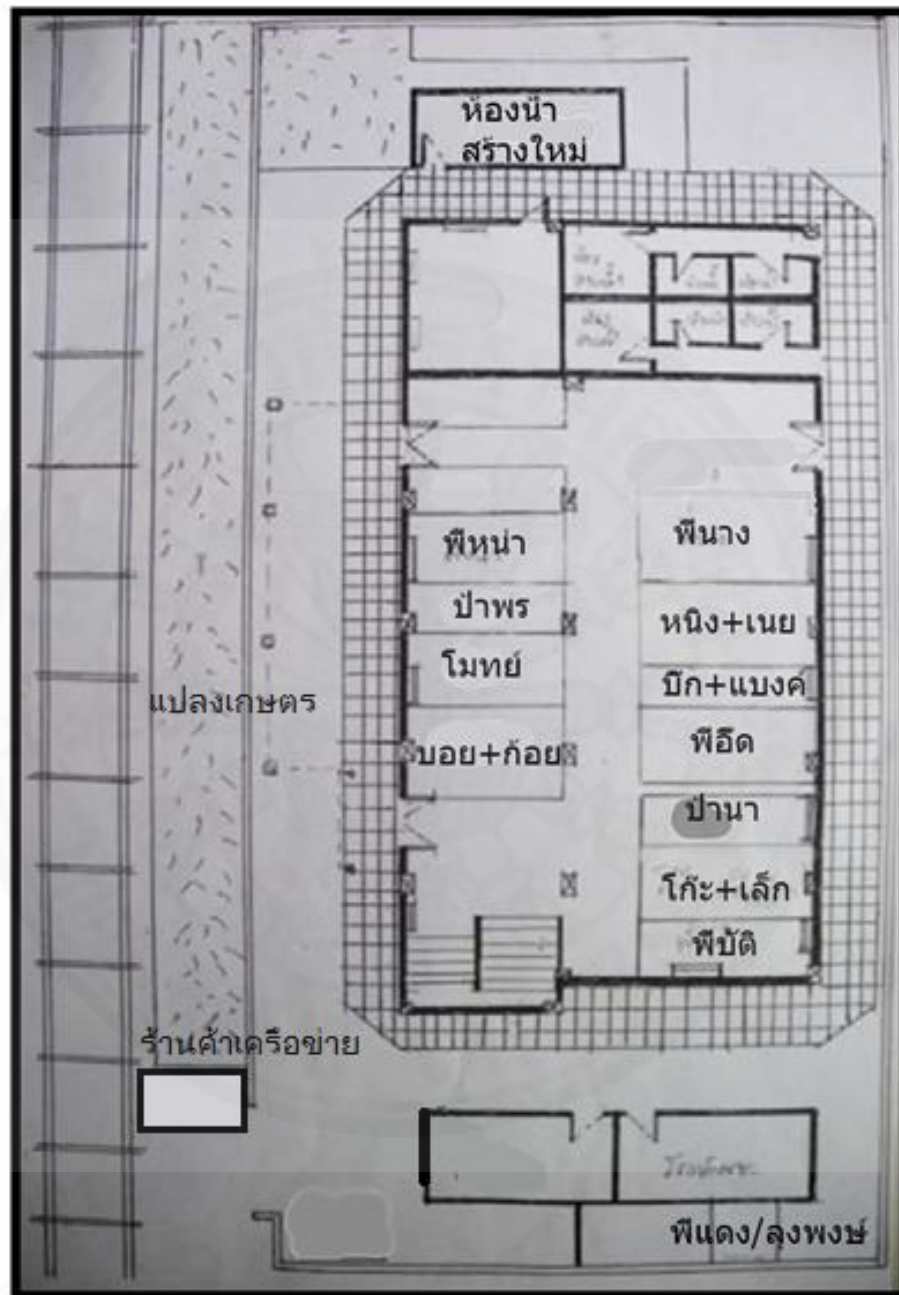
¹ คนไร่บ้านเป็นกลุ่มคนที่จนที่มีวิถีชีวิตอยู่รอดโดยการอยู่ร่วมกับเมือง ซึ่งเป็นแหล่งของการบริการนอกภาครัฐที่มาจากทรัพยากรส่วนเกิน เช่น อาหาร เงิน การเก็บขยะของเก่า การรับจ้าง เป็นต้น ซึ่งจะเห็นการอิงอาศัยอยู่กับเมืองจากในบทที่ 3 ซึ่งกล่าวถึงวิถีชีวิต และลักษณะการประกอบอาชีพ และจะวิเคราะห์ในประเด็นที่เชื่อมโยงกับการจะมีบ้านของคนไร่บ้านต่อไปในบทที่ 5

บ้านที่อาศัยอยู่ในศูนย์พัก โดยเป็นร้านค้าที่บริหารโดยคนไร้บ้านเพื่อขายให้กับคนไร้บ้านในศูนย์ และชุมชนรอบๆ ศูนย์พักฯ เงื่อนไข คือ ต้องปั่นผลกำไรเข้าสู่เครือข่ายเดือนละ 300 บาท

ภายในศูนย์เป็นห้องโถงโล่งขนาด 40x20 ตารางเมตร มีจำนวน 2 ชั้น ในแต่ละชั้นแบ่งพื้นที่สำหรับคนที่อยู่ในศูนย์ประมาณคนละ 1.2x2 ตารางเมตร โดยแต่ละล๊อค¹ จะมีการจัดพื้นที่แตกต่างกัน อย่างที่นอนมีลักษณะเป็นฟูกพับเก็บได้ หรือที่นอนวางถาวร มีตู้กันขอบเขตอย่างชัดเจนในแต่ละล๊อคซึ่งเอาไว้เก็บข้าวของต่างๆ รูปตกแต่ง ของตกแต่ง มุ้ง ทีวี พัดลม ฯลฯ โดยในพื้นที่ของล๊อคจะใช้ทำกิจกรรมต่างๆ มากกว่าเป็นที่ใช้สำหรับหลับนอนเพียงอย่างเดียวในเวลากลางวัน ซึ่งในรายละเอียดจะกล่าวอย่างละเอียดในหัวข้อถัดไป

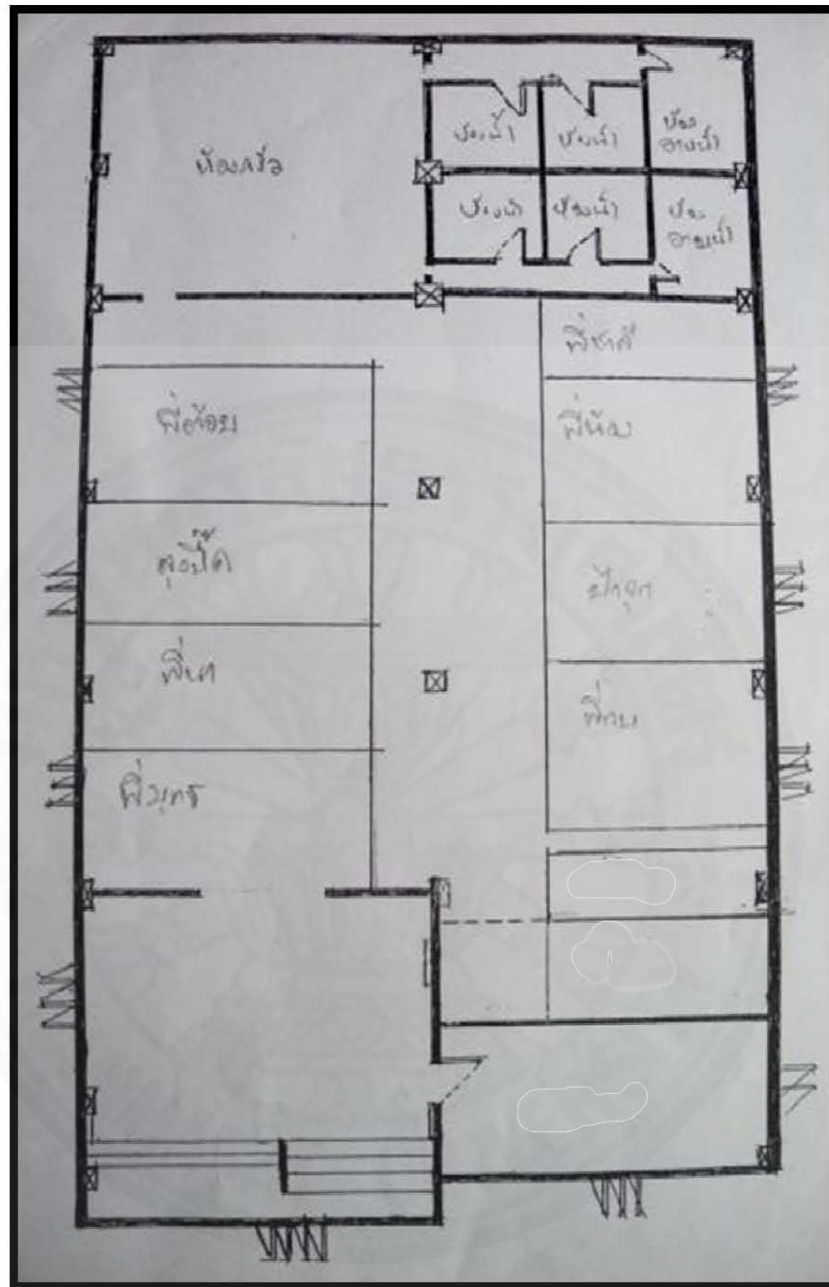
การใช้พื้นที่ส่วนกลางทุกคนสามารถใช้พื้นที่ร่วมกันได้ พื้นที่ส่วนกลางของศูนย์พักบางกอกน้อยบริเวณโดยรอบของตัวอาคาร โดยแบ่งพื้นที่ ดังนี้ (1) พื้นที่ครัว และพื้นที่ซักล้างอยู่ด้านหลัง (2) ด้านข้างเป็นพื้นที่โล่งใช้สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ เช่น รับประทานอาหารร่วมกัน ประชุม นั่งเล่น ฯลฯ (3) ด้านหน้าเป็นที่ตากผ้า คัดแยกขยะที่เก็บมาเพื่อจะรอขายต่อ (4) ทางเข้าศูนย์เป็นร้านค้าสวัสดิการ (5) ด้านนอกศูนย์ด้านข้างระหว่างศูนย์และทางรถไฟมีแปลงเกษตรอินทรีย์คนไร้บ้าน

¹ พื้นที่ภายใน “ล๊อค” แต่ละคนที่อยู่อาศัยมีสิทธิในการจัดพื้นที่ตามที่ตนเองต้องการที่มีนัยยะของความหมายที่เสมือน “บ้าน” ซึ่งรายละเอียดนัยยะดังกล่าวจะขอกกล่าวถึงในบทต่อไป

ภาพที่ 5.10 ผังการอยู่อาศัยชั้นล่างศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อย¹

¹ ดัดแปลงจากภาพในงานโครงการสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนาแนวคิดนวัตกรรมศูนย์พักคนไร้บ้าน (อัจฉรา รักยุติธรรม, 2555, น. 47)

ภาพที่ 5.11 ผังการอยู่อาศัยชั้นสองศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อย¹

¹ ดัดแปลงจากภาพในงานโครงการสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนานวัตกรรมศูนย์พักคนไร้บ้าน (อัจฉรา รักยุติธรรม, 2555, น. 48)

ภาพที่ 5.12 ภาพห้องครัวชั้นสองภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

ภาพที่ 5.13 ภาพห้องอาบน้ำภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

ภาพที่ 5.14 ภาพห้องส้วมภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

ภาพที่ 5.15 ภาพการวางของภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

ภาพที่ 5.16 ลานกิจกรรมด้านหน้าศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

ภาพที่ 5.17 ทางเข้าอาคารศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

ภาพที่ 5.18 ในช่วงที่ผู้ศึกษาของสนาามศูนย์กำลังดำเนินการสร้างห้องน้ำทางด้านหลังศูนย์เพิ่มเพื่อรองรับคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะที่จะสามารถมาใช้เพื่ออาบน้ำ-ซักผ้าได้

ภาพที่ 5.19 สภาพหน้าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ

ภาพที่ 5.20 ร้านค้าสวัสดิการของคนไร่บ้านที่มีพีนางเป็นผู้บริหารร้าน

ภาพที่ 5.21 แปลงเกษตรของคนไร่บ้านที่มีพี่แดงเป็นหัวหน้าทีมดูแลซึ่งผักที่ได้ส่วนหนึ่งจะเก็บขายและแบ่งปันกันในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ รวมทั้งชุมชนรอบข้าง

ภาพที่ 5.22 บริเวณหน้าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่ช่วงเย็นจะใช้พักที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจ และคุยเล่น

ในช่วงเดือนกรกฎาคม 2558 ทางศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ได้ดำเนินการสร้างห้องน้ำเพิ่ม เพื่อขยายการรองรับเป็นพื้นที่ที่ทำให้คนไร้บ้านที่ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะสามารถมาใช้บริการในการอาบน้ำ เข้าห้องน้ำ ซักผ้า โดยใช้แรงงานช่างจากเครือข่ายคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.23 ร่างศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

ภาพที่ 5.24 ร่างการปรับปรุงศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

และในช่วงเดือนมกราคม 2559 ทางศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อยจะเริ่มดำเนินการปรับปรุงศูนย์เพื่อให้มีสภาพพื้นที่ที่ดีมากขึ้น ดังนั้นคนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ส่วนหนึ่งต้องย้ายไปอยู่ที่ชุมชนคนไร้บ้านที่พุทธมณฑลสาย 2 ชั่วคราว

ภาพที่ 5.25 แปลนการปรับปรุงชั้นล่างศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

จากภาพที่เห็นชั้นล่างจะมีในส่วนห้องสำหรับคนไร้บ้านที่ต้องได้รับการดูแลเนื่องจากการป่วยเป็นโรคเรื้อรัง และการออกแบบยังเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ได้อย่างสะดวก และปลอดภัย เพราะแนวโน้มของการรองรับคนไร้บ้านในวัยผู้สูงอายุมีของศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จะสูงมากขึ้น

ภาพที่ 5.26 แผนการปรับปรุงชั้นบนศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย

5.1.2.2 รูปแบบความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ

สภาพการอยู่อาศัยภายในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อย ช่วงของการลงพื้นที่ของผู้ศึกษาปี 2558 ช่วงแรกเป็นช่วงที่เริ่มก่อสร้างบ้านในชุมชนใหม่คนไร้บ้าน (7 ชุมชน) ทำให้มีคนไร้บ้านส่วนหนึ่งไปอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวเพื่อร่วมกันปรับพื้นที่ และสร้างบ้าน บรรยากาศการอยู่อาศัยของคนอยู่อาศัยในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็มีเรื่องทะเลาะกันบ้าง บ่นกัน ไม่พอใจกัน แต่ปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถจัดการและดำรงความสัมพันธ์กันไปได้

ความสัมพันธ์ที่ไม่มี การตั้งให้มีหัวหน้า หรือผู้กุมอำนาจใหญ่เป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งช่วยให้คนที่อยู่อย่างหลากหลายในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ อยู่ร่วมกันได้ โดยเฉพาะลักษณะเฉพาะของคนไร้บ้านที่ไม่ชอบถูกบังคับ หรือกดขี่ ชอบความอิสระที่จะได้จัดการชีวิตของตนเอง ในส่วนนี้ทางผู้ศึกษาจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อบ้านในฐานะที่แสดงถึงครอบครัว

(1) ความหลากหลายของคนที่อยู่ร่วมกัน

ภายในศูนย์พักคนไร้บ้านประกอบไปด้วยคนหลากหลายที่อยู่ร่วมกัน ภายในพื้นที่นี้มีทั้งเด็ก คนวัยทำงาน ผู้สูงอายุ คนหูหนวก ผู้ป่วย HIV ผู้ป่วยจิตเวช และมีทั้งอยู่เป็นครอบครัว และอยู่คนเดียว การปฏิสัมพันธ์ไม่ได้เต็มไปด้วยความราบรื่น อบอุน หรือเต็มไปด้วยความรัก สนิทสมาน กลมเกลียว แต่เป็นการปฏิสัมพันธ์บนความจำเป็นที่สมัครใจภายใต้กฎระเบียบที่มี คนไร้บ้านมีการปรับตัวให้เกิดความสัมพันธ์ที่อยู่ร่วมกันได้ซึ่งเป็นความอบอุนบนความไม่ราบเรียบของความสัมพันธ์ในอีกรูปแบบหนึ่ง

กลุ่มคนหูหนวกเป็นกลุ่มที่คนไร้บ้านคนอื่นๆ สื่อสารด้วยยากลำบาก เพราะการสื่อสารที่ต้องใช้ภาษามือ หรือการเขียน เมื่อเกิดปัญหาคนไร้บ้านไม่สามารถพูดคุยสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจเท่าที่ควร การที่ไม่สามารถสื่อสารกับคนไร้บ้านคนอื่นๆ ได้ทำให้คนหูหนวกแยกออกเป็นกลุ่มที่อยู่กันเฉพาะ แม้จะมีการร่วมกิจกรรมบ้าง แต่ก็ไม่มีความสัมพันธ์กับคนไร้บ้านคนอื่นๆ

อย่างสนิทสนม คนหูหนวกเป็นกลุ่มที่มีความเฉพาะของเงื่อนไขทางร่างกายในการดำรงชีวิตที่แตกต่างจากคนหูดีซึ่งสร้างความไม่เข้าใจ และไม่พอใจให้กับคนไร้บ้านบางคน โดยเฉพาะบ้านที่อยู่ในพื้นที่ลือคทึ่ใกล้กับคนหูหนวกกว่าคนอื่นๆ การใช้โทรศัพท์ที่คนหูหนวกไม่รู้ว่าจะเสียงดังรบกวนเวลามีข้อความเข้า หรือดูคลิปวิดีโอ ในกรณีบ้านที่ไม่ชอบคนหูหนวกมากคือ บ้านและคนหูหนวกทำอาชีพขายของเหมือนกันที่บริเวณใกล้ๆ ศูนย์ ของที่ขายดีคือ แผ่นซีดี วีซีดีมือสอง สิ่งที่บ้านเขาเจอคือคนหูหนวกสามารถขายได้โดยที่ไม่ถูกตำรวจจับ เพราะตำรวจเห็นว่าเป็นคนพิการประกอบกับจับไปแล้วไม่สามารถสื่อสารเอาผิดได้ แต่ถ้าบ้านเขาจะถูกตำรวจจับทุกครั้ง

การอยู่ร่วมกันอย่างกับคนที่หลากหลายแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่คนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่พยายามยอมรับ เข้าใจความหลากหลาย และการปรับตัวที่แต่ละคนมีเงื่อนไขเฉพาะของตนเอง แม้ว่าจะมีการแสดงอาการไม่พอใจ หรือไม่ชอบกัน แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ในศูนย์พักนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มีใครเป็นผู้นำที่สามารถบังคับกฎได้เหนือคนอื่นๆ ทุกคนมีสิทธิในพื้นที่กันอย่างเท่าเทียม แม้กระทั่งพี่เลี้ยงก็ไม่สามารถบังคับให้คนไร้บ้านทำตามได้หากคนไร้บ้านไม่สมัครใจ ทั้งในเรื่องของการดำรงชีวิตประจำวัน และการร่วมกิจกรรมของเครือข่าย

อย่างในกรณีลุงนิกอายุ 63 ปี เป็นผู้ป่วยจิตเวช ซึ่งถือเป็นบุคคลหนึ่งที่ช่วยสร้างบรรยากาศในการอยู่ร่วมกัน ลุงนิกมีหน้าที่ในการช่วยดูแลศูนย์ การเปิด-ปิดประตู การมอบหมายให้ลุงนิกเป็นผู้ดูแลการเปิด-ปิดขี้นน้ำภายในศูนย์ เวลาว่างหากอารมณ์ดีลุงนิกมักจะเล่นกับเด็กๆ ที่สร้างเสียงหัวเราะให้เกิดขึ้นได้ เด็กๆ มักหยอกล้อวิ่งเล่นกับลุงนิก เขาแบ่งมาทาให้ลุงนิกให้ตัวขาวเหมือนผี ลุงนิกเป็นคนที่ชอบขี่จักรยาน กิจวัตรประจำวันของลุงนิกที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือการขี่จักรยานไปเอาข้าวที่วัดเจ้าอาวาสเพื่อมาแบ่งปันคนในศูนย์ แม้ลุงจะมีเงื่อนไขทางสภาพจิตใจแต่คนส่วนใหญ่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็เข้าใจและช่วยกันดูแลเวลาป่วยที่ไม่สามารถไปหาข้าวกินได้ บางช่วงลุงนิกจะขี่จักรยานออกไปเพื่อจะไปช้ยภูมิซึ่งมีหลวงตาที่แกเคารพนับถืออาศัยอยู่ แต่มักจะไปไม่ถึงเพราะจะไปป่วยกลางทาง บางครั้งมีรถพยาบาลนำมาส่งที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ทุกครั้งที่ลุงนิกออกไปก็จะบอกคนในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ซึ่งก็มักไม่เห็นด้วยแต่ก็ไม่สามารถห้ามกันได้

การที่ลุงนิกอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ทำให้ผู้ศึกษาเห็นถึงความสัมพันธ์ที่ทำให้เห็นภาพของบรรยากาศในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่คนไร้บ้านบอกว่าทุกคนมีอิสระในชีวิตของตัวเองได้ในการดำเนินกิจวัตรประจำวัน โดยคนที่อยู่ร่วมกันในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็มีความเข้าใจกันและดูแลกันได้ ซึ่งมีคนไร้บ้านเอยถึงความรู้สึกแบบนี้ขึ้นมาให้ผู้ศึกษาฟัง โดยพูดโยงไปการเล่าถึงเหตุการณ์น่าสะเทือนใจของลุงนิกที่เสียชีวิตจากการขี่จักรยานออกจากศูนย์ไปที่ช้ยภูมิ แต่ระหว่างขา กลับในวันที่ 6 พฤษภาคม 2558 ลุงนิกได้ประสบอุบัติเหตุรถบรรทุกชนป้ายบอกทางหล่นลงมาทับเสียชีวิต เหตุการณ์ดังกล่าวคนไร้บ้านที่ไปร่วมรับศพ และเข้าร่วมงานศพได้พบกับครอบครัวลุงนิกที่มีฐานะดี เมื่อกลับมาทำให้มีการกล่าวถึงญาติของลุงนิกว่าแม้จะมีความพร้อมทางการเงินและที่อยู่

อาศัยในการดูแลลูก แต่ก็ไม่สามารถทำให้ลูกอยู่ได้ ลูกเลือกที่จะมาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่ทำให้ลูกมีความสุขสบายใจในการอยู่ด้วยกันได้ ในช่วงดังกล่าวก็จะมี การพูดถึงลูกและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับลูกพร้อมทั้งแสดงความรู้สึกโศกเศร้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

(2) การดูแลและการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

การดูแลกันของคนไร้บ้านที่คนไร้บ้านพยายามแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คือ เรื่องอาหารการกินที่มีการแบ่งปันกัน การแบ่งปันอาหารให้กันเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ที่สำคัญของคนไร้บ้าน

ตอนแรกที่มาอยู่เราก็กะไม่อยู่แล้ว เราอยู่ไม่ได้ พยายามบอกให้แฟนไปเช่าบ้านแต่เขาไม่ยอมเช่าสักที แฟนก็มาคลุกคลีกับคนที่อยู่ในศูนย์คนไร้บ้านฯ มันก็อบอุ่นดีก็เลยไม่อยากออกไป อยู่รวมกันคนเยอะดี มีช่วงหนึ่งที่กลับไปอยู่ที่บ้านก็นึกถึงที่นี่ อยากอยู่ที่นี่เลยกลับมาอีก ... พออยู่ไปเรื่อยๆ มันเหมือนว่าเป็นพี่น้องที่มันรักกันมากขึ้น จริงๆนะ เวลาเมื่อไรเขาก็ช่วยเหลือกันมากขึ้นก็อยู่กันแบบนี้ นั่งคุยกันอะไรกัน บางครั้งตื่นมาตอนเช้าก็นั่งคุยกันนะ บางครั้งเราไม่มีอะไรกินก็มีคนถามว่ามีอะไรกินไหม มีข้าวไหม ถ้าเขามีก็จะเอาให้แบบนี้ อยู่กันแบบนี้มันอบอุ่นใจ เวลาหุงข้าวก็หม้อหนึ่ง ใครจะมากินอะไร อย่างเย็นนี้พี่นี่ซื้อของมา ก็จะมาทำๆ ใครไม่มีไรก็มากิน ก็เรียกน้ำแดงกินข้าวสิ พี่ออดหึงอะไรแบบนี้ เรียกกันทุกคน พออยู่แล้วมันก็ชอบ อีกอย่างหนึ่งคือ มันไม่เหงาไม่อะไรอยู่แล้ว ช่วยดูแลกันได้

พี่หน้า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558)

การดูแลกันในเรื่องของการกินเป็นเรื่องที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดี และการแสดงความเป็นห่วงเป็นใยต่อกัน ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เราเห็นได้เป็นประจำโดยเฉพาะในวันหยุดวันที่มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ มาประชุม หรือมาดูงานที่จะมีการทำกับข้าวให้ผู้ที่มาร่วมประชุม และคนไร้บ้านที่อยู่ในศูนย์ได้กินร่วมกันด้วย ในส่วนความสัมพันธ์ที่ทะเลาะกันหรือมีเรื่องไม่พอใจกันนั้น แต่ละคนก็จะมีจัดการตนเองจนไม่ไปสู่การทะเลาะกันอย่างรุนแรง เพราะจำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน และมีกฎระเบียบห้ามทะเลาะวิวาทซึ่งเป็นกฎสำคัญที่หากเกิดเหตุการณ์ก็จะถูกลงโทษรวมทั้งต้องมีทีมเคลียร์มานั่งไกลเกลี่ยเหตุการณ์เพื่อเป็นตัวกลางในการสร้างความเข้าใจกัน

เวลาเมื่อทะเลาะกันไม่อดอดหรือออก อย่างมากก็เถียงกันเถียงกันไป พอจบก็จบกันไป ไม่มาเจ้าคิดเจ้าแค้น ไม่มาต่อล้อต่อเถียง ไม่มาต่อหน้าต่อหน้า หน่อย ก็จบกันไปแค่นั้น บางทีเถียงกันกลางคืน เข้ามาถึงก็หัวเราะคุยกันดีไม่มีอะไร

พีแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)
ที่อยู่รวมกันนี้อยู่รวมกับคนอื่นได้ ทั้งที่ทะเลาะกัน เพราะทุกคนเกรงใจกัน และคิดว่าเป็นส่วนรวมของทุกคนก็เลยอยู่รวมกันได้

ป้าอ้วน (สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2558)
การทะเลาะกันในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นลักษณะของการกระทบกระทั่งกันเล็กๆ น้อย ในเรื่องของการใช้ห้องน้ำ การรักษาความสะอาด การนิเทศ หรือพาดพิงกัน ความไม่เข้าใจกันที่เกิดขึ้นถูกมองเป็นเรื่องธรรมดา คนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันในสิทธิในการอยู่อาศัย ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเกิดจากพื้นฐานที่ทุกคนรู้สึกว่าคุณเองมีสิทธิที่จะอยู่ในพื้นที่เหมือนๆ กัน อีกทั้งยังมีความเข้าใจในแง่ของความรู้สึกร่วมในจุดที่ต้องเผชิญความยากลำบากในช่วงที่อาศัยอยู่ในที่สาธารณะ ความเข้าใจที่เกิดขึ้นทำให้คนไร้บ้านสามารถอยู่ร่วมกันในพื้นที่ของศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ได้ โดยทำให้เกิดความผูกพันที่มากกว่าคนที่อาศัยอยู่รวมกันในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ

สิ่งที่แสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างกันได้ชัดเจนคือ การมีข่าวว่าศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อยจะโดนทุบ เนื่องจากการขยายถนน ทำให้มีการแสดงความเป็นห่วงกับพี่น้องที่อยู่รวมกันมาแล้วไม่พร้อม หรือไม่สามารถจะมีบ้านของตนเองได้ว่าจะอยู่อย่างไรหากศูนย์โดนทุบ¹ “ก็ใจหายนะ เสียตาย เพราะสร้างมา พอผ่านมาแล้วมันโลง มันก็ไม่ไช้ชะ แล้วพี่น้องที่ยังไม่เอาที่นู่น เขาจะไปอยู่ที่ไหน ก็ต้องหาที่ใหม่รองรับ แต่ว่ามีที่ตรงนั้นแล้วก็คงไม่ลำบากเท่าไร (พีไก่ สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

ความผูกพันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวแสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์ในศูนย์ที่ไม่ได้เป็นคนที่มาอยู่รวมในสถานที่เดียวกันเท่านั้น ความสัมพันธ์ในพื้นที่ดังกล่าวมีนัยยะของความหมายของคำว่าบ้านซึ่งจะมีแสดงให้เห็นชัดเจนในหัวข้อลำดับถัดไปในส่วนความหมายคำว่าบ้านในฐานะที่แสดงถึงครอบครัว

(3) การใช้และจัดการพื้นที่ร่วมกันในศูนย์พัก

ในส่วนการใช้พื้นที่ร่วมกัน ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ภายในโรงอาหารจะไม่มีผนังกั้นในแต่ละครอบครัว หรือแต่ละคน แต่ละพื้นที่จะถูกกั้นแบ่งจากตู้ โต๊ะต่างๆ ห้องน้ำใช้ร่วมกัน โดยมี 2 ชั้น ชั้นบนจะมีพื้นที่ครัวเล็กๆ สำหรับอุ่นกับข้าวได้ สำหรับชั้นล่างพื้นที่ส่วนกลางจะมีครัว โต๊ะกินข้าว และลานซักล้างใช้ร่วมกัน ความสะอาดภายในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นเรื่องที่คุณต้องช่วยกันดูแล ซึ่งความสะอาดโดยรวมถือว่าสะอาด แต่เมื่อเวลาผ่านไปเรื่อยๆ คนไร้บ้านแต่ละคนก็มี

¹ ศูนย์พักคนไร้บ้าน บางกอกน้อย เป็นศูนย์ที่มีความเสี่ยงที่ถูกนำที่ดินส่วนหนึ่งไปใช้สำหรับการก่อสร้างรถไฟฟ้าในอนาคต

ข้าวของเยอะขึ้นทั้งในส่วนข้าวของที่เป็นของส่วนตัว เช่น ตู้ ของใช้ เสื้อผ้า ของแต่งบ้าน เป็นต้น ในพื้นที่ส่วนกลางก็จะเต็มไปด้วยเสื้อผ้ามือสองที่มีผู้บริจาคแล้วเหลือจากการคัดไปขาย ของเก่าที่เครื่องใช้รับซื้อ ของมือสองต่างๆ ที่ได้รับบริจาค

ตอนเข้ามาที่ศูนย์แรกๆ สภาพเมื่อก่อนยังไม่มีตู้อยู่แบบนี้ก็นอนกันเห็นเลยๆ เราก็รู้สึกแปลก เพราะเราไม่เคยเจอแบบนี้ เราเข้ามาช่วงหน้าฝนก็คิดว่าเราอยู่ได้เพราะเราเคยลำบากกว่านี้ แต่เราก็กังวลว่าจะเสียงดัง เราเป็นคนชอบความสงบ พอเราอยู่ก็รู้สึกว่ามันเงียบพออยู่ได้ เวลานอนก็ไม่มีใครส่งเสียงอะอะ เราก็เลยทดลองอยู่ไปก่อน

พีแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

พีแดงเข้ามาในช่วงที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อยสร้างเสร็จแล้ว ต่างกับบ้านที่เริ่มมาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อย ตั้งแต่ยังไม่ได้เริ่มสร้างศูนย์ แม้ว่าพีแดงจะมาอยู่ที่หลัง แต่พีแดงก็ได้รับความเคารพจากทุกคน เพราะพีแดงมีความใจเย็น และมีความเป็นผู้ใหญ่ เป็นริ้วแรงสำคัญในการช่วยงานเครือข่าย การเคารพกันในศูนย์จึงไม่ใช่เรื่องที่มีกฎบังคับกันอย่างชัดเจน แต่การอยู่ร่วมกันจะมีการจัดลำดับความเคารพด้วยความสมัครใจจากระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง

ตอนเริ่มมาอยู่เราก็สบายใจดี ยิ่งช่วงแรกๆ สบายใจมากกว่าอีกเพราะเป็นกระต๊อบหลังๆ ของใครของมัน อีสระ พอศูนย์สร้างเสร็จก็มีติดอัดบ้าง ไอ้พวกคนใบ้ที่มันพูดไม่รู้เรื่อง สมัยก่อนไม่มีคนใบ้มีแต่คนที่เรารู้จักเคยเห็นหน้าจากข้างนอกมาก่อน ... เมื่อก่อนห้องน้ำมีห้องเดี่ยวเองบ้านาก็ทำความสะดวกมาตั้งแต่ไหนแต่ไร

บ้านา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

บ้านาเป็นคนรักความสะดวก ส่วนหนึ่งที่บ้านาไม่ชอบคนหูหนวกเป็นเพราะบ้านาเห็นว่าคนหูหนวกไม่ค่อยรักษาความสะดวก เมื่อเกิดความไม่พอใจจะบ่นหรือว่าอะไรกับคนหูหนวกก็ไม่ได้ ความไม่พอใจของบ้านาต่อคนหูหนวกจึงถูกสะสมไว้ ซึ่งบางครั้งเวลาที่มีเรื่องเช่นการที่คนหูหนวกชวนเพื่อนเข้ามาอยู่ในศูนย์โดยไม่ได้ได้รับอนุญาต (บางครั้งพามาอยู่ก่อนแล้วขออนุญาตทีหลัง) บ้านาก็ไม่พอใจแต่พีเลี้ยงกลับไม่ได้ว่าอะไร ทำให้บ้านามองว่าพีเลี้ยงชอบเข้าข้างคนหูหนวก

แต่สำหรับป่าอ้วนที่มาอยู่ตั้งแต่เริ่มแรกเช่นเดียวกับบ้านามองว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ นั้นให้อิสระกับคนที่อยู่อาศัยมากกว่าที่คาดไว้

มาอยู่ที่ศูนย์บางกอกน้อยตั้งแต่สร้างศูนย์ ตอนใหม่ๆ แรกเข้าจะเก็บค่าน้ำค่าไฟเดือนละ 80 บาทแรกๆ มาอยู่ตั้งแต่ไม่มีใคร มีไก่ ดิน ดุง อยู่มาไก่ก็คิดว่าอยากให้เรามาอยู่ศูนย์ด้วย ตอนแรกก็มาอยู่ฝ้าของ มาช่วยยก

ของสร้างนั้นนี่ พอสร้างเสร็จก็ตั้งใจไม่คิดว่าจะมีศูนย์ใหญ่ขนาดนี้ และไม่คิดว่าจะให้อิสระขนาดนี้

ป่าอ้วน (สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2558)

บทบาทของคนไร่บ้านสำหรับเวลาที่มีของมาบริจาคคนที่จัดการ คือ พี่นาง โดยจำหน่ายให้สมาชิกเพื่อนำเงินเข้าเครือข่าย นอกจากนี้พี่นางยังมีความสำคัญในการจัดการศูนย์พักคนไร่บ้าน โดยเฉพาะเวลาที่มีคนมาดูงานพี่นางจะเป็นคนที่ดูความเรียบร้อยของสถานที่ และจัดเตรียมอาหารเพื่อรับรองแขก ส่วนพี่ อ้อตหญิงเป็นอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในศูนย์ในเรื่องของการจัดการเก็บค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าน้ำ-ค่าไฟทุกเดือน ติดตามเรื่องการเอาชื่อคนไร่บ้านเข้าทะเบียนบ้าน เพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิที่เป็นสวัสดิการของรัฐต่างๆ เช่น การศึกษา (เยาวชนที่ต้องเข้าโรงเรียน) การรักษาพยาบาล เบี้ยผู้สูงอายุ เป็นต้น ช่วงวันหยุด โดยเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ ศูนย์พักคนไร่บ้านฯ จะคึกคักเป็นพิเศษเพราะคนที่มิงานประจำจะหยุดงานทำให้มีการหุงข้าว ช่วยกันหาก็กับข้าวมาแบ่งกันกินทั้งในมือเที่ยง และมือเย็น ระหว่างวันใครได้ขนมมากก็จะเรียกกันมากิน วันธรรมดาคนที่อยู่ประจำศูนย์ก็จะมีผู้สูงอายุ พี่นาง พี่อ้อตหญิง (บางวัน) และหนิง (ลูกพี่นาง กำลังจะเรียน กศน. ช่วยงานแม่ และเครือข่ายคนไร่บ้านซึ่งทาง มพศ. พยายามสนับสนุนและฝึกให้หนึ่งทำงาน)

การใช้พื้นที่ส่วนกลางในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ นั้น คนไร่บ้านจะใช้พื้นที่ร่วมกัน เนื่องจากบริเวณศูนย์ที่มีพื้นที่ว่างพอสมควรทำให้สามารถใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมอย่างการนั่งคุย กินข้าว นอนเล่น ซักผ้า ตากผ้า หรือใช้สำหรับเป็นพื้นที่ของการคัดแยกของเก่าที่เก็บมา แต่เมื่อเวลาผ่านไปข้าวของทั้งในส่วนของพื้นที่ส่วนกลาง และพื้นที่ส่วนตัวก็มีมากขึ้นซึ่งทำให้ ศูนย์พักคนไร่บ้านฯ บางกอกน้อยรกและไม่เป็นระเบียบมากขึ้น ซึ่งพี่เลี้ยงก็เห็นเป็นปัญหาแต่ก็ไม่รู้จะจัดการให้มีพื้นที่ขึ้นได้อย่างไร เพราะทางพี่เลี้ยงไม่สามารถบังคับให้คนไร่บ้านเก็บของหรือทิ้งของที่แต่ละคนสะสมไว้ได้

ในกรณีนี้จะเห็นถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจที่พี่เลี้ยงมีต่อคนไร่บ้านที่ไม่ได้ใช้อำนาจในการบังคับคนไร่บ้านเท่าที่ควร การที่พี่เลี้ยงพูดอะไรคนไร่บ้านสามารถเลือกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อได้ หากในสิ่งนั้นไม่ได้ขัดกับกฎ 10 ข้อที่ตกลงร่วมกัน สำหรับคนไร่บ้านเรื่องการดำรงชีวิตประจำวัน การจัดการชีวิตตนเอง และการประกอบอาชีพคนไร่บ้านมีอิสระเต็มที่ในการจัดการชีวิตของตนเอง ในบางครั้งการอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ ก็จำเป็นต้องมีการจัดการเพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยที่ดีมากขึ้น พี่เลี้ยงจึงต้องใช้คนนอกเข้ามาช่วยในเรื่องการจัดการพื้นที่แทน โดยในช่วงปี 2557 มีการ “เคลียร์ศูนย์” โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง มพศ. กับสถาปนิก

“กลุ่มคนใจบ้าน”¹ และคนไร้บ้าน เพื่อออกแบบพื้นที่ให้มีพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น โดยมี การสร้างแรงจูงใจว่าจะทำให้เกิดพื้นที่ว่างเพื่อทำกิจกรรม คัดแยกของที่ไม่จำเป็นออกมาทิ้งหรือขาย ในกรณีนี้ทางพี่เลี้ยงก็พูดติดตลกว่าในเรื่องแบบนี้พี่เลี้ยงพูดคนไร้บ้านจะไม่ฟัง แต่ถ้ามีคนภายนอกเป็นคนช่วยกระตุ้นคนไร้บ้านก็ยอมทำ และก็สามารถจัดการได้

ในส่วนของเรื่องการทำความสะดวกสะอาดศูนย์พักคนไร้บ้านฯ โดยปกติทุกคนมี หน้าที่ยช่วยกันรักษาความสะดวกสะอาดโดยเฉพาะในลือคของตนเอง แต่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางกอกน้อย ปานาจะทำความสะอาดในส่วนของห้องน้ำ และปิดกวาดลานในพื้นที่ส่วนกลาง เพราะเป็นทั้งหน้าที่ และทำเพื่อความสะดวกสบายในการใช้ของตนเอง “ที่ทำก็เพราะไม่มีใครทำ พี่เลี้ยงก็ให้ค่าทำความสะอาด เดือนละ 300 บาท แต่ทำแล้วเราก็สบายใจ เราก็ต้องเข้าด้วย ถ้าสกปรกเราก็เข้าไม่ได้ ถึงเหนื่อย หน่อยเราก็คิดว่าช่างมัน” ปานา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

ศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อยเป็นศูนย์ที่มีความคึกคักมากกว่าศูนย์อื่นๆ เพราะเป็นศูนย์พักฯ ที่มีคนอาศัยอยู่เยอะกว่าพื้นที่อื่นๆ เนื่องจากที่ตั้งนั้นอยู่ใกล้แหล่งการประกอบ อาชีพ การเข้าสู่พื้นที่เมืองของคนไร้บ้านส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ที่นี่สามารถใช้การคมนาคมที่สะดวก เนื่องจากมีรถประจำทางผ่านตลอดทั้งคืน นอกจากนี้พื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อยยังเป็นพื้นที่ หลักในการดูงานหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนาศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เพราะเป็นพื้นที่ที่สามารถ รองรับให้คนไร้บ้านสามารถดำเนินชีวิตได้จริงเกิดกิจกรรม และพัฒนาคนไร้บ้านให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้นได้

5.1.2.3 การเข้าสู่ศูนย์พัก

ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แม้จะเป็นระบบเปิดเพื่อให้บริการแก่คนไร้บ้านให้ มากที่สุด แต่เพื่อความปลอดภัยและการบริหารจัดการศูนย์ในทางปฏิบัติแล้วมีขั้นตอนการรับ คนไร้บ้านเข้าสู่ศูนย์พักฯ โดยมีเงื่อนไขว่าคนไร้บ้านที่เข้าสู่ศูนย์พักต้องไม่มีปัญหาเสพติด หรือ อาการทางจิตที่ไม่สามารถสื่อสารกับคนอื่นได้ การรับสมาชิกดำเนินการโดยคนไร้บ้านที่เป็นแกนนำ คนที่เข้ามาส่วนใหญ่ได้รับการเชิญชวนจากแกนนำหรือผู้ที่อาศัยอยู่ภายในศูนย์พักฯ ซึ่งมีการสอบถาม ประวัติเบื้องต้น ถ้ามถึงที่มาที่ไปของการมาเป็นคนไร้บ้าน หากไม่มีอาหารทางจิต ประวัติ หรือทำที่ที่ดู เป็นอันตรายก็จะได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยชั่วคราวก่อนมีการประชุมประจำเดือนเพื่อให้สมาชิกในศูนย์ พักฯ ร่วมพิจารณา

¹ กลุ่มของสถาปนิกชุมชนที่ทำงานเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนที่มีจุดเริ่มต้นจากการร่วมงาน กับทำงานกับองค์กรที่ชื่อว่า ‘มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย’ หรือ ‘ACHR’ (Asian Coalition for Housing Rights) โดยพวกเขาแนะนำวิธีการทำงานในลักษณะ ‘กระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม’ มาใช้ในการเข้าไปแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย

ผู้ที่เข้ามาพักอาศัยในศูนย์พักส่วนใหญ่เป็นผู้ที่รู้จักกับเครือข่ายคนไร้บ้านมาก่อนจากการทำกิจกรรม เช่น การเดินกาแฟ การจัดตั้งกลุ่มย่อย เป็นต้น เมื่อมีผู้มาขอพักแกนนำเครือข่ายจะทำหน้าที่ซักถามถึงที่มาที่ไป อธิบายกติกาในการพักอาศัยในศูนย์ อาจอนุญาตให้เข้ามาพักอาศัยอยู่ก่อนในระหว่างที่ยังไม่มีการประชุมประจำเดือน แต่จะร่วมกันพิจารณาและมีมติว่าจะรับให้เข้าพักในศูนย์หรือไม่ในที่ประชุมประจำเดือน โดยแกนนำเครือข่าย พี่เลี้ยง และผู้อาวุโสในศูนย์ อธิบายเงื่อนไข กติกา และทำการ ตกลงในการอยู่อาศัยในศูนย์พักแก่ผู้ที่มาขอพักอาศัยให้ชัดเจนก่อน จากนั้นแกนนำของศูนย์พักจะจัดสรรพื้นที่ภายในศูนย์ให้เท่าๆ กับผู้พักอาศัยคนอื่น ในการประชุมทุกเดือนจะมีการรายงานจำนวนผู้เข้ามาเพิ่ม หรือออกไปจากศูนย์พัก ซึ่งที่ผ่านมายังไม่มี การทำทะเบียนประวัติผู้เข้าพักอาศัยอย่างเป็นระบบประกอบกับคนไร้บ้านบางรายก็ไม่ยินดีที่จะเปิดเผยชื่อ-สกุล และประวัติที่แท้จริงของตนเอง (โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนานวัตกรรม ศูนย์พักคนไร้บ้าน, 2555)

การอยู่ร่วมกันมีกฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน 10 ข้อ ได้แก่ 1) ห้ามพุดเสียดสี 2) รักษาความสะอาด 3) ห้ามหยิบของใคร โดยไม่ได้รับอนุญาต 4) ห้ามเล่นการพนัน 5) ห้ามมุดลูกมิดเมีย หรือมุดมุ้งมิด 6) ห้ามทะเลาะวิวาท 7) ห้ามส่งเสียงดังหลังสี่ทุ่ม 8) ห้ามดื่มสุราในศูนย์ (ถ้ากินมาจากข้างนอก ห้ามเข้ามาเมาอาละวาดในศูนย์) 9) ห้ามลักขโมย 10) ต้องร่วมกิจกรรมของส่วนรวม

เขาตั้งมาตั้งแต่รุ่นแรกนะ มันท้อมอยู่แล้ว 7-8 ข้อ ลุงเข้ามาลุงก็เสริมไปอีก 2-3 ข้อ ข้อสุดท้ายที่เสริมเนี่ยเพราะว่าเข้ามาแล้วเห็นว่าข้อนี้สำคัญ เรื่องมุดลูกมิดเมียเขา มีคนแก่งมาไปเปิดมุ้งมิด ลุงบอกว่าต้องเพิ่มกฎข้อนี้ทันที เป็นกฎเหล็กด้วย ถ้าผู้หญิงคนนั้นร้องโวยวายแล้วคนในศูนย์ตื่นขึ้นมาต้องจับคนนี้ส่งตำรวจ ... ส่งเสร็จก็ให้ออก ไล่ออกจากสมาชิกไปเลย ... ไม่รับเป็นสมาชิกอีกเลย เราถือว่าคุณจะมาอ้างว่าเราไม่ได้ เพราะเราเขาไม่ให้เข้ามาอยู่แล้วไง คุณจะมาอ้างไม่ได้ เมื่อลุงเพิ่มกฎข้อนี้ขึ้นมาชื่อใหม่ ไม่เคยมีเรื่องแบบนี้เกิดขึ้นเลย”

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

การมุดมุ้งมิดไม่ได้เคยเกิดขึ้นศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ตอนแรกผู้วิจัยถามเพราะคิดว่าเคยเกิดเหตุการณ์ในทำนองดังกล่าวเกิดขึ้น ซึ่งลุงดำบอกว่าไม่เคยแต่ลุงดำตั้งกฎนี้ขึ้นมาเพื่อต้องการป้องกันไม่ให้มีเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้น

ดื่มสุรารายในศูนย์ เพราะลุงเห็นบ้านของ กทม. สมัยก่อนเนี่ย ที่มันเป็นบ้านพักราคาถูก พวกนี้อยู่ได้เพราะพวกขี้เมา ตั้งเป็นแก๊งสี่ห้าคน ตั้งวงดื่มกัน ตอนเราไปเราก็คิดว่าวันละยี่สิบบาทจะได้มีที่อาบน้ำ ก็ไปโดนไอพวกนี้ไถอีก มึงไม่ให้กูก็ไม่ต้องอยู่ ตั้งตัวเป็นมาเพียอีก ลุงเลยเอา

เหตุการณ์ตรงนั้นมาใช้กับศูนย์เรา ถ้ามีคิดจะกินเหล้าก็ไปข้างนอกไม่ต้องเข้ามา แล้วที่นี้ก็จะไม่มีมาเฟีย ... มันน่าจะเพิ่มอีก (กฎ) แต่ลุงไม่รู้จะเพิ่มอะไรนะ คือที่ใช้คำว่าห้ามทะเลาะวิวาท ห้ามใช้ยาเสพติด ห้ามอะไรแบบนี้ ลุงเห็นด้วยทั้งหมด เพราะเสียหลายถ้าเหลือเกินมาอยู่รวมกันที่นี้ เราก็ต้องทำแบบนี้ ถ้าไม่เอาระเบียบการอยู่ร่วมกันมาทำแบบนี้เขาไม่อยู่กันหรอก มีคนบอกเพิ่มกฎยุ่งยาก ลุงเลยบอกว่าไม่ต้องไปไหนไกล ในสถาบันครอบครัวแกละ มีกฎหมาย พ่อทำงาน แม่ดูแลลูก ลูกไปเรียน แม่ก็ดูแลบ้านด้วย นี่คือกฎระเบียบการอยู่รวมกันในครอบครัวแล้วระเบียบพวกนี้อะมันธรรมดาจริงๆ แล้วมันไม่ได้ตั้งมาจากพี่เลี้ยง แขนงนำหรือ NGO แต่ว่ามาจากการโหวตกันเองนี่แหละว่าจะเอาอะไรบ้าง ลุงมาเพิ่มสองสามข้อเท่านั้นเอง มาจากเขาทั้งหมด แล้วก็กระจายไปศูนย์ต่างๆ อย่างศูนย์เชียงใหม่ก็ใช้ของที่นี้เป็นตัวตั้ง

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ลุงดำมองควรต้องมีกฎเพิ่มเติมเพื่อรักษาความเรียบร้อยของการอยู่ร่วมกัน เพราะการอยู่รวมกันในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ของคนไร้บ้านที่ลุงดำเปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนที่ประสบการ์ณโศกโชนในชีวิตมา ความร้ายกาจที่มีมาจากประสบการ์ณการณในอดีต เพราะชีวิตที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ทำให้การมาอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีกฎเพื่อให้สามารถควบคุม และทำให้เกิดการอยู่รวมกันได้

การต้องมีกฎระเบียบในการอยู่อาศัยคนไร้บ้านนั้นค่อนข้างเห็นด้วยกับกฎระเบียบเพื่อการอยู่อาศัยร่วมกัน เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างไม่ยุ่งวุ่นวาย เหมือนกับในครอบครัวทั่วไปในการอยู่รวมกันเราก็ต้องมีกฎของแต่ละครอบครัวเพื่อให้สามารถอยู่รวมกันได้

ในศูนย์เขาจะผ่านมติก่อน ขึ้นมา 10 ข้อก็เป็นมติของพวกเราเสนอกันเองนะ ไม่มีใครที่จะมากำหนดกฎเกณฑ์ ไม่ว่าจะ NGO หรือแกนนำต่างๆ เอมติที่พี่น้องนำเสนอมาแล้วเห็นว่ามันสอดคล้องกับวิถีชีวิต 10 ข้อนี้มีอะไรบ้าง ก็ไม่เล่นการพนันภายในศูนย์ ไม่ดื่มสุราของมึนเมา แล้วก็อย่าหยิบของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต บางทีกฎเขามาอ่านดูมันเหมือนพระเลยนะ แต่บางทีชุมชนข้างเคียงเหยียดกว่าเรา ชั่วกว่าเรา กินเหล้าได้รุ่งไม่ว่ากันเลย กับเราพยายามส่งเสียงเบาๆ แต่คนมันเยอะ มันก็มาด่าเราพวกนี้มันแฉ่งตำราจหมตข้างหลังเราเนี่ย แฉ่งสำนักปลัด ทั้งๆ ที่บางทีมันก็โวยวายยิ่งกว่าเรา คือว่ามันจะกดทับคนไร้บ้าน คำว่าคนไร้บ้านมันเหมือนชนกิตติหลังที่ไม่สามารถจะอยู่ในสังคมอย่างคนที่จะอะลุ่มอล่วย

ด้วยมนุษยธรรมหรือ อยู่ด้วยการถูกเหยียดหยามเพราะประเทศไทย
มันมองภาพลักษณ์ภายนอก ต่อให้ช่วยยังงใจขอให้มีทองใส่ มีรถหรูๆ ขับมัน
ก็เป็นคนดี คนถ้ามันจนแล้วมันจะดียังไง มันก็เป็นคนแล้ว โดนยึดข้อหา
โดนกลั่นแกล้งทั้งนั้นถ้าไม่มีบัตรประชาชน แล้วก็ไม่มีใครกล้าพูด ไม่กล้า
เปิดเผยตัวเอง พี่ก็ไม่กล้าพูด ไม่กล้าจะให้สังคมรับรู้ แต่มาอยู่ในศูนย์เนี่ย
มันสะท้อนได้หลายอย่าง

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

สิ่งที่มักเกิดขึ้นเมื่อมีการเล่าถึงชีวิตของตนเอง คือ ความรู้สึกถูกปฏิบัติ
อย่างไม่เป็นธรรมจากสังคมทั้งในแง่ของสิทธิพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ และการตัดสิน ตีตรา กีดกัน
ให้คนไร้บ้านเป็นชายขอบของสังคม แยกแยะจากความมาตรฐานทั่วไปที่สังคมตั้งขึ้น

การอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่มีบรรยากาศของการมีบรรทัดฐาน
กฎระเบียบที่สามารถเป็นเครื่องมือที่การันตีสิทธิที่ตนเองพึงมีในพื้นที่ดังกล่าว สร้างความรู้สึกของ
การมีส่วนร่วมกับการอยู่ร่วมกันได้ และไม่ทำให้เกิดความแปลกแยกแตกต่างในการอาศัยอยู่ร่วมกัน
ด้วย

(1) การปฏิบัติตาม และการแหกกฎระเบียบ

ในบริบทของคนไร้บ้านที่ไม่ชอบการถูกบังคับและจำกัดชีวิต แต่เนื่องจาก
กฎที่ไม่ได้บังคับชีวิตของแต่ละคนมากเกินไป การสร้างให้เกิดความรู้สึกว่ากฎเหล่านี้มาจากพวกเรา
(คนไร้บ้านด้วยกัน) การยอมทำตามกฎเป็นสิ่งที่คนไร้บ้านเลือกที่จะทำตามเพื่อให้สามารถดำรงชีวิต
อยู่ในพื้นที่นี้ได้เช่นกัน

กฎระเบียบก็โอเคอยู่ แต่ก็ไม่เป็นกฎ บางทีมันก็แหวกเหมือนกัน
พวกพี่เหล่าพวกไร่ไร่ แหวก รู้สึกว่ามันไม่เป็นกฎนะ มันจะเขียนกฎมา
ทำไม ไม่ต้องมีชะติกว่า ... ก็ไม่ค่อยได้ยุ่งนะ เรื่องเหล่าเรื่องอะไร พี่ก็
เคารพก็ต้องเคารพไง กฎมันก็ต้องเป็นกฎ ... อืดอืดมันก็ธรรมดา อยู่ที่
ตัวเราว่าจะแหวกกฎหรือไม่แหวกมันอยู่ที่เราปฏิบัติทั้งนั้น ... บางคนเขาก็
แหวกกฎ ก็ 7 วัน ไปนอนข้างนอก มีนะ 7 วัน ครั้งแรกถ้าไม่ทำตาม
ครั้งสองนี้ไล่ออกเลยนะ ... มันอะลุ่มอล่วยไง มันก็แค่นี้แหละ มัน
อะลุ่มอล่วยกันได้ไง ผมว่ามันอ่อนไง พูดตรงๆ มันอ่อน กฎเนี่ย แล้วพี่
เลี้ยงเขาไม่ค่อยเด็ดขาด พี่เลี้ยงเขาใจอ่อน ชี้แจงสารคน กฎมันก็ต้องอ่อน
ไปด้วย แต่พี่เคารพอยู่แล้วกฎ พี่ไม่ได้กินเหล้า ไม่ดูดยา ไม่เล่นการพนัน

พี่อืดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ในเรื่องของการแหกกฎนั้นในเรื่องการห้ามเล่นการพนันเป็นกฎที่มีการทำผิดในช่วงแรกๆ ที่เข้ามาอยู่ อย่างการตั้งวงเล่นไพ่หรือไฮโลในช่วงที่พี่เลี้ยงไม่อยู่ แต่พอพี่เลี้ยงมาก็วงแตก และทำโทษให้ไปนอนนอกศูนย์พักคนไร้บ้านฯ 3 วัน มีคนที่โดนออกไปนอนจริง การเล่าเรื่องดังกล่าวเป็นการเล่าในมุมมองของเรื่องตลก เหมือนเราแอบเล่นไพ่ในโรงเรียนแล้วโดนจับได้มากกว่าเป็นเรื่องร้ายแรง

ถึงจะมีกฎกำหนดไว้แต่เราก็ไม่รู้สึกอึดอัดเพราะกฎที่ตั้งไว้ไม่ได้ขัดกับกิจวัตรประจำวัน

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

สำหรับพี่แดงที่เป็นคนเงิบๆ ไม่มีชีวิตโลดโผนในด้านมืดมากนักกฎระเบียบที่มีจึงไม่ได้สร้างความลำบากให้การดำเนินชีวิตประจำวันของพี่แดงได้

ถ้าอยู่รวมกันก็มีสิทธิ์ทำอะไรก็ได้แต่ก็ต้องเคารพกฎ เคารพกัน ถ้าเราทำผิดกฎ คนในศูนย์ก็จะโหวตไล่เราออกไปจากศูนย์เอง เป็นระบบที่ดีนะ แต่ก็ยังไม่เคยมีใครโดนไล่ละ ... สำหรับกฎก็รับได้ไม่มีปัญหาอะไรกับกฎอยู่รวมกันได้

ป้าอ้วน (สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2558)

ก็มีหยิบก็ไล่ออกไป เราก็รู้เลยว่าใครหยิบของเราอะไรก็ไล่ออกไป ในมติของที่ประชุมคือรับคนมาต้องผ่านการกลั่นกรอง จะช่วยคนที่ไม่ผ่านมติคือ หนึ่งต้องเป็นคนเดือดร้อนจริงๆ มติว่าจะผ่าน NGO ประชุมประจำเดือน เราชับมาก่อน บางคนที่ไม่อยากให้คนข้างนอกเข้ามาวุ่นวายอะไร มตินี้มันยากนะ เราก็ยึดหลักว่าถ้าพี่น้องข้างนอกมีปัญหา เกิดภัยคุกคาม คนที่อ่อนแอกว่าเริ่มได้รับความไม่เป็นธรรม เราเอามนุษยธรรมแก้ไขก่อน มติเดียวเราไปชี้แจงเอง ก็เอาเขาเข้ามาก่อน เขาโดนชี้เามา วุ่นวายอะไร

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

สิ่งที่ลุงอืดพูดทำให้เราเห็นประเด็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันนั้นมิได้พูดถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีเป็นธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันได้หากสามารถทำให้คนที่อยู่ร่วมกันรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรม

(2) กฎระเบียบในฐานะเครื่องมือคัดกรอง

กฎที่ตั้งขึ้นอย่างมีส่วนร่วมและไม่ขัดต่อการดำเนินชีวิตของแต่ละคนนั้น นอกจากกฎช่วยทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้ ในทางหนึ่งกฎที่ตั้งขึ้นนั้นได้ช่วยคัดกรองผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันด้วย กฎระเบียบที่ตั้งไว้ทั้ง 10 ข้อ นั้น มีน้ำหนักความเคร่งครัดที่แตกต่างกัน อย่างเรื่อง

การลักขโมยของ การผิดลูกผิดเมีย หรือมุดมุ้งผิด เป็นข้อที่มีการบังคับใช้อย่างเคร่งครัด แต่ในส่วนของ การหยิบของใคร โดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งกำลังก้ำกึ่งกับการลักขโมยคือการหยิบไปใช้แต่ไม่ได้ขอกี้อึดหยุ่นกว่าในการจะลงโทษ ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับมูลค่าของเป็นสิ่งสำคัญ

มันจะร้ายแรงก็คือผิดลูกเมีย อันนี้ร้ายแรง แบบหนีร้อนมาพึ่งเย็นแล้วยัง มาทับถมเขาอีก เล่นการพนันอะไร ... ขโมยเขาจับได้ก็ตักเตือนก่อน ถ้าครั้งที่สองจะให้ตำรวจมา ห้ามพูดจาต่อเสียด เสียดสีเขา ผมเคยทำผิด เรื่องเหล่านี้ เรื่องอื่นไม่มี

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

ส่วนเรื่องการห้ามพูดเสียดสี การรักษาความสะอาด ห้ามเล่นการพนัน ห้ามทะเลาะวิวาท ห้ามส่งเสียงดังหลังสี่ทุ่ม ห้ามดื่มสุราในศูนย์ (ถ้ากินมาจากข้างนอก ห้ามเข้ามาเมา อาละวาดในศูนย์) และต้องร่วมกิจกรรมของส่วนรวม เป็นกฎที่มีความยืดหยุ่น และประนีประนอมต่อการกระทำผิดกฎ โดยไม่มีผู้ที่ถูกไล่ออกจากศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จากการกระทำผิดกฎเหล่านี้ ยกเว้นกรณีของพีโก้ที่เคยอยู่ศูนย์คนไร้บ้านมานานที่ถูกให้ออกจากศูนย์เนื่องไม่จ่ายค่าน้ำ-ค่าไฟทีเดียวเหมือนคนอื่นๆ แต่ผ่อนให้ซึ่งผ่อนไม่ค่อยครบ และพีโก้ไม่เข้าร่วมกิจกรรมวันที่อยู่อาศัยสากลเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2558 ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมจากทุกคนว่าหากใครไม่เข้าร่วมจะต้องออกจากศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เพราะเป็นงานสำคัญของเครือข่ายที่ต้องแสดงถึงสิทธิในการมีที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน และตั้งแต่มีการรวมกันเป็นเครือข่ายคนไร้บ้านเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันนั้นพีโก้ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมใดใดของเครือข่ายเลยสักครั้ง

การเข้ามาอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่มีระบบการบริหารจัดการของคนไร้บ้านเอง ทำให้คนไร้บ้านสามารถอยู่ร่วมกันในพื้นที่ที่มีคนหลากหลายมาอยู่ร่วมกันได้ และยังเป็นระบบที่คัดคนที่จะเข้ามาอยู่ไปในตัว

(คนเข้ามาอยู่ออกไปเยอะไหม) ก็เยอะนะ มันขึ้นอยู่กับคนด้วย คนที่เข้ามาอยู่เขาเป็นคนยังไง ถ้าเขารู้จักปรับตัวเข้าหาคนอื่นมันก็ดี ไม่มีอะไร ถ้าเขาปรับตัวไม่ได้เขาก็จะไปเอง เราไม่ได้ไปบอกเขาหรอก เขาอึดอัด แต่ว่าบางคนที่เขามาก็อย่างคนที่ดื่มสุรา เราบอกไม่ให้ดื่มในศูนย์ เขาไปดื่มมาจากข้างนอก มาถึงก็เอะอะโวยวายอยู่ในศูนย์ เขาก็อยู่ไม่ได้ เขาก็ต้องไปของเขาเอง

พีแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

คนไร้บ้านที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ได้ เนื่องจากยอมรับเงื่อนไขที่พื้นที่ดังกล่าวที่มีการบริหารจัดการศูนย์พักคนไร้บ้านร่วมกันที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นอำนาจที่บังคับทางตรงที่บงการชีวิตเหมือนกรงขัง แต่เป็นเหมือนภาชนะที่มีขอบเขต และช่องว่างพอให้หินแต่ละก้อน

กระทบกระทั่งขัดเกลากันและกันเพื่อให้ไม่ต้องกระทบกระทั่งกันอย่างรุนแรงจนแตกหรือกระเด็นออกไป ซึ่งสำหรับคนไร้บ้านบางกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะเมื่อมาเจอกฎหรือรูปแบบการอยู่ร่วมกันที่ถูกบังคับให้ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันในระดับหนึ่งก็ไม่เลือกที่จะเข้ามาอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ปัญหาที่เจอต่อมา คือ คนที่อยู่อาศัยก็เป็นกลุ่มคนไร้บ้านเดิมที่อยู่มาเป็น 10 ปี มีอัตราในการหมุนเวียนเปลี่ยนคนไร้บ้านในระดับที่น้อยซึ่งไม่ตรงกับเจตนาเริ่มแรกที่ยากให้ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ดังกล่าวเป็นที่พักอาศัยระยะเปลี่ยนผ่าน

บรรยากาศโดยรวมของการอยู่อาศัยร่วมกัน ระบบการจัดการ และกฎระเบียบที่มีเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นภาพของศูนย์พักคนไร้บ้านที่จะปูให้เห็นว่าด้วยเงื่อนไขเฉพาะในพื้นที่แห่งนี้มีสิ่งไหนก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าพื้นที่แห่งนี้มันเป็นมากกว่าศูนย์พักที่ใช้นอนพักเท่านั้น

5.2 “ศูนย์พักคนไร้บ้าน” กับ “บ้าน”

ศูนย์พักคนไร้บ้านโดยสภาพกายภาพแล้วไม่ได้มีการสร้างมาเพื่อจะให้เป็นบ้านสำหรับคนไร้บ้าน มพศ. ได้สร้างศูนย์ขึ้นมาเป็นที่พักพิงสำหรับคนไร้บ้านเพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่การมีบ้าน (ของตนเอง) ซึ่งในแง่ของการจัดการก็มีความพยายามให้คนไร้บ้านมีส่วนร่วมในการจัดการในการอยู่อาศัยร่วมกันมาก สำหรับกฎระเบียบในการพักอาศัยก็เป็นกฎระเบียบที่เกิดขึ้นจากการกำหนดร่วมกันเพื่อให้อยู่อาศัยร่วมกันได้ สำหรับการดำรงชีวิตประจำวันนั้นคนไร้บ้านมีอิสระทั้งในการอยู่อาศัยทั้งเวลานอน-ตื่น การเข้า-ออกศูนย์ การกิน การเก็บข้าวของ การประกอบอาชีพ หรือสามารถอยู่อาศัยเป็นครอบครัวได้ ในอีกทางหนึ่งคือคนไร้บ้านที่มาพักอาศัยต้องพึ่งพาตนเอง โดยเฉพาะในเรื่องค่าใช้จ่ายประจำเดือนในส่วนค่าน้ำ-ค่าไฟที่ต้องหารเฉลี่ยกันทุกเดือน

(ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) เริ่มแรกไม่ได้ตั้งใจว่าจะใช้คำว่าบ้านหรือว่าอะไร แต่มันทำขึ้นมาเพื่อให้เขามาใช้ชีวิตด้วยกัน ช่วยเหลือ ดูแลกัน โดยใช้พลังของแต่ละคนหรือศักยภาพของแต่ละคนมาหนุนช่วยกัน ถ้าเราเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ของเขา แล้วเราเชื่อมั่นว่าการมารวมกลุ่มแล้วมันจะเกิดความเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นฐานคิดที่เรามีตรงนี้จึงเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรมของเราหลายๆ เรื่อง รวมทั้งศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ด้วย ที่ทำให้ลักษณะเอาคนมารวมกันเพื่อให้เขาช่วยเหลือดูแลกัน พอมีกระบวนการช่วยเหลือดูแลกันในทุกมิติ ไม่ใช่แค่เรื่องเศรษฐกิจหรืออะไร มันดูแลกันทุกมิติเลยเวลาอยู่ด้วยกันมันเป็นเหมือนการสร้างชุมชน สร้างครอบครัวใหม่ สร้างอะไรใหม่ของเขา ซึ่งเขาอาจจะมองว่าลักษณะแบบนี้มันคือ บ้านของเขา บ้านที่เขาต้องการ แต่เราไม่ได้ตั้งใจว่านี่คือ

บ้าน เราแค่มิแนวคิดที่คนมารวมกันช่วยเหลือดูแลกัน แล้วมันจะมีพลัง และศักยภาพ จะเกิดการเปลี่ยนแปลง และหมุนกันไปได้หลายๆ เรื่อง โดยเนื้อเรื่องที่เรากำลังทำนั้นก็เหมือน บ้านในความหมายของเขาที่ไม่ใช่แค่โครงสร้างหลังคาคุ้มหัว มันมีการช่วยเหลือดูแลกัน มันเป็นครอบครัว เหมือนเป็นครอบครัวที่สร้างเองกำหนดเอง มันก็เลยมีความสุขสบายใจ ก็อาจจะมีทะเลาะเบาะแว้งกันบ้าง แต่โดยรวมเขาก็พอใจที่จะอยู่แบบนี้

พีต้อย (สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2558)

ในหัวข้อนี้จะเป็นการนิยามคำว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ โดยรวมว่ามีลักษณะในความรู้สึกสำคัญคนไร้บ้านที่อยู่อาศัยว่าเป็นเสมือนอะไร ซึ่งมีทั้งเป็น “บ้าน” หรือ “บ้านหลังที่สอง” หรือ “ที่อยู่อาศัย” ซึ่งก็ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว เพราะแต่ละคนตอนที่ออกจากบ้านมีความหลากหลายของประสบการณ์มา แต่การมาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ สิ่งที่เกิดในพื้นที่ดังกล่าวได้ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และปรับเปลี่ยนความหมายของบ้าน ที่เกิดจากบ้านในอุดมคติหาบซ้อนกับศูนย์พักคนไร้บ้านฯ กระบวนการนี้ดำเนินไปด้วยกันตราบเท่าที่คนไร้บ้านอาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน

สิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการดังกล่าว คือ การจัดพื้นที่อาณาเขตของบ้านทั้งทางกายภาพและความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่ออุดมคติและความเข้าใจของบ้าน แต่ทั้งนี้เป็นการนิยามแบบรวมๆ ซึ่งในหัวข้อต่อไปจะกล่าวถึงการเป็นบ้านที่เกิดขึ้นในแง่มุม 3 มิติ ซึ่งจะทำให้เห็นว่าความรู้สึกของการเป็น “บ้าน” ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ นั้นเป็นอย่างไร ทั้งนี้การนิยามพื้นที่ได้ว่าเป็นบ้าน หรือไมเช่นนั้นไม่ใช่การนิยามโดยสมบูรณ์ สถานที่แห่งหนึ่งมีความเป็นบ้านหรือไม่เป็นอยู่ในตัวแห่งนั้นเสมอเวลาเราอยู่อาศัย เมื่อดูในรายละเอียดเราจะเห็นได้แม้คนไร้บ้านที่นิยามว่าที่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยก็อาจจะนิยามว่าที่แห่งนี้เหมือนบ้านในบางมิติได้เช่นกัน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกว่าใช่และไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำให้คำว่าบ้านนั้นมีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของชีวิตเราเสมอ

5.2.1 ศูนย์พักคนไร้บ้านที่เหมือน “บ้าน”

ความจริงแล้วศูนย์ก็เหมือนบ้านเรานะ มันก็อบอุ่น คล้ายๆ ว่ามันอยู่เยอะ อยู่หลายครอบครัว มันก็เหมือนอยู่กับพี่กับน้องนะ เขาก็ช่วยเหลือกันดี เทียบกับพี่น้องเราจริงๆ นี่ความรู้สึกมัน มันก็ไม่แตกต่างกันนะ ที่นี้ก็ช่วยเหลืออะไรดี เวลาเจ็บป่วย เวลาไม่มีเงิน เขาก็ช่วยเหลือดี ทะเลาะเดี๋ยวก็ดีกัน ทะเลาะเข้าดีเย็น

พีแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

บรรยากาศที่พีแดงรู้สึกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นบรรยากาศที่ต่างไปจากการอยู่ห้องเช่า หรือการอยู่บ้านเป็นหลังๆ เพราะด้วยลักษณะทางกายภาพของศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่เป็นพื้นที่เอื้อให้คนต้องมิกิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งยังมีการบริหารจัดการที่

พยายามให้ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของเครือข่าย การแยกอยู่โดยปัจเจกที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมหรือสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ จึงเกิดขึ้นได้น้อย

ตอนนั้นยังรู้สึกแปลกๆ ค่ะ ไม่รู้จักใคร แล้วมันก็โล่งมาก กลัวด้วย หนูเป็นคนขี้กลัวอยู่แล้วอะค่ะ กลัวไปหมดเลย แต่ว่าพออยู่ๆไปก็ชิน ไม่ค่อยกลัว ... (ตอนนี้รู้สึกเป็นบ้าน) ทุกคนที่นี่เขาอยู่กันเหมือนพี่น้องเลย อยู่กันแบบอบอุ่นๆ มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน

ผึ้ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

สิ่งที่คนไร้บ้านทุกคนรู้สึกในการอยู่ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านคือการได้รู้สึกที่ทุกคนมีการช่วยเหลือกัน การช่วยเหลือกันส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ที่ดูแลกันในชีวิตประจำวันแต่เป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งทำให้บรรยากาศของคนไร้บ้านฯ ต่างจากที่ชุกห้วนอน เพราะคนที่อยู่อาศัยรู้สึกถึงความอบอุ่นที่มีสายสัมพันธ์ระหว่างกันมากกว่าการอาศัยนอนไปวันๆ

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พักคนไร้บ้านเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน ไม่มีผู้คุมที่มีอำนาจเหนือกว่าคนที่อยู่ร่วมกันคนอื่น ๆ แม้แต่พี่เลี้ยงที่มีหน้าที่ดูแลการอยู่อาศัยโดยรวมของศูนย์ก็ไม่ได้มีอำนาจเหนือในการบังคับให้คนไร้บ้านที่อยู่อาศัยดำเนินชีวิต คนไร้บ้านทุกคนที่อยู่อาศัยอยู่ในศูนย์จึงมีความอิสระในการจัดการชีวิตของตนเองภายใต้กฎในการอยู่อาศัยร่วมกัน การยอมรับตัวตนจากการผ่านชีวิตแบบ “คนไร้บ้าน” มีความเข้าใจที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในศูนย์พักคนไร้บ้านที่มากกว่าคนที่อยู่อาศัยร่วมกัน แต่เป็นเพื่อพี่น้อง หรือครอบครัว

เรา รู้สึกผูกพันกับที่นี่ถ้าไม่ผูกพันเราคงไม่ยอมมาอยู่ มีที่ที่ทำให้แฟนพี่ได้นั่งเล่น เดินเล่น ออกกำลังกาย แฟนพี่ป่วยก็มีที่ให้หายใจได้ ... ถ้าศูนย์ใดศูนย์หนึ่งเสียใจนะ เพราะที่นี่เคยอยู่ด้วยกัน ถ้าพอไปที่นู่น (ชุมชนใหม่คนไร้บ้าน) ก็อาจจะต่างคนต่างอยู่ ไม่เหมือนที่นี่

พี่หน้า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558)

สำหรับพี่หน้าการอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ดีกว่าห้องเช่า ซึ่งในช่วงตอนที่ทำงานร้านอาหารพี่หน้าต้องนอนในร้านซึ่งไม่มีหน้าต่าง ไม่มีบริเวณให้ทำกิจกรรมอะไรได้ ร้อนอบอ้าว ไข้ได้ เป็นเพียงที่ชุกห้วนอน ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แม้จะมีสภาพของการอยู่ร่วมกันไม่ส่วนตัว แต่ด้วยพื้นที่โดยรวมที่มีบริเวณพอสมควรจึงสามารถทำให้ทำกิจกรรมต่างๆ ได้ การอยู่ในกรุงเทพฯ ที่อยู่อาศัยที่มีอาณาบริเวณที่เป็นพื้นที่ให้พักผ่อนหย่อนใจนั้นเป็นเรื่องยากหากไม่ได้มีฐานะมากพอที่จะซื้อที่ดินเพื่อสร้างเป็นที่เช่นนั้น แต่ศูนย์พักคนไร้บ้านมีพื้นที่ให้คนที่อยู่อาศัยได้หย่อนใจ ไม่ว่าจะเป็นนั่งนอนรับลม พักผ่อนหย่อนใจ คุยกัน พื้นที่ทำอาหารกับข้าว พื้นที่ปลูกผัก ตากเสื้อผ้า พื้นที่ดังกล่าวทำให้มีชีวิตที่ดีกว่าอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมแคบๆ

ก็จะอยู่ศูนย์ไปจนกว่าเราตาย หรือเขาจะไล่ ขนาดลูกชายจะเอาป่าไปอยู่ได้แต่เราไม่ไปเพราะเราเกลียดลูกสะใภ้ เพราะเขาไม่ให้ความเคารพเราเท่าที่ควร เวลาเห็นลูกชายดูแลเรามากก็อิจฉา อย่างนานๆ จะเจอเราสักทีลูกชายก็จะมาถามว่าแม่จะกินอะไร แม่หิวไหม จะกินอะไรบอกนะแม่ ลูกสะใภ้ก็หมั่นไส้ เราดูรู้ เทียบก่อนที่ไปเยี่ยมลูกชายเราก็ปวดหลังเพราะเราส่งสารลูกเลยช่วยเขาเก็บขี้ข้าง เลยบอกลูกชายว่าให้พาเราไปฉีดยา ลูกชายก็บอกเราว่าที่หลังแม่ไม่ต้องทำ ลูกชายเลยจะพาไปฉีดยาแต่หลานดันร้องตาม ลูกชายเลยบอกให้เราไปคอยข้างนอก ลูกสะใภ้ก็ไม่พอใจเลยบอกว่าทำไมต้องรีบไปด้วย แล้วก็ทำหน้าอ เรารักหลาน เวลาได้ของแจกอะไรอย่างตุ๊กตา น้านมข้าว โอวัลติน ป้าก็ไม่กินจะเก็บไว้ให้หลาน

ป้านา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

ป้านาเป็นผู้สูงอายุอยู่ที่ศูนย์มานาน คนส่วนใหญ่ที่อยู่ในศูนย์ก็จะให้ความเคารพดูแลป้านาในเรื่องอาหารการกิน แบ่งปันคำแนะนำเรื่องยารักษาอาการปวดขา แต่เพราะเงื่อนไขของครอบครัวลูกชายที่แยกไปมีครอบครัว การอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวดูเป็นสิ่งที่ป้านาไม่สามารถวางตำแหน่งของตนเองไปแทรกอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่เรียกว่าครอบครัว (บ้าน) ของลูกชายได้ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกไม่พอใจให้ป้านา ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จึงเป็นที่ที่ป้านาจะอยู่ได้อย่างสบายใจ

จะเรียกศูนย์ว่าบ้านก็ได้เพราะเรารักมัน อยู่แล้วทำมาหากินขึ้น ไปไหนมาไหนสะดวก ออกไปก็เจอรถไปไหนก็ได้ ศูนย์ถูกทุบเราก็คงไปอยู่สนามหลวงกับเพื่อน มันก็ไม่แน่พี่เลี้ยงยังบอก ก็อยู่รอวันตายอย่างเดียวแล้ว ... ป้าว่าศูนย์กับที่อยู่อาศัยไม่ต่างจากบ้าน อยู่ที่ศูนย์ก็รู้สึกสบายใจดี

ป้านา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

สำหรับป้านาที่อยู่อาศัยที่ป้านาหมายถึงนั้นมีความหมายเดียวกับบ้าน ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นที่ที่ป้านาอยู่แล้วรู้สึกสบายใจศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จึงเป็นที่อยู่อาศัยที่เหมือนบ้านด้วยความเชื่อมโยงของการที่ป้านามองว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นที่สุดท้ายใช้ชีวิต

ยามบั้นปลายรอความตายเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญซึ่งเปรียบเสมือนบ้านได้ นอกจากนี้ยังสามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ด้วย การหาเลี้ยงตนเองยังเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุอย่างป้านา เพราะครอบครัวที่จะสนับสนุนเลี้ยงดูป้านาได้นั้น ไม่มีความสามารถมากพอที่จะโอบอุ้มดูแลป้านาทั้งในด้านการร่างกายและจิตใจได้

“มันก็เหมือนบ้านเราหลังที่สองนะ ... ก็มันมีที่หลบแดดหลบฝนเหมือนกัน เราก็อยู่ไปได้แล้วก็ประหยัดอีกด้วย ใครจะว่าผมไร้บ้าน ผมก็ไม่ซีเรียส เพราะผมก็มีบ้านอยู่แล้ว ตอนแรกก็คิดว่าเขาจะไม่ให้อยู่นะ กลัวเขาสืบบ้านแบบเป็นคนมีบ้านแล้วไม่ให้อยู่แบบนี้” พี่นุ (สัมภาษณ์, 22

มิถุนายน 2558) จากประสบการณ์ชีวิตของพินูไม่มีความรู้สึกว่าสูญเสียบ้านเดิมที่อยู่ต่างจังหวัดไป การไม่กลับไปไม่ใช่เพราะสถานที่ดังกล่าวศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มีความหมายเหมือนคำว่าบ้าน แต่เป็นเพราะบ้านที่ต่างจังหวัดมีความสามารถในการตอบโจทย์ชีวิตได้น้อยกว่า จึงเลือกที่จะมาอยู่อาศัยที่กรุงเทพฯ

ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มีแถมทำให้คนที่มิบ้านอยู่ต่างจังหวัดสามารถอยู่อาศัยหาเลี้ยงชีพได้ เพราะบ้านที่ต่างจังหวัดมีเงื่อนไขจำกัดทางการหาเลี้ยงชีพที่ไม่สามารถตอบสนองกับวิถีชีวิตที่ตนเองต้องการ การที่จะเช่าบ้านหรือมีบ้านในกรุงเทพฯ ก็เป็นเรื่องยาก

การอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แล้วสามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ ทำให้ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นบ้านหลังที่สองอย่างพินู สำหรับบ้านที่ไม่มีบ้านศูนย์พักคนไร้บ้านก็เหมือนบ้านได้ เพราะอยู่แล้วทำให้รู้สึกสบายใจและสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือการที่ครอบครัวไม่สามารถเลี้ยงดูและดูแลบ้านได้ การอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ สามารถทำให้บ้านสามารถทำมาหากินเลี้ยงตัวเองได้

อยู่ที่ตลิ่งชันก็ดี เขาก็หาหมอนหาผ้าห่มมาให้นอน เขาก็บอก่านอนที่นี่ไม่ได้ ก็อาบน้ำก็ได้ ผมบอกผมไม่ออกแล้ว นอนเนียแหละ ออกไปก็ไม่รู้ไปทำไม ออกไปเหมือนกันออกไปเที่ยวหาเพื่อน พอสองทุ่มสามทุ่มผมก็กลับมา เพื่อนก็ถามว่าไก่อไปไหน ผมบอกผมไม่นอนหรอก ผมก็กลับบ้านสิ มันก็ถามว่ามีบ้านตั้งแต่เมื่อไหร่ มึงนอนกับกูมาตลอด ผมเรียกศูนย์ว่าบ้านนะ แล้วก็ตอบว่ากูมีก็แล้วกัน ก็บอกว่าแต่งตัวดีขึ้นนะมึงเนีย ผมก็บอกว่ากูมีบ้านแล้วนี่ ไม่ต้องสะพายกระเป๋าแล้ว อาบน้ำแล้ว ไม่เหม็น สมัยก่อนเวลาซักผ้าก็ต้องนุงผ้าขาวม้าผืนนึ่งรองกางเกงแห้ง ก็ตากมันกับปูนร้อนๆ จะได้แห้งไวๆ ถ้ามันไม่แห้ง ก็หมาดๆ ก็ต้องใส่แล้ว มันก็คันบ้าง แต่เราไม่มีทางเลือก เสื้อผ้าก็ใส่มันชุดเดียว เพราะมันไม่มีดั่งจะซื้อ จะไปไหนก็เอาผ้าเช็ดถูเอา อย่างเวลาขึ้นรถเมล์แบบนี้ เวลาไปไหนเป็นกลุ่มก็แบบพวกนี้มาอีกแล้ว เหม็นฉิบหายเลย เราก็เคยได้ยิน เราเลยพยายามหลบๆ

พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

การมีศูนย์เป็นเสมือนบ้านการมีบ้านทำให้พี่ไก่ได้ใช้ชีวิต และดำเนินกิจวัตรประจำวันได้อย่างไม่ลำบากเท่ากับการที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะ การมีที่ที่ให้กลับไปหลังจากการออกไปทำงาน “อย่างนี้เราก็เรียกศูนย์ว่าบ้านอะ เราก็กลับบ้าน กลับมาได้ ที่นี่คือบ้านเรา” พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558) สิ่งพี่ไก่เล่าข้างต้นเป็นสิ่งที่พี่ไก่อักเล่าเสมอเวลามีคนมาดูงานที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน ผู้ศึกษาได้ฟังประโยคนี้นี้เป็นครั้งแรกตอนที่มาดูงานศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษารู้สึกแปลกใจว่าสถานที่แบบนี้หรือที่พี่ไก่อเรียกว่า “บ้าน” มันเป็นบ้านได้อย่างไร

ถ้าตรงนี้ก็เปรียบเหมือนบ้านเรา อยู่บ้านเรามันก็มีที่นอน ถ้าเปรียบตรงนี้เป็นบ้านเราไหม มันก็อยู่แล้วสบายใจนะ อยู่ตรงนี้ก็มีความสุขกว่าอยู่บ้านอีก สมมติว่า

เราอยู่บ้านมองเห็นอะไรบางที่เราก็อำนาจใจพวกของจุกจิก ข้างบ้านก็เอาแต่นินทา แต่เราอยู่ที่นี้ไม่มีมาจับตามองเราเลย มีแต่คนทักทายกัน พูดคุยทักทาย ถ้ากลางคืนเราก็ออยู่ในที่ของเรา ฟังวิทยุ ดูทีวี นอนไม่หลับก็ไม่เป็นไร เรามีความสุขนะ แต่ถ้าเราไปอยู่บ้านเราจริงๆ กลางคืนไปไหนไม่ได้ เราหงุดหงิดนะ มันไม่คุ้นเคย มันไม่ผูกพัน พุดง่ายๆ เขาก็ไล่เราไปตั้งแต่ 7 ขวบเนอะ กลับมามันเลยไม่ผูกพัน ยิ่งพ่อตายยังไม่ผูกพันกับใครเลยกับแม่นะ แม่ก็รักเรา แต่เราก็ไม่สนิทสนมกับแม่ ... พอมาอยู่ที่นี้ ถึงมีดๆ ล้มตัวลงนอน เอาตีนเขี่ยเปิดพัดลม นอนหลับมีความสุข ไม่หลับก็มีความสุข ไม่ทุกข์

พีต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

การอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ทำให้พีต้อยรู้สึกมีความสุขมากกว่าการอยู่บ้าน พีต้อยสามารถเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องคอยกังวลสายตาคบรอบข้าง อย่างคนข้างบ้านที่จะนินทา จับตามองซึ่งกระทบต่อการวางตัวซึ่งมีผลกระทบต่อครอบครัว การรู้สึกมีอิสระในชีวิตของตนเองในการอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นส่วนหนึ่งที่พีต้อยไม่อยากกลับบ้าน การไม่ผูกพันกับบ้านด้วยประสบการณ์วัยเด็กเป็นส่วนหนึ่งที่พีต้อยไม่ผูกพันกับครอบครัว โดยเฉพาะเมื่อแม่เสียชีวิตสายสัมพันธ์ระหว่างพีต้อยกับครอบครัว (บ้าน) ก็น้อยลง

จะอยู่ก็ได้แต่ไม่รู้จะทำอะไรอะ มันไม่อยากอยู่ เหมือนคนใจแตกอะ อยากไปเที่ยวไปทะเลไปเรื่อย มันเรื่อยเปื่อย มันไม่อิสระไง ทำอะไรไม่ได้ ถึงเวลาที่ต้องนอน เราเคยอยู่ที่ที่น้ำไหลไฟสว่าง ถึงเวลาเราอยากไปไหนก็ได้ไป ไม่นอนก็ไป ดึกๆ ตื่นๆ ตอนที่เรายู่สนามหลวง สมมติเรานอนไม่หลับ ลูกขึ้นมาดูของได้ เดินเล่นได้ แต่อยู่บ้านพอมืดก็ต้องนอนแล้ว มันหงุดหงิด ... พอกลับไปไม่รู้จะทำอะไร แล้วก็เลยไม่อยากอยู่แปดริ้ว ใกล้พี่น้อง บางทีก็เบื่อเหมือนกัน พี่สาวเราไม่เท่าไร รำคาญคนข้างบ้านอะ จับตามองเราหุยมหุยม นิดหน่อยๆ ก็เอาไปนินทา

(พีต้อย สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

การอยู่ห่างไกลจากญาติพี่น้องที่ไม่ยอมรับในตัวตนของพีต้อยเป็นความสุขอย่างหนึ่ง เพราะการอยู่ใกล้ต้องถูกจับตามอง และกดดันนั้น สร้างความทุกข์ให้กับพีต้อย ทั้งๆ ที่พีต้อยมีบ้านของตัวเองที่ฉะเชิงเทรา เพราะแม่ทิ้งไว้ให้

ก็เป็นบ้านนะ ใครถามว่าบ้านอยู่ไหน พ่อแม่อยู่ไหน เราก็บอกนะที่บ้านเราอยู่ฉะเชิงเทรา พ่อแม่อยู่ฉะเชิงเทรา บอกว่าไปบ้านบ้างไม่ได้ไปบ้าง บางครั้งไม่ได้ไปเลย แต่เราก็ตอบไปให้มันดูดี ... จริงๆ ก็ยังรู้สึกว่าที่นั่นเป็นบ้าน แต่ถ้ามาถึงตอนนี้แม่ไม่มี พ่อไม่มี ... แต่ตอนหลังมานี้ แม่เขารู้สึกว่าถ้าเขาเป็นอะไรไป ลูกจะแย่งกัน ทุกคนมีบ้านหมด พี่สาว พี่ชาย มีเราคนเดียวที่ไม่มีบ้าน แล้วเราก็เป็น

ลูกคนเล็ก เขาเลยพยายามให้คนมาตามหาเรา พี่สาวก็รู้ว่าเราอยู่โรงพักมาทำงาน เป็นแม่บ้าน เขาก็มาตามเราที่นั่นแล้วพาเราไปหาแม่ ตอนนั้นแม่ก็มา กทม. แกเป็นอัมพฤกษ์อัมพาตเนอะ แต่แกก็พอมีกำลังเดิน แล้วเราเลยไปหาแม่ แม่พูด มาว่ากลับบ้านเราเถอะลูก เขาจะยกบ้านให้ เราก็ไป เราไม่ได้ตั้งใจจะไปเอาบ้านนะ แต่แม่ขอร้องให้ไปเอา ไปก็ไปโอนบ้านมาให้ พอเราได้มาเราก็บอกว่าไม่ได้อยู่ จนทุกวันนี้แกเสียไปเราก็ตายเป็นเจ้าของบ้านอยู่ ก็ให้พี่ชายที่เขาสติไม่ดี ทำมาหากินไม่ได้มาอยู่กับให้คนเขาเช่า เอาเงินให้พี่ไป ... เก็บไว้ตอนแก่ ถ้าไม่อยู่ก็ขายมาอยู่ที่นี้ก็ได้

พี่ต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

ด้วยความเป็นเจ้าของพี่ต้อยจึงยังเก็บบ้านไว้เพื่อตอนแก่จะไปอยู่

การที่ศูนย์พักคนไร้บ้านเป็นที่เหมือนบ้านของคนไร้บ้านที่พักอาศัยอยู่ได้นั้น เพราะศูนย์พักคนไร้บ้านนั้นสามารถตอบสนองต่อคำว่าบ้านของแต่ละคนที่อาศัยอยู่ได้มากกว่าการอาศัยอยู่ในบ้านที่ออกมา และการอาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ การทำความเข้าใจความหมายของคำว่าบ้านที่ศูนย์พักคนไร้บ้านสามารถตอบสนองความหมายของคำว่าบ้านของคนไร้บ้านได้จึงเป็นสิ่งที่จะทำให้เราเห็นคำว่าบ้านของแต่ละคนที่ปฏิสัมพันธ์อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ดังนี้

1) “ความอบอุ่น” “ครอบครัว” “พี่น้อง” “การช่วยเหลือ” “ความผูกพัน”

ศูนย์พักคนไร้บ้านสามารถสร้างให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นจากความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ได้ทีแต่ละคนอยู่ในศูนย์กันมาเป็นเวลานาน การทำกิจกรรมร่วมกันจนทำให้เกิดการนิยามความสัมพันธ์ที่มากไปกว่าเพื่อนร่วมโลก แต่เป็นเสมือนพี่น้องกัน ความผูกพันระหว่างกัน คุณค่าของการให้ความเคารพนับถือกับผู้ใหญ่ที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ โดยสมัครใจ

ความสัมพันธ์ในพื้นที่ดังกล่าวที่ไม่ได้สัมพันธ์กับแบบเครือญาติทางสายเลือด แต่ก็มีกรีก่อเกิด พี่พวอาศัยในแบบที่เรียกว่าเป็นพี่น้อง ซึ่งคนไร้บ้านมักจะเรียกกันเองว่า “พี่น้องเรา” ทั้งในส่วนคนไร้บ้านที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ หรือคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ

2) “ความอิสระ” “ไม่ถูกจับตามอง” “สบายใจ”

การมีบ้านอีกครั้งหลังจากมีประสบการณ์ออกจากบ้านที่มีช่องว่างห่างไกลจากบ้านในอุดมคติที่ตนเองอยากมีจนออกมาใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ เมื่อคนไร้บ้านต้องกลับมาที่มีที่อยู่อาศัย การที่จะไปสู่ความรู้สึกของการมีบ้านหรือการอยู่บ้านอีกครั้งจึงมีสิ่งที่สามารถที่ตอบสนองแก่คนไร้บ้านทั้งในแง่ของความสัมพันธ์ที่เป็นคนที่มีประสบการณ์การร่วมของการใช้อำนาจในครอบครัวหรือครอบครัวไม่สามารถโอบอุ้ม หรือยอมรับในตัวตนของคนไร้บ้านได้ ความสัมพันธ์ในพื้นที่ดังกล่าวไม่มีการใช้อำนาจในการควบคุม หรือบงการให้คนไร้บ้านต้องมี “ชีวิตที่ประสบความสำเร็จ” อย่างที่

ครอบครัวร่วมสายเลือดคาดหวังต่อพวกเขา ไม่มีความคาดหวังเช่นนั้นทำให้คนไร้บ้านไม่ใส่ใจ หรือมี
รู้สึกกับเสียงนินทาที่เต็มไปด้วยความหวังดี

สิ่งที่สำคัญคือความสัมพันธ์แบบที่ไม่ใช่อำนาจบงการบังคับทำให้คนไร้บ้าน
สามารถแสดงตัวตน รู้สึกเป็นอิสระ สามารถกำหนดชีวิต และดำเนินชีวิตภายใต้เงื่อนไขที่ตนเองจะ
สามารถกระทำได้ โดยไม่ต้องรู้สึกกดดัน และถูกคาดหวังจากญาติพี่น้องร่วมสายเลือด การยืนอยู่ด้วย
ตนเองตามวิถีที่จะสามารถทำได้มากกว่าจะดำเนินชีวิตไปตามคาดหวังที่เคยเจอมาทำให้คนไร้บ้านใน
ศูนย์พักคนไร้บ้านรู้สึกมีความสุข และใช้ชีวิตได้อย่างสบายใจ

3) “ตอบสนองเงื่อนไขชีวิต” “ทำมาหากินได้”

ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นพื้นที่ที่รองรับชีวิตของคนที่อยู่อาศัยได้ อย่างเงื่อนไขการ
ไม่สามารถอยู่บ้านกับลูกหรือญาติพี่น้องได้ พื้นที่ทางกายภาพที่รองรับการใช้ชีวิตได้อย่างสบาย เช่น
มีพื้นที่หย่อนใจ การอาบน้ำ ที่นอนที่เป็นของตัวเอง ที่เก็บของ เป็นต้น พื้นที่ของบ้านที่อยู่ห่างไกล
แหล่งงานที่จะให้มีรายได้ในการเลี้ยงตนเองได้ การที่ศูนย์พักตอบสนองชีวิตให้อยู่ได้อย่างมีความสุข
เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกให้ที่แห่งนี้เป็นบ้านขึ้นมาได้ส่วนหนึ่ง

4) “ความรู้สึกมั่นคง” “ความปลอดภัย”

ความมั่นคงในของสถานที่ที่สามารถป้องกันอันตรายได้ ความรู้สึกได้รับการ
ปกป้องจากสภาพทางกายภาพสร้างให้เกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจให้คนที่อยู่อาศัยได้

5.2.2 “บ้าน” แบบกำกวม ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ

แม้ว่าพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จะเป็นพื้นที่ที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นมากกว่าที่อยู่อาศัย
จนบางส่วนมีความรู้สึกว่าคุณมีความใกล้เคียงหรือเหมือนบ้าน แต่สำหรับบางคนศูนย์ยังมีลักษณะ
กำกวมระหว่างที่อยู่อาศัยและบ้าน

เหมือนนะ จะคล้ายๆกัน เพราะลุงอยู่จนชินแล้ว ... ศูนย์นี้ลุงอยู่คล้ายบ้านเลย
เราไปไหนก็แล้วแต่นะ ทำมาหากิน ไปไหนก็แล้วแต่ พอได้เวลาเราก็คิดถึงที่นอน
เราในศูนย์ คือที่หลับที่นอน ที่หุงหากิน แล้วก็เพื่อนๆ ในศูนย์ คือจะคิดถึงก่อน ก็
คล้ายๆ บ้าน คนที่อยู่ก็คล้ายๆ พี่น้อง อย่างที่สองคือการที่เรานอนประจำ มัน
กลายเป็นบ้านของเรา มีของของเราอยู่ แล้วยิ่งเราเจอโครงการที่จะทุบทิ้ง
แบบมันสร้างมากับมือ จะมาทุบของกูทิ้ง โห ... บ้านเรานะ ก็เกิดความรู้สึกว่าเรา
ทำมานานตั้งนาน อยู่ๆมันจะมาทุบง่ายๆ จี๋หรอ แรงฮึดมันมา บ้านที่ลุงคิดไว้ก็คือ
เรามีกิจกรรมทำกันทุกวัน มีเครื่องใช้ที่เราไม่เคยมีตอนอยู่ข้างนอก เก็บไว้ได้ มัน
ไม่หาย เป็นที่ๆ เรานอนประจำ ไม่มีใครมายุ่งวุ่นวาย ไม่มีใครมาละเมิดสิทธิ

ออกไปสักห้าหกวัน ออกไปฝุ่นเขรอะยังงี้ก็ยังเป็นแบบนี้เพราะไม่มีใครมายุ่งกับเรา

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ลุงดำรู้สึกว่าคุณยัพักคนไร่บ้านฯ คล้ายบ้านแต่สิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าต่างจากบ้านคือ การครอบครองเป็นเจ้าของที่ทำให้รู้สึกถึงความมั่นคง “มันต่างกัน อันนั้นมันบ้านเราแท้ๆ อันนี้มันบ้านแบบ คือเรานับถือว่าเป็นบ้านแหละ แต่ไม่ใช่บ้านของเราโดยตรงไง เขาจะทุบโครงการหรือเราจะต้องออกจากร้านเมื่อไหร่ก็ยังไม่รู้เลย แต่ที่นั่นมันเป็นบ้านไง พอเกิดก็มีบ้านตรงนั้น มันไม่เหมือนกันตรงนี้” (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ความผูกพันกับบ้านที่ลุงดำเคยมีทำให้ลุงดำยังรู้สึกเสมอว่าที่แห่งนั้นคือบ้าน ประกอบกับการออกจากบ้านของลุงดำเป็นแสดงความรับผิดชอบในฐานะพี่ชายคนโตที่ไม่อยากเป็นภาระให้พี่น้องๆ ความรู้สึกผิดและผูกพันกับครอบครัวยังทำให้ลุงดำรู้สึกเสมอว่ามีบ้านที่อยากจะกลับไปแต่กลับไปได้ไม่ได้

คุณยัพักเนี่ยมันเป็นศูนย์รวม ตอนแรกไม่ค่อยอยากมานะที่ศูนย์หมอชิต คนเขามันเยอะ ที่นี้หมอชิตมันคืออย่างมันเป็นห้องใครห้องมัน เป็นแบบเพิงคนงานอะ ถ้าเป็นอย่างนอนระนาบเดียวกันเนี่ยถ้าไม่ชินละมันนอนไม่ได้นะ หรือว่าถ้าไม่มีเพื่อนมาเป็นทีม ถ้าให้มาบางกอกน้อยโดยตรงก็ยังไม่มาหรอกเพราะว่าเรานอนยากถ้ามันไม่มั่นคงแข็งแรงอะ คือว่ามันก็ยังไม่หิบบอกกันได้อยู่ เข้ามุ้งผิดมันหลายสาเหตุที่เราจะไม่อยากอยู่ ที่นี้ที่บอกว่าโชคดีเพราะหมอชิตมันเป็นเพิงคนงาน มีประตุมืออะไรมิดชิด ทำภารกิจอะไรในห้อง อยากจะนอนตีสักงาอะไรได้หมด แล้วของก็ไว้ของใครของมัน จะไปข้างนอกก็ถือเลย ... (คุณยัพักคนไร่บ้านฯ เป็นเหมือนบ้าน) ... คือไม่ มันยังห่าง เพราะว่าถ้าเราดูองค์ประกอบรายละเอียดต่างๆอะ คนทั่วไปร้อยพ่อพันแม่ก็ไม่ใช่ว่าเราทั้งนั้นเลย แล้ววันไหนมันจะทะเลาะกัน หรือมันจะขโมยของเรา จัดห้องเรา เคยเจอกระเทยข้างห้องอะจัดห้องเรา มันไม่จัดด้วย มันแกง มันสะเดาะกลอน แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์มันเยอะ มีมุ้งบังเอาไว้ ไม่ได้เก็บมุ้งวันนั้น เข้ามาสวนกันแค่ประมาณ 10 นาที ตามมันไปสถานีหมอชิต มันหนีไปเลย เราแฉวนพระไว้เยอะในห้องเนี่ย ก็เป็นห่วงข้าวของสำคัญเลย กลัวของหาย เราเป็นคนไร่บ้านกว่าจะได้พระมาองค์ กว่าจะได้ของมีค่ามาแต่ละอย่างมันต้องแลก แล้วตอนหายไปต้องมานับหนึ่งใหม่ แล้วก็มันไม่ใช่บ้านแน่นอนศูนย์อะ ยังไงมันก็ไม่ใกล้เคียงนะในใจของเรา มันเป็นแค่ที่พักชั่วคราว ยังไงก็ติดเรียกศูนย์ตลอด บางคนเขาเรียกตรงนี้ว่าบ้าน พี่น้องหลายคนเรียกตรงนี้ว่าบ้านเรา แต่ผมเรียกศูนย์เพราะว่ามันเป็นศูนย์ ในบ้านมันต้องมีคนที่

ไว้ใจ พี่น้องอะไรเงี้ย แล้วนี่มันร้อยพ่อพันแม่ วันไหนก็ทะเลาะ แล้วทะเลาะกันมากที่สุด แก้ปัญหาเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน บางทีไปถึงโรงพัก ทะเลาะกัน ไม่ยอมกัน แล้วเรื่องการแก้ปัญหาทะเลาะ ตีกันฟันแทงนี่ในศูนย์หมอมชิตนี้มีบ่อย ศูนย์บางกอกน้อยนี่ยังน้อย

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

สำหรับลุงอืดบ้านในความหมายของลุงอืด คือ

บ้านก็ต้องอยู่กับคนที่ไว้วางใจ ครอบครัว ผัวเมียไรเงี้ยนะ คำว่าบ้านของเราคือ ถ้าคนมานอนด้วยกันในบ้าน ถ้ามันยังระแวงอยู่ว่าเดี๋ยวจะมาลักของเราหรือเปล่า แล้วยิ่งหนักเพราะว่ามันแคบด้วย ยังจึ้นอยู่ด้วยกัน 40-50 คน บางคนก็เป็นคนดีช่วยกันดูแลได้ คนชั่วจะมีแต่มันมีเป็นส่วนน้อย แต่สังคมทุกที่มันมีทั้งเลวทั้งชั่วปะปนมา แต่อาศัยว่าจะใช้กฎระเบียบ ข้อบังคับได้เท่าไหน แล้วเราก็ไปว่าเขามากไม่ได้ พวกนี้เขามิแค่งูไบบึง ไปว่าจู้จี้เขาก็ออกไปนอนที่เดิม มันก็ต้องหลายอย่างที่ต้องคิด

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

เห็นได้ว่าความหมายในคำว่าบ้านของลุงอืดกับสภาพการอยู่อาศัยในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มีช่องว่างที่สำคัญในเรื่องความสัมพันธ์ในพื้นที่เดียวกันที่ลุงอืดให้ความสัมพันธ์กับความรู้สึกของการไว้วางใจแบบญาติพี่น้องทำให้ศูนย์ยังไม่ใช่บ้าน เพราะยังไม่สามารถสร้างทำให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจ และความปลอดภัยในทรัพย์สิน

สิ่งที่ทำให้ลุงอืดฝังใจกับภาพอุดมคติของบ้านแบบครอบครัวที่อบอุ่นไว้วางใจ สุขสงบ และรักกัน เพราะลุงอืดมีประสบการณ์ชีวิตที่ผูกกับบ้านในแบบดังกล่าวก่อนที่พ่อแม่ลุงอืดจะเสียชีวิต ประสบการณ์ที่ลุงอืดภาพอุดมคติของครอบครัวที่ดีในวัยเด็ก (อยากมีและคิดว่ามี) เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงจนไม่สามารถปรับตัวเองได้หลังจากพ่อแม่เสียชีวิต “ทะเลาะกัน เป็นศึกสายเลือด พ่อแม่ไม่อยู่แล้วมันก็ไม่มีการการณะ ก็ทะเลาะกันแบบขาดเชือกเลย เราเป็นคนสุดท้องอะ คือว่าพ่อแม่ไม่มีพ่อแม่แล้วมันอยู่ลำบาก” (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558) ลุงอืดไม่สามารถปรับความคาดหวังและไม่สามารถรับได้ทำให้พี่อืดไม่สามารถที่จะมีบ้านที่ใกล้เคียงบ้านที่ตนเองวาดฝันไว้สักที ทั้งนี้เพราะภาพบ้านของลุงอืดเป็นภาพในอุดมคติที่ไม่มีจริงในชีวิตที่เกิดขึ้น ความสุขในวัยเด็กที่ลุงอืดเจอในครอบครัว ลุงอืดยึดเกาะเป็นภาพฝังใจ การเรียนรู้และปรับภาพในอุดมคติของลุงอืดไม่สัมพันธ์กับอายุที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ช่องว่างความคลาดเคลื่อนของบ้านในอุดมคติ กับสภาพความเป็นจริงที่ต้องเผชิญของลุงอืดจึงห่างไกลมาก

รู้สึกอบอุ่นดี เด็กๆ ก็อบอุ่นดีนะ คือผลประโยชน์อะไรมันไม่มีมาเกี่ยวข้อง เรียนหนังสือ มีพี่มีน้องเยอะเยอะ ตอนโตรู้สึกว่พี่น้องมันไม่ค่อยรักกันแล้ว บางคนก็มี

ผิวไป บางทีก็มีพี่สะใภ้มาอยู่ที่บ้าน มีพี่เขยมาอยู่ที่บ้าน มันไม่ได้มีเฉพาะเราแล้ว
 ใจ แล้วพ่อก็มีลูกเยอะ ทั้งผิว สะใภ้ก็มาอยู่กันที่บ้าน มันก็รักครอบครัวมากกว่ารัก
 พี่น้องละ ... ทุกคนก็เอาแต่ครอบครัวตนเป็นหลัก เอาลูกเอาผิว เอาเมียเอาลูก
 แล้วเราเป็นโสดไม่มีครอบครัว แล้วคนมีครอบครัวก็ไม่แยกไปนะ ตามหลักคนมี
 ครอบครัวต้องแยกไป แล้วบ้านเราใหญ่จะมีทั้งหลานของคนโน้น หลานของคนนี้
 เต็มไปหมดเลย ที่จริงคนมีครอบครัวต้องมีบ้านซะก่อน

ลุงอืด สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

ที่นี้ก็เหมือนที่อยู่อาศัย ใกล้ที่ทำงาน ให้เราชุกห้วนนอนอยู่ได้ สะดวกพอสมควร ...
 อันนี้พี่นางว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของเราแล้วละ ที่ศูนย์อะ แต่ว่าเป็นบ้านคงไม่ใช่
 เพราะว่าบ้านของเราต้องเป็นส่วนตัวเหมือนที่เราอยู่ที่เจ็ดชุมชนนะ ที่เราจะไปมี
 บ้านของเราละ เราจะไปทำอะไรก็ได้” พี่นางมองศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นที่อยู่
 อาศัย ส่วนหนึ่งเนื่องจากการที่กำลังจะไปมีบ้านของตนเองที่เจ็ดชุมชน “(ศูนย์
 เป็นที่อยู่อาศัยเพราะอะไร) ... ใกล้ที่ทำงาน พี่นางคิดแบบนั้นไง ถ้าพี่นางคิดว่า
 ที่นี้เป็นบ้านพี่นางคงไม่เอาตรงนั้น เก็บตรงนี้ไว้เพราะเป็นเงินส่วนหนึ่งไง เก็บเงินไว้
 แล้วไปอยู่ตรงไหนก็ได้ พี่นางคงออมเงินแล้วไปทำที่นู่น แล้วที่นั่นมันก็สะดวกใจ
 พี่นางก็คิดว่านอนไปยังไงก็ได้ ขอให้เราสะดวก อย่างพี่นุแพนพี่เขาเป็นคนค้าขาย
 ใจ เทียงคืนตีหนึ่งให้เขาขับรถไปที่นู่นก็คงไม่สะดวกใจ แล้วถ้าอยู่ตรงนู่น
 (ชุมชนใหม่คนไร้บ้าน) คนเดียวมันก็ครอบครัวไม่พร้อมหน้าถ้าพี่ไปอยู่ตรงนู่นคน
 เดียว แต่ที่นี้นะเป็นแค่ที่อยู่อาศัยของเรา ที่นู่นเป็นบ้านของเรา คือเราต้องทำที่
 นู่นให้พร้อมทุกอย่าง เก็บเงินตรงนี้ไปทำตรงนู่นไว้ ... หนึ่งเลยนะ ที่เจ็ดชุมชนนะ
 ถ้าไม่สะดวกก็ขอมีที่เลี้ยงไก่ มีที่ปลูกผักอะไรอยู่ แบบพื้นที่นิดๆ หน่อยๆ นะ
 เราจะได้ไม่ต้องซื้ออะไรกิน เพราะว่าเศรษฐกิจเราคงจะไม่เหมือนอย่างนี้แล้ว
 ถ้าไปเนอะ ... (ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ อยู่สบายดีไหม) ก็ดีนะ พี่นางว่าอย่าง
 น้อยหน้าฝนเราก็ไม่ต้องห่วงแล้ว เรามีที่อาบน้ำ ถึงเวลาเราอยากมาพักผ่อนสองวัน
 เราก็ได้นอนเต็มที่เนอะ คือถ้าอยู่ข้างนอกมันก็ลำบาก กลางวันมันก็จะนอนไม่
 เป็นเวลา แล้วก็นอนไม่ค่อยสนิทใจ ถึงเวลาก็ต้องตื่น เพราะเดียวเขามากวาด
 ถนน มารดน้ำต้นไม้ เราก็ต้องคอยเก็บที่นอน คอยอะไร ให้เขาเก็บทำความสะอาด
 สะอาดให้เรียบร้อยแล้วค่อยนอนใหม่ เป็นช่วง

พี่นาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

แม้ว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จะมีความยืดหยุ่นพอสมควร แต่การที่มีกรอบบางอย่าง
 ที่มีการตกลงเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ก็มีข้อจำกัดมากกว่าบ้านที่เป็นส่วนตัวได้ครอบครองเป็นของเรา

ซึ่งจริงๆ ในศูนย์พักคนไร้บ้านพินางเป็นเหมือนแม่ที่คอยดูแลความเรียบร้อยในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ โดยเฉพาะเมื่อมีแขกมาเยี่ยม แต่ขอบเขตของการจัดการสำหรับพินางในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็ไม่เท่ากับการที่จะมีบ้านเป็นของตนเอง แต่ การจะมีที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านในอนาคตสำหรับพินางก็ต้องใช้เงิน และเพื่อเตรียมให้ที่อยู่อาศัยที่กำลังจะสร้างใหม่มีความพร้อมสำหรับความรู้สึกของการเป็นบ้าน

อยู่ในศูนย์ก็สบาย แต่เราก็ต้องทำใจหลายๆ อย่าง เสียง เด็กเล่นกัน แสงไฟ ความสะอาด แต่เราก็ทำของเราใครไม่ทำก็ช่าง” ป้าพร เนื่องจากป้าพรมีบ้านของตนเองที่ต่างจังหวัดทำให้ป้าพรไม่รู้สึกรู้สึกว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นบ้านเลย “เป็นบ้านเมื่อก่อนของป้าพรเอง สามีโนครวอะไรก็เป็นของตัวเองหมด ... แต่ว่าถ้าจะให้อยู่ที่นี้ ปักหลักที่นี้มันก็เป็นไปได้ ... (บ้านที่ต่างจังหวัด) เป็นชื่อเรา พ่อพ่อตาย แม่ตายนะ แม่ตายก็มีสามคนพี่น้องใช้ไหม ป้าพรนี่เป็นคนสุดท้อง แล้วพี่สาวคนโตของป้าก็ให้ป้ารับมรดก ส่วนพี่ชายคนรองของป้าเนี่ยก็ไม่เอาอะไรเลย สอนอะไรก็ไม่เอา ที่นี้ป้าก็มาแบ่งกับพี่ชายคนเล็ก แต่บ้านนะก็เป็นบ้านของป้า แล้วก็แบ่งกันคนละครึ่ง สอนนะ คนละครึ่ง ไร่นาก็แบ่งกันสองคนพี่น้อง แต่พี่สองคนนั้นก็ไม่เอา

ป้าพร (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จึงไม่ใช่พื้นที่ที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นบ้านให้กับคนไร้บ้านที่อยู่อาศัยได้ทุกคน แต่การนิยามพื้นที่ดังกล่าวว่าเป็นหรือไม่เป็นบ้านนั้นขึ้นอยู่กับนิยามคำว่าบ้านของแต่ละคน ที่มาจากประสบการณ์ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับชีวิต และความคาดหวังในอนาคต แม้โดยรวมนิยามพื้นที่ดังกล่าวทั้งที่เป็นเหมือนบ้าน และไม่ใช่บ้านก็ยังมีแง่มุมในการนิยามในรายละเอียดในบางมิติที่มองว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นบ้านหรือไม่เป็นบ้านด้วย การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคำว่าบ้านที่แต่ละคนนิยามผ่านประสบการณ์ของคนไร้บ้าน

การนิยามบ้านในเชิงอุดมคติจนไม่สามารถมีบ้านที่จะสามารถเติมเต็มในชีวิตได้อย่างการผ่านประสบการณ์ของพี่อืดที่ในวัยเด็กที่มีชีวิตครอบครัวที่อบอุ่น อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดี่ยวพ่อแม่ลูก มีความสุข แม่พ่อโตมาพี่อืดจะเกรงพ่อแม่ก็ยังคงคอยดูแล แต่เมื่อทุกคนโตขึ้นพ่อแม่เสียชีวิตลงทำให้ไม่มีผู้ที่ยึดโยงทำให้พี่น้องในบ้านทะเลาะกัน ความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวขยายที่แต่ละคนต่างมีครอบครัว ซึ่งทำให้พี่อืดรู้สึกว่าบ้านแปรเปลี่ยนไป ไม่ใช่บ้านอีกต่อไป เมื่อออกจากบ้านมาการจะมีบ้านตามที่ตัวเองคาดหวัง จึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลเมื่อต้องเจอกับชีวิตแบบคนไร้บ้าน การครองโสด จนมาอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านที่แม่จะมีความสัมพันธ์เสมือนญาติพี่น้อง ความสะดวกสบายพอสมควร แต่การอาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็ไม่ได้ทำให้พี่อืดรู้สึกว่าบ้านได้

ที่อยู่ไหนที่เป็นคนละเอียด นี่สกปรกนะ เพราะว่ามันไม่ได้จัด เราเคยอยู่ในบ้านที่ประกวดได้รางวัลที่ 1 ของประเทศไทย ของสโมสรวัฒนธรรม ตัดจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐไว้ บ้านอยู่ที่นางเลิ้ง ครอบครัวนี้โอโห คือที่นี้ชั่วที่สุด ไม่ได้เอาอ่าว ไม่ได้อะไรเลย แล้วก็ปลุกคนสุดท้อง ไม่มีใครเชื่อว่าญาติพี่น้องที่เป็นถึงอัยการสูงสุด เป็นผู้ว่าราชการหลายจังหวัดเลยทั้งสตูล ราชบุรี พี่น้องกันทั้งนั้น ลูกพี่ลูกน้องทั้งนั้น เราเป็นคนขี้มาก ทำให้พ่อแม่เสียใจ กว่าที่จะจบม.ปลาย จบจากสันติราษฎร์มา ซ้ำใจ แม่ร้องไห้ พ่อร้องไห้ คือว่าสมควรแล้วที่เราได้อยู่แบบนี้ มาอยู่ศูนย์คนไร้บ้าน แต่พี่เป็นคนมีระเบียบ มีความสะอาด ทุกสิ่งทุกอย่างต้องจัดให้เนียบ นี่ไม่ได้เรื่องแล้ว เพราะไม่มีเวลา

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

บ้านเชิงอุดมคติทั้งในเรื่องความเป็นส่วนตัว ความมั่นคงทางกายภาพและในจิตใจที่บ้านผูกโยงกับครอบครัวที่ดำรงความสัมพันธ์อย่างราบรื่นที่เป็นครอบครัวสมบูรณ์แบบที่เต็มไปด้วยความรักสามารถสร้างความไว้วางใจ ความอบอุ่น และความสุข ซึ่งในความเป็นจริงแล้วบ้านแบบนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้

สำหรับลุงดำมีส่วนคล้ายกับพี่อืดคือ มีบ้านที่ตนเองอยู่ตอนเด็กเป็นบ้านในอุดมคติที่อยากกลับไป อยู่ แต่มีเงื่อนไขที่ไม่สามารถกลับไปได้ เนื่องจากไม่อยากเป็นภาระให้กับน้องๆ ที่ต้องมาเลี้ยงดู การเป็นพี่คนโตที่รู้สึกว่าจะต้องเป็นที่พึ่ง และเป็นเสาหลักให้กับครอบครัว (อุดมคติที่ฝังอยู่ในความคิดของลุงดำอย่างแน่นหนา) ทำให้ลุงดำไม่สามารถกลับบ้านได้

ใช่ บ้านอะก็อยากอยู่ แต่ไปแล้วเป็นภาระของน้อง ของคนในบ้าน ซึ่งเราไม่น่าเลย เพราะเราเป็นพี่คนโตไง ไม่น่าเป็นภาระ อย่างน้องๆกันเอง ถ้าโสดๆ กันก็ไม่เป็นปัญหา แต่ตอนนี้มีเมียมีลูกแล้ว นั่นก็หลานเรา เขาก็ต้องดูแลอีก ที่ลุงออกมา ก็ตามที่ลุงบอกแหละ ลุงสะท้อนใจ เข้ามาลุงแกลังไม่ตื่น น้องมันก็เอาเงินมาวางให้บนหัวนอนลุง แต่เราได้ยินแล้วว่ามันขอกันว่าคนนู้นยี่สิบมั้งโร่มั้งมาให้ลุง ลุงก็บอกว่าพี่น้องลุงดีทุกคน แต่ความคิดลุงเองไง ขึ้นเป็นแบบนี้ต่อไปมันไม่ถูกใจแล้วครอบครัวเองก็ไม่ได้ร่ำรวย หาเช้ากินค่ำ ลุงก็เลยออกมาดีกว่า ลุงคิดว่าถ้าเราตั้งหลักได้ เราก็จะกลับบ้าน ไม่ต้องให้เขามารับผิดชอบชีวิตเรา เหมือนตอนที่ลุงเป็นยามบางครั้งลุงเก็บเงินได้ มันก็มายืม เราก็ควักให้เลย ที่นี้เราก็คิดว่าเรามีแต่ให้ไง เราไม่เคยรับของเขา พอแบบนี้เราก็รับไม่ได้ไง ถ้าเรามี เราช่วยน้อง แต่ให้เรารับ เรารับไม่ได้หรอก

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

แม้แต่ตอนที่อยู่ข้างนอกแล้วต้องเจอความยากลำบากลุงดำก็ไม่ยอมกลับบ้าน

อยาก คือตอนนอนข้างนอกเนี่ย เราเผชิญหลายอย่าง ลุงอยากเข้าบ้านใจแทบขาด แต่คิดว่าเข้าไปก็ต้องเป็นภาระ แล้วถ้ากลับเข้าไปคราวนี้เดี่ยวหลายคนอย่างญาติพี่น้องก็จะว่าเราเนี่ยไปไม่รอด มาเกาะพ่อแม่กิน อายุปุ่นนี้แล้ว มาให้พี่น้องดูแลอีก ก็คิดได้แบบนี้มันก็กลัวความรู้สึกอยากกลับบ้าน เราก็มาสู้อต่อ สักวันเราต้องมีหนทางไปได้ เราจะมีชีวิตที่ดีขึ้น

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

หนทางจะกลับบ้านของลุงดำมีเพียงอย่างเดียวคือการต้องมีชีวิตที่ดีขึ้น ไข่ มันมีสองอย่างนะ ลุงดูแลตัวเองได้ แต่มันยังไม่ดีพอนะ แล้วสองถ้ากลับไปตอนนี้ก็เป็นภาระ อย่างลุงหาของเก่าเนี่ย วันนึงหาได้ อีกวันหาไม่ได้ มันยังไม่มันคงเหมือนตอนก่อนๆที่ทำในโรงงาน เงินมันตายตัว วันละ 200-250 มันได้เนี่ยๆ เลย ครึ่งเดือนก็ออก พอเรามีเงินเราก็ไปหาแม่เรา แบบเดินยึดไปเลย ซื้อนู่นซื้อนี่ไปให้แม่ให้น้อง แต่อันนี้มันได้มั่งไม่ได้มั่ง บางวันได้กินมั่งไม่ได้กินมั่ง ถ้าลุงกลับไปสภาพนี้ ขาแข็งสภาพนี้ด้วย มันไม่ปล่อยลุงออกมาแน่ มันลือคไว้เลย เมื่อเป็นอย่างนั้น พวกหลานๆลุงที่ตอนนี้อาจจะหนีไปแล้วก็ยุ่ง ลุงเลยอยู่แบบนี้ดีกว่าสบายใจ ... กลับไปอยู่คงไม่ ก็อยากที่ลุงพูดเพราะสภาพร่างกายเรา แล้วก็ชีวิตเรายังไม่ดีขึ้น เมื่อไม่ดีขึ้นก็กลับไปเป็นภาระเขา ยิ่งแก่ยิ่งสภาพแบบนี้กลับไปก็ยิ่งเป็นภาระเขาแน่ๆ ... ถ้าชีวิตเรอดีขึ้น ค่าขายเล็กๆน้อยๆ มีเงิน ชีวิตดีขึ้น ลุงจะกลับ กลับไปดูพ่อแม่พี่น้อง ...

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ลุงดำมองว่าบ้านที่ไม่สามารถกลับไปได้ (ตอนนี้) เป็นบ้านอยู่เสมอ ไม่ว่าจะอย่างไร แต่การกลับไปบ้านคือ การกลับไปเจอครอบครัวมากกว่าจะกลับไปอยู่เนื่องจากสภาพทางกายภาพไม่เอื้อให้ลุงสามารถอยู่อาศัยได้ จากการขยายของครอบครัวน้อยๆ ทำให้ไม่มีพื้นที่เพียงพอที่จะรองรับให้ลุงดำเข้าไปอยู่อาศัยได้ ซึ่งในแง่นี้หากมองในเรื่องบ้านที่เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ ศูนย์พักคนไร้บ้านไม่สามารถเป็นบ้านได้เท่ากับบ้านจริงๆ ที่มีญาติพี่น้องสายเลือดเดียวกัน

การออกจากบ้านที่ไม่เป็นบ้านอีกต่อไป เพราะสายสัมพันธ์ของครอบครัวที่ไม่สามารถโอบอุ้มคนไร้บ้านไว้ได้ ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่กระทบกับทั้งร่างกายและจิตใจ ลักษณะนิสัยส่วนตัวที่ไม่ตรงกับความคาดหวังของครอบครัว หรือไม่สามารถทำตามความหวังของครอบครัวได้ ในกรณีของพี่แดง พี่ออดหญิง พี่หน้า พี่ไก่ พี่ออดชาย ปานา พี่รุ่ง และพี่ต้อย ประสบการณ์ของการเผชิญบ้านที่ล่มสลายมาทำให้การให้ความหมายบ้านสามารถเป็นไปได้ในสภาพความเป็นจริง ไม่ได้เป็นในเชิงอุดมคติที่ห่างไกลมากนัก ถ้าเทียบกับพี่อืดที่มีอุดมคติของบ้านที่

เป็นจริงได้ยาก ทำให้ศูนย์พักคนไร้บ้านจึงสามารถเป็นบ้านได้ในมิติใดมิติหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นไปอย่างอุดมคติที่วางไว้อย่างแนบสนิทก็สามารถเรียกว่าบ้านได้

ในส่วนของฝั่งที่เติบโตมาในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ และไม่เคยมีบ้านของตัวเอง สิ่งที่ยังรู้สึกว่าคุณขาดไปในความเป็นบ้านของศูนย์พักคนไร้บ้าน คือ การครอบครองเป็นเจ้าของ และการอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากับครอบครัว ซึ่งในความเป็นจริงที่พ่อแม่แยกทางกัน อุดมคติดังกล่าวก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ แต่ถึงอย่างนั้นความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านที่ยังอยู่กับพ่อ และการอยู่ร่วมกันกับคนไร้บ้านคนอื่นๆ ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่ประกอบก่อร่างร่วมกับเป็นบ้านสำหรับฝั่งที่นิยมบ้านเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ ซึ่งต่างจากพื้นที่นิยมบ้านในเชิงของการอาศัยอยู่ได้สะดวก เหมาะต่อการทำมาหากิน และความปลอดภัยเชิงกายภาพที่ไม่ได้ผูกโยงในเรื่องของพื้นที่เชิงความสัมพันธ์ ทำให้พื้นที่จึงเรียกศูนย์พักคนไร้บ้านว่าเป็นเหมือนบ้านหลังที่สอง ทำให้แม้พื้นที่มีบ้านสามารถกลับไปอยู่ได้ แต่ชีวิตในเมืองสามารถหากินเลี้ยงชีพได้มากกว่าในต่างจังหวัด ศูนย์พักคนไร้บ้านจึงเป็นที่อยู่อาศัย (บ้าน) ที่ประหยัด และเหมาะต่อการดำรงชีวิต

ในบางกรณีศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นพื้นที่รองรับการดำรงชีวิต/ไปสู่การมีบ้าน คนไร้บ้านที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ บางคนมีบ้านของตัวเองที่สามารถกลับไปได้ หรือต้องการมีบ้านไว้เพื่ออยู่ในยามบั้นปลาย การหาบ้านที่จะสามารถรองรับการอยู่อาศัยที่ต้องทำมาหากินในกรุงเทพฯ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก การหาที่อยู่อาศัยจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นในอยู่รอดในเมือง ดังนั้นศูนย์พักคนไร้บ้านจึงเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อไปสู่การมีบ้านในอนาคต อย่างป่าพรเป็นกรณีที่ชัดเจนว่ามีบ้านของตนเองที่สามารถไปอยู่ได้ในบั้นปลายชีวิตศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จึงเป็นเพียงที่อยู่อาศัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในเมืองเพื่อเก็บเงินไว้เลี้ยงตนเองตอนที่กลับไปอยู่บ้าน พื้นที่ที่ฝันว่าจะมีบ้านไว้อยู่ในยามบั้นปลายที่ไม่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ศูนย์พักคนไร้บ้านจึงเป็นเพียงที่อยู่อาศัยที่ทำให้สามารถดำรงชีวิตทำมาหากินได้สะดวก แต่ก็ไม่ใช่เพียงที่ซุกหัวนอน เพราะที่อยู่อาศัยแบบศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็ทำให้รู้สึกเกิดความผูกพันระหว่างกัน และรู้สึกว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

ประสบการณ์ในอดีตเป็นส่วนสำคัญต่อการให้ความหมายต่อบ้านของคนไร้บ้าน การออกจากบ้านมาใช้ชีวิตในที่สาธารณะเป็นเรื่องที่ไม่อาจจะเข้าใจได้ง่ายนัก ในเมื่อการอยู่ในพื้นที่สาธารณะนั้นลำบากมาก แต่การไม่ยอมกลับบ้านย่อมต้องมีเงื่อนไขที่ทำให้ไม่สามารถกลับไปอยู่ได้ แม้ในบางกรณีไม่เห็นเป็นเรื่องที่ใหญ่โต (สำหรับผู้ศึกษา) แต่สำหรับคนไร้บ้านมันสร้างความทุกข์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่จริงที่สุดจนทำให้คนไร้บ้านเลือกที่จะเดินออกมา มันเป็นจุดเปราะบางของคนไร้บ้านที่มีร่วมกัน ซึ่งสำหรับเราที่ยังคงอยู่ในบ้านไม่อาจเข้าใจได้ (มากนัก) เมื่อฟังถึงเรื่องราวที่คนไร้บ้านเล่าให้ฟัง ในหลายครั้งผู้ศึกษารู้สึกว่ามีช่องว่างระหว่างเรื่องที่ถูกลืมไป ไม่ปะติดปะต่อ โดยเฉพาะประวัติชีวิตที่คนไร้บ้านเลือกที่จะเล่าหรือไม่เล่าให้เราฟังซึ่งเป็นการนำเสนอตัวตนให้ผู้ศึกษาเห็น และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวคนไร้บ้านกับผู้คนที่ผ่าน การเลือกนำเสนอประวัติชีวิต

การเลือกนี้ส่งผลต่อคุณค่าในการมองตนเองที่มาจากการให้ค่าและการตีความของคนที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งทำให้คนไร่บ้านสามารถกอบกู้ตัวตนที่ตนเองอยากให้คนอื่นมองเห็นสิ่งที่ตนเองเป็นจากสิ่งที่ต้องเผชิญในอดีต แม้ประวัติชีวิตจะมีเงื่อนงำบางอย่างแต่เรื่องราวของคนไร่บ้านได้ก็ทำให้เราเห็นร่องรอยของประสบการณ์ที่แสดงให้เห็นความหมายและภาพของคำว่า “บ้าน” ที่ทำให้เราเข้าใจถึงการก่อรูปบ้านที่คนไร่บ้านมี บ้านที่คนไร่บ้านอยากมี หรือบ้านที่ทำให้คนไร่บ้านเลือกที่จะทิ้งไว้ข้างหลัง

5.3 “ลือค” กับ “ความเป็นบ้าน”

การใช้พื้นที่ภายในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ มีความเฉพาะอย่างหนึ่งคือ พื้นที่ภายในตัวอาคารศูนย์นั้นเป็นพื้นที่โล่งที่ไม่แบ่งเป็นห้องๆ แต่จะแบ่งพื้นที่ของแต่ละคนเป็นลือคโดยใช้เทปกาวติดที่พื้น แต่ละคนจะมีพื้นที่ส่วนตัวของตนเองกว้างประมาณ 1.2 เมตร ยาวประมาณ 2 เมตร ต่อคน หากอยู่อาศัยรวมเป็นครอบครัวก็จะมีพื้นที่ของแต่ละคนมารวมกันได้ ซึ่งในอาณาเขตของแต่ละคนก็จะมีการจัดพื้นที่กันหลากหลาย การจัดสรรพื้นที่ที่เปิดโล่งให้มีความเป็นส่วนตัวขึ้นสามารถทำได้ อย่างไรก็ตามภายใต้อาณาเขตของแต่ละคน ทำให้พื้นที่ภายในที่ไม่มีห้องเป็นสัดส่วนหรือผนังกั้นนั้นสำหรับคนไร่บ้านนั้น ดูเหมือนไม่เป็นปัญหาสำหรับการอยู่อาศัย

ที่แรกเลยลุงบอกเลยว่ามันเป็นที่เร่งรีบ ที่ตั้งหลักเนอะ ตอนนั้นรถไฟจะไม่ให้เช่าด้วยซ้ำ พอได้ก็ต้องเอาไว้อีกก่อน ไว้อีกว่ากัน ที่ค่อยว่ากันก็คือถึงมันจะคับแคบ มันก็ส่วนตัวดีกว่าข้างนอก มาอยู่กันก่อนแล้วค่อยขยายทีหลัง ถ้าถามลุง ลุงก็ว่ามันไม่อิสระส่วนตัว ถ้าเป็นผู้หญิงมาอยู่เนี่ย ถึงจะอายุสามสี่สิบแล้ว เวลาเขาจะผลัดผ้ามันก็เห็นกันหมดเนี่ย มันไม่มีห้องทับให้ปิด แล้วยิ่งถ้ามีครอบครัว ถึงจะเอาผ้ามาตากกันเป็นมุ้งมันก็ได้เท่านั้นเอง ลุงคิดว่ามันไม่มีอิสระความเป็นตัว แต่ดีกว่าอยู่ข้างนอก เราเลยผลักดันโครงการชุมชนใหม่คนไร่บ้าน เป็นห้องๆมีฝาเป็นส่วนตัวและมีโซนๆ แบบผู้สูงอายุอยู่ที่นี่แบบอยู่รวมกัน อีกที่นี้ก็เป็นเด็กและเยาวชน คนมีครอบครัวก็อยู่อีกที่นี้ คนโสดก็อีกทาง อยู่กันเป็นโซนๆ คิดดูนะที่นี้ สมมติเป็นไข้หวัด จามทีเดียว ติดกันทั้งศูนย์เลย เพราะมันนอนเรียงกันเลย แต่ ณ ตอนนั้น สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว เพราะตอนนั้นเราต้องเอาหลังคาคลุมหัวให้เร็วที่สุด แล้วค่อยขยาย ถ้ามีกำลังก็ขับไปบ้านตัวเองอย่างชุมชนใหม่สายสอง เพื่อเป็นอนาคตให้ลูกเนอะ ลุงคิดว่าถ้าเป็นแรงหนุ่มแรงสาวมีความสามารถ มีเงินก่อนก็ไปบ้านใหม่ก่อน ผู้สูงอายุเนี่ยมันหมดแรงแล้ว ความสามารถก็น้อยแล้ว อาจจะไม่มียานแล้ว เพราะถ้าเขาไปสร้างให้เป็นหนี้เป็นสินตายไปก็ไม่รู้จะให้ใคร ลูกหลานก็ไม่มี ก็ขอยู่ในศูนย์เนี่ยแหละ ลุงมองว่าในอนาคตเนี่ย

ในศูนย์คนไร้บ้านจะมีผู้สูงอายุมากขึ้น รัฐจะช่วยเหลืออะไรเขาได้บ้าง บางคนเนียเบียยังชีพยังไม่ได้เลย เพราะบัตรไม่มี คนเหล่านี้รัฐจะช่วยเหลืออะไรได้บ้าง เพราะอยู่ที่นี้ก็ต้องมีค่าน้ำค่าไฟ จ่ายเหมือนคนอื่น แต่พอสูงอายุเขาทำไม่ได้ จะให้เขาไปอยู่สงเคราะห์เขาก็ไม่เอา

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ถึงแม้ลุงดำจะมองว่าในเชิงกายภาพนั้นลือคไม่มีความเป็นส่วนตัวก็ตาม แต่ในของความเป็นส่วนตัวเชิงนามธรรมเมื่อลือคได้ถูกครอบครองแสดงอาณาเขตแล้ว ความเป็นส่วนตัวและความเป็นเจ้าของก็จะเกิดขึ้น

นอกจากการเร่งรีบที่ทำให้เป็นที่รองรับคนไร้บ้าน ทาง มพศ. มองถึงรูปแบบการจัดพื้นที่เป็นลือคดังกล่าวเพื่อให้มองเห็นซึ่งกันและกันในเชิงพื้นที่ซึ่งจะช่วยสร้างความสัมพันธ์กันได้

ที่ค่อนข้างมองว่าถ้าไปกันจะเป็นปัญหา ที่ต่อรองในเชิงรูปแบบการกันให้มีพื้นที่ที่เหลือไว้ด้วย การกันทำให้ไม่ได้เห็นกันในแง่ของความสัมพันธ์ ถ้ากันทุกคนก็จะเข้าไปอยู่ในห้อง เพื่อนที่อยู่ก็ต่างคนต่างอยู่ในห้อง มันก็จะไม่เห็น ไม่เห็นว่าใครเป็นอะไร ทำอะไร การพูดคุยอะไรก็จะไม่เหมือนเดิม แบบนี้มันเห็นกันหมดใครทำอะไร เป็นอะไร อยู่ยังไง ที่นี้ก็มึบ้างที่มีการจัดให้เป็นส่วนตัวขึ้น แต่ว่าก็มีพื้นที่ที่ไม่กันด้วย ให้ได้เจอเจอ นั่งเล่นพูดคุย ... อย่างในชุมชนเขาเป็นครอบครัว พ่อ แม่ ลูก แต่อันนี้ส่วนใหญ่อยู่กันเดี่ยวๆ แต่ยกเว้นที่มาเป็นครอบครัวเขาก็อยากมีความแนส่วนตัว หรืออยากมีบ้านของตนเอง แต่คนไร้บ้านที่อยู่เดี่ยวๆ ก็ไม่เห็นมีความจำเป็นต้องกันอะไรอย่างนี้ก็สบายดี การชีวิตมันต่างจากชุมชนแออัดที่เขาไม่ได้ออกมาใช้ชีวิตแบบคนไร้บ้านแบบเดี่ยวๆ คนเดียว ซึ่งสะสมพัฒนาการเป็นปัจเจกจากการนอนคนเดียวในที่สาธารณะ เพราะฉะนั้นความคุ้นชิน ความจำเป็นที่จะมีบ้านเป็นหลังๆ ก็อาจจะไม่จำเป็น แต่ในชุมชนวิถีเขาไม่ได้อยู่มาแบบนี้ วิถีเขามีบ้านมาตลอด มาจากชนบทโยกย้ายมาอยู่ในเมือง คนไร้บ้านเขาก็นอนอยู่โล่งๆ มันไม่จำเป็น ยกเว้นคนที่มีครอบครัว

พี่ตุ้ย (สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2558)

ส่วนตัวเลย เพราะมันไม่ใช่โรงแรมนี่ พอเราไปวันนี้แล้วมีคนมาเคลียร์ให้คนอื่นมานอน มันไม่ได้ มันเป็นสิทธิของเรา มันคือตรงนี้ ลือคนี้ คนอื่นจะเดินเข้าไปไม่ได้ ... ที่ส่วนกลางไม่เป็นไร ใช้กันได้ทุกคน แต่ที่นอนคือส่วนตัว มันวุ่นวายไม่ได้ เดินเข้าไปก็ไม่ได้”

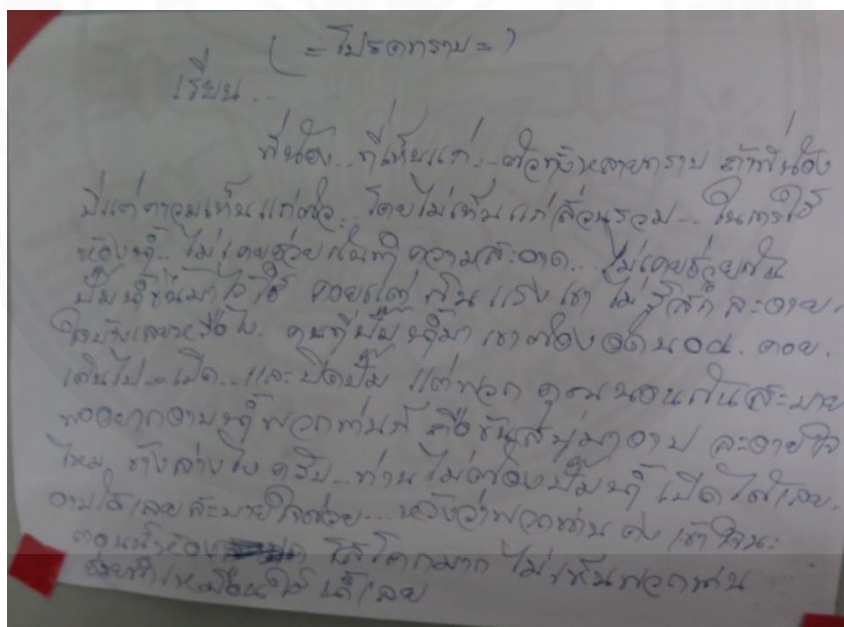
ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ความเป็นส่วนตัวที่เราสัมผัสได้คือ การพยายามแสดงอาณาเขตในเชิงพื้นที่ของแต่ละคน โดยการวางของที่กั้นระหว่างลือคซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าแต่ละคนมีอาณาเขตแค่ไหน

เรากลับไม่คิดอะไรเลยนะ ไม่รู้สึกอะไรเลย เรื่องของมึง อยากคุยคุ้ยไป อยู่แค่นี้ก็มีความสุข กลับบ้านนะเย็นมากก็ต้องคิดแล้วว่ากินไร ทำอะไร แต่ที่นี้ไม่ต้อง ตกเย็นอยากกินอะไรก็เดินไปซื้อเลย เดี่ยวนี้เราไม่ได้เอาข้าววัดนานแล้ว เดี่ยวนี้เอาข้าววัง ทุกวันนี้เครียดเรื่องเดียว ไม่มีคนช่วยปั้มน้ำในห้องน้ำ

พีต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

พื้นที่ลื้อคที่เปิดโล่งไม่ได้สร้างปัญหาในเรื่องความไม่เป็นส่วนตัว จะมีก็คือเรื่องเสียงรบกวนอย่างการคุย หรือเปิดทีวี ซึ่งไม่ได้สร้างปัญหาให้พีต้อยแต่อย่างใด ความสะดวกสบายของเมืองที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของพีต้อย อย่างเรื่องการหาของกินที่ไม่จำเป็นต้องหุงหาทำเองเหมือนอยู่บ้านที่ต่างจังหวัด สิ่งที่เป็นปัญหาคือ การใช้พื้นที่ส่วนกลางอย่างห้องน้ำที่ต้องช่วยกันดูแลรักษา เพราะพีต้อยอยู่ชั้นบนทำให้ต้องเปิดปั้มน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้อาบน้ำ และเข้าห้องน้ำ การแก้ไขปัญหาในเรื่องดังกล่าวของพีต้อยคือการเขียนค่าเป็นเหมือนการระบายความไม่พอใจให้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันได้รับรู้ แต่ก็ไม่มี การทะเลาะกัน หรือปฏิกิริยาตอบโต้อะไร

ภาพที่ 5.27 ป้ายเขียนระบายความไม่พอใจ

การได้ระบายความไม่พอใจทำให้เกิดพื้นที่ที่ไม่ต้องอดทนหรืออึดอั้น ความสัมพันธ์แบบนี้น่าให้นึกถึงเวลาที่แม่บ่นว่าเรา เราอาจจะไม่ได้ปรับปรุงตัวดีขึ้น แต่การที่มีพื้นที่ให้ได้บ่นหรือแสดงความไม่พอใจก็จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกัน ในส่วนประเด็นเรื่องความเป็นส่วนตัวที่เราไม่ชินกับสภาพของความเป็นลื้อคๆ แต่สำหรับคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นปัญหา

ก็ส่วนตัวดิฉันะ ดึกกว่านอนที่นู่น ที่สนามหลวงบนฟุตบอล ผมนี่นอนตรงไหนก็ได้ ขอให้ผมที่ อาบน้ำ มีที่ ผมไม่ถือว่านอนยังไง นอนยังไงก็ได้ ลองคิดถึงอดีตที่เราอนสนามหลวงอะ นอนหลับมั่งไม่หลับมั่ง ฝนตกก็นั่งคลุมหัว อาบน้ำก็สะพานพุทธอยู่จ้ะ สะพายกระเป๋าเดิน ข้าวก็อาศัยวัด เราไม่มี แต่ตอนนี้เรามี พัดลมเคยไม่มี ตอนนี้ก็มี ที่วีเราก็มี

พีไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

การเปรียบเทียบจากประสบการณ์ที่เคยนอนที่สนามหลวงเป็นสิ่งที่ทำให้ศูนย์พัก คนไร้บ้านฯ เป็นพื้นที่ที่อยู่ได้อย่างสบาย การนอนอย่างไรก็ได้เป็นเรื่องที่คนไร้บ้านมีประสบการณ์จริง ในพื้นที่สาธารณะจึงเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับศูนย์พักคนไร้บ้านฯ นอนสบายมากกว่า เพียงไหน

ตอนแรกอยู่ไปก็ไม่เป็นส่วนตัว พออยู่ไปๆ ก็ชิน ตอนทำผ้าฆ่ามันก็ทำด้วยกัน เหมือนกันหมด แต่ถ้าบ้านใครเราอยากไปหากก็ถ้าเขาอยู่ก็เข้าไปได้เลย แต่ถ้าไม่อยู่ก็ไม่ได้ไปหาใคร เดี่ยวถ้ามีของหายมากก็จะหาว่าเราเป็นคนเอาไป เมื่อก่อนถ้าของมีค่าก็จะเอาใส่ตู้ไว้ ของหายบ่อย พวกเงิน โทรศัพท์ ของใช้ แต่ก็จับมือใครดมไม่ได้

ป้าอ้วน (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

คือของพีเนี่ยมันทำเป็นผ้าฆ่ากันจี้จี้ ก็ถือว่าส่วนตัว หรือว่าถ้าของหาย ของพีหายบ่อยมากเพราะความสะเพร่าของเรา เพราะคนเรานั้นร้อยพ่อพันแม่ไง เราไม่รู้ว่าจิตใจใคร เขาเป็นยังไง ... รู้สึกว่าชินแล้ว อยู่มาสิบกว่าปีแล้ว

พีอ้อดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

สิ่งที่ลือกไม่สามารถให้ได้เท่ากับห้องที่มีผนังกันชัดเจนคือ การปกป้องของมีค่าซึ่งในแง่นี้ การอยู่เป็นลือกก็ไม่ได้ทำให้รู้สึกถึงความปลอดภัยในทรัพย์สินมากนักและต้องระมัดระวังทรัพย์สินของตนเอง

เขาก็จำกัดพื้นที่ของแต่ละคนนะ แต่มันก็ส่วนตัว มีที่พอให้เรานอนได้สบาย เราก็ไม่ได้ มีสมบัติอะไรมากมาย มีเสื้อผ้า ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม เราก็มีอาณาเขตของเรา แล้วเราก็ไม่ไปยุ่งกับอาณาเขตเขา ตอนผมมานอนใหม่ๆ เวลาผ้าผมล้าเข้าไปเขตใคร ผมก็พยายามดึงๆ ออกมา แต่ถ้าใครมาล้าเขตเราเราก็ไม่ได้ว่านะ ส่วนใหญ่ก็ไม่มีใครเข้าไปลือกใคร ยกเว้นเวลามาคุยมีธุระปรึกษากัน แต่ไม่มีเหตุอะไรก็จะไม่ถือวิสาสะเข้าไปกัน

พีแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

ความเป็นส่วนตัวสูงเวลาเราจะเข้าไปในลือกใคร ถ้าเจ้าของไม่อยู่เราก็ไม่กล้าเข้า ไม่กล้าหยิบอะไร เราต้องรอดตอนเจ้าของอยู่ ถ้าเทียบมันก็เหมือนบ้านเขา มีม่านกัน เวลาจะเข้า ถ้าเจ้าของเขาไม่อยู่เราจะเข้าไปโดยพลการไม่ได้

พีหน้า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558)

“มีความเป็นส่วนตัวนะ มั่งใครมั่งมันมีตุ๊กกัน อีกอย่างไม่มีใครกล้ายุ่งกับป่า อีกอย่างป่านอนใกล้กับลุงอืดแก่หลับไว้มากวนใคร กับคนไข้ถ้าเปิดโทรศัพท์มีเสียงกวนก็จะใช้ไม้กระบองตีมั่งมัน” ปานา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558) คนหูหนวกเวลาสื่อสารกับเพื่อนที่อื่นๆ จะใช้การส่งข้อความ บางทีก็จะเปิดเสียงดังไว้ซึ่งคนหูหนวกไม่ได้ยินก็จะไม่รู้ว่าตนเองทำเสียงรบกวนผู้อื่น

เราก็ชินแล้วอย่างนี้ ไม่เป็นไร เราอยู่สนามหลวงมาเราชินแล้ว แบบนี้มันส่วนตัวกว่าสนามหลวง สนามหลวงมันไม่ส่วนตัว เพราะอยู่นี้เราเก็บของได้ มีน้ำอาบ

พี่อืดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ในเรื่องความเป็นส่วนตัวเป็นสิ่งที่ทุกคนรู้สึกเหมือนๆ กัน การมีอาณาเขตชัดเจนทำให้การล่วงล้ำเข้าไปเป็นเรื่องที่ทุกคนรู้ว่าจะเป็นการล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวของแต่ละคนหรือครอบครัว

ใช่ เป็นพื้นที่ของเรา เพราะว่าอย่างของคนอื่นเราก็ไม่กล้าเข้าไปละลابلลั้งของเขา อย่างของพี่หน้า พี่โก้ ก่อนพี่นางจะเข้าไปก็ต้องเจ้าของเขาอยู่ ต้องอนุญาต จะยืมอะไรเขาก็ต้องรอเขา ก็เหมือนเรา ถ้าคนอื่นมาจับของเรา คนอื่นมาหยิบ เรารางไว้แล้วหาไม่เจอแบบนี้ก็เออ ความส่วนตัวมันไม่ตึนะ พี่นางจะจำกัดตรงนี้มาก พี่นางให้ความสำคัญเรื่องนี้มาก” พี่นาง ผู้ศึกษาถามพี่นางว่าการถือคเป็นพื้นที่ส่วนตัวนั้นเป็นเรื่องที่เมื่อทุกคนเข้ามาอยู่ก็จะรู้โดยอัตโนมัติหรือไม่ “รู้คะ รู้กันเองเลย เข้ามาปุ๊บก็รู้กันเลย ... อย่างพี่นางนี่ก็สะสมของเล็กๆน้อยๆ ก็เอาเข้าตู้เลย ถ้าในถือคเรารู้สึกว่ามันเป็นส่วนตัวของเรา ปลอดภัยพอสมควร แต่ถ้าข้างนอกนี้ไม่รับประกัน ... ไม่รับประกัน มันมีนะ รองเท้าน้องแบงค์เนี่ยหายไปเลย เพิ่งซื้อมาเลย” พี่นาง พื้นที่ข้างนอกที่เป็นพื้นที่ส่วนกลางจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่สาธารณะที่จะต้องระมัดระวังในการวางของใช้ต่างๆ “ใช่ๆ เพราะว่าถ้าใครหยิบไป เราก็ไม่มีโอกาส เราสะเพร่าไปเอง เราต้องตัดไป

พี่นาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

แต่สำหรับพี่นางมองว่าของใช้ที่วางไว้ในพื้นที่ส่วนกลาง หากเป็นของส่วนตัวก็เป็นที่รู้กันว่าไม่ควรหยิบใช้โดยพลการ ซึ่งในทางปฏิบัติการวางของในพื้นที่ส่วนกลางเป็นนั่นเป็นนี่ที่ไม่ปลอดภัย โดยเฉพาะของใช้ที่อาจจะมีคนหยิบไปใช้ได้ “พื้นที่ส่วนกลางข้างนอกใช้ด้วยกัน แต่ถ้าของใครวางอยู่เราก็ไม่กล้าไปหยิบหรือเข้าไปเอาอะไรของเขา” พี่หน้า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558) การหยิบของที่อยู่ในพื้นที่ส่วนกลางนั้นเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นเรื่องใหญ่โต ซึ่งคนรั้บ้านที่อาศัยอยู่ก็จะระมัดระวังของของตนเอง หากเป็นของสำคัญก็จะเก็บรักษาไว้ในถือคของตนเอง

การจัดพื้นที่ที่ไม่ส่วนตัวให้เป็นส่วนตัวมากขึ้นของแต่ละคนในพื้นที่โถงทั้งในชั้น 1 และชั้น 2 เมื่อเราเดินเข้าไปเราจะเห็นการจัดสรรพื้นที่ของแต่ละครอบครัว และแต่ละคนชัดเจนในแต่ละถือคของแต่ละคนเปรียบเสมือน “บ้าน” ย่อยๆ ในแง่ของความเป็นพื้นที่ส่วนตัว ที่มีการใช้มาน ตุ้โต๊ะ

สำหรับกัน ในเวลากลางคืนเวลานอนบางคนก็จะใช้ผ้าปิดมุ้ง ซึ่งทุกคนมีอิสระในการจัดการพื้นที่ในขอบเขตของตัวเอง วางของใช้ เก้าอี้ของต่างๆ ของแต่ละคน

ในวันหนึ่งผู้ศึกษาอยากเข้าไปถ่ายรูปในลือคของพินาง ซึ่งพินางบอกว่าขอเป็นวันอื่น เพราะวันนี้ยังไม่ได้เก็บข้าวของให้เรียบร้อย ซึ่งพินางแสดงให้เห็นชัดเจนถึงความเป็นส่วนตัวซึ่งผู้ศึกษารู้สึกได้ว่าผู้ศึกษาไม่ควรเข้าไปล่วงล้ำ แม้ว่าจริงๆ เราเดินเข้าไปก็สามารถเห็นพื้นที่ของพินางได้แล้วก็ตาม

การใช้พื้นที่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ในส่วนพื้นที่ส่วนกลางคนไร้บ้านมีอิสระในการใช้พื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นเวลาเข้าออก การนั่งเล่น ทำกิจกรรม การซักล้าง หรือการทำกับข้าว สำหรับพื้นที่ในแต่ละลือคนั้นคนไร้บ้านแต่ละครอบครัว หรือแต่ละคนสามารถจัดวางสิ่งของในพื้นที่ของตนเองได้อย่างอิสระ รวมทั้งการดูแลความสะอาด แต่ละลือคมีการจัดสรรแต่พื้นที่อย่างหลากหลายตำแหน่ง การวางเตียง ตู้ โต๊ะ ของประดับ ฯลฯ บางคนปิดมิดชิดเกือบรอบด้าน บางคนเปิดโล่ง บางลือคมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย บางลือคข้าวของเยอะวางกระจัดกระจาย ข้าวของเครื่องใช้ที่มีก็จะแตกต่างกันไปตามกำลังของแต่ละครอบครัว และแต่ละคน

จัดของก็คงจะเป็นนิสัยที่เราชอบด้วย เหมือนที่เราอยู่แล้วเราอยากจัดแบบนี้ พอเรามีที่อยู่เราก็อยากจะทำแบบนี้ ให้เราได้มีส่วนร่วม เหมือนเป็นที่อยู่ของเราแล้วว่าเสื้อผ้าเราจะอยู่ตรงนี้นะ ... (ข้างนอก) ทำไม่ได้ เพราะว่าพื้นที่นั้นเราจะวางผ้าของเรา เอาตะกร้าไปวางก็ไม่ได้ ต้องพับใส่ถุงๆ ยัดๆ ไว้ ไว้ดูเหมือนของที่เราวางขายข้างหน้า ต้องเก็บให้เรียบร้อย แต่อย่างนี้เราก็โอเค พอทำได้

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

ความอิสระในการสามารถจัดการลือคของตนเองได้ ลือคจึงทำหน้าที่สำคัญอีกอย่างคือพื้นที่ของการสั่งสมสิ่งของ สมบัติของแต่ละคน

ทีแรกมานะ ผมก็มากระเป่าใบนี้ อ้วนใบนี้ พอมันมีที่อยู่ก็เก็บ ก็บ้าสมบัติกันไปเลย เต็มไปหมด ตอนแรกมีเป่าใบนี้ก็พอแล้ว นี่มีที่นอนสี่แผ่น โห กว้างสำหรับเราแล้ว อันไหนได้มาก็อยากเก็บ ... เก็บสมบัติบ้าแต่ละคน ดูแต่ละลือคสิ ไม่ใช่อย่างนี้หรอคะ บ้านผมเองก็เหมือนกัน ของเยอะ นี่ขนาดยังเอาไปไม่หมดนะ เหลือตู้นี้อีกเนี่ย นอกนั้นขายเขาไปหมดแล้ว ขายพินาง เขาค้า ซื่อไว้หมด เขาสงสารไม่รู้เราจะขนไปยังไร สมบัติเยอะเพราะอยากได้ไง แบบมีที่เก็บแล้ว ตอนผมมาทีแรกผมไม่มีอะไร ทุกวันนี้ผมเริ่มงกเหมือนกัน ตอนนี้มีที่เก็บอันไหนสวยๆ ก็เก็บไว้ จนรกไปหมด

พีไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

ไม่มีมานะ พีเป็นคนร้อนนะ แต่ก่อนที่หมอลิตะพีแก่ผ่านอน พีร้อนเป็นคนตัวใหญ่อะ เปิดพัดลมแก่ผ่านอนในห้องของพีอะ แต่นี่มันไม่เป็นส่วนตัวเพราะมันไม่มีมานะ จะติดก็

ได้แต่มันร้อน แล้วมันทำอะไรไม่ได้หรอก มันเปิดเห็นกันได้ คือว่าศูนย์นี้มันอยู่รวมกันมากเลย ถ้าเขาคนเดียวเขาก็ไม่ค่อยกล้าเข้ามา ส่วนใหญ่ก็รู้จักมีเพื่อนฝูงแนะนำกันมาอยู่แล้ว ถ้ามาโดดๆ เลยเนี่ยหายาก แล้วศูนย์เรารองรับได้น้อยไป แก้ไขปัญหาพี่น้องที่นอนในที่สาธารณะไม่ได้หรอก คนเขาเดือดร้อนเยอะ บางทีเขามาขอเก็บของอาบน้ำ เราก็ต้องพยายามบอกว่าพี่น้องต้องต้อนรับนะ ต้องต้อนรับคนข้างนอก ที่นี้องค์ประกอบมันหลายอย่าง ที่มันหลากหลายจริงๆ นี่ก็ถือว่าพัฒนาไปไกลแล้ว แต่ที่ว่าคนมอมแมมที่ดิบๆมารวมกันมันยังง่ายนะ ต่างคนต่างไม่มีสมบัติอะไร ยิ่งงี้มันหลากหลาย มันผ่านการพัฒนามาแล้ว ทั้งเสื้อผ้า โทรศัพท์ มันเริ่มจะเป็นคนหลุดพ้นความยากจน ของเยอะ เข้ามาก็ต้องระวังจะมาขโมยของเราเปล่า คือสถานการณ์มันเปลี่ยน ไม่เหมือนรวมกันตอนแรกๆ NGO ก็ทำงานง่าย เพราะว่ามันไม่มีความแตกแยกร่วมมือพร้อมเพรียงกัน ก็เหมือนขอนแก่นอะ ไม่มีศูนย์แต่สามารถประชุมได้ 40-50 คน แล้วก็ไม่ได้เลื่อมล้ำมาก ทำโทษก็ทำโทษระนาบเดียวกันหมด ไล้ให้ไปก็ไป การบริหารจัดการมันต่างกัน

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

สำหรับลุงอืดที่มีความคุ้นเคยกับการอยู่ในกระต๊อบที่ศูนย์พักคนไร้บ้านหมอชิดซึ่งมีความเป็นส่วนตัวว่าการนอนรวมอย่างในศูนย์พักคนไร้บ้านบางกอกน้อยทำให้เมื่อต้องมาอยู่ที่นี้จึงรู้สึกว่ามีความเป็นส่วนตัวน้อยลง

เช่นเดียวกับพื้นที่เมื่อตอนมาอยู่ศูนย์ใหม่ๆ ก็รู้สึกว่าอยู่ไม่ได้ เพราะไม่เป็นส่วนตัว ตอนแรกก็คิดว่าอยู่ไม่ได้แล้ว ตอนที่เข้ามาแรกๆก็อยู่ข้างบน ติดกับตาใหญ่ มาถึงเขาก็บอกว่าต้องเสียค่าน้ำร้อยนึง เขาขายของเราก็มีอยู่แล้วร้อยนึง เขาก็เก็บเดือนละร้อยๆ ... (ทำไมตอนแรกถึงคิดว่าอยู่ไม่ได้) มันนอนรวมอะ (เราเคยอยู่เป็นห้องมา) ... ครับ แล้วเราอยู่ตัวคนเดียวมา ยังไม่มีใคร เราก็เลยอยู่ๆ ไป อยู่ไปสักพักมันก็ชิน ... มันก็แบบเราขายของของเรา ตอนนั้นที่มาอยู่ก็จังหวัดที่ผมขายไอ้บิงๆ ขายเป็นรูปพระที่นาง ตอนพระที่นางเสียใหม่ๆ นุ่ก็มานอนกลางคืน พอเช้าหกโมงเช้า เราก็เตรียมไปซื้อรูปภาพจากท่าพระจันทร์เตรียมไว้ไปขายที่สนามหลวง ได้วันละเจ็ดร้อยแปดร้อย พอบ่ายสามเราก็กลับ เทียวเล่นสนามหลวง ทุ่มนึงเราก็กลับมาอน เข้าเราก็ไปเตรียมซื้ออีก สองโมงเช้าเริ่มขายใหม่

พินู (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558)

แต่สำหรับฝั่งในเชิงกายภาพถือคไม่ได้ให้ความรู้สึกเหมือนบ้านเพราะขนาดของพื้นที่ แต่ในแง่ความรู้สึกนั้นก็ให้ความรู้สึกเหมือนบ้านได้ “หนูก็ว่ามันยังเหมือนไม่ใช่บ้านเพราะพื้นที่มันน้อยอะ

คะ มันเหมือนยังเป็นห้องแคบๆ อยู่ แต่ถ้าพูดถึงความรู้สึกที่นี้ก็เหมือนบ้านเลย” (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558) แต่ก็มีในเรื่องของความไม่เป็นส่วนตัวที่ฝั่งก็รู้สึก

มันไม่ค่อยเป็นส่วนตัว แต่หนูก็ชินไปแล้ว บางทีก็อยากอยู่กับพ่อ ไม่อยากให้คนอื่นมา รบกวน บางทีหนูกับพ่อก็จะนอนแล้ว แต่คนอื่นยังไม่นอน บางทีพ่อก็ไปมีปัญหากับเค้า หนูก็ไม่ชอบ ไม่ชอบให้พ่อไปทะเลาะกับคนอื่น พ่อชอบไปวุ่นวาย อย่างเวลาป่าจุกหลับ แล้วชอบลืมนิดทิว พ่อก็จะไปยืนบนตงตรงนั้นแล้วหนูก็จะตื่นกลางดึก แล้วก็หลับไม่ลง หนูก็จะไปว่าพ่อ ว่าพ่omanอนได้แล้ว เค้าก็จะทะเลาะกันบ่อยมากเลย เวลาป่าจุกเปิดทิว พ่อก็จะหลับ ถ้าพ่อตื่นมากกลางดึกไปเข้าห้องน้ำ แล้วป่าจุกยังไม่หลับก็เป็นขึ้นมาอีก

ฝั่ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

ในเรื่องการทำเสียงดังรบกวนกันเป็นเรื่องที่ส่งผลต่อการอยู่อาศัยร่วมกันมากเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะในเวลากลางคืนที่ทุกคนอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่ไม่มีผนังคอกันเสียงที่แต่ละคนทำกิจกรรม ต่างกัน

ความส่วนตัวของสื่อช่วยทำให้ของที่อยู่ในสื่อปลอดภัยมากกว่าในพื้นที่ส่วนกลาง ในพื้นที่ส่วนกลางเป็นพื้นที่ที่ต้องใช้ความระมัดระวังในการวางตัวของเครื่องใช้ เพราะเป็นเหมือนพื้นที่สาธารณะที่มีการใช้พื้นที่ร่วมกัน การที่ใครมาหยิบของในสื่อเป็นสิ่งที่ไม่ดีแสดงถึงความจงใจในการขโมย ซึ่งสามารถเอาผิด และถูกทำโทษหากมีคนพบเห็น แต่การหยิบของในพื้นที่ส่วนกลางเป็นเรื่องที่ยากที่จะเอาผิดได้เป็นเรื่องของการไม่ระมัดระวังหรือสะเพร่าในการวางของทิ้งไว้

ภาพสื่อทำให้เราเห็นถึงความหลากหลายในการจัดการพื้นที่ซึ่งทำให้เห็นถึงการแสดงตัวตนของแต่ละคน ซึ่งการจัดการพื้นที่เปิดโล่งภายในอาคารของศูนย์เป็นสื่อให้คนไร่บ้านมีความสามารถในการจัดการพื้นที่ของตนเอง ทำให้เกิดพื้นที่ที่ทำให้คนไร่บ้านรู้ถึงความเป็นส่วนตัวที่สามารถแสดงตัวตนของตนเอง ความเป็นเจ้าของ และความเป็นอิสระในการจัดการพื้นที่ในสื่อของตนได้ จนไปสู่ความรู้สึกเป็นบ้านสำหรับบางคนที่อยู่ในพื้นที่โล่งอย่างศูนย์พักคนไร่บ้านฯ ได้

ภาพที่ 5.28 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร่บ้าน

ภาพที่ 5.29 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร่บ้าน

ภาพที่ 5.30 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.31 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.32 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.33 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.34 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.35 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.36 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.37 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.38 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

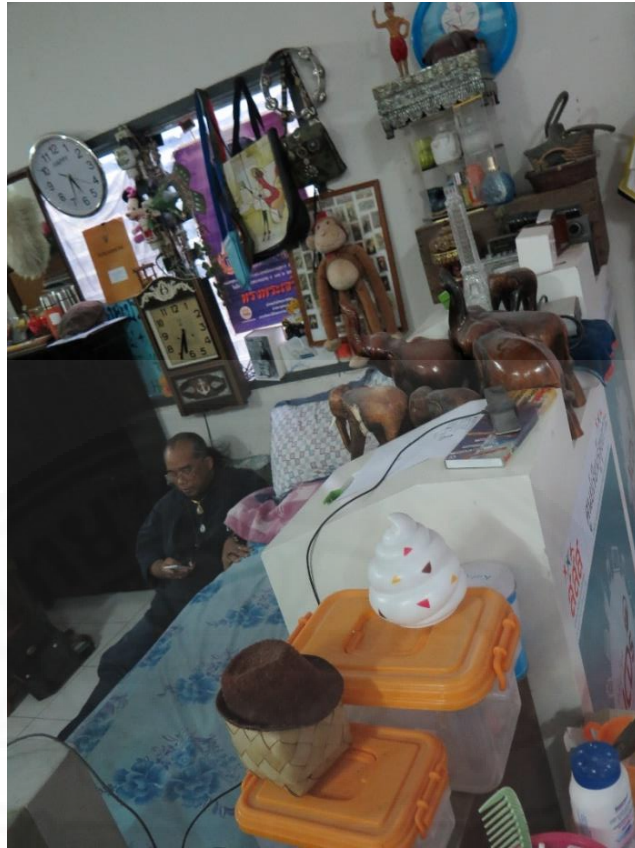
ภาพที่ 5.39 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.40 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร่บ้าน

ภาพที่ 5.41 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร่บ้าน

ภาพที่ 5.42 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร่บ้าน

ภาพที่ 5.43 ลี้อค (บ้าน) ของคนไร่บ้าน

5.4 มิติของคำว่า “บ้าน” ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน

ในส่วนนี้ขอเสนอคำว่า “บ้าน” ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้าน โดยแบ่งประเด็นเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ (1) บ้านในฐานะที่แสดงถึงอำนาจในการควบคุม (2) บ้านในฐานะที่แสดงถึงครอบครัว (3) บ้านในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งการแสดงความรู้สึก ตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (เป็นส่วนหนึ่งของการเป็นเจ้าของ) เพื่อให้เห็นมิติของความหมายของบ้านที่ชัดเจนมากขึ้น คำว่าบ้านที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ซึ่งคนไร้บ้านได้ปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ และมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

คำว่า “บ้าน” ที่ถูกนิยามภายใต้ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ไม่ได้เกิดขึ้นในเวลาชั่วข้ามคืน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ไม่ได้เป็น “บ้าน” โดยตั้งใจ บางคนอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มาเป็นเวลากว่า 10 ปี ซึ่งในส่วนของคนไร้บ้านที่รู้สึกว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นบ้านนั้น การรู้สึกเช่นนั้นก็ไม่ได้หมายถึงการอยู่ในบ้านด้วยความรู้สึกถึง “บ้าน” แบบสมบูรณ์ เพราะคำว่า “บ้าน” เป็นความรู้สึกที่ไม่ได้มีโดยสมบูรณ์แบบเช่นนั้นได้ แม้ในคนไร้บ้านที่ไม่ได้รู้สึกโดยรวมว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นบ้าน ก็มีในบางมิติที่รู้สึกว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ลักษณะเหมือนบ้านหรือคล้ายบ้าน เนื้อหาในส่วนนี้จึงพยายามแสดงในรายละเอียดคำว่า “บ้าน” ที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ว่าในแต่ละมิติมีการก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นบ้านอย่างไร ใน 3 มิติ ดังนี้

5.4.1 บ้านในฐานะที่แสดงถึงอำนาจในการควบคุม การจัดการ ความรู้สึกอิสระ ความรู้สึกปลอดภัย

การแสดงถึงอำนาจในการควบคุม หรือการจัดการ ความรู้สึกอิสระ ความรู้สึกปลอดภัย ในพื้นที่ของศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ความรู้สึกของคนไร้บ้านในมิติดังกล่าวจะช่วยให้เกิดการก่อรูปของการให้ความหมายของบ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แม้ว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ จะมีพี่เลี้ยงหรืออยู่ภายใต้การพัฒนาของ มพศ. แต่ในการบริหารจัดการ มพศ. ไม่ได้เข้ามาจัดการหรือบังคับคนไร้บ้านอย่างเป็นทางการ หรือมีรูปแบบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เหนือกว่าต่อคนไร้บ้าน แต่พยายามทำให้เกิดการทำงาน และอยู่ร่วมกัน เนื่องจากทาง มพศ. ก็มีงานที่จำเป็นต้องขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาคนไร้บ้านที่อยู่ภายในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ โดยหลักๆ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนไร้บ้านกับ มพศ. ก็ไม่สร้างให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ทำให้คนไร้บ้านรู้สึกถูกบังคับ เวลาที่มีเรื่องขัดแย้งก็สามารถจัดการให้ผ่านพ้นไปได้ เนื่องจากพี่เลี้ยงที่ประจำอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ นั้นทำงานกับพี่น้องคนไร้บ้านมานานทำให้มีความเข้าใจถึงความเฉพาะ และเงื่อนไขของคนไร้บ้าน

(ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) อิม รู้สึกปลอดภัย เพราะเวลาเราอนที่สนามหลวงไม่รู้ใครจะเอาอะไรมาทุ้มใส่หัวเราเมื่อไหร่ ... อุ่นใจสิ ผมเคยเจอที่สนามหลวงเวลาเด็กดมกาวมันมาขอดัง คนทำงานอะเขาไม่มานอนหรือที่สนามหลวง แต่ว่าเขาเหล่าไ้

ที่นี้เขามานอน เด็กดกมาขอตั้ง เขาไม่ให้ ที่นี้แกผลอหลับไป เด็กดกเขาก็เอาหินมาทุ้มหัวแล้ววิ่งหนีไป ก็จับไม่ได้อะ ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร นี่แหละที่ไม่ปลอดภัยที่สนามหลวง เราถึงได้จับกลุ่มกันไง พยายามหาเพื่อนร่วมกลุ่ม

พีแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

ตอนนี้ก็ปลอดภัยนะ เหมือนเราไม่ต้องกังวลอะไรแล้ว อย่างเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มพอถึงเวลาหน้าฝนหรือหน้าร้อนว่าเราก็ไม่ต้องกังวลจะทำยังไงดี ทุกอย่างเราสบายใจแล้ว ... (ในที่สาธารณะ) ก็ต้องนอนคอยระวัง แต่มาอยู่ที่นี้เราก็มีที่อยู่ มีอะไรทุกอย่าง เราก็ไปเปิดธนาคารได้อะไรก็ได้ คือมันสะดวกสบายทุกอย่างอะ ไม่คิดว่ามันจะมีวันนี้ด้วยซ้ำ

พีนาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

ความปลอดภัยของศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่สามารถให้ความคุ้มครองของผู้พักอาศัยมากกว่าการนอนในพื้นที่สาธารณะทำให้เกิดความอุ่นใจว่าสามารถปกป้องจากอันตรายที่จะถูกทำร้ายได้ ซึ่งรวมถึงข้าวของที่จะมีที่เก็บสามารถล็อคเก็บเป็นที่เส้นทางมิดชิดได้ซึ่งต่างจากตอนที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะที่ต้องหวาดระแวงตลอดเวลา

อยู่นี้ก็ปลอดภัย แต่ไม่อุ่นใจ ไม่อุ่นใจพูดง่าย ๆ ของหายบ่อยเมื่อก่อน ... เดี่ยวนี้พืไม่ได้อยู่ที่นี่ มันเจ็บ ตัวขโมยไม่อยู่

พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

แม้ว่าจะมีความปลอดภัยทางร่างกายมากขึ้น แต่ในส่วนของทรัพย์สินก็เป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวัง และทำให้เกิดความระแวง และระวังทรัพย์สินของตน ซึ่งในช่วงหลังที่มีการออกกฎหมายในเรื่องการลักขโมยของที่หากทำผิดจะถูกลงโทษขั้นเด็ดขาดคือการไล่ออกจากศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ทำให้คนที่ชอบลักขโมยต้องออกไปอยู่นอกศูนย์พักคนไร้บ้าน และทำให้การอยู่ร่วมกันมีความปลอดภัยมากขึ้น

มันก็ปลอดภัยนะ ไม่มีใคร แต่เมื่อก่อนมันมีบ้างที่ว่าของไปวางไว้ อย่างโทรศัพท์หาย แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว ตั้งแต่หน้าโด่งแกมาประกาศกฎหมายของเขา ตั้งแต่นั้นก็ไม่มีใครกล้าเลย คือถ้าเกิดจับได้ปั๊บก็ให้ออกไปจากศูนย์เลยอย่างนี้

พีนุ (สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2558)

ตอนเราอยู่ในศูนย์มันมีที่ มีบริเวณ เราเริ่มมีทรัพย์สินแล้วก็มีข้าวของเยอะ มันคงขึ้น ก็นึกไปว่าถ้ามีบ้านที่ดีละ ของก็จะได้ไม่หาย แล้วก็มันเป็นส่วนตัว

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

อำนาจการบังคับใช้กฎระเบียบเป็นสิ่งทีทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเท่าเทียม ซึ่งกฎระเบียบที่ตั้งขึ้นมานั้นเป็นกฎระเบียบที่คนไร้บ้านในแรกเริ่มที่มาอยู่มีส่วนในการกำหนดขึ้นมา

พี่นางอยู่ได้นะ เพราะพี่นางเป็นคนที่เหมาะกับแบบนี้อยู่แล้วกฎเกณฑ์ที่เขาตั้งมานี้ คือโอเคนะ เราชอบของเรา เราทำได้ เราต้องการกฎแบบนี้ก็อยู่แล้วแบบห้ามลักขโมย หรือถ้ามีเสียงดังมากมายเราก็ไม่ชอบเรารับกติกาได้เลย พี่นางว่ามันโอเคเลย ไม่ต้องเปลี่ยนแล้ว พี่นางว่ามันเป็นกฎเกณฑ์ที่ตกลงร่วมกันแล้วได้ขนาดนี้ก็โอเคเลย พอใจมาก ... (การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบ) ใช่ มีส่วน ... กฎกติกานี้ของเราพี่น้อง ตกลงกันเอง กติกาการอยู่ร่วมกัน ... ก็ออกกันคนละข้อ เอาแบบนี้ดีไหม ตกลงกันว่าถ้ามีขโมยจะทำยังไง ถ้ามีก็โดนไล่ออกจากศูนย์ เอาแบบนี้ดีไหม เอาแบบนี้ดีกว่าเพราะว่ามานั่งคุยกันแล้วออกมา แล้วเราก็นั่งคุยกันว่าถ้าทะเลาะขึ้นมาจะเอาอย่างไร

พี่นาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

กฎระเบียบที่มีนั้นทำให้ทุกคนรู้สึกมีอำนาจในการจัดการให้เกิดการอยู่อาศัยร่วมกันได้ซึ่งเป็นเหมือนหลักประกันในการรักษาความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัยในการอยู่ร่วมกัน

กฎเขา เราก็ต้องตามกฎนะ มันก็ไม่ร้ายแรงอะไร ขอให้มันเข้าใจกฎซึ่งกันและกันอะเวลามาอยู่รวมกัน ต้องคิดว่าเราครบครัน กฎมันก็ไม่มีอะไรมาก เจ็ดแปดข้อเอง ... (อิสระ) ดี จะไปไหนก็ได้ กลับมาเมื่อไหร่ก็ได้

พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

ความจริงเราไม่เคยรู้เลยว่าเขามีกฎอะไร เพราะเราคิดว่าเราไม่เคยผิดกฎ เรายังไม่เคยอ่านเลยว่ามีอะไรบ้าง เราถือว่าเราไม่ได้ทำผิดกฎ เราอยู่สบายอยู่แล้ว ... การพนันไม่เล่น บุหรี่เหล้าเราก็ไม่เอา ของเราก็ไม่เคยขโมย ถึงเวลางานก็ออกไปทำ ถึงเวลาอนเราก็นอน เราก็แค่ระวังของเรา ล็อคเก็บไว้ อะไรไม่สำคัญหายก็หายไป ... หายไปก็โกรธแหละ ก็ค่า ... ไม่ค่อยหอรอก บางทีเราเองก็ไม่ว่ามีของหายไหม

พี่ตั๋ย สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ กฎระเบียบจึงเป็นเสมือนกรอบของการทำให้ทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกันได้มากกว่าเป็นสิ่งที่บังคับให้ทุกคนใช้ชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งที่เข้ากับสภาพจิตใจ และวิถีชีวิตของคนไร้บ้าน

กลัวที่ว่าไม่เข้าใจกฎกติกาไป บางคนก็กลัวว่าเป็นสถานสงเคราะห์ เข้าไปบอกเป็นศูนย์เนี่ย เป็นศูนย์กักกันแน่นอน ... เพราะบอกเป็นศูนย์เิง เหมือนศูนย์กักกัน ... กลัวโดนขัง ไม่มีอิสระอะไรแบบนี้ แต่ตอนนี้ไม่ใช่แล้ว เขารู้จักกันหมดแล้วอย่างเดือนที่แล้วก็มาเกือบร้อยคนไป มากินข้าว เพราะตอนที่ลุงดำไปเดินกาแพ

แกก็ประกาศไ้ว่าทุกวันที่สิบก็มากินข้าวด้วยกัน วางแผนว่าจะเดินหน้ากันยังไง ใครไม่มีบัตรต้องทำไง เขาก็มาฟังกัน เขาก็ชอบสิ กินข้าวเสร็จแถมได้เงินด้วย

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

ศูนย์ที่เราทำเองก็ให้อยู่ในระเบียบกติกาการอยู่ร่วมกัน อีสระ คุณจะใช้เวลาไหน ออกเวลาไหนก็ได้เพราะคนมันหากินไม่เหมือนกัน บางคนเริ่มเก็บของเก่าหุ่มนึง เทียงคืนหนึ่งถึงจะเข้ามา บางคนก็หาเช้า แต่กติกาข้อหนึ่งที่มีอยู่ที่ศูนย์คือ หลังจากสี่หุ่มนึงไปแล้วทุกคนต้องเงียบเสียง ไม่ว่าจะเปิดดูฟังอะไร ก็ต้องเงียบ ถ้า คุณอยากดูไปยันดึกก็ไม่ว่า แต่ลูกก็แนะนำหุ่มนึงให้เขาใช้ เสียบไปเลย ห้ามรบกวน คนอื่นเขา

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ความอิสระที่เกิดขึ้นนอกจากจะเป็นเรื่องของการเข้า-ออก การทำมาหากิน การจัดการชีวิตของตนเองแล้ว ความอิสระอีกประการหนึ่งคือ การไม่ต้องอยู่ในสายตาญาติพี่น้องที่คอย จับจ้อง โดยเฉพาะคนไร่บ้านที่บางคนต้องออกจากบ้าน เพราะการถูกกักขังจากคามหวังที่ถูกนำมา สวมครอบให้คนไร่บ้านต้องรู้สึกอึดอัด น้อยใจ ไม่ชอบใจ

ระหว่างที่กำลังจะมีกับบ้านที่แม่สอดพี่ก็อยากอยู่บ้านที่นี่มากกว่า เพราะพี่เป็นคนชอบอิสระ อยู่ที่นี่ไม่มีญาติคอยจับตามอง ... อยู่บ้านที่แม่สอด ไม่มีอิสระ มีข้อจำกัดเยอะ พี่ถึงได้เลือกมาอยู่กรุงเทพฯ ใจ ... อยู่ที่นี่เจ็ดชุมชนมีอิสระกว่าอยู่ที่ ศูนย์เยอะ ที่นั่นมันเป็นพื้นที่ส่วนรวม เราจะทำอะไรเสียงดัง เปิดเพลงเสียงดังก็ไม่ได้ พี่ก็เกรงใจกลัวเค้าจะว่าเหมือนกัน นอกจากมาก่อน เมื่อก่อนพี่อยู่ที่นั่นพี่จะมองก่อนว่าข้างบนมีใครอยู่บ้าง ถ้าไม่มีใครอยู่พี่จะเปิดเพลง ถึงมีคนอยู่พี่ก็จะเปิดเบาๆ ไม่ก็เปิดทีวีเอา แต่ที่นู่น (ชุมชนใหม่คนไร่บ้าน) เปิดทั้งคืน

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

“บ้านไม่มีจำเป็นต้องมีครอบครัวเราก็อยู่ได้ ถ้าเราอยากอยู่ แต่ที่นี่เราไม่อยากจะอยู่ มันร้อนรุ่มมันไม่รู้ มันก็ไม่มีความอะไรนะ ขอให้เราอยู่ไปแล้วสบายใจ ไม่มีใครมาจุกจิก ไม่จำเป็นที่ว่าจะต้องมี สิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย ... เป็นตัวของตัวเอง ไม่ต้องมานั่งฟังใครซุบซิบนินทา ไม่ต้องมา มองเห็นสายตาใคร” พี่ต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558) บ้านเป็นพื้นที่หนึ่งที่เราจะสร้างความ สบายใจไม่มีคนมาจับตามอง บงการชีวิต ความอิสระในชีวิตที่ไม่ต้องมีความคาดหวังมาบังคับให้เกิด ความรู้สึกอึดอัด เพราะการทำตามความคาดหวังครอบครัวไม่ใช่เงื่อนไขที่จะทำได้โดยง่าย โดยเฉพาะ ในครอบครัวที่มีแรงกดดัน ความตึงเครียดจากสภาพเศรษฐกิจที่ทุกคนต่างก็ต้องอยู่รอด ความรักความ เข้าใจระหว่างกันก็ไม่ได้รุ่มรวยมากพอที่จะสนับสนุนทำให้มีกำลังใจเดินต่อไปได้

มันก็เต็มร้อยนะ อิสระของเราเต็มที่ เพราะว่าเราก็ไม่ก้าวก่ายใคร อยู่ในวงของเรา อิสระก็มีในวงของเรา มันก็เต็มร้อย

พีแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

การได้ใช้ชีวิตตามวิถีทางที่ตนเองต้องการทำให้คนไร่บ้านรู้สึกอิสระในพื้นที่ศูนย์พักคนไร่บ้านฯ และทำให้สามารถอยู่ภายใต้ศูนย์พักคนไร่บ้านได้ แม้จะต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบบางประการก็ตาม แต่ในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ คนไร่บ้านสามารถมีชีวิตเป็นของตนเองได้ แต่ละคนเข้าใจและเคารพกันในวิถีชีวิตของแต่ละคน การมีพื้นที่ที่ยอมรับซึ่งกันและกันเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย มีความเป็นอิสระที่นำไปสู่ความรู้สึกสบายใจและมีความสุขในพื้นที่นี้ได้

5.4.2 บ้านในฐานะที่แสดงถึงครอบครัว

ครอบครัวเป็นคำที่กำกวม และการนิยามจึงเป็นเรื่องยาก ในที่นี้จะแสดงให้เห็นคำว่าบ้านที่ถูกผูกโยงกับคำว่าครอบครัว การอาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ คำว่าครอบครัว ถูกนิยามเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเฉพาะจากการปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ของศูนย์พักคนไร่บ้านฯ

พี่กลับบ้านได้ พี่ยังไม่กลับ พี่ขอกลับมาอยู่ที่เนี่ย คือเหมือนว่าเราอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวที่อบอุ่น ถึงเราจะทะเลาะกันนะ ไม่เข้าใจกัน ก็ขนาดพี่น้องคลานตามกันมามันยังทะเลาะกันได้เลย ทะเลาะกันจะเอาเป็นจะเอาตาย แล้วนับประสาอะไรกับพวกเราที่ไม่ได้คลานตามกันมา ... (ถึงแม้จะทะเลาะกัน แต่ก็อยู่กันได้) ไข่ มันยังดีกว่าญาติพี่น้องจริงๆ นะ ... ก็ญาติพี่น้องอะ ขนาดเห็นว่าเราเป็นพี่น้องกัน แล้วยัง โห พุดจาตุถูกเราเลย แต่อันนี้มีบางคนที่เป็นแบบว่า ให้กำลังใจเราอะ

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

พี่ออดหญิงเป็นคนที่มีบุคลิกอ่อนไหวในเรื่องความสัมพันธ์ มักจะมีเรื่องน้อยใจคนที่อยู่ร่วมกันบ่อยๆ ซึ่งมีการแสดงออกให้ทุกคนรับรู้อยู่เสมอ แต่ก็เข้าใจและไม่ได้มองเป็นเรื่องใหญ่เมื่อมีประเด็นทุกคนก็จะรู้ว่าสักพักก็จะหายไปเอง

ก็คือพี่เนี่ยมีใจให้เขาเต็มร้อยเลยที่จะช่วยเขา คือเหมือนว่าเราช่วยเขาไปแล้ว ที่นี้เขาเหมือนว่ามาหักหลังเราเงี้ย ก็เกิดแค้นเหมือนกัน

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

การเป็นแกนนำทำให้พี่ออดหญิงต้องทำหน้าที่ช่วยเหลือพี่น้อง แต่สำหรับบางคน พี่ออดหญิงให้ความช่วยเหลือก็ไม่ได้ตอบแทนหรือมีปัญหาหันทำให้พี่ออดหญิงรู้สึกว่าถูกหักหลังแต่ทั้งนี้ก็จะเป็นการด่า นินทา หรือวิวยวยความไม่พอใจมากกว่าจะไปแก้แค้นหรือทำให้เป็นเรื่องราวใหญ่โต

มันก็ว่าเป็นอย่างนั้น เป็นคนครอบครัวเดียวกันอะเนอะ มันอยู่ที่นี้ ... คือเรามา พักพิงกับเขาเนี่ย เราก็คิดในใจ เออ เหมือนกับเราอยู่ที่เดียวกันไง ก็มีอะไรก็ แบ่งปันกัน แต่ว่าไปขออนุญาตนี่ไม่ได้ไง เป็นคนที่ไม่ชอบไปยุ่งอะไรกับเขา ... จริงๆ ค่าใช้จ่ายอยู่ศูนย์กับเช่าบ้านก็พอๆ กัน แต่เช่าบ้านจะไม่มีใครช่วยดูแลตอน กลางวัน แต่ที่นี้กลางวันยังมีคนอยู่ช่วยดูแลกันได้ เรามาอาศัยตรงนี้

ป่าพร (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

เงื่อนไขของป่าพรที่มีลูกบิดาซึ่งป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ดูแลตนเองไม่ได้ การอยู่ บ้านเช่าจึงเป็นเรื่องยาก เพราะระหว่างที่ป่าพรต้องไปทำงานจะไม่มีใครดูแลดู แต่การอยู่ ศูนย์พักคนไร้บ้านในช่วงกลางวันจะมีคนอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ซึ่งทำให้สามารถช่วยดูแลลูกบิดา ในช่วงที่ป่าพรไม่อยู่ โดยช่วยเป็นหูเป็นตาให้อยู่ในความปลอดภัยไม่ออกไปจากศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ซึ่ง หากเช่าห้องเช่าอยู่เป็นเรื่องยากที่ป่าพรจะจัดการได้ เพราะต้องทำงานในช่วงกลางวัน ในประเด็นนี้ การอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็ตอบเงื่อนไขในชีวิตของป่าพรมากกว่า

ที่ไม่กลับบ้านแล้วเพราะบ้านคือครอบครัว เราไม่รู้สึกละแล้วที่นั่นเป็น ... อยู่มาเรื่อยๆ ก็รู้สึกว่ามันเป็นครอบครัวที่แตกต่างจากที่เรามีมา เป็นอีกมิติของความ ผูกพันแบบหนึ่งที่คนไม่เคยรู้จักกันมาผูกพันกันที่ไม่แน่นแฟ้นแบบครอบครัวที่เป็น สายเลือดเดียวกัน แต่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีอะไรก็ช่วยเหลือกันแบบที่ น้อง มีปัญหาอะไรก็คุยกัน มันหลากหลายก็จริง อย่างที่บอกมันรู้สึกเหมือน หลายๆ อย่าง เหมือนกับกับข้าวหลายๆ อย่าง หลายๆ เครื่องปรุงมารวมกันเป็น หนึ่งเดียว มาเป็นจานเดียว ก็ออกมาเป็นครอบครัวหนึ่ง ... ความผูกพันที่เกิดขึ้น สำหรับเรานั้นก็เป็นคล้ายระบบครอบครัวใหม่ คือมาอยู่ด้วยกัน เพราะว่ายังไงมา อยู่ที่นี้เราไม่อด ยังไงก็มีพี่นาทำกับข้าวให้กิน ถ้าววันนี้เราออกไปข้างนอกกลับมา ก็ มีกับข้าวให้กิน

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

สำหรับพี่แดงแม้ว่าจะรู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ นั้นจะ เหมือนเป็นครอบครัว แต่ก็มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนครอบครัวจริงๆ

บ้านที่เราอยู่ตั้งแต่เล็กๆ มันก็เป็นความผูกพันนะ ความผูกพันที่อยู่กับเขามา เพราะว่าเขาให้ที่เราอยู่ตั้งแต่เราลืมตาดูมา เราก็เห็นมันแล้ว มันก็เป็นความผูกพัน แนบแน่น ... ก็มีความผูกพันที่แตกต่างกันไป ตอนที่มันมีบ้านเด็กก็เป็นแบบพี่น้อง ร่วมสายเลือด มีลูกหลานมีสายเลือดเดียวกันอยู่ด้วยกันเกิดตามกันมากี่จะมีความ ผูกพันเหมือนคนในครอบครัว แต่พอมาอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ก็เป็นความ ผูกพันอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความแตกต่างกันคล้ายๆ เป็นครอบครัวแบบใหม่ที่เรา

ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนแล้วอยู่รวมกันจนเกิดเป็นความผูกพันแบบหนึ่งเหมือนครอบครัว แต่ก็ไม่ถึงขนาดเป็นครอบครัวเดียวกันจริงๆ

ลุงแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

การแบ่งปันดูแลในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นรูปแบบที่ทำให้เกิดความรู้สึกดังกล่าวได้ ส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการแบ่งปันดูแลกัน ส่วนสำคัญเพราะการอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ โดยทุกคนถูกนำมารวมให้เป็นเครือข่ายคนไร้บ้านที่ยังมีกิจกรรมสนับสนุน การประชุมร่วมกัน กิจกรรมที่ทำร่วมกัน เหล่านี้ต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน การทะเลาะกันหรือช่วยเหลือกันระหว่างการทำกิจกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความคุ้นเคย ใกล้ชิดระหว่างกัน ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขเป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างกันได้

เหมือนพี่น้องร่วมโลกอะ พี่น้องร่วมชาติ พอมาอยู่ด้วยกันก็เหมือนพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน ครอบครัวใหญ่อะ มีไรก็คุยเล่นกัน เฮฮา มันไม่เหมือนอยู่สนามหลวง ต่างคนต่างอยู่ คุณไปของคุณ ผมไปของผม แต่มาอยู่ศูนย์นี้มิอะไรร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มันดูลึกซึ้ง

พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

คือมันเหมือนพี่น้อง เหมือนญาติกัน ถ้าเขาหายไปวันสองวันก็จะถามถึงกัน แล้วก็เหมือนดูแลซึ่งกันและกันอะหลายคน อย่างคนนึงป่วยมาก อีกคนก็จะรีบมาหาโรงพยาบาล เหมือนพี่น้องกัน ไม่มีก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็อยู่กันมาสิบกว่าปีแล้วถึงแม้จะมีกระทบกระทั่งกันบ้าง แต่เราก็พูดกันด้วยเหตุผล

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

การอยู่ร่วมกันเป็นเวลาที่นานมากขึ้นสร้างให้เกิดความรู้สึกผูกพันกันที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นเสมือนครอบครัวเดียวกัน ความผูกพันที่เกิดขึ้นทำให้ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มีแง่มุมของความเป็นบ้านมากกว่าที่อยู่อาศัยที่เป็นพื้นที่กายภาพในการหลับนอน และอยู่อาศัย แต่เป็นพื้นที่ที่สามารถโอบอุ้มความรู้สึกของคนที่อยู่อาศัยร่วมกันได้

พอเราเริ่มมาอยู่นานขึ้น เราก็ผูกพันกับบ้านน้อยลง เราก็ไม่ได้กลับไป เราก็ไม่ชอบบ้านที่นั่นด้วย ที่นั่นเป็นพี่น้องกันจริงๆ แต่มันคล้ายๆ กับมีความอบอุ่นคนละอย่างกัน เราไม่รู้จะทำไฉนเราถึงอยากอยู่ที่นี่ มันไม่อยากกลับบ้าน อยู่ที่นี่เราสบายใจมากกว่า ... อบอุ่นดี มันคล้ายๆ เหมือนพี่น้องกัน หุงข้าววันก็จะหุงกันสองคนกับพี่นา หุงหม้อนี้ ใครหิวก็มากิน บางครั้งก็หุงกันทำกับข้าว ใครหิวก็มากิน ใครมาเยี่ยมก็ได้กิน

พี่หน่า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558)

ที่นี้มีอะไรก็แบ่งกัน ทำกับข้าวก็แบ่งกันกิน ของอะไรนิดหน่อยก็ซื้อให้กันได้ ...
พอมาอยู่ศูนย์คนเรานั้นไม่เหมือนกันบางคนก็ดีบางคนก็ไม่ดี เรารู้ว่าบางคนก็
เดือดร้อนมาเหมือนกัน รู้สึกว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน ทำให้เรารู้สึกดีกว่า บางคนถ้า
รู้ว่าเราไม่มีเงิน ของนิดหน่อยก็ช่วยซื้อ ยาก็หามาให้ช่วยกัน

ป้าอ้วน (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

การแบ่งอาหารการกินเป็นสิ่งที่คนไร้บ้านมักจะยกมาเป็นสัญลักษณ์ของการมี
ความสัมพันธ์ที่เป็นเสมือนครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดี การดูแลซึ่งกันและกัน เพราะการกินเป็นเรื่อง
สำคัญการแบ่งการกินจึงเป็นการแสดงความเอื้อเฟื้อที่แม้ว่าตนเองไม่มีที่ยินดีที่จะแบ่งปันกันได้

ก็จะมีนะคนสนิทมาก คนสนิทน้อย แต่ว่าพี่น้องตั้งตัวกลางๆ เราจะต้องเข้าไปให้ได้
กับทุกคน คือไม่ต้องว่าสนิทมาก คนไหนที่เราว่าจะเข้ากับเขาไม่ได้ เราก็ต้องปรับ
นิสัย มันก็มีนะคนที่เราไม่ชอบขึ้นหน้า แต่พอมานั่งนึกว่าเหมือนเราจะไม่ชอบคน
ใดคนหนึ่งไปเลยก็ไม่ได้ เราก็ไม่มองส่วนที่เหลือของเขา มองแต่ด้านดีๆ ไม่งั้นเราก็
อยู่ร่วมกับใครไม่ได้ พี่นางคิดแบบนี้แหละ ในการอยู่ร่วมกัน แต่ในความสัมพันธ์ก็มี
บ้านา มีน้ำแดง สุขเมธ แล้วก็ลุงเอก พี่หน่า พี่อ้วน พี่ไก่ นี่สนิทหมดเลยนะ เพราะ
พี่นางเป็นคนมนุษยสัมพันธ์ดี เพราะว่าไม่ค่อยซีเรียสตรงนี้ แต่ว่าอารมณ์อ่อนนะ
ถ้ามีอะไรผิดหูหน่อย ต้องพูดต้องคุย คือถ้าได้คุยแล้วสบายใจ พอพูดแล้วโล่ง
สบายใจ จบ ... พี่นางให้ว่าครอบครัวดีกว่า เพราะถ้าเป็นเพื่อนมันคงอยู่ร่วมกัน
ได้ไม่เต็มที่ แต่ถ้าเป็นครอบครัวก็เต็มที่ มีอะไรก็แบ่งปันกัน คือถ้ามีอันนั้นอันเยอะไป
ก็แบ่งกัน ให้เท่ากัน ... ต้องอยู่ร่วมกันไง อย่างพี่นางทะเลาะกับป้าปัด พี่นา
ทะเลาะไปก็ต้องเดินชนกันอยู่ดี เข้าต้องเจอกัน แล้วจะต้องทำไง ก็มานั่งเปลี่ยน
กัน อะไรเก็บได้ก็เก็บ คุยกันดีกว่า วันหลังทะเลาะกันก็ต้องเห็นกัน เดินชนกันอยู่
ดี

พี่นาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

เหงา ตัวคนเดียวนี่เหงา เห็นเขามีครอบครัว อิจฉานะ ... ตอนแรกก็มุ่งหวังเป็น
ครอบครัวเดียวกัน ตอนนี้ก็ยังไม่เปลี่ยนนะ เรามีญาติพี่น้องเยอะตั้ง 40-50 คน
อะนะ แต่ตอนมันทะเลาะเบาะแว้งก็โมโหมันนะ แล้วข้างนอกนี่เป็นตัวแปรสำคัญ
คนไร้บ้านถ้าแก้ปัญหาโดยไม่ไปเล่าให้ข้างเคียงยูแหยมันก็จะเหมือนกับบ้านทั่วไป
อะ ปัญหาในบ้านก็ควรคุยกันในบ้าน มันเป็นอย่างนี้แล้ว 40-50 คนเราคูมไม่ได้
เลย ถ้าเราคูมได้ มีความรักความสามัคคีมันเป็นความสุขอีกแบบนึงนะ ไปขาย
ของไปด้วยกันใครจะมากล้ารังแกเราละ รถเครื่องขายก็มีแล้วก็เก็บของเก่าเก็บกัน
เป็นรถ ช่วยกันมาแบ่งปันกัน เงินมาแบ่งกัน ที่นี้มันยากที่จะลงรอยกันอะ

คนต่างที่ต่างน้องนะทุกคนก็อยากได้ประโยชน์มากที่สุดสำหรับตัวเอง บางทีเสียใจนะที่เครือข่ายเรามีรถเดียวถ้าทำรีไซเคิลประสบความสำเร็จจะเอาตรงไหนเช่าการรถไฟ แต่ก็ทำไม่ได้เพราะอะไรที่เป็นของเครือข่ายมันยาก แล้วก็ใช้ระบบแบ่งปัน แบ่งวันละไม่ถึง 20 บาทใครจะทำ คราวนี้มันก็ต้องรองรับให้ดี ถึงจะมีแรงจูงใจว่าทำไปประสบความสำเร็จได้เป็นเก้าแก็ง รีไซเคิลมันล้มลุกคลุกคลานมาไม่สำเร็จแล้วก็ปิดไปแล้ว แล้วรถที่ซื้อมาก็สำหรับรีไซเคิลโดยตรงนะก็ไม่ได้ใช้งาน รีไซเคิล ร้านสหกรณ์ก็ให้ทุกคนลงไปหมด ทำในนามเครือข่ายก็แจ้งไปหมด เวลานี้ทำโดยพี่นางใช้ระบบให้พี่นางบริหารจัดการเอง แล้วเอาเงินเดือนละ 300 บาทช่วยเครือข่ายไป คืออุดหนุนจ้ะ การขาดทุนกำไรอยู่ที่พี่นางให้แกบริหารระบบใหม่ พี่นางก็ทำมาเรื่อยเลย โอเคเลย ... (ก็ยังเป็นครอบครัว) ครอบครัว แต่ถ้ามันสร้างหลักความสามัคคีได้มันไปไกลเลย ไปค้าขายด้วยกัน เงินทุนก็มี เครือข่ายนี้ให้เงินทุนคนไร่บ้านเยอะ แต่ไม่กลับมาคืนก็มี คือว่ามันเป็นอย่างงั้นมันต่อยอดไม่ได้ พังหมด ผมก็บอกเครือข่ายนี้ต้องซื้อรถซื้ออะไรไว้นะ เพราะถ้าให้คนไร่บ้านหมดมูลนิธิจะไม่เหลืออะไร แล้วตอนจนมันก็ทำอะไรไม่ได้แล้ว มูลนิธิต้องเป็นหลักช่วยคนไร่บ้านไปตลอดถึงจะหมดโครงการ ก็ต้องซื้อรถ ซื้อที่อะไรเป็นของเครือข่ายไปเลย จะเอาเงินมาแจกคนไร่บ้านอย่างเดียวนั้นไม่ได้ เคยเอาไปแจกหมอชิตคนละสองหมื่นสามหมื่น ใช่มั้ยถึงเดือนเลยหมดต้องกลับมาขโมยของอะไรเหมือนเดิม เครือข่ายต้องแข็ง แล้วตอนมีรถก็เป็นความภูมิใจว่าเครือข่ายเรามีรถมีอะไร ถ้าซื้อคอปเตอร์ได้ซื้อไปเลย แต่คนไร่บ้านอย่ามาให้เยอะ

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

สำหรับลุงอืดคาดหวังให้คนไร่บ้านที่อยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านนั้นทำงานร่วมกันกันเป็นเครือข่ายเพื่อให้สามารถเลี้ยงตนเองได้ด้วย

สำหรับคนไร่บ้านบางคนการอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ ไม่ได้มองว่าอยู่ร่วมกันเหมือนครอบครัว อย่างพี่ต้อยนั้นความสัมพันธ์ในศูนย์เป็นเหมือนเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นครอบครัว

“ก็เป็นเพื่อนร่วมศูนย์นะ เราก็ดูว่าคนไหนนิสัยยังไง ไม่ดีก็ไม่ยุ่ง เราก็อยู่ของเราเฉยๆ ... ก็เป็นเพื่อนแค่นั้นเอง ไม่มีอะไรมากกว่านี้ เพราะชีวิตเราเนี่ยเราก็รักคนอื่น แต่รักตัวเองมากกว่า ถ้าเป็นเมื่อก่อนก็รักคนอื่นมากกว่าตัวเอง” พี่ต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558) การอยู่อาศัยของพี่ต้อยไม่ได้ร่วมกิจกรรม หรือทำกิจกรรมร่วมกับคนไร่บ้านในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ มากนัก เนื่องจากบุคลิกส่วนตัว และการต้องออกไปทำงานทุกวัน ทำให้การร่วมกิจกรรมน้อย การสร้างความสัมพันธ์กับคนไร่บ้านคนอื่นๆ จึงไม่ได้มากไปกว่าเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

พอมายู่ตรงนี้ก็ดี ไม่ค่อยมีใครยุ่ง อีกอย่างก็เขาไม่กล้ายุ่งกับเรา เพราะเราเคยอยู่โรงพักมาไง เราก็เป็นคนไม่ค่อยยุ่งนะ สมัยก่อนเราก็ไม่ไว้วางใจอะไรกับเขานะ ถึงเวลาเข้าเราไป กลับมาก็มืด เขานอนกันหมดแล้ว ไม่ได้ลงไปสูงสิง ไปเล่นกับเขา แทบไม่ได้เจอกันเลย จนมาระยะหลังๆที่เริ่มมีเวลา เลยได้ไปคุยเล่นบ้าง อะไรบ้าง ปกติไม่เคยคุยกับเขา ต่างคนต่างอยู่ พอมืดก็เข้าที่ใครที่มัน

พีต้อย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

ในกรณีของพีต้อยเริ่มการสานสัมพันธ์ช้ากว่าคนอื่นๆ เพราะมาอยู่ได้ไม่นานเท่าไร ต้องออกไปทำงาน ดูแลลูก และบุคคลิส่วนตัวที่ไม่ได้เข้ากับคนง่ายนัก

การปฏิสัมพันธ์ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เมื่อมีเรื่องกระทบกระทั่งกัน ซึ่งจากการลงไปอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ การคุยแลกเปลี่ยนกับคนไร้บ้าน และพี่เลี้ยง การกระทบกระทั่งกันก็เกิดขึ้นเป็นระยะๆ จากคู่กรณีแตกต่างหลากหลาย แต่การผ่านเรื่องราวที่ทำให้เกิดความขุ่นเคืองกันไปได้ ส่วนหนึ่งเพราะความรู้สึกที่แต่ละคนสามารถถอย และก้าวข้ามไปได้ ซึ่งนอกจากความรู้สึกของแต่ละคนแล้ว อีกส่วนหนึ่งหากเป็นเรื่องราวที่ใหญ่โตมากกว่าการไม่พอใจ หรือกระทบกระทั่งกันเล็กน้อยๆ ก็จะมีทีมเคลียร์ที่มีพี่เลี้ยง และแกนนำคนไร้บ้านที่เป็นผู้ใหญ่มาช่วยไกล่เกลี่ย

แต่ตინะที่อยู่กันเนี่ย จะเป็นคนมีเหตุผลเข้าหากันนะ คุยกันด้วยเหตุผล ถ้าทะเลาะกันหนักๆพี่เลี้ยงก็จะเอามานั่งคุยกันว่ามันทำไม เป็นเพราะอะไร ปรับความเข้าใจกัน อภัยกัน พอมานั่งคุยเหตุผลกันก็โอเคกัน เข้าใจกัน

พีนาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

“ทะเลาะกันมันก็มีบ้างลื่นกับพิน ทะเลาะกันก็มานั่งคุยกันจะเอายังไงภายในกลุ่ม” พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558) การทะเลาะกันดูเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถจัดการกันได้

“รู้สึกเหมือนพีน้อง เรามายู่รวมกัน เราก็มีอะไรเราก็ช่วยกัน ก็เหมือนกับพีน้องละกัน เราต้องรักกันนะมาอยู่อย่างนี้ ... ลึกกันทุกวัน ของหายไปเยอะเลยเมื่อก่อน ... คุยได้คุย เราอย่าใจร้อน ใช้อารมณ์คุยกันไม่ได้หรอก จริงป่าว ถ้าทำอะไรเราจะนึกถึงลูกกับเมีย” พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558) แม้จะมีความรู้ถึงความเป็นครอบครัว หรือความผูกพันเกิดขึ้น แต่พี่ออดชายก็ยังพูดติดตลกถึงการลักขโมยของในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ที่เกิดขึ้นบ่อยๆ เมื่อก่อน

การขโมยของในมุมมองของลูกดำเป็นสิ่งที่คนอยู่อาศัยต้องระมัดระวังของตนเองด้วย เพราะเป็นเรื่องที่อาจเกิดขึ้นได้แม้กระทั่งในครอบครัวตัวเองแท้ๆ โดยเฉพาะในลักษณะครอบครัวที่ไม่สามารถดูแลและโอบอุ้มสมาชิกในครอบครัวได้อย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นลักษณะร่วมหนึ่งจากประสบการณ์ของคนไร้บ้าน “พีน้องท้องเดียวกันบางคนมันยังเอา พีน้องเราบางคนมันก็ติดการพนันไง อย่างเราเนี่ย พีน้องเจ็ดคนใครเอาไปลูกก็ไม่รู้หรอก คนไหนไปมั่ว ไปติดพนัน ลูกก็ไม่รู้ดีกว่าคนไหน

ซึ่งมันเก็บง่าย ๆ เลย มันไม่ต้องแบกไปไหน กระเป๋าตั้งค์เนื้อก็พกไว้ ก็จบแล้ว ง่าย ๆ” ลุงดำ (สัมภาษณ์ , 29 พฤษภาคม 2558)

ในเรื่องของหายลุงแดงกลับมองว่า “เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว เรื่องของหายมันมีหลายประเด็นนะ บางทีพี่น้องเราก็ไปหมกไว้แล้วลืมกันเอง บางทีเดือนนึงเพิ่งมาเจอ ตอนหายก็ทะเลาะกันจะเป็นจะตาย” เนื่องในศูนย์แต่ละล๊อค หรือในพื้นที่ส่วนกลางจะมีของวางค่อนข้างมากก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บางครั้งตนเองหาของไม่เจอแล้วโมโหโวยวาย

ความเคารพในความเป็นผู้ใหญ่-เด็กที่มีอยู่ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านซึ่งเป็นในแบบของลำดับศักดิ์ที่ใช้จัดระเบียบความสัมพันธ์มากกว่าเป็นการใช้ลำดับศักดิ์เพื่อการใช้อำนาจบังคับให้แต่ละยอมกระทำตาม เพราะการที่ไม่ใช้ญาติพี่น้องกันแท้เป็นข้อจำกัดที่ไม่อาจจะใช้อำนาจเช่นนั้นได้ในความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน

มันก็เหมือนบ้าน ถ้าเราเปรียบเทียบก็ผมเป็นปู่ย่าตายายคอยดูแล เวลาเรียกมาช่วยงาน มันก็มากันประเดี๋ยวประด๋าวเหมือนเด็กทั่วๆ ไป แปปๆ ก็ไปเล่นกันแล้ว ... เด็กๆ เขาก็ไปตามประสาเขาอะ สนุกสนานของเขา ... (ตักเตือนกัน) ก็ได้ เขาก็มาบอกเนี่ยว่าคุณแดง ดูสิว่านั่นกำลังจะออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง เราก็จะเรียกมาคุยว่าอย่าทำ เขาก็เชื่อฟัง ... เมื่อก่อนไปดูงานที่บางปะอินเห็นบ้านริมน้ำแล้วเราก็คิดถึงบ้าน อยากกลับไปเหมือนกัน ถ้าเรากลับไปก็ไม่อยากกลับไปออกมา การที่จะเข้าไปเราก็มียังมีพิธีของเรา อีกอย่างคือเด็กรุ่นใหม่ขึ้นมา คนสมัยก่อนกับคนตอนนี้มันไม่เหมือนกัน ความผูกพัน ความเคารพในความเป็นผู้ใหญ่มันไม่เหมือนกัน

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

การเคารพกันในศูนย์พักระหว่างผู้ใหญ่-เด็ก ในศูนย์พักคนไร้บ้านเป็นเพราะการตักเตือนเป็นเหมือนการเสนอทางเลือกมากกว่าการบังคับให้ทำ ซึ่งในครอบครัวการใช้อำนาจบังคับให้ทำนั้นเกิดขึ้นมากกว่าเป็นเรื่องการตักเตือนเสนอทางเลือกให้ผู้ที่ได้เลือกกว่าได้เลือกที่กระทำ

สำหรับฝั่งที่เป็นเด็กอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านมาตั้งแต่เล็กๆ ศูนย์พักคนไร้บ้านได้สร้างความรู้สึกผูกพันให้เกิดขึ้นมากกว่าครอบครัวแท้ๆ ของตัวเอง

บางทีแบบเวลาอาบน้ำอะไรแบบนี้ก็ยังคงกลัวๆ เหมือนกัน ทั้งผีทั้งคน ... ก็แบบกลัวคนมาแกล้ง พอรู้ว่าหนูกลัวผีก็จะมาแกล้งผิตไฟแบบนี้อะคะ ... แต่นอกจากนั้นหนูก็ไม่กลัวเลย ก็อยู่กันแบบพี่น้องอยู่แล้ว หนูก็ไม่ต้องกลัวว่าจะมีอะไรไม่ดีเกิดขึ้น ... (กลับไปอยู่สุรินทร์กับญาติแม่) ไม่เอาอะ เวลาหนูไปที่นั่น หนูรู้สึกไม่สนิทกับใครคะ แต่เวลาอยู่กรุงเทพฯ ก็จะมีเพื่อนเยอะ เพื่อนไร้บ้านด้วย เพื่อนที่โรงเรียนด้วย ก็จะตระเวนไปบ้านเพื่อนได้หมด

ฝั่ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

ก็เหมือนลูกเหมือนหลาน เลี้ยงมาอย่างน้องเนย พี่หนึ่งก็นอนกับพวกผมมา เมื่อก่อนยังตัวเล็กๆ ไปโรงเรียนก็ขี่จักรยานไปส่ง ก็ดีใจไม่รู้ว่าจะย้ายอยู่สนามหลวง จะได้เรียนกันใหม่ พี่ใหญ่เขาก็บอกว่ามันก็ต้องมีอนาคต เทียวตามพ่อตามแม่ มันก็ไม่ปลอดภัยกับชีวิต เด็กผู้หญิงด้วยมันก็ลำบาก เด็กไปนอนสนามหลวงตากฝน ก็เป็นไข้ อยู่ที่นี่ก็ดูแลกันได้ ผมกับพี่อืดก็ช่วยกันเรื่อย ป่วยก็แบกกันไป ตายก็ช่วยกันที่วัด

พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

สำหรับการเด็กๆ ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ผู้ใหญ่ก็ช่วยกันดูแล และเลี้ยงดู

“กับคนในศูนย์ก็รู้สึกเหมือนเป็นพี่น้องร่วมกัน เราเป็นคนแก่เราก็ไม่ได้ยุ่งกับใคร มาก ไม่ก้าวก่ายเรื่องของใคร” ป่านา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558) สำหรับป่านา พี่แดง และพี่อืด นั้นเป็นผู้ใหญ่ในศูนย์ดังนั้นคนในศูนย์ และเด็กๆ จะให้ความเคารพ

ก็มีความภูมิใจ อย่างเขาวชนไปกับเราเนี่ย เราพูดจาอะไรไปเขาก็บอกมีคนชอบ ลุงอืดเยอะนะ เราก็เออมันสังเกตนะ ไปไหนก็มีแต่อืดไร้บ้านฯ เพราะเราเป็นคน ไร้บ้านอยู่ข้างถนน เรารู้ปัญหาอย่างชัดเจนแล้วไม่มีใครรู้เท่าเรา ... ก็ถือว่ามีแต่คนรักแล้วก็เคารพเรานะ บางคนจะมามีอำนาจบาตรใหญ่มันก็ไม่เหมือนพี่อืดอะ มันก็ไม่มีเหตุผลเป็นผู้ใหญ่อย่างเรา พี่อืดโวยได้ เขาก็ไม่ยอมรับ ทีนี้เรารู้เลยว่า เขาวชนรักเรา ก็พอแล้ว เขาวชนมันไม่เสแสร้ง เขาวชนไม่ตีอะไรมันก็มีเยอะเยอะ แต่ว่าส่วนใหญ่ก็จะมานั่งดูโทรทัศน์ มาเล่นอะไรตรงพี่ แล้วไปไหนก็เอาไปเป็น โขยงเพราะว่าเราไม่มีลูก มันไม่มาตากลับเรา ไม่นินทาหลังหลัง มันไม่เนรคุณ เขาวชนมันเสมอต้นเสมอปลาย เขาวชนพวกนี้จะสะท้อนได้เลย

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

การเคารพ หรือการให้เกียรติ เป็นสิ่งสำคัญต่อการก่อให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่า ของตนเอง ในการอยู่อาศัยร่วมกันในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ส่วนหนึ่งเราได้รู้สึกถึงความไม่แตกต่างของ คนไร้บ้านในแง่ของการเป็นคนที่มีปัญหาชีวิตมาอย่างยากเย็นด้วยกัน ความเข้าใจบางอย่างที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ส่งผลให้คนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ยอมรับซึ่งกันและกัน แม้ว่าจากที่ เราเห็นภาพการใช้ชีวิตในศูนย์พักไม่ได้เต็มไปด้วยภาพที่ตึงเครียด หรือราบรื่น แต่ก็มีความสัมพันธ์ เฉพาะที่มีความอบอุ่นบางอย่างเช่นกันการจิกกัดหรือเถียงกันที่เกิดขึ้นไปพร้อมๆ กับระหว่างแบ่งปัน อาหารกันกิน การเล่าถึงอดีตอันโศกโชนพร้อมๆ กับการช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์หรือ ความรู้สึกไม่เป็นธรรมในชีวิต เหตุการณ์เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ที่ทำให้เรา รู้สึกถึงคำว่าบ้านที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้

ความแตกต่างของความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องแท้ๆ กับญาติพี่น้องที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านที่มีลักษณะเฉพาะของความไม่ราบเรียบในความสัมพันธ์ เนื่องจากความหลากหลายของคนที่มาอยู่ในพื้นที่เดียวกันที่มีประสบการณ์การเผชิญชีวิตมาอย่างโชกโชน สิ่งที่ทำให้คนไร้บ้านสามารถอยู่ในพื้นที่เดียวกันหลังจากการออกมาจากครอบครัวเดิมของตนเอง

ขนาดเราอยู่ที่บ้านยังทะเลาะกันเลย อยู่ที่นี่เราคุยกันได้ แต่ที่นู่นเค้าไม่ฟังเรา เค้าว่าเค้าถูกต้อง เค้าไม่ได้มาฟังว่าเหตุผลว่าเรายังไง แต่ที่เราทะเลาะกับปู่เราก็มานั่งคุยกัน คุยกันได้ เพราะอะไร ถึงทะเลาะกันเท่ากัน เหมือนกัน เพราะว่าแต่ละคนก็มีปัญหา มาแต่ไปทางบ้าน เกียงสิ เกียงก็โดนสิ ถ้าเราได้อยู่แบบนี้เราเปิดมากขึ้น เราคุยกันได้ แต่ทางบ้านเราอธิบายไป มึงไม่ต้องมาแก้ตัวอย่างนั้นอย่างนี้ แต่อันนี้พอเราบอกว่า โอเคเราจะใจเย็นลง ถ้าพี่ทะเลาะกับคนอื่น พี่จะรอให้เงียบสงบ แล้วค่อยคุยกัน ... แต่แปลกนะกับญาติไม่ได้เลยนะ แต่ทำไมไม่ใช้ญาติทำไมเราคุยกันได้ ... ทะเลาะกับญาติเสียใจกว่า เสียใจมาก แล้วทำไมเค้าไม่ฟังเรา เพราะอะไรวะ ญาติไม่ได้ทำผิดนี่หว่า ทำไมว่าแต่กูวะ ... รู้สึกน้อยใจ

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

เพราะว่าคนในบ้านมันสายเลือดเดียวกัน มันแรงไปรีเปลาไม่รู้จะ มันเข้ากันไม่ได้ เพราะมันสายเลือดเดียวกัน ยกตัวอย่างอย่างผมเนี่ย แบบสายเลือดเดียวกัน พ่อกับแม่นะ เขาก็ทำไม่โหดกับเราจริง ตีเราเจ็ย แต่ที่นี้พอทะเลาะกันก็ไม่ต่อยกัน เราก็เถียงเขาได้ไง เราบรู้ว่าไหนผิดถูก แต่ทะเลาะกับพ่อแม่ เราจะผิดจะถูก เราก็ต้องผิดตลอดเถียงไม่ได้

พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

หนึ่งคือเราไม่ใช่วัยรุ่นเนอะ มันอายุมากแล้ว มีวุฒิภาวะแล้ว สองคือความคิดลึกลง คิดว่าเขาไม่เหตุผล สามคือเขามีระเบียบการจัดการการอยู่ร่วมกัน ถ้าคุณไม่มีเหตุผล บ้า ดื้อดึง คุณก็ไปอยู่ข้างนอก ให้คนโหดโง่ แบบนี้มันผิดนะ มันผิด คุณจะดันให้มันถูกไม่ได้ คุณก็ต้องออกไปใช้ชีวิตข้างนอกนะ ก็ต้องออกไป ตามที่กติกาดั้งขึ้นมา คือถ้าคุณแล้วผิดมาบอกว่าเออผมขอโทษ ก็จบนะ ก็เลิก

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

คือช่วงนั้นพี่ว่ามันเป็นช่วงวัยรุ่นมากกว่า เป็นช่วงอารมณ์ เรายังไม่มีวุฒิภาวะมากพอ ความนิ่งของจิตใจเราก็กังไม่มาก เดียวนี้เราเริ่มสวดมนต์ นั่งสมาธิ ทำให้ใจเรานิ่งมาก เรื่องไหนร้ายแรงเราก็กังก่อน แล้วค่อยๆ คิด แล้วค่อยๆ ออกมาแก้ปัญหา ... (ทะเลาะกันแต่ก็สามารถอยู่กันได้ ไม่ออกจากศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) ก็รู้สึกว่่าพี่น้องในศูนย์เป็นแบบนี้ทุกคนนะ ส่วนเรื่องทะเลาะกันในศูนย์นี้ ผมก็ไม่

เคยทะเลาะใคร เพราะเราเปิดใจรับคนอื่น แต่ที่สังเกตดูพี่น้องเนีย เวลาทะเลาะกันก็แค่ชั่วคราวพอเรื่องมันหายก็ทิ้งไปเลย พอทิ้งปัญหาไว้ข้างหลังก็มาสนุกสนานเฮฮากันดี ... แต่เวลาพี่น้องเรามีปัญหาแรงๆเนี่ย ที่แรกก็ว่ากันนะว่าทำไมถึงทำแบบนี้ พอสักพักนึงก็เข้าไปช่วยเหลือกัน หาทางช่วยกัน ที่แรกก็ปากว่าไป ปากร้ายใจดีอะ

พีแดง (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ความสัมพันธ์ในครอบครัวสายเลือดเดียวกันในแบบที่มีการใช้อำนาจของการมีลำดับศักดิ์ที่สูงกว่ากดทับให้เกิดความรู้สึกอึดอัดคับข้องใจทำให้คนไร้บ้าน โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นที่มีสถานะทางอารมณ์ที่อดทนต่อความกดดัน หรือความอึดอัดใจได้น้อยกว่าเมื่อเติบโตขึ้น การอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านที่มีความสัมพันธ์ที่สามารถถกเถียงกันได้ ทำให้สามารถสร้างความเข้าใจให้ระหว่างกัน นอกจากนี้การได้ระบายความคับข้องใจเป็นเรื่องสำคัญที่แม้จะสุ่มเสี่ยงทำให้เกิดการทะเลาะ ใช้อารมณ์กัน แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงความสัมพันธ์เช่นกัน การทะเลาะถกเถียง ระบายอารมณ์จึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาความสัมพันธ์ และทำให้อีกฝ่ายเข้าใจตนเอง การยอมรับผิดชอบด้วยตนเองมากกว่าการบังคับให้ต้องยอม อย่างในครอบครัวที่เป็นสายเลือดเดียวกัน เมื่อเกิดการทะเลาะเราคาดหวังจะให้อีกฝ่ายฟัง หรือเข้าใจ แต่ในครอบครัวจริงๆ เป็นเรื่องยากที่จะมีบรรยากาศของความเท่าเทียมในความสัมพันธ์ได้

มันเป็นภาวะอำนาจที่ไม่เท่าเทียมตอนที่เขาอยู่กับครอบครัว ชุมชน หรืออาจจะอยู่ในที่ทำงานหรืออะไรก็ตาม เขาก็เหมือนคนที่ไร้อำนาจ จะพูด จะต่อรอง หรืออยากจะทำอะไรก็ได้ ถูกจำกัด ถูกกดดัน เพราะฉะนั้นเขาก็มันก็ไม่มีความสุขที่อยู่ เขาก็ออก เพราะไร้ซึ่งอำนาจ ไร้ค่าที่จะอยู่ที่เดิม แต่พอมายู่ที่นั่นมันเท่ากันต่างคนมาอยู่ด้วยกัน มันไม่มีลำดับชั้นของอำนาจ แบบเป็นหัวหน้า มันเหมือนรู้ว่าใครทำอะไรตรงไหน ใครเป็นคนระสาน หรือมีข้อเด่นตรงนี้ มันไม่ใช่เรื่องอำนาจ แต่เป็นเรื่องศักยภาพของเขามีกการยอมรับซึ่งกันและกัน ในการอยู่ร่วมกันมันมีการแบ่งปันอำนาจกัน เท่าๆ กัน ถกเถียงกันได้ ไม่มีใครที่มากำหนดใคร แลกเปลี่ยนกันได้ แต่มันก็มีการใช้อำนาจกันบ้างในลักษณะปัจเจก เช่น คนนี้อาจจะเสียงดังหน่อย ซึ่งลักษณะแบบนี้ไม่สามารถกดให้คนอื่นต้องยอม เพราะไม่สามารถเอาออกมาใช้มากไม่มาก ในระบบที่สร้างมาแบบประชาธิปไตย ทุกคนมีสิทธิมีเสียง จะทำอะไรก็ต้องผ่านการประชุม คุยกัน การสร้างระบบกลุ่มรวมหมู่คิดร่วมกัน เสียสละกัน ลงแรงด้วยกัน ตัดสินใจด้วยกัน

พีตุ้ย (สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2558)

ความสัมพันธ์ที่ถูกลวงให้คนไร้บ้านทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน เมื่อมีเรื่องทะเลาะวิวาทมีการวางแนวทางให้พูดคุยทำความเข้าใจกัน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความผูกพันเสมือนครอบครัวขึ้นได้ ความสัมพันธ์ได้สร้างทำให้เกิดความสัมพันธ์เสมือนครอบครัวที่ยืดหยุ่นให้คนไร้บ้านอยู่ร่วมกันในพื้นที่ของศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แม้จะมีเรื่องที่ต้องทะเลาะหรือไม่พอใจระหว่างกัน ความก้ำกึ่งของความสัมพันธ์แบบครอบครัวที่ยืดหยุ่นความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ก็ไม่เหมือนครอบครัวจริงๆ ที่เราจะไปคาดหวังกะเกณฑ์ชีวิตแต่ละคน หรือมีอำนาจในการบงการดูเป็นความสัมพันธ์ที่ลงตัวในพื้นที่แห่งนี้

5.4.3 บ้านในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งการแสดงความรู้สึก ตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นเจ้าของ)

ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นพื้นที่ที่เครือข่ายคนไร้บ้านเป็นเจ้าของร่วมกัน และการบริหารจัดการก็กระทำโดยเครือข่ายที่มีคนร้านร่วมกันจัดการ โดยทาง มพศ. เป็นพี่เลี้ยงในการประสานงานจัดการ การวางตำแหน่งแห่งที่แบบนี้ทำให้คนไร้บ้านมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง ในแง่ของการมีส่วนร่วมในการอยู่อาศัย

การมีส่วนที่สำคัญนอกจากการมีส่วนร่วมในการจัดการศูนย์คือ การมีส่วนร่วมหรือความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการทำกิจกรรมของเครือข่ายคนไร้บ้านที่สร้างความรู้สึกและความหมายของการเป็นคนไร้บ้านที่ภูมิใจกับสิ่งที่ตนเองมีส่วนในการทำประโยชน์ให้กับคนอื่น ๆ

ศูนย์นี้เป็นของส่วนรวม เป็นของทุกคน มีสิทธิเท่ากัน แต่ทุกคนคิดจะทำก็ต้องมีความเกรงใจกัน เพราะว่าอยู่กันหลายคน อยู่กันเยอะ ไม่ใช่ว่าอยู่มาก่อนจะทำอะไรก็ได้ ไม่ใช่

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

อาศัยเขาอยู่มันไม่สบายใจทำให้เรารู้สึกว่าไม่ใช่บ้านเรา ... ศูนย์ก็เป็นเหมือนบ้านเราเป็นส่วนหนึ่ง ... มันทำให้เรามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบมากขึ้น ทำให้เรามีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากขึ้น

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

(ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) มันไม่เป็นของใคร มันเป็นของเรา มันเป็นส่วนรวม ... มีสิทธิเท่ากัน ไม่มีใครเป็นหัวหน้า ส่วนพี่เลี้ยงก็คือพี่เลี้ยง ไม่มีใครเป็นหัวหน้า เขาสู้อะไรเรามาตั้งเท่าไร งานดี ๆ ทำไม่ไปทำ ทำไมเขาต้องมาจมปลักอยู่กับเรา ใช่ไหม

พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

เป็นของทุกคนเลย เป็นบ้านหนูเหมือนกัน เวลาอยู่ก็ไม่รู้ดีไม่คิดอะไรเลยนะ เห็นทุกคนก็รู้สึกเหมือนพี่น้อง เหมือนชินแล้วอะ ... (เวลาทะเลาะกัน) ทุกคนมีสิทธิเท่ากัน เราก็สามารถโต้ได้เหมือนกัน

ผึ้ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

(ศูนย์พักคนไร้บ้าน) ของพวกเราทุกคน ช่วยกันดูแล ไม่ได้เป็นของใครคนไหน เป็นบ้านหลังใหญ่อะ ... มีส่วนร่วมเท่ากัน ... ทุกคนมีสิทธิเท่ากันๆ กัน ... มันก็เกี่ยวนะ แต่สำหรับผม ผมคิดว่าเราต้องช่วยกันดูแลรักษา เวลาเห็นอะไรมันเกะกะเราก็ช่วยกันดูแลทะนุบำรุง

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

ความเป็นเจ้าของศูนย์พักคนไร้บ้านที่ไม่ถูกทำให้เป็นของคนใดคนหนึ่งทุกคนมีสิทธิในความเป็นเจ้าของร่วมกันสร้างให้เกิดการอยู่ร่วมกันที่เป็นที่ส่งผลต่อตัวตนของคนไร้บ้านในการอ้างอิงตัวเองเมื่อปฏิสัมพันธ์ต่อคนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านๆ ซึ่งทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันที่ยืดหยุ่นกันด้วยสิทธิที่เท่าเทียมกันทำให้มีการกลมเกลียวความสัมพันธ์ที่ไม่มีใครครอบครองอภิสิทธิ์เพื่อกดทับคนอื่นซึ่งจะสร้างให้เกิดความคับข้องใจ ความลำบากใจ และการร่วมดูแลศูนย์พักคนไร้บ้านๆ ร่วมกัน

ที่นี่เป็นเหมือนบ้านอีกหลังหนึ่งของเรา ช่วงที่เราออกไปเรียกร้องต่อเรื่องค่าเช่าแล้วทางเขาไม่เอาเข้าที่ประชุมให้ พี่ร้องไห้เราบอกว่าเราอดสู้อุตสาหุ้มาตั้งนานทำไมพวกเขาไม่ให้เรา มันอัดอั้นมาก ... ตอนนี้พี่ไปทำบ้านใหม่แล้วถ้าวันไหนเกิดศูนย์ถูกยุบไป เราก็เป็นห่วงพี่น้องเราที่ยังไม่ได้ไปทำบ้านใหม่ว่าเขาจะอยู่ยังไง ลึกๆ เราก็กังวลว่าถ้าศูนย์ถูกยุบไปเราจะทำยังไง

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

ความกังวลในเรื่องการถูกยุบศูนย์พักคนไร้บ้านเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นสายสัมพันธ์ของคนไร้บ้านๆ ที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านที่เป็นห่วงพี่น้องที่อยู่ร่วมกัน

เราก็เสียดายนะ ใจเสียเหมือนกัน คือว่าเป็นห่วงพี่น้องมากกว่า ว่าเขาจะประสบชะตากรรมยังไง ตัวเองนี่ไม่ค่อยเป็นห่วง เพราะว่าเรามันตัวคนเดียวไง พี่น้องเขามีครอบครัว แล้วไหนจะผู้สูงอายุอีก ก็ยังเคยคุยเหมือนกันว่าถ้าเขาจะบวชทำยังไง บางคนบอกก็ไปอยู่สนามหลวงอย่างเก่า ก็เคยอยู่มา

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

สำหรับพี่ออดหญิงที่มาอยู่เป็นเวลานานนั้นได้มีส่วนร่วมในการสร้างศูนย์ทำให้มีความรู้สึกภูมิใจและรู้สึกว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่ง

เมื่อก่อนศูนย์ตรงนี้คือเขาจะใช้แรงงาน แรงงานคนไร้บ้านซะเป็นส่วนใหญ่ที่ไปสร้าง ก็มาทำงาน ทำงานทั้งผิวทั้งเมียนะแหละ ก็ถูกก็อยู่เนี่ย แล้วก็มีความรู้สึก

มันมองเห็นอนาคตอะ ถึงเขาไม่ได้ช่วยเหลืออะไรเราเต็มร้อย เขาก็ยังให้ที่ซุกหัวนอนเรา ไม่ต้องไปลำบากตากแดดตากฝนเจ็ย ...มันมีความรู้สึกที่ภูมิใจอะ นี่คือน้ำพักน้ำแรงของเรา

พี่อ้อตหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

“ดีใจ ภูมิใจ ชุดต่อหม้อฝงมาเนี่ย ก็ทะเลาะกันกับลุงดำ ทะเลาะเรื่องงานกัน ภูมิใจเนอะ ผมไม่เนื่กว่าเราจะมีบ้าน เขาบอกให้ออมเพื่อบ้านใครอยากมีบ้าน ก็นานนะ สิบปีกว่าแล้ว สู้กันมา มันจะเป็นจริงไหม ลองกันสักตั้ง แล้วมันก็เป็นจริงมาได้” พี่ไก่ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)
ความภูมิใจของพี่ไก่ออกจากมีส่วนร่วมในการสร้างศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แล้ว ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือตอนนี้พี่ไก่อกำลังมีบ้านของตนเองซึ่งสร้างไปได้ 80% แล้ว

เป็นคนโม้ คนปุนนะ โม้ทั้งวัน ชุดก็ชุด เนี่ยหลุมเนี่ย ทั้งชุดทั้งโม้ ทำไมก็คนหรือกทำกับพวกคนไร้บ้าน มีแต่คนแก่ มีที่วัยรุ่นไมก็คน ... ภูมิใจที่เราทำด้วยน้ำพักน้ำแรงเรา ค่าแรงนี้ได้ไม่เต็มทีนะเนี่ย ได้พอค่ากับข้าว ก็พี่ก็ภูมิใจว่าเรามีบ้านอยู่ ก็เรียกว่าเหมือนบ้าน ... เรามาเราไม่มีอะไรเลยมาจากบ้านนอกมีแต่ตัวพอเรามาได้แบบนี้เราก็ภูมิใจว่าเรามีห้องอยู่ก็เป็นบ้านของเรา ยังดีกว่าสนามหลวง อยู่สนามหลวงไม่มีความหวังอะไรเลย อยู่แบบนี้ลูกยังได้เรียน

พี่อ้อตชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ความภูมิใจที่เกิดขึ้นจากการเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ซึ่งทำให้ความเป็นคนไร้บ้านของแต่ละคนถูกให้ความหมายใหม่ซึ่งสร้างคุณค่าให้กับคนไร้บ้านเป็นคำที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเองที่ไม่ใช้การกดทับตนเอง

ถึงเราจะมีบ้านแล้วเราก็อู้สึกว่าเราเป็นคนไร้บ้านอยู่ เพราะเราได้ดีจากการได้ชื่อว่าคนไร้บ้าน เวลาเราได้ทำกิจกรรมเราก็ภูมิใจที่ได้ทำเพื่อพี่น้อง

พี่อ้อตหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่ออัตลักษณ์ที่เกิดขึ้น มีตำแหน่งแห่งที่ที่คนไร้บ้านรู้สึกว่าเป็นผู้นิยาม และสามารถใช้อัตลักษณ์ดังกล่าวในการทำให้ตนเองมีคุณค่าในสังคม

(ยังเรียกว่าเป็นคนไร้บ้าน) ได้นะ พี่นางเองก็คิดว่าพี่นางเป็นคนไร้บ้านอยู่เหมือนเดิม พี่นางเคยบอกแล้วว่ากับพี่น้องข้างนอกพี่นางจะไม่ลืมเลย ถ้าทำได้ก็ยังคงเป็นพี่น้องกับพี่น้องที่นอนเร่ร่อนอยู่เหมือนเดิม จากที่เราคิดว่าชีวิตเราจะไม่มีแบบนี้แล้ว ถ้าเราไม่มีศูนย์ เราคงมาอยู่แบบนี้ไม่ได้ พี่นางเลยพยายามบอกลูกเิงว่าอย่าห้ามทิ้งเครื่องช่าย เพราะเราได้โอกาสตรงนี้มา เราก็ต้องมอบโอกาสคืนให้พี่น้อง พุ่มให้เขาตั้งใจทั้งกาย ... ก็จากอดีตเราเคยเป็นเิง เราก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง คือเราไม่เปลี่ยนค่านะ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตเราก็อู้จะมี

นะ แต่ใจเราไง เรายังไม่ลืมที่เราเคยนอนเร่ร่อนมา เราก็จะจำไว้เป็นคติเอามาใช้
อยู่กับเรา ว่าแต่ก่อนเราเคยเป็นแบบนี้ละ ตอนนี้อย่างไรถึงจุดนี้ได้ล่ะ พี่นางก็คิด
แบบนี้มาตลอด ถึงเวลาไปอยู่ที่นั่น เราก็นึกถึงพี่น้องไร่บ้านเป็นประจำ

พี่นาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

จากความรู้สึกแบบนี้ทำให้พี่นางมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายคนไร่บ้าน
และมีความตั้งใจในการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

อยากร่วมเพราะว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของเรา เป็นชีวิตของเราแล้วละที่มาอยู่ตรงนี้
คือมันหน้าที่เราแล้ว สำหรับคนอื่นไม่รู้ละ แต่สำหรับพี่นางอะ จากที่เราอยู่
สนามหลวงแล้วเราได้มาอยู่ที่นี่อะ เราต้องทำงานคืนให้กับพี่น้องเขามั่งแล้ว
เพราะว่าเรามีโอกาสตรงนี้ เราก็แบ่งปันส่วนนี้ให้เขา ถึงจะไม่ใช่สิ่งของ เป็น
แรงกาย แรงใจพี่นางก็พยายามช่วยเต็มที่ ... คือถ้าเราไม่มีตรงนี้ ไม่มีบ้าน ไม่มี
ศูนย์พักนี้ เราก็อาจไปอยู่สงเคราะห์ เราไม่มีโอกาสทำแบบนี้อยู่แล้ว ไม่เหมือน
พวกเจ้าหน้าที่รัฐอะไรแบบนี้ คือเขาให้โอกาสคนที่ไปไร่บ้านจริงๆมาทำงาน
ทำให้พี่น้องของเรา พี่นางก็เลยมีความภูมิใจว่าเราได้แสดงความสามารถของเรา
ทำในส่วนนี้ได้ช่วยพี่น้องคนไร่บ้าน ก็รู้สึกที่เรายังมีความสำคัญนะสำหรับพี่น้อง
ที่เราได้ไปช่วย

พี่นาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

ถ้าเราเป็นแกนก็คล้ายๆว่าเราอาศัยว่าเรามีประสบการณ์จากการทำงานข้างนอก
ก็นั่นแหละก็ออกงานข้างนอก ก็เลยเป็นแกนแทนพี่น้องไป แล้วอีกอย่างเราตัวคน
เดียวเนี่ยก็ออกข้างนอกได้ เราพร้อมทุกเวลาที่จะไปแทนเพื่อนพี่น้อง เพราะว่าพี่
น้องบางคนเขาก็มีครอบครัว เขามีภาระเรื่องการเงิน เขาก็ต้องหาเงิน บางคนก็มี
หนี้มีสินไปข้างนอกมันก็ไปวันหนึ่งมันก็ขาดรายได้ไป ... เราก็ไปแทนพี่น้อง
ความรู้สึกเวลาเราทำกิจกรรมเนี่ย เราก็รู้สึกภูมิใจนะว่าคนไร่บ้านเนี่ย ถึงจะมี
จำนวนน้อยนะ แต่การร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานข้างนอกเนี่ย ไม่ว่าจะไปกับ
สลัมสี่ภาคหรืออะไรนะเราออกไม่ขาด เราออกเต็มร้อย แต่จำนวนคนเราอาจไม่
เต็มร้อย แต่จำนวนครั้งที่เราไปออกกับพี่น้องเนี่ยเราคุยได้เลย เราออกเต็มร้อย
เรียกว่าวันไหนไปหมด ไปช่วย แต่จำนวนคนนั้นก็ขอเขา เราน้อยอะ บางที่เขาเรียก
10 ก็ไป 7 คน แต่บางงานเนี่ยเขาเรียก 10 คน เราก็ออกไปสืบทอดคนยี่สิบคนนี่
แล้วแต่ช่วงว่างใจ ช่วงสองสามวันก่อนที่ไปทำเนียบของพี่มุกอะ เขาเอาแค่สิบคน
เราออกไปตั้งยี่สิบแปดคน ช่วงนี้เขาว่างกันเราก็ไป เราก็บอกเขาอย่างนี้

พี่แดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

พี่แดงเป็นแกนนำหลักทั้งงานในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ และงานที่ต้องไปเชื่อมเครือข่ายเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนงานเครือข่ายคนไร้บ้านซึ่งทำให้แกนนำได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ ที่หลากหลายในงานประเด็นทางสังคมอื่นๆ ด้วย อย่างการร่วมขับเคลื่อนเรื่องใหญ่อย่างการปฏิรูปโครงสร้างที่ดินของเครือข่ายขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (P-Move)

“ก็ดีค่ะ หนูชอบ ชอบงานที่ช่วยเหลือคนอะค่ะ อันนี้ได้ไปแจกข้าวหนูก็รู้สึกดี เหมือนตัวเองเป็นเจ้าของโครงการเลยคะ แบบได้ไปแจก ได้ไปทำความรู้จัก ได้รู้จักกับเขา เขาก็จะรู้จักตัวตนของเรามากขึ้นเหมือนกัน แล้วก็ไว้ใจกัน” ผึ้ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558) ผึ้งเป็นเยาวชนเครือข่ายคนไร้บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายอยู่เสมอ และมีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ

พี่เวลานั่งแท็กซี่เหมือนกัน เขาจะว่า เขาขับรถผ่านแถวสนามหลวงเขาเห็นคนนอนเจ็ย เนี่ย พวกจรจัด เนี่ยเมื่อไรมันจะหมดไปสักที พี่ก็เลยบอกวาค่อยๆพูด ค่อยๆ ว่าเขาก็ได้ เมื่อก่อนหนูก็เป็นแบบนี้แหละ หนูก็นอนอย่างงี้แหละ มันต้องมีการพัฒนาได้ ถ้ารัฐบาลสนใจเขาจริงๆ เขาต้องมาดูแลเราสิ ไม่ใช่ปล่อยให้เขาทิ้งขว้างอย่างงี้ แล้วไปสน ไปยกย่องคนร่ำคนรวยเจ็ย แท็กซี่นั่งเจ็ย รัฐบาลก็รัฐบาล ก็ไม่เคยทำเรื่องนี้ได้สักที ... พี่ก็ยังว่าเป็นคนไร้บ้านอยู่ เพราะเราได้ดีเพราะคนไร้บ้านไง เมื่อก่อนพี่เคยโดนไอ้อัดด่านะ เรื่องเพราะอุดมการณ์ จนแม่พี่เมื่อก่อน พี่กับเครือข่ายนี้พี่ทุ่มเทมากเลย แต่พอหลังๆ นี่มันเกิดเหมือนความน้อยใจอะไรสักอย่าง พี่ก็เลยไม่อยากไปนั่น ไม่อยากทำนั่น ไม่อยากทำนี่ มันเบื่ออะ ... ภูมิใจทำให้เพื่อพี่น้อง แต่ก็ต้องมาช่วยเรามั่ง ไม่ใช่อยู่เฉยๆ มันไม่ใช่ พี่ก็เลยหายไปพักหนึ่ง ทุกวันนี้บางทีพี่เหนื่อยๆ ท้อๆ พี่ก็บอกว่า ถึงขั้นพูดเลยนะ จะไปจากเครือข่าย แต่ก็ไม่เคยพ้นจากเครือข่ายสักที

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

ถึงแม้พี่ออดหญิงจะน้อยใจกับการทำงานให้เครือข่ายคนไร้บ้าน แต่ก็ยังรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการต้องมาร่วมช่วยเหลือทำงานให้เครือข่ายอยู่เสมอ แม้จะลดบทบาทของตนเองลงบ้าง

ความภูมิใจที่ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายซึ่งสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกาช่วยเหลือผู้อื่น โดยเฉพาะคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะ ที่คนไร้บ้านมักจะเรียกว่าพี่น้องเสมอ ไม่ว่าจะเป็นคนไร้บ้านที่อยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ หรือในพื้นที่สาธารณะ

ความรู้สึกเวลาเราช่วยกิจกรรมเราก็รู้สึกภูมิใจนะว่าคนไร้บ้านถึงจะมีจำนวนน้อยนะ แต่การร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานข้างนอกไม่ว่าจะเป็นกับสลัมสี่ภาคหรืออะไรนะเราออกไม่ขาด เราออกเต็มร้อย แต่จำนวนคนเราอาจไม่เต็มร้อย แต่จำนวนครั้งที่เราไปออกกับพี่น้องเราคุยได้เลย เราออกเต็มร้อย เรียกว่าวันไหนไปหมด

ไปช่วย แต่จำนวนคนนี้ก็ขอเขา เรามีน้อย บางที่เขาเรียก 10 ก็ไป 7 คน แต่บางงานเขาเรียก 10 คน เราก็ออกไปสิบห้าคนยี่สิบคน แล้วแต่ช่วงว่างใจ ช่วงสองสามวันก่อนที่ไปทำเนียบเขาเอาแค่สิบคน เราก็คงไปตั้งยี่สิบแปดคน ช่วงนี้เขาวางกันเราก็ไป เราก็บอกเขาอย่างนี้

ลุงแดง (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

ก็ไปทำแล้วมันมีความสุขใจ เห็นพี่น้องเราได้กินข้าว ไปร่วมกิจกรรมกับพี่น้องเรามีความสุข เพราะเราเคยลำบากมา พี่น้องเราได้กิน เราก็เออภูมิใจ เพราะเรายังมาช่วยมูลนิธิเขาทำกิจกรรมร่วมกัน ... เหนื่อยก็ต้องทน เพื่อพี่น้องเรา ไม่ได้ตั้งพี่ก็เอา พี่ก็ช่วย ก็เราเต็มใจ ... ปลอ่ยเขา เราทำตัวของเราให้ดีที่สุด คนอื่นไม่เห็น พี่เลี้ยงก็ไม่เห็น จริงนะ เราไม่ต้องรอพี่เลี้ยงมาเห็นเราทำ เราทำกิจกรรมอะไรช่วยได้เราก็ทำ เจ็ดชุมชนเราทำอะไรได้เราก็ทำไป ไม่ต้องมารอให้เขาสั่งหรือก ใช้ปะ เราทำได้เราก็ทำไป

พี่อ้อดชาย (สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2558)

สิ่งที่เกิดขึ้นจากการร่วมกิจกรรมนอกจากความเป็นเครือข่ายของคนไร่บ้านแล้ว ความรู้สึกภูมิใจและความสุขที่เกิดจากการเป็นผู้ให้ได้ทำให้คนไร่บ้านมองตนเองเปลี่ยนแปลงไป คุณค่าที่เกิดขึ้นได้สร้างอัตลักษณ์คนไร่บ้านที่สามารถทำให้คนไร่บ้านปรากฏตัวในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี

การเป็นร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำกิจกรรม คือการแสดงตัวตนในการเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ของการอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ การแสดงตัวตนและตำแหน่งแห่งที่ของตนในพื้นที่ผ่านการทำกิจกรรมทำให้เกิดการยอมรับตนเอง การยอมรับกันและกัน ที่สำคัญคือ การยอมรับตัวเองมาจากการที่คนไร่บ้านมีการสร้างคุณค่าที่ใช้นำเสนอให้สังคมด้วยตนเอง ความสามารถในการปฏิบัติการเพื่อสร้างคุณค่าและนำเสนอตัวเองต่อสังคมทำให้คนไร่บ้านเป็นผู้กระทำมากกว่าเป็นผู้รอคอยรองรับความช่วยเหลือ และสงเคราะห์จากสังคม

ความเป็นส่วนหนึ่งหรือการเป็นเจ้าของในพื้นที่ศูนย์พักคนไร่บ้านจึงไม่ใช่เพียงในแง่ของการครอบครองในทางนิตินัยที่เป็นเจ้าของบ้าน หรือเจ้าบ้านในทะเบียนบ้าน ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายที่เป็นเสมือนครอบครัว การร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่ที่ไม่ใช่ในส่วนของโครงสร้างทางกายภาพ แต่เป็นเจ้าของที่ในพื้นที่ที่สามารถทำให้คนไร่บ้านมีส่วนร่วม และแสดงตัวตนของตนเองได้

5.5 บ้านจากน้ำพักน้ำแรง

ในช่วงที่ผู้ศึกษาอยู่ในสนามทางศูนย์ในระยะนี้เป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน เพราะมีคนไร้บ้านบางส่วนที่กำลังสร้างบ้านในโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยคนไร้บ้าน โดยเรียกว่า “ชุมชนใหม่คนไร้บ้าน” ตั้งอยู่ในพื้นที่สถานที่ที่คนไร้บ้าน จะสร้างที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองเป็นที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย บริเวณพุทธมณฑลสาย 2 ที่ให้ชุมชนเช่าเป็นระยะเวลา 30 ปี รองรับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการรถไฟฟ้ามหานครสายสีแดง และใช้งบประมาณจากโครงการบ้านมั่นคงปรับปรุงสาธารณูปโภคในพื้นที่ และก่อสร้างบ้าน พื้นที่ดังกล่าวมีแปลงที่ดินเหลือจึงแบ่งปันที่ดินจำนวน 20 แปลง แต่ละแปลงกว้าง 5 เมตร ยาว 9 เมตร แบ่งเป็นส่วนที่อยู่อาศัยจำนวน 16 แปลง และพื้นที่ส่วนกลาง 8 แปลง (แปลงเกษตร ศูนย์ประชุม บ้านดิน) ให้คนไร้บ้านชุดแรก ได้สร้างบ้าน และชุมชนคนไร้บ้าน โดยจ่ายค่าเช่าที่ดินให้การรถไฟปีละ 1,600 บาท ต่อแปลง (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2558)

โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยคนไร้บ้านมาจากการร่วมกับเครือข่ายสลัมสี่ภาค คนไร้บ้านจึงไปร่วมใช้พื้นที่ โดยได้รับการสนับสนุนส่วนแรกจากโครงการบ้านมั่นคงของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในส่วนงบประมาณสนับสนุนเรื่องระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ถมที่ ทางระบายน้ำ ทำแนวถนน เป็นต้น ส่วนที่สอง คือ งบประมาณอุดหนุนเพื่อเป็นเงินตั้งต้น 20,000 บาทต่อหลัง ส่วนที่สามเป็นงบประมาณสำหรับการสร้างบ้านจะได้รับเงินสนับสนุนต่อหลัง 50,000 บาท ที่มาจากคนไร้บ้านไปนำเสนอต่อ พอช. ว่าต้องมียุทธศาสตร์สนับสนุนให้ เพราะคนไร้บ้านไม่สามารถใช้เกณฑ์ปกติเหมือนชุมชนทั่วไป ส่วนที่สี่จาก ACCA เป็นโครงการที่ให้การสนับสนุนเรื่องที่อยู่อาศัยให้คนจนเมือง โดยให้งบประมาณให้กับเครือข่ายคนไร้บ้านเพื่อสนับสนุนงบประมาณสำหรับสร้างบ้านหลังละ 50,000 บาท และคนไร้บ้านต้องผ่อนคืนเงินจำนวนนี้มาที่เครือข่ายคนไร้บ้านให้เป็นกองทุนหมุนเวียนต่อไป รวมแล้วเงินตั้งต้นสำหรับให้คนไร้บ้านสร้างบ้านรวมเป็นเงิน 120,000 บาท โดย 50,000 บาทของ ACCA นั้นต้องผ่อนคืนมายังเครือข่ายคนไร้บ้าน ตอนนี้เป็นโครงการนำร่อง 20 หน่วย เพื่อจะพัฒนาให้เป็นนโยบายที่มั่นคงถาวรต่อไป ลักษณะบ้านในชุมชนใหม่คนไร้บ้านมี 2 ลักษณะคือ 1) บ้านเดี่ยวที่มีสิทธิครอบครองเป็นปัจเจก 2) บ้านกลางที่สิทธิการครอบครองเป็นของเครือข่ายคนไร้บ้าน โดยมีลักษณะ และรายละเอียดต่างกัน ดังนี้

1) “บ้านเดี่ยว” สิทธิในความเป็นเจ้าของบ้านเป็นแบบปัจเจกสามารถตกทอดให้ลูกหลาน ตอนนี้อยู่อยู่จำนวน 6 หลังย่อย บนแปลงที่ดิน 6 แปลง ส่วนใหญ่จะเป็นคนไร้บ้านที่เป็นครอบครัว มีลูก หรืออยู่ในวัยทำงาน ที่มีศักยภาพจะมีบ้านของตัวเองได้ต้องมีเงินประกัน 2,500 เพื่อปลูกบ้านเดี่ยว (เปรียบเสมือนเงินดาวน์สามารถผ่อนได้แต่ต้องผ่อนให้ครบจำนวนภายใน 6 เดือน หากเดือนไหนเงินไม่พอจ่ายค่าใช้จ่ายรายเดือนจะหักจากเงินจำนวนนี้) ค่าใช้จ่ายเดือนละ 701 บาท

แบ่งเป็น เงินออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย 70¹ บาท กองทุนสวัสดิการ 30 บาท ค่าเช่าที่ดิน 167 บาท รวมพื้นที่ส่วนกลาง ที่เหลือ 434 บาท เป็นเงินผ่อนคืนของเงินตั้งต้นสร้างบ้านของ ACCA เพื่อหมุนเวียนเข้าเป็นเป็นกองทุนเพื่อการมีที่อยู่อาศัยของเครือข่ายคนไร้บ้าน² ในส่วนค่าน้ำค่าไฟแยกจ่ายตามที่ใช้จริง

2) “บ้านกลาง” เครือข่ายคนไร้บ้านเป็นเจ้าของ ปลุกเป็นบ้านแฝด ตอนนี้อยู่อยู่จำนวน 4 หลังย่อย บนแปลงที่ดิน 4 แปลง สำหรับคนไร้บ้านที่ประสงค์จะมีบ้าน แต่ไม่มีศักยภาพในการรับภาระ และไม่ต้องการเป็นเจ้าของเนื่องจากไม่มีลูกหลาน ญาติพี่น้องสืบทอด อยู่ตัวคนเดียว บางคนอายุมากแล้ว ไม่มีแรงจูงใจ หรือมีความจำเป็นในการเป็นเจ้าของจะจ่ายเป็นค่าเช่า หรือค่าบำรุงในการอยู่อาศัย ให้กับเครือข่าย คืนให้กับกองทุน เพื่อสามารถนำไปสร้างบ้านรองรับคนไร้บ้านอื่น ๆ ต่อไป ในกรณีบ้านกลางต้องมีเงินประกัน 1,500 บาท (เปรียบเสมือนเงินดาวน์สามารถผ่อนได้ แต่ต้องผ่อนให้ครบจำนวนภายใน 6 เดือน หากเดือนไหนเงินไม่พอจ่ายค่าใช้จ่ายรายเดือนจะหักจากเงินจำนวนนี้) ค่าใช้จ่ายต่อเดือน 400 บาท แบ่งเป็น เงินออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย 70 บาท กองทุนสวัสดิการ 30 บาท ค่าเช่า 300 บาท ประกอบไปด้วยค่าเช่าที่ดินและเงินคืนเพื่อหมุนเวียนเข้าเป็นเป็นกองทุนเพื่อการมีที่อยู่อาศัยของเครือข่ายคนไร้บ้าน ในส่วนค่าน้ำค่าไฟหารกันตามที่ใช้จริง

ตารางที่ 5.1 รายละเอียดกองทุนสวัสดิการเครือข่ายคนไร้บ้าน

ประเภท	หลักเกณฑ์การช่วยเหลือ
1.การเกิด	-ทำขวัญเด็กแรกเกิด 2,000 บาท
2.เจ็บป่วย	
- ค่าเดินทาง	-กรณีไปหาหมอเองได้จ่าย 150 บาท ไม่เกิน 3 ครั้งต่อปี (ดูหลักฐาน)
- ค่ายา	-กรณีอาการหนักช่วยค่ารถตามจริงให้กลุ่มพิจารณา -กรณีมีบัตรสุขภาพช่วยจ่ายค่ายานอกบัญชี 500 บาทต่อปี (มีใบเสร็จ)

¹ เงินออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยในขนาดของเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการยึดโยงให้เป็นกลุ่มและเครือข่ายร่วมกันซึ่งหากมีการเติบโตทางเครือข่ายต้องการประชุมหารือการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

² เมื่อเงินจำนวน 434 บาท สบทบจนครบ 50,000 บาท ที่ให้ตั้งต้นในการสร้างบ้านของ ACCA คนไร้บ้านจะเสียค่าใช้จ่ายต่อเดือนสำหรับค่าส่วนกลาง เงินออมทรัพย์ และค่าเช่าที่ดิน เป็นจำนวนเงินเดือนละ 267 บาท

ประเภท	หลักเกณฑ์การช่วยเหลือ
- ประกันรายได้ช่วงเจ็บป่วย ทำงานไม่ได้	-ช่วยเหลือวันละ 100 บาท ไม่เกิน 3 วัน/ครั้งและช่วยไม่เกิน 2 ครั้ง ต่อปี (ต้องนอนโรงพยาบาล)
3.ผู้สูงอายุ	- ช่วยเหลือเดือนละ 100 บาท - สมทบครบ 3 เดือน ได้เบี้ยคนชรา 25 บาท ครบ 6 เดือนได้ 30 บาท ครบ 1 ปี ได้ 50 บาท สมทบครบ 2 ปี ได้ 75 บาทถ้าสมทบ ครบ 3 ปี ขึ้นไปได้ 100 บาท
4.เสียชีวิต	-ช่วยเหลือสมทบจัดงานกรณีไม่มีญาติหรือช่วยทำบุญญาติผู้เสียชีวิต จำนวน 3,000 บาท
5.การศึกษา	-กรณีผู้ทำกองทุนสวัสดิการเป็นเด็กกำลังเรียน ช่วยสนับสนุน การศึกษา 500 บาทต่อปี
6.กรณีช่วยเหลือตนเองไม่ได้ (พิการ,สูงอายุ,เด็กกำลังศึกษา)	ช่วยค่าใช้จ่ายรายวันโดยพิจารณาเป็นรายๆ 1,000 บาทต่อเดือน ทั้งตัวบุคคลและเกณฑ์การช่วยเหลือให้เครือข่ายพิจารณา
	- เงื่อนไขการสะสมครบ 3 เดือน ให้ใช้สิทธิได้หลังจากสมาชิกออกมา ตามเกณฑ์ - ขาดการสะสมได้ 1 เดือน และในเดือนถัดไปให้สมทบเพิ่มแทนเดือนที่ขาด เพื่อรักษา สิทธิในกองทุน - ถ้าขาดการสะสมมากกว่า 1 เดือน ให้ถือว่าขาดสิทธิจากกองทุน และถ้าจะกลับมา สะสมใหม่ก็ให้ถือว่าเป็นการเริ่มต้นสมัครใหม่ - เปิดบัญชีในนามกองทุนสวัสดิการคนไร้บ้าน

การคัดกรองคนไร้บ้านที่ต้องการเข้าร่วมโครงการฯ เริ่มจากการทำความเข้าใจ สอบ
ประวัติและพิจารณาว่าเป็นคนไร้บ้านหรือไม่ การทดสอบการเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย มีความ
ตั้งใจ สนใจการอยู่ร่วมเป็นกลุ่มเครือข่าย และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คนที่สนใจเข้าร่วมส่วนใหญ่มาจาก
คนไร้บ้านในเครือข่ายที่มีศักยภาพและต้องการขยับตนเองขึ้นมา ซึ่งตอนนี้นอกจากคนไร้บ้านที่อาศัย
อยู่ในศูนย์และเข้าร่วมโครงการ ยังมีคนไร้บ้านในส่วนกลุ่มย่อยที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะที่มีความสนใจที่
จะมาเข้าร่วมโครงการประมาณ 3 คน อยากอยู่บ้านรวม กำลังดูว่าจะสร้างเสร็จเมื่อไหร่จึงค่อยมาเริ่ม
เข้าโครงการฯ เพราะตอนนี้เข้าบ้านราคาถูกลง ถ้าเข้าร่วมโครงการฯ ตอนนี้จะไม่สามารถแบกรับ
ภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่าย 2 ทีไหว

ตอนนี้ในส่วนบ้านเดี่ยวเริ่มสร้างแล้ว คนไร้บ้านใช้แรงงานสร้างบ้านกันเองเพื่อลดต้นทุน
แต่ละคนต้องหาเงินมาสร้างบ้านของตนเอง เพราะเกิน 1 แสน เงินสนับสนุนตั้งต้น 1 แสนบาทได้

เฉพาะโครงสร้างหลักของบ้าน ผนังกั้นกลาง ล้อม และโครงหลังคา ตอนนี้นักไร่บ้านส่วนหนึ่งสร้างไป อยู่ไปด้วยทำกันตามกำลังเงินโดยสร้างไปเรื่อยๆ ต่อเติมทีละส่วนๆ ในส่วนบ้านรวมประมาณสิ้นปี 2558 จะเสร็จ นอกจากบ้านเดี่ยวและบ้านรวมแล้วยังมีบ้านทางเลือกที่เป็นของพี่โก้ และบ้านดินที่ เอาไว้สำหรับทำกิจกรรมที่ไม่ได้ขออนุญาตสร้างจากทางเขตอีก 2 หลัง

5.5.1 พื้นที่ตั้ง

พื้นที่ในการสร้างบ้านของคนไร่บ้านอยู่บริเวณที่หยุดรถไฟพุทธมณฑล สาย 2 ปัจจุบันมีครอบครัวพี่โก้ และป้าอ้วนไปอยู่ประจำแล้ว เพราะสร้างเป็นบ้านทางเลือก แต่สำหรับคน อื่นๆ ยังสร้างบ้านอยู่ซึ่งคืบหน้าไปแล้วบางส่วนแต่ยังไม่มีใครไปอยู่อาศัยเป็นประจำ

ที่แรกมันยังไม่มีที่ใจ เวลาประชุมที่โต้งเขาก็พูดว่าแบบนี้ละ ไปดูที่กันเลยว่าจะ เอาที่แบบไหน ตอนนั้นยังไม่ได้ที่ตรงนี้ ไปดูมาหลายที่ พี่โต้งเขาพาไป ไปดูเยอะ มันก็ไม่ได้สักที ตอนแรกก็คิดว่าไม่ได้แล้วแหละ แต่เราก็ยอมไปเรื่อยๆ คิดว่าสัก วันมันต้องได้ เขาก็พูดให้กำลังใจ สักพักก็มาบอกเราว่าได้แล้วนะ อยู่สายสอง ไป ดูกันเลย มาถึงหญ้าเต็มไปหมด ต้นไม้ก็ จะอยู่ได้ยังไงละตรงนี้ เราก็ไปทำ ไป ถากกัน เขาก็ซื้อเครื่องมือมาให้ทำ ตัดสองวัน เรียบ โต้งก็คุยเรื่องตกเข็มเรื่อง อะไร เราก็ว่าเอ้อ มันเป็นเรื่องนี้หว่า เขาก็เอารถเข็นเข้ามาไร่เงี้ย มาวัดตาราง เมตรกันตรงไหนของใคร ที่แรกเขาจะให้เหมือนกันหมดใจ ผมก็บอกไม่ไหว ถ้าให้ แบบนั้นสงสัยผมได้อยู่แต่โครง ผมขอแบบนี้ได้ไหม แบบบ้านทางเลือกอะ ขอให้ ผมได้มีบ้านอยู่แบบน้อยๆ ก็พอละ ตอนนั้นผมก็ภูมิใจมาก คุยได้เต็มปากว่ามีบ้าน แล้ว ถึงไม่มีเลขที่แต่มันก็เป็นของเรา เราก็ส่งไปเรื่อยๆ เจ็ดร้อย เจ็ดร้อย เขาก็ไม่ ทวงนะ เขาดี บางทีก็ติดไปสองสามเดือน ก็ไปทำงานวัดได้สองสามพันก็เอามาให้ นี่ก็ส่งได้ป็นิ่งแล้ว

พี่โก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

การหาที่ในเมืองสำหรับการสร้างที่อยู่อาศัยไม่ใช่เรื่องง่าย การมีที่อยู่อาศัยซึ่งจะ นำไปสู่การสร้างบ้านของคนไร่บ้านในเมืองจึงเป็นเรื่องที่ห่างไกล ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในการอยู่ห่าง เมืองในพื้นที่ดังกล่าวเป็นต้นทุนชีวิตที่เพิ่มขึ้นซึ่งทำให้การใช้ชีวิตไม่สบายเท่าที่ศูนย์พักคนไร่บ้านฯ ที่อยู่ ใกล้เมืองและมีการคมนาคมที่สะดวก คนไร่บ้านส่วนใหญ่ที่อยู่ศูนย์พักคนไร่บ้านฯ โดยเฉพาะที่ศูนย์ บางกอกน้อยการจอบ้านในพื้นที่ “ชุมชนใหม่คนไร่บ้าน” จึงเป็นเรื่องที่เผื่อไว้ในอนาคตมากกว่าการ อยากรายไปอยู่ในปัจจุบันเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวยังไม่สามารถตอบสนองชีวิตได้สะดวกสบายเท่า การอยู่ที่ศูนย์พักคนไร่บ้านฯ

5.5.2 การจะมี “บ้าน”

การมีที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องที่ห่างไกลสำหรับชีวิตคนไร้บ้าน ซึ่งการมีที่อยู่อาศัยเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญต่อการก่อรูปความรู้สึกของบ้านที่จะหาบซ้อนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งการเข้ามาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านได้สร้างความหวัง โอกาสที่เป็นไปได้จากการต่อสู้ร่วมกัน การพัฒนาตนเองเพื่อไปสู่การมีที่อยู่อาศัยที่ทำให้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

พินางก็คิดนะ คิดว่าจะมีบ้านสักหลังคงยาก เพราะว่าทำบ้านหลังหนึ่งก็คงไม่ใช่ น้อยๆ จากที่เคยเห็นตอนพอกับแม่ทำ อย่างน้อยก็เป็นหลังแสน เงินเราขายของมือสองเนี่ย 400, 500 แล้วจะเอาเงินแสนที่ไหนไปทำบ้าน เราก็เลยไม่หวังไม่หวังขนาดนั้น แค่ว่าอยู่ไป แล้วตั้งหลักได้ มีงานทำ แล้วเอาเงินไปเช่าห้อง คอนโดอะไรเขาอยู่ ส่วนตัวคิดแบบนั้นไง แต่บ้านนี่ไม่คิดว่าจะมีความหวัง...มันหาย เพราะว่าทำบ้านหลังหนึ่งต้องนึกถึงเงินก่อนนะ ถ้าไม่มีเงินก็ทำอะไรไม่ได้เลย

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

บ้าน แล้วเราก็ไกลเกินฝันว่ารายได้ของเราจะ บ้านมันไม่ได้หลังละถูกๆ เราก็ไม่ निकหรือเรื่องบ้าน มานึกตอนเข้าสู่ศูนย์ มีศูนย์แล้วมีขบวนการ NGO เหมือนกับว่าถืเราให้ไปมีบ้าน ดันอะ เซ็นครกขึ้นภูเขาให้เราทั้งนั้นอะ ตามหลักถ้าไม่มี NGO นี้เราก็ไม่คิดเรื่องนี้อยู่แล้ว

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

บ้านที่เป็นเรื่องยากนั้นแสดงให้เห็นว่าบ้านในที่นี้ที่พินางพูดถึงคือ ที่อยู่อาศัยที่จำเป็นต้องมีเงินซื้อหา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานในการเข้าไปอยู่อาศัยเพื่อการก่อรูปของความรู้สึกว่าเป็นบ้าน ทั้งนี้เพราะความคุ้นเคยของบ้านที่เรานึกถึงคือโครงสร้างทางกายภาพที่เราใช้อยู่อาศัยเป็นอันดับแรก

ลุงคิดว่าศูนย์เนี่ย เขาจะนิยามยังไงกันไม่รู้นะ แต่ลุงเรียกศูนย์ตั้งหลักชีวิต คือทุกคนล้มลุกคลุกคลานนอนข้างถนนกันมาแล้ว ไม่มีความหวังในชีวิต แต่พอได้มาอยู่ในศูนย์เนี่ย มีหลังคาคุ้มหัวแล้ว มีที่นอนแล้ว ที่นี้เราก็ได้มีเวลาคิดถึงอนาคตตัวเองแล้ว ที่นี้มันก็ได้ตั้งหลักแล้ว ... ถ้ามาอยู่ในศูนย์ทุกคนมีความหวังหมดแหละ หนึ่งไปได้ สองเรามีเครือข่าย มีเพื่อนฝูงที่เรารู้จัก ถ้าอยู่ข้างนอกก็ตัวใครตัวมันเลย เวลาเราเจ็บไข้ได้ป่วยลุงไม่ไหว ก็ยังมีพี่น้องที่นอนด้วยกันเนี่ยหามส่งโรงพยาบาลแน่นอน ... มันดีขึ้น คือที่ว่าดีขึ้นเนี่ย ชีวิตลุงไม่ต้องมาตากแดดตากฝน ตากยุง นอนแบบหวาดระแวง กลัวว่าสงเคราะห์จะลงจับเมื่อไหร่ ได้นอนเต็มอิม หลับเต็มตา การกินอยู่ไม่ต้องหวาดระแวงอะไร บ้านที่อาศัยเราก็มีที่ประจำ แต่ถามว่าชีวิตดีขึ้นไหมก็เรื่องแบบนี้ก็ดีขึ้น แต่เรื่องทำมาหากินก็บรายได้

มันก็เหมือนเดิมอะ เหมือนเดิมเพราะเศรษฐกิจแบบนี้เนาะ ข้าวของก็ถูกลง ของเก่าก็ถูกลง ของเก่าไม่มีทิ้ง ลุงวิเคราะห์เลยว่าเศรษฐกิจแย่เพราะคนไม่ทิ้ง ของ ไม่พุ่มเพื่อย ขวดน้ำ กระจปองน้ำอัดลมก็น้อยลง ร้านค้าเมื่อก่อนเขา ทิ้ง เดียวนี้เขาไม่ทิ้ง เขาขายเอง

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

สำหรับลุงดำที่มีอาชีพเก็บของเก่ามองว่าของใช้ต่างๆ ที่มีราคาถูกลงทำให้เมื่อของเหล่านี้ถูกทิ้งการนำมาขายต่อไม่ได้ทำให้ของเหล่านี้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น ของเก่าที่จะสามารถขายได้มีมูลค่าเป็นของที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ความประณีตตามแบบลักษณะของเก่าที่น่าสะสมหายากมากขึ้น

ความหวังที่มาพร้อมกับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นึกภาพของชีวิตที่ต้องคิดว่าพรุ่งนี้จะไปหากินที่ไหนได้ครบ 3 มื้อ จะอาบน้ำที่ไหน มีแจกเงิน หรือจะหาเงินเพื่อประทังชีวิตอย่างไร นอนที่ไหน หลับๆ ตื่นๆ ต้องระแวงระวังภัย การคิดถึงอนาคตอย่างเรื่องบ้าน การมีอาชีพและชีวิตที่มั่นคงดูเป็นเรื่องยากและห่างไกลจริงๆ การคิดถึงชีวิตในอนาคตและจะสามารถทำให้เป็นไปได้จำเป็นต้องอาศัยข้าวสามมื้อมีพร้อม นอนเต็มอิ่ม ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยที่ไม่ต้องใช้แรงทั้งหมดเท่าที่มีในอยู่รอดไปวันๆ อย่างยากลำบาก ดังนั้นการอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ สามารถทำให้คนไร้บ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นที่ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง และเกิดความหวังที่จะมีบ้านได้อีกครั้ง แต่เงื่อนไขสำคัญที่จะมีบ้านของตนเอง คือ เงินที่เป็นปัจจัยสำคัญในการมีที่อยู่อาศัยอันเป็นส่วนประกอบสำคัญของบ้าน

ลุงอยากอยู่สู้ชีวิตข้างนอกนี้แหละ ไปเช่าบ้าน อาจเป็นบ้านเครือข่ายไร้งี้ ... ถ้ารายได้มั่นคง แล้วอยากถ้าลุงพลุคมีร้านค้าเล็กๆนะ พอเอาตัวรอดได้แล้วอะไร แล้ว ในชีวิตลุงก็อยากกลับบ้าน แต่ไม่ได้ไปอยู่ เพราะลุงดูสุขภาพแล้ว น่องๆ หลานๆก็อยู่กับเเยอะ เต็มแล้ว ถ้าลุงจะกลับก็กลับไปดูแลพี่น้อง กลับไปให้เห็นว่า พี่เอ็งดันทุรังมาเพราะไม่อยากเป็นภาระพวกเอ็ง ให้เขารู้ว่าเราหนีออกมาเพื่ออะไร ไม่ได้โกรธน่องๆ แต่พี่จะพูดให้ฟังว่าพี่หนีมาเพื่ออะไร แล้วมันอาจจะเป็นต้นทุนในชีวิตเอ็งข้างหน้าว่าเอ็งต้องสู้ แต่ถ้าออกมาแล้ว ถ้าลุงมีร้านมีอะไร ก็อาจจะปลูกบ้านเล็กหรือเช่าบ้านเล็กๆของเครือข่าย เป็นส่วนตัวนะ พอค้าขายเสร็จก็กลับไปนอนสบายๆ เป็นส่วนตัว เป็นบ้าน เป็นห้องของเราดีกว่าให้ลุงกลับไปนอนตายที่บ้านเลย ลุงคิดว่าไปก็เหมือนเดิมคือหนึ่งลุงคิดว่าถ้าอาชีพเราอยู่ตรงนี้แล้วไปอยู่นั้นมันก็คงผิดกัน แล้วสองมันแออัดมากที่บ้านเก่า ลุงอย่าไปเป็นภาระเขาดีกว่า เราอยู่เนี่ย พอดีแล้วไปหาพี่น้อง ลุงว่ามันจะดีกว่า ดีกว่าเราแบกสังขารแบบนี้ไปหาพี่น้อง

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

คนไร่บ้านที่เข้าไปอยู่ในชุมชนใหม่คนไร่บ้านที่กำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งเป็นคนไร่บ้านที่พร้อมในชุดแรกเพื่อทดลองรูปแบบการบริหารจัดการที่อยู่อาศัยให้แก่คนไร่บ้าน หากการดำเนินการสำเร็จก็จะเป็นต้นแบบ และเป็นแบบอย่างให้คนไร่บ้านที่ต้องการมีที่อยู่อาศัย (บ้าน) เป็นของตนเองอีกครั้งได้ หลังจากการมีที่อยู่อาศัยทำให้เกิดความรู้สึกของการมีบ้าน ดังนี้

พี่ออดหญิงจอบ้านเดี่ยวสำหรับครอบครัวโดยมีตนเอง พี่ออดชาย และลูกชาย 2 คน แต่ไม่รู้จะรอดหรือเปล่า ... พี่ก็ต้องว่ารอด พี่ต้องทำให้ได้ ... ก็คือ ความฝันอันสูงสุดที่มันเป็นน้ำพักน้ำแรงของพี่ เป็นน้ำพักน้ำแรงที่ว่าเออเราทำได้ เราไปพูดให้เขา (พี่น้อง) ฟังว่าเราจะทำบ้าน เราจะมีบ้านเป็นของตัวเองเงี้ย ... ดีใจเพราะว่านี่คือสิ่งที่สำคัญที่อยากจะมิละ เพื่ออนาคตให้ลูก แล้วความฝันอีกอันหนึ่งก็คืออยากให้ลูกเรียนจบปริญญาตรี ตอนนี้พี่ไม่ได้หวังอะไรแล้ว

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

เมื่อถามว่าในช่วงบั้นปลายชีวิตอยากกลับไปอยู่แม่สอดไหมพี่ออดก็ยืนยันว่าอยากอยู่ชุมชนใหม่ที่สร้างบ้านไว้มากกว่าจะกลับไปอยู่แม่สอด

ความคืบหน้าของบ้านพี่ออดหญิงที่กำลังสร้าง “ตอนนี้ทำโครงหลังคา เทพื้นข้างล่าง เหลือเทพื้นข้างบน ตอนนี้นอนแคมป์ที่เป็นบ้านชั่วคราวอยู่ ... ใจคิดอยากทำเหมือนบ้านคนอื่นทั่วไป แต่ตอนนี้เราก็ค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไปๆ ก่อน ของเราก็มีอยู่แล้วไม่ได้คิดว่าจะซื้ออะไรเข้าไปเยอะ ตอนนี้ตั้งใจว่าจะซื้ออิฐบล็อกมาก่อ ก่อเสร็จก็ยังไม่ฉาบ ทอยยทำ ทำไปเรื่อยๆ พอมีตังค์ค่อยซื้อปูนมาฉาบ ไม่รีบทำ เพราะว่าถ้าเราเงินมาลงทีเดียวหมด” การทำบ้านเป็นเรื่องที่ต้องใช้เงินมาก ในแง่นี้การมีบ้านหลังหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่หนักหนาสำหรับคนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะคนไร่บ้านที่มีต้นทุนในชีวิตน้อย

(ที่ชุมชนคนไร่บ้านเป็นบ้านหรือยัง) ความรู้สึกว่าเป็นแล้ว ถึงอยู่เป็นแค่บ้านชั่วคราว ก็คิดว่าเป็นบ้านเป็นสัดส่วนเป็นส่วนของเรา เป็นบ้านเรา เริ่มรู้สึกว่ามันเป็นพื้นที่ส่วนตัวของเรา ... ที่นี้ไว้ให้ลูก ยังไงลูกก็อยู่ที่นี้เป็นหลักอยู่แล้ว ... น้ำก็อยากให้กลับไปอยู่แม่สอด บางทีก็เบื่อไม่อยากจะกลับไปอยู่ แต่เจอน้ำน้ำก็บอกว่าให้กลับไปอยู่ น้ำอยากให้กลับไปบ้านที่นู่น (แม่สอด) บ้าง เราก็มีญาติพี่น้องนะไม่ใช่ไม่มี เราอย่าคิดว่าตัวเราอยู่คนเดียว ชอบพูดนะเวลาไปที่ไร ... มึงอย่าคิดว่าตัวมึงอยู่คนเดียว ... แต่พอเรากลับไปอยู่ไม่นานๆ ไม่เกิน 3 วัน เออแล้ว เรื่องเข้าหามาแล้วอะไรไม่รู้ อะไรวะ ใจไม่ดี พี่ไม่ชอบ พี่ไม่อยากจะไปคุย ไม่อยากเจอ ไม่อยากอะไรเลย ต่างจากที่นี้เรายังไงไม่รู้

พี่ออดหญิง (สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2558)

การสร้างโครงสร้างทางกายภาพด้วยน้ำพักน้ำแรงสิ่งนี้ได้บรรจุความรู้สึกของการทำด้วยตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความผูกพันที่ต่อสู้เพื่อให้เกิดเป็นบ้าน เพราะในทีนี้โครงสร้างที่ขึ้นมาไม่ได้เป็นเพียงโครงหลังคา พื้น หรือผนัง แต่เป็นความรู้สึกที่บรรจุอยู่ระหว่างการก่อรูปขึ้นของโครงสร้างเหล่านั้น

พินางซึ่งมีครอบครัว โดยมีสมาชิกครอบครัวทั้งหมด 6 คน ก็จองบ้านเดี่ยวไว้เช่นกัน

ยังคะ พินางยังไม่ได้เริ่มก่อสร้าง แต่ไปคะ ... คือประมาณพฤหัสบดี พินางก็จะขึ้นบ้านของพินางแล้ว เพราะว่ากำลังคุยกับพี่เลี้ยงโตงว่าเขาบอกว่าให้ไว้ พ.ค. เราจะได้ไปดูความพร้อมของบ้านเราด้วย คือถ้าช่วงนี้เราก็ไม่มีเวลา คือเขาจะให้เจ้าของบ้านได้มีส่วนร่วมด้วยไง พินางเลยนัดไปเป็นสิ้น พ.ค. แล้วกัน ... พินางอยากมีปัจจัยสี่ให้ครบ รอบบ้านก็อยากมีส่วนพักผ่อนครวเล็ก ๆ มีพื้นที่นั่งเล่นเล็ก ๆ สำหรับให้เราผ่อนคลายตอนเย็น ชีวิตพินางไม่ต้องการอะไรมากแล้ว บั้นปลายชีวิตก็ปลูกผักปลูกอะไรบ้างเหมือนน้ำแดง วันนี้อากกินน้ำพริกก็เก็บมาได้ ปลูกผักสวนครัวเล็ก ๆ ด้วย เวลาขาดเหลืออะไรก็ไปเอามาได้ แต่ก่อนเราต้องไปตลาด แต่ตอนนี้เรามีเองแล้ว ข้า ตะไคร้ ใบมะกรูด พินางต้องการแบบนี้มากกว่า

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

การผลักดันให้คนไรรู้บ้านไปสู่การมีบ้านอีกครั้งนอกจากเป็นเรื่องเศรษฐกิจแล้ว ความมั่นใจ และพลังภายในที่เชื่อมั่นว่าตนเองสามารถทำได้ และสามารถมีที่อยู่อาศัยได้จริงๆ ก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน เพราะการมีบ้านครั้งนี้ไม่ใช่เป็นเพียงความรู้สึก แต่การมีบ้านครั้งนี้คนไรรู้บ้านจำเป็นต้องแบกรับความเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย การครอบครองดังกล่าวมีเงื่อนไขของการผ่อนชำระในระยะยาวซึ่งเป็นภาระที่คนไรรู้บ้านต้องแบกรับและจัดการสภาพคล่องทางเศรษฐกิจเพื่อให้มีที่อยู่อาศัย (บ้าน)

มีความมั่นใจมากขึ้น มั่นใจจนเต็มร้อยอะ ว่าเรามีขนาดนี้ได้แล้ว วันข้างหน้าทำไมเราจะมีอีกไม่ได้ เขาช่วยเหลือเราขนาดนี้แล้ว ให้ที่อยู่ ที่หลับที่นอน ให้โอกาสเราขนาดนี้ เขาช่วยเราลูกมาได้ขนาดนี้ ทำไมเราจะฝืนไปข้างหน้าด้วยลำแข้งเราเองไม่ได้ พินางคิดแบบนี้อยู่ตลอดเวลา

พินาง (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2558)

สำหรับคนโสดที่ไม่มีครอบครัวการจองบ้านจะเป็นบ้านรวม เพราะไม่มีใครที่จะสืบทอดทอดให้เพียงแต่เอาไว้อาศัยอยู่ในช่วงบั้นปลาย

ก็จองไว้ เป็นห้องรวม บ้านรวม เราก็อยู่คนเดียวเป็นบ้านรวม ... เป็นสัดส่วน เป็นบ้าน พอเราจะเปิดฟังพระสวด เราก็เปิดดั่งๆ ได้ ไม่ไปรบกวนคนอื่นเขา

พี่แดง (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

เนื่องจากพี่แดงเป็นคนโสดระหว่างการอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ กับบ้านที่จองไว้ นั้นพี่แดงไม่รู้สึกว่าแตกต่างกัน

นี่ก็ไม่ต่างอะไรนะ เพราะว่ามีบ้าน เพราะว่าเราตัวคนเดียว มันไม่เหมือนมีครอบครัว มันมีความหมายมากนะที่มีครอบครัว อย่างพี่นางเนีย มีครอบครัวใหญ่ใช้ไหม เขามีลูกเยอะ มันก็มีความหมายกับเขามาก อย่างผมก็มีแต่มีไม่มาก แค่อะไรที่มีความหวังแล้วกันที่ได้มีบ้านของเราเอง ... (ในบ้านที่จองไว้คิดว่า จะต้องมီးอะไรบ้าง) คงไม่มีอะไรมั้ง เพราะมันก็เป็นที่พักที่สุดท้ายก็ได้ เป็นสถานที่พำนักครั้งสุดท้ายนอนตายแบบสงบ ไม่ต้องไปนอนตายข้างถนน คนเขาเดินไปเดินมาแล้วมีเจ้าหน้าที่มาห้อย่างนี้” พี่แดง สำหรับบ้านของพี่แดงที่เป็นบ้านรวมมีความคับหน้าไปพอสมควรแล้ว “บ้านรวมตอนนี้เหลือเก็บรายละเอียดภายใน แล้วก็ห้องน้ำ มีสองชั้น หลังละสี่ห้อง มีห้องน้ำส่วนตัว แต่ถ้าอยู่เป็นครอบครัวจะแคบไปหน่อย ... ยังไม่เสร็จ เป็นบ้านรวม ต้องรอขึ้นทีเดียว ตอนนี้รายละเอียดมันยังไม่เรียบร้อยนะ มันเป็นเรื่อง เรหาอะไรมากันเป็นห้องๆ ได้ ... ไข่ๆ พอตรวจเสร็จ (แบบบ้าน) เราก็ขอบ้านเลขที่ ... ส่วนใหญ่พี่น้องเราตอนนี้ยังไม่จ่ายค่าต่อเติมกันนะ ตอนนี้กำลังทำพื้นฐานอยู่ ที่ทางมูลนิธิออกให้ ตอนนี้ก็ออมเงินกันไปก่อน เรื่อยๆ

พี่แดง (สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

พี่หน้ากับสามี “จอง สร้างคู่กับพี่อืดอะ ... เป็นหลัง คู่กับพี่อืด ... ดีใจที่มีบ้านเป็นของตัวเองอะ แล้วเป็นบ้านที่อยู่ในกรุงเทพฯ” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558) พี่หน้าชวนลูกสาวที่อยู่สุขโขทัยมาดูบ้านแต่ยังไม่ได้มาดู ในบ้านปลายพี่หน้าไม่ได้อยากกับไปอยู่สุขโขทัย แต่อยากอาศัยอยู่ที่บ้านใหม่ของตนเองมากกว่า

โท กว่าทำได้ ไม่รู้จะเงินมาจากที่ไหนเนีย ... ต้องออมอะ เพื่อสร้างต่อ มันอีกยาวอะ

พี่หน้า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2558)

ที่อยู่อาศัยที่กำลังสร้างคนไร้บ้านจะต้องออมเงินเพื่อมาสร้างต่อ เนื่องจากตั้งต้นโครงการให้จะให้เพียงโครงสร้างหลักๆ เท่านั้น การสร้างที่อยู่อาศัยเพื่อจะเป็นบ้านจึงเป็นกระบวนการที่ยาวนานกว่าจะหาเงินมาสำหรับการก่อสร้าง สำหรับคนไร้บ้านกว่าจะได้มีที่อยู่อาศัยเพื่อนำไปสู่ความรู้สึกว่ามีบ้าน

ให้เสา ให้ผนัง ผนังกันกลางเฉยๆ เนอะ แล้วก็โครงหลังคา กับ ส้วม ฝา กลาง กัน กลาง กับ ฝ้า ฝ้า ฝ้า ... หลังจากนั้นก็จะเป็นบ้าน ประสพการณ์ เสียค่าใช้จ่าย เยอะ บาน บาน ปลาย มัน แสน กว่า แล้ว ... แผง อะ ดี แต่ เรา ต้อง ออม ใจ ถ้า เรา ไม่ ออม ตอน ทุน กู้ ก็ ... แล้ว ก็ เงิน สม ทบ อี ก

พื หน้า (สัม พาย ณ์ , 25 มิถุนายน 2558)

สิ่ง ที่ หนั ก ใจ สำหรับ คน ไร่ บ้าน ที่ เข้า ร่วม โครงการ คือ เงิน ที่ จะ ต้อง สร้าง ต่อ เพื่อ ให้ เป็น ที่ อยู่ อาศัย ที่ จะ ทำ ให้ ตน เอง รู้ สึก ว่า เป็น บ้าน ขึ้น มา นอก จาก นี้ ที่ ชุม ชน ใหม่ นั้น การ เดินทาง ค่อนข้าง ไกล ซึ่ง เป็น อุป สรรค ต่อ การ ประกอบ อาชีพ เช่น กัน

ถึง เรา มี บ้าน ก็ ยัง ยาก อยู่ ที่ คุน ย์ ยาก อยู่ ทั้ง สอง ที่ เลย ที่ หนอง เรา ก็ พ่อ เรา มี บ้าน เรา ก็ ไป นอน พัก ที่ บ้าน พ่อ วัน อื่น ที่ เรา ไม่ ได้ ขาย ของ เรา ก็ มา นี้ เพราะ ไกล หนี ภัย หนี ภัย ที่ เรา จะ ไป ขาย ของ ได้

พื หน้า (สัม พาย ณ์ , 25 มิถุนายน 2558)

ผม คุย กับ พี่ น้อง แล้ว ถ้า คุน ย์ นี้ ปรึ บ ปรึ ง ใหม่ พี่ น้อง บาง คน อาจ จะ ไม่ ย้าย ไป อยู่ ที่ นั้น ... ถ้า จะ ไป สะ ดวก ก็ ต้อง รถ ไฟ จะ มี ชวง เข้า มี ด จาก เจ็ด ชุม ชน มา ที่ บาง กอก หนอง ตั้งแต่ เข้า มี ด ดี สี ดี ห้า ส่วน ชวง เย็น รถ ไฟ จะ หมด ประมา ณ หก โมง เย็น มี ด ๆ ก็ ต้อง นั ง รถ เมล์ แล้ว เหม มา แท ก ซี สาย 79, 123 แต่ ไม่ ถึง ต้อง ต่อ มอไซค์ ไป ประมา ณ สอง กิโลเมตร ... ผม ไป คุ มา คุ นะ อาจ จะ ไป ค้าง บ้าง อะ ไร บ้าง แต่ ถ้า งาน มัน ติด พั น เรา ก็ ต้อง ค้าง ที่ นี้ เพราะ ว่า ที่ นี้ มัน ยืน พั น ใจ ที่ หนอง อาจ จะ ไป ดู แล ค้าง เป็น ครั้ง เป็น คราว เพราะ งาน มัน ต่อ เนื่อ ง ... ก็ ยัง เป็น ปาก กระจ ิน อะ ก็ ยัง เห็น เจริ บ อยู่ คุ บาง คน เขา ไป ดู ที่ แล้ว เขาก็ ดี มัน หนี ภัย ความ เจริ ญ อีก สอง ปี ความ เจริ ญ อาจ จะ ถึง

ลุง แดง (สัม พาย ณ์ , 10 พฤษภาคม 2558)

วิถี ชีวิต ที่ พี่ น้อง คน ไร่ บ้าน ที่ อาศัย และการ ดำรง ชีวิต ที่ ผูก โยง กับ ความ เป็น เมือง เมือง มี สิ่ง ที่ ทำ ให้ คน ไร่ บ้าน สามารถ พัง พิง อาศัย ได้ ไม่ ว่า จะ เป็น ใน เรื่อง การ เดินทาง ด้วย ระบบ ขนส่ง สาธารณะ ที่ ประหยัด ที่ สามารถ เข้า ถึง แหล่ง งาน พื้นที่ ที่ เป็น แหล่ง ของ อาหาร (ฟรี และ รา คา คุ ก) เครือ ข่าย พี่ น้อง ที่ บอก ขาว ต่าง ๆ อย่าง การ แจก เงิน แจก ข้าว การ ขาย ของ มือ สอง และการ ค่า ขาย ใน ย่าน เมือง ต่าง ๆ การ อยู่ ไกล เมือง จึง เป็น เจ็ น ใจ จำ เป็น อย่าง ยิง ที่ จะ ทำ ให้ คน ไร่ บ้าน สามารถ พัง พาด ตน เอง และ อยู่ รอด ได้

สำหรับ พี่ อัด ชาย เป็น คน ที่ ลง มือ สร้าง บ้าน ด้วย ตน เอง เพราะ พี่ อัด ชาย และ พ่อ ของ พี่ อัด ชาย มี ทักษะ งาน ช่าง ทำ ให้ สามารถ สร้าง เอง โดย ค่อย ๆ สร้าง ไป ตาม กำ ลัง ของ ตน เอง

ภูมิใจ ว่า เรา มี บ้าน แล้ว ก็ มี บ้าน ให้ ลูก เรา ที่ สุป รรณ อย่าง นั้น ก็ ถือ ว่า ไม่ ไร บ้าน เรา นะ เป็น ของ แม่ เรา อย่าง นั้น มัน ถือ ว่า น้ำ พัก น้ำ แรง ของ เรา เรา ภูมิใจ เรา นอน ตาย ตา

หลับ ถ้าเราไม่อยู่เราก็ยังมีบ้านให้ลูกเรา ...เพราะซื้อขายไม่ได้ที่นี่ มันสืบทอดกัน
ได้ เราก็ต้องภูมิใจว่ากรุงเทพฯ เราก็มีบ้าน แต่ปูนนะมันเป็นของเราแต่เราก็ไม่ได้
ภูมิใจว่าเป็นของเราเป็นของแม่เรา ... ก็ภูมิใจว่าเป็นของเราร้อยเปอร์เซ็นต์เพราะ
เราผ่อน ไซ้ไหม น้ำพิกน้ำแรงของเรา เราสู้เราผ่อน ... (ในบ้านต้องมีอะไรบ้าง)
ก็ไม่มีอะไรมากหรอก คิดให้ลูก ปูกระเบื้องให้ลูกแค่นั้นเอง ... ให้ดูดีหน่อย
เมื่อก่อนแบบอยู่สนามหลวง เราก็ทำตัวให้มันขึ้นสูงหน่อย ไม่ต้องเวอร์มาก ดูให้
ปานกลาง อย่างชั้นต่ำก็มาอยู่ชั้นกลาง ... มันก็ยังมั่นคง เพราะมันยังมีมิติคิดใช้
ปะ มันไม่ใช่แบบนี้โล่งๆ เข้าไปหยิบ

พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ความภูมิใจของพี่ออดชายยังแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน โดยการเอาไป
เปรียบเทียบกับความเป็นคนไร้บ้าน

การมีบ้านนี่ถือว่า บางคนอย่างฉันยังไม่มีบ้านเหมือนพวกคนไร้บ้านเลยนะ บาง
คนนะ นี่คนไร้บ้านมีบ้านแล้ว ไซ้เปล่า บางคนยังไม่มีบ้านเลยนะ ... ก็จะทำบุญ
บ้านเลี้ยงไม่ต้องมาก แล้วทำเจียบๆ บอกมุสนิธิ บอกคนที่เรานับถือ ... เอาแค่
ง่ายๆ แค่ว่าเลี้ยงพระ 9 องค์ ... มีบ้านทั้งที พี่ก็ต้องทำให้ดี เราไม่ได้อยู่แค่วัน
เดียวเหมือนแคมป์อย่างงี้ นี่มันปักหลักแล้วเราก็ต้องทำให้เรามั่นคง ... พี่ก็ทำเอง
ด้วยน้ำพิกน้ำแรง ไม่ได้จ้างใครหรอกนะหลังนี้ ทำสองคนกับพ่อเอง พี่เลยภูมิใจใน
ว่าพี่ทำบ้าน ... เราภูมิใจว่าเราทำของเราเอง ไม่ต้องจ้างใคร

พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

เมื่อถามถึงลูกว่ามีความรักความผูกพันกับบ้านที่กำลังสร้างหรือไม่ พี่ออดชายก็
พูดว่า

รักดี ไม่รักได้ไง มีบ้านดีกว่ามาอยู่อย่างงี้ ถ้าอยู่อย่างงี้เราไม่ได้เป็นส่วนตัวของลูก
ไง พอลูกมีครอบครัวเดี่ยวก็ขยายไปสิ จริงเปล่า ถ้ามุสนิธิไม่ล้มชะก่อน ... ก็ไว้ให้
ลูกอย่างเดียว ที่พี่เอาไว้เนี่ย ตัวพี่มีที่ไปเยอะ ... ลูกพี่ก็ไม่ได้ให้ตอนนะ อยากรได้
อะไรได้ทุกอยาชนะ เพราะทำเขาเกิดมาแล้วต้องให้เขาสบาย พ่อลำบากข้างมัน
คิดงี้ ... ไม่อยากให้ลูกไปมองคนอื่น ไปโรงเรียนก็ให้ลูกวันละร้อยนะ ก็พี่สงสาร
ลูกไง กลัวมันมองตาคนอื่น ... พี่นึกถึงตอนที่จน ไปมองคนอื่นเขากิน แล้วยุคนั้นไป
ให้ยี่สิบสามสิบพอกินหรือ ค่ามอไซด์ก็สิบบาทแล้ว ละข้าวสามสิบ น้ำแก้วหนึ่ง
แล้วเด็กคนอื่นเขากินแล้วลูกเราไม่ได้กิน บาปอีก เลี้ยงลูกมาให้อดๆอยากๆ ยังไง
ก็ต้องเลี้ยงให้ดีไปเลย พ่อลำบากข้างมัน คิดในใจ ให้ลูกสบายก่อน แต่ฟลุคเป็น

คนขยัน ฟลุคกับฟิวเป็นคนแบบนี้แหละ พี่ถึงไม่ค่อยดีใจ รักลูกทุกคน ไม่เคยตีเลยซักแปะนึ่ง แต่แม่ตีบ่อย เขาโมโหร้าย

พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

การมีบ้านอีกครั้งยังเป็นเครื่องแสดงคุณค่าที่คนไร้บ้านซึ่งส่งผลต่อการมองชีวิตและการให้ความหมายตนเอง ดังนั้นการมีบ้านอีกครั้งสำหรับคนไร้บ้านจึงมีความหลากหลายและเมื่อมีบ้านอีกครั้งยังทำให้เราเห็นพลวัตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชีวิตที่ผ่านมาของคนไร้บ้าน

5.5.2.1 บ้าน เครื่องหมายของความสำเร็จในชีวิต

การมีบ้านยังแสดงให้เห็นถึงการบรรลุจุดหมายในชีวิตอย่างหนึ่งที่ทำให้รู้สึกว่าคุณชีวิตถูกเติมเต็มมากขึ้น “มาถึงขั้นนี้มีบ้านมีช่องแล้วเราก็ไม่ต้องไปทะเลาะทะเลาะยานสูง ไม่ต้องไปเวอร์มาก มันแค่นี้กำลังดี คนเราถ้ามันทะเลาะทะเลาะยานสูง มันก็ต้องมีคิบบันก็ต้องมีคอก ก็ต้องขอไปเรื่อย ใช้น้ำมัน ผมว่าตอนนี้กำลังดี แค่นี้แหละ เพราะไปขอเขามากก็เรื่องมาก” พี่ออดชาย (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558) การมีบ้านของพี่ออดมีความสำคัญเพื่อเติมเต็มชีวิตในมิติครอบครัวที่การมีบ้านถูกผูกโยงกับครอบครัว คืออนาคตของลูก

ในกรณีของคนโสดอย่างพี่ออดการมีบ้านเป็นการมีเพื่อแบ่งปันให้คนไร้บ้านอื่นๆ ในการเข้าอยู่ทะเลเบียนบ้านเพื่อเข้าถึงสิทธิต่างๆ และการมีบ้านของพี่ออดมีนัยยะของการแสดงถึงความสำเร็จในชีวิต และความเป็นส่วนตัวในการดำเนินชีวิตมากขึ้น

เป็นคนเข้าห้องน้ำลำบากนะ ถ้ามันแอบดูกันได้ เราเป็นผู้ชายเราก็ไม่เข้านะ เราก็อยากจะมีห้องน้ำอยู่ในบ้านส่วนตัว ... แล้วถ้าประสบความสำเร็จครั้งนึงอะก็คือบ้านมันวัดระดับคนก่อนเลย มีบ้านแล้วมีทะเลเบียนบ้านด้วย จึงขอหลังที่มีทะเลเบียนบ้านเพราะตอนเราทำบัตรเราไม่มีทะเลเบียนบ้านรองรับ เรามาบ้านเลขที่ 11/24 อะ ซึ่งเวลานี้มันเต็มแล้ว เล่มอะ คนยังรออยู่ เราก็จะใช้บ้านเราเป็นที่รองรับของคนที่เขาเดือดร้อนด้วย เพราะว่าทะเลเบียนบ้านไม่มีใครให้เข้าง่ายๆ หรือ

พี่ออด (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

5.5.2.2 บ้านเป็นเป้าหมายชีวิตที่ห่างไกลเกินไป

สำหรับผู้สูงอายุในศูนย์การมีบ้านเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก ส่วนใหญ่จึงตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการฯ ด้วยเงื่อนไขทั้งเรื่องอายุ และเงินออมที่ไม่สามารถส่งได้ อีกทั้งไม่มีครอบครัวที่จะมาร่วมช่วยกัน “เราก็บอกพี่เลี้ยงไปแล้วว่าเราออมไม่ได้ เพราะเราแก่แล้ว ถ้าพอ 30 ปีเราจะไปอยู่ถึงได้ยังไง ลูกๆ ก็มีบ้านของตัวเองกันหมดไม่มีใครอยากได้” ปานา (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2558)

ก็เนี่ยลุงถึงบอกว่าผู้สูงอายุอย่างลุง เขาคิดเหมือนลุงเยอะ เมื่อก่อนลุงตื่น จะมีบ้านของตัวเองให้ได้ ตอนนั้นไฟแรงมาก แต่พอลุงมาเจอสภาพ ร่างกายแบบนี้เข้า แล้วเจอวิถีทางที่เราเป็นแบบนี้แหละ ถ้าเรายังสามสิบ สี่สิบก็พอทำงานก่อสร้างได้ ยังพอมีกำลังผลักดันได้ ตอนนั้นมีนักข่าวจาก TPBS มั้งมาคุยกับลุงบอกหนูอายุสามสิบกว่าแล้ว ยังเก็บเงินไม่ได้เลย ไม่มีบ้านของตัวเองเลย พอพูดถึงลุงก็ว่ากูก็หมดแล้ว ไม่ได้แล้ว ชีวิตลุงก็ทก สิบแล้วคงไม่ได้แล้ว ความฝันลุงตอนนั้นก็แบบนี้ แต่พอมาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ จบเลย แต่ลุงไม่เคยท้อให้เด็กเห็นแล้วถอยนะ ลุงสู้ ตันลูกเดียว เพราะเอ็ง มีลูกไง อย่าคิดเฉพาะตัวเอง คิดถึงลูก แต่ลุงไม่มีใจ พอลุงไม่มี ลุงจะยังไ งก็ได้ไง ทีนี้ลุงเลยมาดันชุมชนใหม่คนไร่บ้านไง ... สายสองเนี่ยลุงไม่ไป ตอนแรกลุงอะตัวตั้งตัวตีเลยว่าจะไป แต่ทีนี้ลุงมีปัญหาสุขภาพไป ถ้าไป เนี่ยรายได้ก็ไม่สม่ำเสมอ สุขภาพเราก็อ่าแย แล้วเราต้องไปเป็นหนี้ อีก สามสิบปี ไม่รู้จะอยู่ถึงรีเปลา ถ้าอยู่ไม่ถึงก็เป็นการทิ้งภาระให้คนข้างหลัง อีก มันหลายเรื่องอะ แล้วสภาพร่างกายเราก็ไม่ได้ เลยไว้ก่อนดีกว่า อย่าง ตอนก็ 61 แล้ว ก็ให้คนที่มึนครอบครัวไปก่อน สมมติเราฟลุ๊ค สภาพร่างกาย ดีขึ้นมา เราอาจจะหาทำเลค้าขายเล็กๆน้อยๆ พอมิเงินมาวันละสอง สามร้อย ก็เข้าไปที่หลังดีกว่าไง

ลุงดำ (สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2558)

ฝั่งเป็นเยาวชนที่มีเงื่อนไขพิเศษคือ พี่เลี้ยงเป็นผู้ส่งเงินออมในการเข้าร่วม โครงการฯ โดยเลือกเป็นบ้านกลางเพื่อในอนาคตหากฝั่งต้องการอยู่กับเครือข่ายก็สามารถมาออมต่อ ได้ ภาพบ้านที่ฝั่งอยากมี

อยากมีบ้านที่มีคนที่หนูรักหนู มีพ่อ แม่ น้อง ประมาณนี้ มาอยู่รวมกันให้ หมดเลย เพราะหนูชอบอยู่รวมกันเยอะๆ บ้านก็ไม่ต้องหลังใหญ่มาก เพราะหนูชอบอยู่ที่แคบๆ แล้วถ้าอยู่ที่แคบๆ ก็จะไม่ค่อยกลัว แล้วยิ่งถ้า อยู่คนเยอะๆก็ไม่กลัวเลย ... ก็อยากอยู่แบบนั้นหนูอยากมีพื้นที่ปลูก ผักด้วย ... จะได้ทำผักกินเอง จะได้มีเพื่อนบ้านเยอะๆด้วย เพื่อนบ้านจะ ได้มาขอผักกิน” เงื่อนไขของฝั่งนอกจากเป็นเด็กไม่มีรายได้ของตนเอง และส่วนหนึ่งคือพ่อของฝั่งตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ เพราะพ่อของฝั่ง ไม่ได้ประกอบอาชีพเนื่องจากป่วยเป็นเอชไอวี “หนูก็ไม่อยากไป ไม่อยาก ไปคนเดียวเหมือนกัน หนูอยู่คนเดียวหนูก็จะกลัวมากขึ้นเพราะอยู่กับพ่อ

มาตั้งนานแล้ว ถ้าไม่อยู่กับพ่อก็จะยังงังไม่รู้ ... (ที่ชุมชนใหม่) ก็เป็นเหมือนห้องเช่าแหละ แต่ว่าเป็นส่วนตัวมากกว่า

ผึ้ง (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2558)

สำหรับผึ้งมีความชัดเจนเมื่ออธิบายถึงบ้านที่ชุมชนใหม่ ผึ้งนึกถึงโครงสร้างที่เป็นที่อยู่อาศัย เพราะการยังไม่ได้เข้าไปอยู่ในที่แห่งนั้นคงเป็นเรื่องที่จินตนาการยากกว่าที่แห่งนั้นจะเป็นบ้านในเชิงความรู้สึกได้อย่างไร ในวัยเด็กผึ้งเกิดก็อาศัยอยู่ในวัด แม้ว่าผึ้งจะไม่เคยได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากับครอบครัวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านที่ผึ้งให้ความหมาย แต่ผึ้งก็รู้สึกถึงบ้านที่ตนเองอยากมีที่มีครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตา เมื่อมาอยู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์แนบสนิทกับบ้านในอุดมคติของผึ้งก็รู้สึกได้ว่าเป็นบ้านได้ “บ้านเป็นเรื่องของความเข้าใจและความรู้ที่ก่อเกิดขึ้นจากตัวเรา ผู้คนอาจมีความรู้สึกกับบ้านได้ แม้ว่าพวกเขาจะไม่มีประสบการณ์หรือความทรงจำกับบ้าน” (Somerville, 1992, p. 530, as cited in Parsell, 2010, p. 169)

ในกรณีของพีตั๋ยยังลังเล เพราะความไม่แน่นอนของชีวิตในอนาคตได้จ้อง แต่ว่ายังสองจิตสองใจอยู่ ... มันไกล ... บ้านเดี่ยว แต่เป็นบ้านอย่างเดี่ยว ถ้าเอาก็ทำชั้นล่างก่อน ... ก็ออมอยู่ แต่หลังๆ มาเรามีปัญหาเรื่องเงินนิดหน่อย เราเลยขาดออมไปหน่อย เดือนนี้ก็เพิ่งจ่ายค่าเทอมเดือนหน้าก็ว่าจะออมต่อ ก็ขาดไปประมาณสี่เดือน ... (อยากไปอยู่ใหม่) ไม่อยาก มันไกล ต้องมีรถเข้าไปอย่างเดียว อนาคตเป็นไงไม่รู้ตั้งแต่ตอนนี้นันไกล ก็ไม่ได้อยากได้แต่ที่ต้องเอาเพราะว่าเดี๋ยวมันจะแบบใกล้ใกล้ก็กินต่าง เผื่อมันไปเจริญตอนหลังจะได้ไม่นึกเสียดายที่ไม่เอา ... แต่เราก็ไม่รู้ว่าลูกจะยังงัง แล้วชีวิตเรามันยืนยาวไปจนถึงผ่อนหมดไหม ... กลัวลูกไม่ผ่อนต่อ

พีตั๋ย (สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2558)

5.5.2.3 จากที่อยู่อาศัยจนเป็นบ้าน

สำหรับพีไก่ที่เคยรู้สึกว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นบ้าน แต่เมื่อได้ไปอยู่ในบ้านของตนเองแล้วก็รู้สึกว่า “บ้าน” ของตนเองมากกว่าบ้านที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ

(แล้วศูนย์นี้เป็นที่อยู่อาศัยหรือเป็นบ้าน) ผมว่าเป็นบ้าน (ตอนแรกก็เป็นบ้าน แล้วตอนนี้มีบ้านแล้ว) ก็เป็นศูนย์ (เพราะว่าบ้านเราย้ายไปอยู่นู่นแล้ว) ครับ ... (ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ทำให้คน) ตั้งหลักได้หลายคนแล้วนะ ออกไปได้ดีเยอะ แต่ผมก็ไม่กลับมาอยู่นะ อยู่ที่นู่นแล้ว ผูกพันกับที่นั่นแล้ว มาเที่ยวได้ ถ้าไม่จำเป็นเราก็ไม่นอนที่นั่นนะ เราหวังบ้านเรา

พีไก่ (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

ความหวังบ้านของพีโก่ และป้าอ้วน แสดงออกได้จากที่ผู้ศึกษาไปสัมภาษณ์พบว่าพีโก่ และป้าอ้วนไม่มีไฟฟ้าใช้ แต่ก็ไม่กลับไปอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ยอมทนร้อนอยู่ แม้ไม่มีพัดลมใช้ ตอนกลางคืนก็ยอมจุดตะเกียงอยู่กัน ห้องน้ำในบ้านก็ยังไม่จำเป็นต้องออกมาใช้ด้านนอก แต่ทั้งสองคนก็ดูมีความสุข ไม่ได้อยากกลับไปอยู่ที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แม้จะอยู่ลำบากไม่ค่อยสะดวกสบายเท่าที่ควร การมีบ้านของป้าอ้วนเป็นเรื่องที่ไม่คาดคิดมาก่อน

รู้สึกดีใจที่มีบ้าน ก็ไม่คิดมาก่อนว่าจะมีบ้าน คิดว่าเราอายุมากแล้วกลัวว่าเราจะผ่อนไม่ได้ กลัวว่าเดือนนึงที่จะต้องผ่อนทุกเดือนไม่ไหว ดีที่ตอนนี้ยังไม่ได้ติดไฟ ก็เลยไม่มีค่าน้ำค่าไฟ ตอนนี้ไม่มีใครเข้ามา เพราะมันกันดาร แต่ก็ดีกว่าบ้านนอก ที่นี้ไม่มีที่ท่ามาหากิน ตอนนี้มีรถไฟ ตอนเช้า 2 เทียว ตอนเย็น 2 เทียว ... บ้านตอนนี้ก็มีครบทุกอย่าง ชาติแต่ห้องน้ำ ถ้าเขารื้อออกไปเราจะไปเข้าที่ไหน ต้องรอกวตที่ 2 ต้องขอไปอีกที่อื่นเขาให้ที่ละแสน ตอนนี้อยู่แค่ห้องน้ำอย่างเดียวพอ ก็ขอแค่ได้กลับบ้านที่เดียว ขอแบบส้วมซึม นอกจากนี้ก็ไม่ได้อยากได้อะไรอีก ก็ไม่ได้อยากให้บ้านหลังใหญ่ขึ้นก็ไม่มีงบประมาณ

ป้าอ้วน (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

แม้ว่าบ้านที่อยู่จะมีความยากลำบาก และยังไม่พร้อมเท่าที่ควร แต่พีโก่ และป้าอ้วนก็เลือกที่จะอยู่บ้าน

ก็ที่พักเวลาเรากลับมาจากที่ทำงานเหนื่อยๆเราก็มีที่ให้พัก มีบ้านเราก็สบายใจ เมื่อก่อนเราคิดว่าไม่อยากมีบ้าน มีบ้านแล้วร้อนอยู่ไม่ติด มีบ้านก็ไม่มีความสุข ตอนนี้มีบ้านก็มีความสุข ออกไปทำงานพอได้กลับมาอนบ้านก็สบายใจ ออกไปนอนที่อื่นก็ไม่สบายใจ

ป้าอ้วน (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

ความสบายใจ และความสุขเป็นสิ่งที่บ้านให้ป้าอ้วน ซึ่งทำให้แม่ในทางกายภาพที่ต้องทนความไม่สะดวกสบาย และความลำบากกายบ้าง

บ้านคือวิมานของเรา จะยังงั้นคนเราก็ต้องมี ใครจะคิดเหมือนผมไหมผมก็ไม่รู้นะ มีบ้านผมก็ภูมิใจ สร้างมาด้วยตัวเอง ตั้งแต่เป็นผีสนามหลวงจนมาเป็นผู้เป็นคนได้ก็เพราะบ้าน จริงๆ ก็ได้มาจากศูนย์ก่อน เขาช่วยมาตลอด ทั้งๆที่ไม่ใช่ญาติพี่น้อง ทำไมเขาต้องมาดูแลเรา เราถึงเขาไม่ได้หรอกเนอะ มีไรก็ต้องช่วยกัน ไม่ใช่ว่ามีที่หลับที่นอน พอเขาชวนไปร่วมกิจกรรมที่ไหนก็ไม่ไปทั้งนั้น ถือว่ามีที่อยู่ที่นอนแล้วไม่ทำ คือว่าถ้าเราไม่มีเขา เราจะทำยังไง คงยังสัพพายกระเป่าบ้านอยู่สนามหลวง เมาเอ๋

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

การออกมาอยู่ที่ชุมชนใหม่เป็นเหมือนการนับหนึ่งของพีโก้ จากการอยู่
สนามหลวงที่ชีวิตเรียกได้ว่าติดลบ

ทีแรกมันมองไม่เห็นอนาคตนะบอกตรงๆ ตอนอยู่สนามหลวงอะ ถ้าผมไม่ได้
ได้มาอยู่จุดนี้นะ ชีวิตผมจะเป็นยังไงก็ไม่รู้แน่ อาจจะไปแล้วก็ได้ นอนก็
ไม่เต็มอิ่ม น้ำท่าก็ไม่ได้อาบ พอมาจุดนี้ก็โอโห รู้สึกว่าดีมาก แต่ทีแรกก็
กลัวใจ ใครจะมาให้เรา มันจะหลอกเราไปไหนไหม ... ผมชอบเรื่อยเปื่อย
ไม่อยากเครียด มาอยู่แบบนี้ไม่เครียดนะ แต่ถ้าอยู่สนามหลวงเครียด
เพราะมันไม่มีที่ไป ไม่มีที่หลับที่นอน หลับก็ไม่เต็มอิ่มเนอะ

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

พอมาอยู่ศูนย์ก็เปรียบเทียบกับว่าดีขึ้นมาจากติดลบจนมีค่าศูนย์ แต่การมี
บ้านคือชีวิตที่ดีขึ้นมาอีกจากศูนย์จนนับหนึ่ง

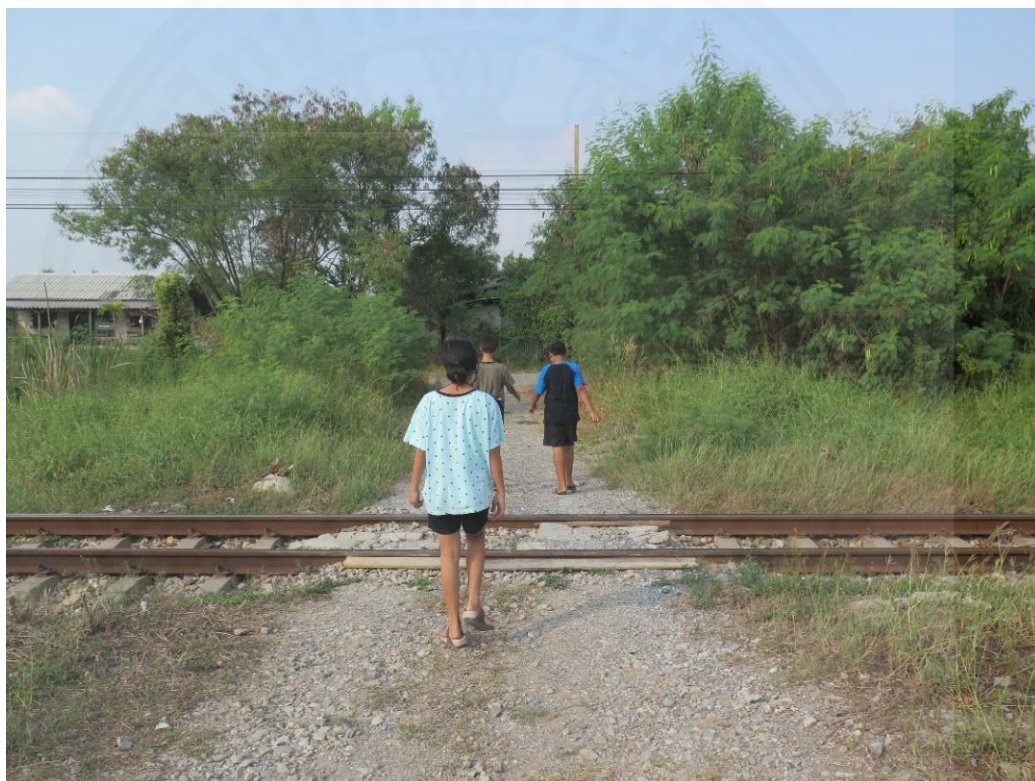
ผมว่ามันอยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ ใจมันบอกไม่ไกลหรอกถ้าเราตั้งใจไปอยู่ ถ้าเรา
พร้อมใจกันไปอยู่แล้ว แต่บางคนเขาว่าอยากได้ๆ พอไปเห็นที่อยู่ก็ไม่เอา
บ้าง อะไรมั่ง พุดง่ายๆ ก็เท่ากับว่าทุกวันนี้มีผมกับอ้อต้อยอยู่กันสอง
ครอบครัว เราก็พยายามหาอาชีพให้ทำ มาคุยกันว่าเอาอะไรดีใน
ชุมชนเนี่ย เลี้ยงนู่นไหม ทำนี่ไหม เขาก็หาอาชีพให้ทำนะ เขาอยากให้มี
รายได้ พวกเรานั้นก็ดี๊ เขาหาอาชีพให้ก็ไม่อยากได้กัน ดูแล้วไม่ค่อยโต
แต่ถ้าอยากอยู่แบบนี้ต่อไปก็ไม่ว่ากัน แต่ผมคนนึงอะไม่เอา เพราะเรา
เคยมาแล้วไง จากศูนย์ตอนนี้ต้องเป็นหนึ่งแล้ว จากเราไม่มีอะไรจะ จะอยู่
ศูนย์ไปเรื่อยๆก็ไม่ได้ อนาคตเราต้องมีอะไรสักอย่าง ตอนนี้อยู่ไม่รู้หรอก
... ตอนนี้อยู่ก็ใช้อยู่ ค่อยๆทำไปเรื่อยๆ ทางคุณโต้งเขาจะวางแผนให้
ทำสหกรณ์ร้านค้า ให้ใครดูแลสักคนนึง ถ้าเรามีอาชีพที่มั่นคงก็ดี ... จะว่า
สบายมันก็สบายนะ แต่มันยังไม่เต็มร้อย เราพอใจ ผมพอใจ

พีโก้ (สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2558)

การมีบ้านทำให้ชีวิตของคนไร้บ้านได้เติมเต็มขึ้นได้ทั้งในทางกายภาพ
และในทางความรู้สึกทางจิตใจ ไม่ว่าจะบ้านที่ที่ทำให้คนไร้บ้านบ้านรู้สึกว่าเป็นบ้านจะเป็นที่ศูนย์พักคน
ไร้บ้านๆ หรือบ้านที่ชุมชนใหม่ การมีบ้านสำหรับคนไร้บ้านอีกครั้งหลังจากต้องเผชิญชีวิตที่ไม่มีที่อยู่
อาศัย (บ้านอย่างที่คาดหวัง) ที่มาเป็นส่วนเติมเต็มชีวิต

บ้านในอุดมคติของคนไร้บ้านที่คนไร้บ้านวาดฝันไว้ได้เมื่อมีช่องว่างกับ
สถานที่ที่อยู่อาศัยมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้คนไร้บ้านเลือกที่จะออกจากบ้าน แต่การออกจากบ้านยังทำให้

บ้านห่างไกลจากบ้านในอุดมคติ ที่อยู่อาศัยอย่างพื้นที่สาธารณะได้สร้างประสบการณ์ให้คนไร้บ้าน การใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะได้ทำให้คนไร้บ้านมีประสบการณ์การความหมายของคำว่าบ้านซึ่งเป็นภาพตัวแทนของตนเอง การต้องถูกเรียกว่า “คนไร้บ้าน” จึงเป็นคำที่ส่งผลต่อความรู้สึกของพวกเขา เพราะในใจของพี่น้องๆ ในงานชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็น “บ้าน” ที่แม้อยู่ในพื้นที่สาธารณะก็ยังมีความรู้สึกคิดถึง โหยหา และอยากกลับไป (แต่กลับไม่ได้) เมื่อได้กลับมามี “บ้าน” ย่อมทำให้ความรู้สึกเปลี่ยนแปลงไป การยึดโยงกับบ้านที่ทำให้ตัวตนคนไร้บ้านมีคุณค่า และมีตำแหน่งแห่งที่อีกครั้งส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนไร้บ้านหลุดจากชีวิตที่อยู่รอดไปวันๆ ความหวัง ความฝัน และอนาคตริบหรี่ห่างไกล เป็นความหวัง โอกาส และชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต

ภาพที่ 5.44 ทางเข้าชุมชนใหม่คนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.45 ทางเข้าชุมชนใหม่คนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.46 บ้านของพี่ไก่อ และป้าอ้วน

ภาพที่ 5.47 บ้านของพี่ไก่อ และป้าอ้วน

ภาพที่ 5.48 โครงสร้างบ้านเดี่ยวที่กำลังสร้าง

ภาพที่ 5.49 ห้องประชุมรวมที่สร้างเป็นลักษณะบ้านดิน

ภาพที่ 5.50 ลักษณะบ้านรวม

ภาพที่ 5.51 บริเวณเล้าหมู และห้องน้ำ (ชั่วคราว)

ภาพที่ 5.52 พื้นที่ทำแปลงเกษตร

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง พลวัตความหมายคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน ทำการศึกษา ประสบการณ์ต่อบ้านของคนไร้บ้านที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงของชีวิต ตั้งแต่บ้านเดิมที่เลือกออกมา การอยู่อาศัยในพื้นที่สาธารณะ จนเข้ามาอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ และบางคนกำลังไปสู่การมีบ้านใน ครอบครัวของตนเอง โดยสนใจที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่างๆ นี้ว่าสัมพันธ์กับความหมายหลักของคำว่า “บ้าน” ใน 3 แง่มุมด้วยกัน ได้แก่ 1) บ้านในฐานะที่แสดงถึงอำนาจในการควบคุม และการจัดการ 2) บ้านในฐานะที่แสดงถึงความเป็นครอบครัว 3) บ้านในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งการแสดงความรู้สึก ตัวตน และความรู้สึกเป็นเจ้าของ เพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจว่า การได้อยู่อาศัยหรือครอบครองที่อยู่แบบต่างๆ นั้น ส่งผลต่อความเข้าใจและความหมายที่คนไร้บ้านให้กับบ้านในแต่ละมิติอย่างไร การครอบครองที่อยู่อาศัยทำให้คนไร้บ้านละทิ้งหรือเชื่อมต่อกับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร และในทางกลับกัน การละทิ้งหรือมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่งผลต่อแรงผลักดันที่ทำให้คนไร้บ้านสามารถ กลับไปมีบ้านได้หรือไม่อย่างไร

6.1 “คนไร้บ้าน” กับ “การมีบ้าน”

งานชิ้นนี้มุ่งนำเสนอว่า การออกมาเป็นคนไร้บ้านที่เกิดจากการสูญเสียบ้านในเชิง ความรู้สึก ไม่ว่าจะเกิดจากความผิดพลาดในชีวิตจนรู้สึกสิ้นไร้ศักดิ์ศรี ไม่อาจจากหน้ากลับไปบ้าน จนตัดสินใจเดินออกมา หรือจากความรู้สึกว่า ไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในครอบครัว ไม่มีที่ทางหรือ รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสายสัมพันธ์ในบ้าน การออกจากที่อยู่อาศัย (บ้านเชิงกายภาพ) ณ เวลานั้นจึงดู เป็นทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับคนไร้บ้าน งานศึกษานี้ยังต้องการเสนอด้วยว่า การจะกลับไปมีบ้านอย่าง มั่นคงได้อีกครั้ง ยังต้องการมากกว่าการสนับสนุนให้มีที่อยู่อาศัยในเชิงกายภาพ แต่ต้องมีการกอบกู้ ศักดิ์ศรีและตัวตนของคนไร้บ้าน อย่างน้อยก็ในระดับที่ทำให้เขากลับมามีความสัมพันธ์ทางสังคมกับ คนอื่นอย่างมีความหมายได้อีกครั้ง ทั้งนี้ความสัมพันธ์ที่ว่าอาจจะไม่ได้เป็นไปในรูปของครอบครัวที่มี พ่อ แม่ ลูก สามีหรือภรรยา เท่านั้น แต่การมีคนที่ไว้ใจ พึ่งพาอาศัยได้ก็มีส่วนอย่างสำคัญในการกลับสู่ สังคม และกลับไปมีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคงได้อีกครั้ง

ในงานวิจัยที่ผ่านมา เราพบว่า การไม่มีบ้านของคนไร้บ้านมีสาเหตุร่วมมากที่สุด คือ ความเปราะบางของสถาบันครอบครัว ที่มีสายสัมพันธ์ไม่แข็งแรงพอที่จะยึดโยงคนไร้บ้านเข้าไว้กับ ครอบครัวในเวลาที่มีปัญหา หรือเจอวิกฤติในชีวิต (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2552, น. 186) การออก

จากบ้านจึงเป็นมากกว่าแค่การเดินทางออกจากที่อยู่อาศัย แต่เป็นการยอมรับว่า รากเหง้าความสัมพันธ์ของครอบครัวไม่มีอยู่แล้ว

เมื่อออกมาอยู่ในพื้นที่สาธารณะ การที่ไม่ต้องยึดโยงตนเองเข้ากับความสัมพันธ์ทำให้คนไร้บ้านมีความเป็นปัจเจกสูง และมองชีวิตว่าเป็นแค่การมีชีวิตไปวันๆ การจะมีความหวังความฝันในอนาคตของตนเองจึงเป็นเรื่องยาก ส่วนหนึ่งความหวังและความฝันเหล่านั้นได้ล่มสลายไปพร้อมความสัมพันธ์ที่หลุดออกไป ตัวตนของพวกเขาที่เคยมีอยู่ในสายสัมพันธ์เหล่านั้นเต็มไปด้วยความรู้สึกด้อยค่า ไร้เกียรติ และไร้ศักดิ์ศรี การออกมาจากบ้านจึงเป็นการพยายามดำรงตัวตนท่ามกลางความแตกสลายของสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น

สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการอยู่ในพื้นที่สาธารณะของคนไร้บ้าน คือการนิยามความหมายใหม่ต่อบ้าน สำหรับคนจำนวนหนึ่ง เมื่อไม่ได้มองว่า “บ้าน” เดิมเป็นบ้านเพราะความสอดคล้องกับสภาพอุดมคติของบ้านที่ควรจะเป็นในความเข้าใจของคนไร้บ้าน ความยากลำบากในการอยู่อาศัยในพื้นที่สาธารณะได้เปลี่ยนความหมายต่อบ้านไปอีกชั้นหนึ่ง ในแง่ที่ว่า แม้ที่สาธารณะจะให้อิสระจากความรู้สึกถูกดูหมิ่น และด้อยค่า การรู้สึกมีอิสระที่จะทำอะไรได้ตามใจโดยไม่ถูกจับจ้อง แต่ชีวิตบนท้องถนน ก็มีความยากลำบากและนำไปสู่ความรู้สึกด้อยค่าในรูปแบบใหม่ จากตัวตนที่ถูกดูถูกกลับกลายเป็นการไม่มีตัวตน เช่นที่ปรากฏว่า คนไร้บ้านมักถูกเรียกว่า “ผี” หรือการลดตัวโดยเรียกพวกเขาว่า “คนจรจัด” ซึ่งคำว่า จรจัด ถูกใช้เรียกร่วมกับหมาที่อยู่ตามท้องถนน

การเข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นการทำให้คนไร้บ้านละทิ้งตัวตนความเป็นปัจเจกผู้ไม่สนใจสิ่งรอบข้าง สิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้คือ การที่คนไร้บ้านมีปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่มีความหมายในพื้นที่ดังกล่าว ความสัมพันธ์ใหม่ที่เกิดขึ้นทำให้พื้นที่แห่งนี้สามารถเป็น “บ้าน” ให้กับคนไร้บ้านกลุ่มนี้ได้ สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ทำให้คนไร้บ้านต้องมีความสัมพันธ์เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงทางสังคมกับผู้อื่นขึ้นอีกครั้ง สิ่งนี้เอื้อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนไร้บ้านในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ส่วนที่สำคัญคือ การสร้างอำนาจ (การทำกิจกรรมร่วมกัน การทำกิจกรรมทางสังคมต่างๆ การมีส่วนร่วมบริหารจัดการศูนย์พักคนไร้บ้านฯ) ให้คนไร้บ้านที่รู้สึกด้อยค่าว่าเขามีสิทธิและคุณค่าไม่ต่างกัน และไม่ต่างจากคนทั่วไป

เมื่อคนไร้บ้านเหล่านั้นกลับมาที่บ้านอีกครั้ง บ้านซึ่งมีส่วนทาบซ้อนกับบ้านในอุดมคติตามความเข้าใจของคนไร้บ้านทำให้คนไร้บ้านสามารถกอบกู้ และประกอบสร้างตัวตนขึ้นมาในบริบทใหม่ ตำแหน่งแห่งที่ในพื้นที่ความสัมพันธ์นี้ได้สร้างให้คนไร้บ้านรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีเกียรติ และศักดิ์ศรี นอกจากนี้การมีบ้านอีกครั้งยังเป็นอนาคตและความหวังในชีวิตที่จะไปสู่การจะมีบ้านที่ใกล้เคียงกับบ้านในอุดมคติของตนเองในชีวิตยิ่งๆ ขึ้น รวบรวมว่าเรามองเห็นเส้นทางในอนาคตที่จะก้าวเดินไป และเล็งเห็นว่าเส้นทางนี้เป็นถนนที่เดินไปได้ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทำให้คนไร้บ้านรู้สึกเติมเต็มในชีวิตมากขึ้นได้

จากการศึกษาเส้นทางชีวิตของคนกลุ่มนี้ ทำให้มองเห็นว่า คนไร่บ้านที่เคยเป็นกลุ่มที่ถูกมองว่าไม่สามารถมีชีวิตที่ดีขึ้นได้ด้วยความบกพร่องต่างๆ เมื่อมีโอกาสได้กลับเข้าสู่สังคมจากการมีที่อยู่อาศัยอีกครั้ง เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าบ้านสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับตัวตนของคนไร่บ้านได้ โดยทำให้พวกเขา รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและสามารถพัฒนาตัวเองจนสามารถพึ่งพาตัวเองได้

6.2 พลวัตคำว่า “บ้าน”

การศึกษาครั้งนี้ทำให้เราเห็นพลวัตของความเป็นบ้านที่คิมเบอร์ลี ดัฟวี (1985, p. 8) เสนอว่าบ้านเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการวิภาษวิธี (dialectics) จากประสบการณ์ในการอยู่ในพื้นที่หนึ่ง เราจะรับรู้ความรู้สึกถึงบ้านก็ต่อเมื่อเราออกจากบ้าน และไปปะทะสังสรรค์กับโลกภายนอก กระบวนการทั้งสองนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกต่อบ้าน และรู้สึกถึงบ้าน ดังนั้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีความหมายแข็งทื่อและตายตัว แต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทชีวิตที่เราประสบพบเจอ

ประสบการณ์ทำให้เราเห็นพลวัตของบ้านที่ไม่ตายตัว การนิยามบ้านเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่ที่เราอยู่ (ประกอบไปด้วยกายภาพ ความสัมพันธ์ ความรู้สึก การตอบสนองต่อชีวิต) กับบ้านในอุดมคติเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้เรารู้สึกว่าที่แห่งนั้นเป็นบ้านแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นความเป็นบ้านนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งขึ้นกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละช่วงชีวิต

บ้านในอุดมคติที่ถูกหล่อหลอมโดยสังคมเป็นกรอบกำหนดสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของคนไร่บ้าน การออกจากบ้านเพราะรู้สึกที่แห่งนั้นไม่ใช่บ้านจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนกระบวนการของประสบการณ์ที่ถูกเข้าใจโดยเปรียบเทียบกับภาพอุดมคติของความเป็นบ้าน จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตอบโต้ไปมาระหว่างตัวคนไร่บ้านและความคิดต่อบ้านในสังคมนั้นๆ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ประเด็นนี้ฉายให้เห็นชัดเจนที่สุดในกรณีของ “พื๊ด” ดังที่ได้กล่าวไป พื๊ดมักย้ายอยู่เสมอถึง “ความไม่เป็นบ้าน” ของบ้านเดิมที่เคยอยู่อาศัยร่วมกับพี่น้องเมื่อพ่อแม่ตายไป ตลอดจนพูดถึง “ความกลมเกลียว” ที่ควรต้องมีในบ้านซึ่งเป็นภาพสวยหรูที่ไม่น่าจะมีอยู่จริง การมีอุดมคติของบ้านที่เลิศหรูเกินไป ทำให้พื๊ดเข้าใจประสบการณ์ของตนในทางลบและเลือกเดินออกมาจากบ้าน

เมื่อเข้ามาอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้าน กระบวนการทาบซ้อนของความหมายบ้านในอุดมคติที่กล่อมเกลามาจากประสบการณ์ของการออกจากบ้าน การไม่มีที่อยู่อาศัย เมื่อเข้ามาอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านที่มีบริบทเฉพาะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่าบ้านที่แสดงให้เห็นพลวัตความหมายของบ้านที่เกิดจากการอยู่ในศูนย์พักคนไร่บ้านฯ โดยมีลักษณะเฉพาะในประเด็นดังนี้

6.2.1 ความเป็นครอบครัว

ความเป็นครอบครัวที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ นอกจากจะต่างจากครอบครัวที่เราคุ้นเคยที่เป็นความสัมพันธ์ทางสายเลือดแล้ว ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านที่มีความเทียบเคียงกับครอบครัวนั้น เพราะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในศูนย์พักเอื้อให้เกิดความทรงจำและอารมณ์ร่วมที่มาจากการใช้ชีวิตในสถานที่แห่งนี้มาเป็นเวลานานพอสมควร

ความเป็นครอบครัวเฉพาะในที่แห่งนี้ยังมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่เห็นถึงการยอมรับตัวตนซึ่งกันและกัน ซึ่งมาจากประสบการณ์ของการผ่านชีวิตที่มีจุดเปลี่ยนต้องกลายเป็นคนไร้บ้านเหมือนกันมีพื้นฐานของความเข้าใจแบบ “หัวอกเดียวกัน” ความเข้าใจเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้อยู่ร่วมกันได้ แม้จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบเรียบก็ตาม (การทะเลาะเบาะแว้ง ด่าทอ มีปัญหาชีวิตต่างๆ) สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อคนไร้บ้านยอมรับการมีความสัมพันธ์ในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ และได้นิยามว่าศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นบ้านของตนเอง เราอาจบอกได้ว่าเพราะสายสัมพันธ์ที่มีรูปแบบความเป็นครอบครัวในการอยู่ในพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้รู้สึกว่ที่แห่งนี้เป็นมากกว่าที่อยู่อาศัย)

6.2.2 “ลือค” ความเป็นส่วนตัวทางความรู้สึก

ด้วยพื้นที่ภายในศูนย์พักคนไร้บ้านมีสภาพทางกายภาพเป็นพื้นที่โล่ง ความเปิดโล่งมีลักษณะของความสาธารณะ (public) แต่ด้วยความยืดหยุ่นของการอยู่อาศัยทำให้คนไร้บ้านสามารถจัดสรรพื้นที่ที่มีความเป็นสาธารณะเข้าสู่พื้นที่ความเป็นส่วนตัว (private) ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกบ้านในมิติของความเป็นส่วนตัวที่เป็นความรู้สึกทางนามธรรมมากกว่าในเชิงกายภาพที่ต้องมีผนังปิดกั้นและประตูเข้า-ออกที่ชัดเจน

ความรู้สึกของความเป็นส่วนตัวที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ลือคช่วยทำให้มิติความเป็นส่วนตัวของบ้านทาบซ้อนในพื้นที่ที่มีลักษณะเปิดโล่งเห็นกันในทางกายภาพ ซึ่งลักษณะนี้นั้นเป็นลักษณะเฉพาะของบ้านในมิติความเป็นส่วนตัวของคนไร้บ้านที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ

6.2.3 ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง (sense of belonging)

ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ถูกนิยามว่าเป็นของเครือข่ายคนไร้บ้าน ซึ่งหมายถึงคนไร้บ้านไม่ว่าจะใครก็ตามมีสิทธิและสามารถเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกในเครือข่ายได้ การนิยามเช่นนี้ทำให้เมื่อคนไร้บ้านเข้ามาอยู่อาศัยก็จะถูกทำให้รู้สึกว่ศูนย์นี้ไม่ใช่ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่หากพวกเขาสามารถเชื่อมเข้ากับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ได้อย่างรู้สึกว่ตนเองมีสิทธิและความเท่าเทียมกับคนอื่นๆ ความรู้สึกนี้เป็นสิ่งทำให้เกิดความรู้สึกของบ้านที่รู้สึกว่เป็นส่วนหนึ่ง (sense of belonging)

ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง (sense of belonging) ที่เกิดในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ เป็นสิ่งที่แตกต่างจากบ้านที่พวกเขาเคยออกมา (ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่มาจากความเป็นครอบครัวทางสายเลือด) ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ถูกยึดโยงกับการเป็นส่วนหนึ่งของ

เครือข่ายคนไร้บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ที่คนไร้บ้านก้าวข้ามความเป็นปัจเจกและเชื่อมตนเองเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายคนไร้บ้าน

ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งจึงสามารถอธิบายว่าเหตุใดคนไร้บ้านบางส่วนจึงไม่ยอมเข้ามาอาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้าน ซึ่งบางครั้งมีการมองว่า เพราะมีคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่มานานเหมือนเจ้าถิ่นทำให้คนไร้บ้านใหม่ๆ ไม่สามารถเข้าไปอยู่อาศัยได้ ในแง่มุมนี้การศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นว่าพื้นที่ของศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ไม่ใช่เพียงของที่อยู่อาศัยทางกายภาพที่ใช้อาศัยหลับนอนและดำรงชีวิต แต่พื้นที่ดังกล่าวเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ การเข้าสู่พื้นที่ศูนย์พักคนไร้บ้านจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกลับมาสู่การมีสายสัมพันธ์ และมีสังคมอีกครั้ง ซึ่งแน่นอนว่ามีคนไร้บ้านบางส่วนที่ไม่ต้องการและไม่อาจจะปรับตัวเข้ากับเงื่อนไขนี้ได้ ดังนั้นศูนย์พักคนไร้บ้านจึงไม่สามารถรองรับความหมายในการดำรงอยู่ของพวกเขาได้

6.3 ข้อเสนอเชิงนโยบาย: การจัดการปัญหาที่อยู่อาศัยที่ต้องคำนึงถึงความหมายของคำว่าบ้าน

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทนำ ว่างานศึกษานี้ทำในศูนย์พักคนไร้บ้านที่ดำเนินการตามข้อเสนอจากงานวิจัยเรื่อง เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2546, น. 179-182) โดยงานศึกษานี้ทำขึ้น 13 ปีหลังจากงานชิ้นนั้น งานปัจจุบันจึงเท่ากับเป็นการประเมินผลจากการดำเนินงานตามงานวิจัยดังกล่าว ว่าสามารถทำให้คนไร้บ้านสามารถกลับไปมีบ้านอย่างยั่งยืนได้หรือไม่ ผลการศึกษาพบว่าการจัดให้มี “บ้านทางผ่าน” ที่มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตคนไร้บ้านที่อยู่ใกล้แหล่งงานในเมือง มีความปลอดภัยและมีอิสระ สามารถทำให้คนไร้บ้านบางส่วนสามารถตั้งหลักชีวิตได้จนสามารถออกไปเช่าบ้านของตัวเอง อีกบางส่วนสามารถกลับคืนสู่ครอบครัวได้ แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของการทำงานทำให้ มพศ. ไม่ได้เก็บบันทึกกรณีแบบนี้ไว้ ผลเชิงรูปธรรมเช่นนี้เชื่อได้ว่าเป็นผลมาจากการจัดการที่เอื้อให้คนที่อยู่อาศัยจัดการชีวิตของตนเองได้มากกว่า ความอิสระที่ให้แก่คนไร้บ้านทำให้เกิดรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ที่คนไร้บ้านสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมในการอยู่ร่วมกันที่เอื้อให้เกิดความรู้สึกถึงบ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ดังกล่าวด้วย

ภาพการแก้ไขโดยภาครัฐในอดีต มักทำการแก้ไขที่เห็นผลแบบทันทีทันใด เช่น การพาคนไร้บ้านไปอยู่ในสถานสงเคราะห์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น แต่การแก้ปัญหาแบบนี้มักไม่ยั่งยืน เพราะไม่ได้ทำให้คนไร้บ้านกลับมา มีสายสัมพันธ์ทางสังคม เริ่มมองเห็นตัวตนและที่ยืนของตัวเอง จนมีความรู้สึกอยากมีบ้าน ตรงกันข้าม ผู้ศึกษาพบจากการประสบการณ์ที่ได้ศึกษาคนไร้บ้านว่า การสงเคราะห์ในลักษณะดังกล่าวกลับยิ่งไปตอกย้ำภาพเชิงลบของที่พักอาศัย ว่าเป็นการถูกจำกัดอิสรภาพทั้งในทางกายภาพ และในทางความรู้สึกสร้างความอึดอัดและไม่สบายใจ

สภาพดังกล่าวแตกต่างจากการจัดการการอยู่อาศัยภายในศูนย์พักคนไร้บ้าน ที่ให้สิทธิผู้พักอาศัยในการจัดการที่อยู่อาศัยร่วมกัน ที่นอกจากจะทำให้คนไร้บ้านรู้สึกมีอิสระภาพ มีตัวตน มีความเชื่อมั่นว่าสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้แล้ว การได้ร่วมกันจัดการยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ทุกคนรู้สึกมีอำนาจร่วมกัน มีสิทธิเท่าๆ กัน ไม่มีลำดับสูงต่ำทางอำนาจที่เข้ามาจัดการชีวิต เป็นการทำให้ความรู้สึกของการได้จัดการชีวิตของตนเองในพื้นที่ แม้จะเป็นไปอย่างไม่ราบรื่นหรือเป็นระเบียบเรียบร้อย คือ มีทะเลาะระหว่างกันบ้าง นิินทา ไม่พอใจกัน ชาวของสภปรกบ้าง ทุกคนก็ได้ปรับตัวร่วมกันดำรงความสัมพันธ์กันไปได้ และทำให้เกิดศูนย์พักคนไร้บ้านๆ ที่มีลักษณะเฉพาะที่สร้างคุณค่าให้แก่ตัวตนคนไร้บ้าน

สิ่งที่เกิดขึ้นในศูนย์พักคนไร้บ้านประการหนึ่งที่สำคัญคือ การเข้ามาอยู่อาศัยในศูนย์พักคนไร้บ้านๆ ของคนไร้บ้านบางส่วนเกิดความรู้สึกว่าสถานที่แห่งนี้เป็นบ้านซึ่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทำให้คนไร้บ้านละทิ้งตัวตนของตนเองที่ปฏิเสธสังคม ให้กลับเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ดังกล่าวอีกครั้ง

นัยยะเชิงนโยบายจากงานศึกษานี้จึงเป็นว่า ลำพังเพียงการจัดการให้คนไร้บ้านมีที่อยู่อาศัย ไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาคนไร้บ้านอย่างยั่งยืนถาวร เพราะการเป็นคนไร้บ้านมักแยกไม่ออกจากความรู้สึกถูกปฏิเสธจากสังคม ซึ่งส่งผลให้คนไร้บ้านเองเลือกที่จะแยกตัวออกจากสายสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความหมายเสียเอง เพื่อปกป้องตัวตนที่ยังเหลืออยู่แม้จะเพียงน้อยนิด เช่นเดียวกับที่ปรากฏในงานศึกษาทั้งหลายของเออร์วิง กอฟฟ์แมน ในแง่นี้การจะทำให้คนไร้บ้านกลับไปความหวังกับการมีบ้าน กลับสู่สังคม ซึ่งหมายถึงการกลับไปมีบ้านอย่างยั่งยืนได้จริงๆ นั้น จำเป็นจะต้องจัดการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผ่านการจัดศูนย์พักที่คนไร้บ้านมีอำนาจในการควบคุมจัดการ มีโอกาสในการได้ทำงานร่วมกัน จนมีความเชื่อมั่นในสังคมผ่านการมีความสัมพันธ์ในแนวราบ ที่ไม่ทำให้เขารู้สึกไร้ค่า หรืออยู่ภายใต้อำนาจที่มาจัดการฝ่ายเดียว กระบวนการนี้แม้จะใช้เวลา และอาจจะไม่ได้ผลกับคนไร้บ้านทุกคน แต่ผู้วิจัยเห็นว่า งานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่า นำไปสู่การทำให้คนไร้บ้านกลับมาที่มีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคงถาวรได้มากกว่า และนำไปสู่การเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่มีความหวังได้อีกครั้งหนึ่ง

6.3.1 ที่พักอาศัยแบบเปิด (open shelter) ที่จัดบริการโดยรัฐ

สำหรับที่พักชั่วคราวอย่างบ้านอิมใจและบ้านมิตรไมตรี จากการศึกษาครั้งนี้พบว่ายังมีเงื่อนไขบางส่วนที่ไม่ตอบสนองการดำเนินชีวิต อย่างการไม่สามารถเก็บของได้ การเข้า-ออกไม่อิสระซึ่งมีผลต่อคนไร้บ้านในกลุ่มที่เป็นคนไร้บ้านถาวร¹ เพราะคนไร้บ้านกลุ่มนี้ประกอบอาชีพที่ไม่ได้มีวิถีชีวิตการเลิกงานตามเวลาราชการตามเงื่อนไขของที่อยู่อาศัยรายวันของรัฐ เมื่อเลิกงานดึกคนไร้บ้านจึงไม่สามารถเข้าไปอยู่ในที่พักอาศัยรายวันของรัฐได้

นอกจากนี้การเข้าไปอยู่ในสถานพักพิงของรัฐมีเงื่อนไขทั้งในเรื่องเวลาที่จะอยู่อาศัย การต้องแสดงตัวตนว่าเป็นคนไทยโดยใช้บัตรประชาชนเพื่อให้สามารถใช้สิทธิในการเข้าอยู่อาศัย ทำให้คนไร้บ้านบางส่วนที่ไม่มีบัตรประชาชนไม่กล้าเข้าใช้บริการ

แต่สำหรับคนไร้บ้านบางส่วนที่ยังไม่เป็นคนไร้บ้านถาวร ยังมีโอกาส และวิถีชีวิตที่จะสามารถก้าวพ้นการเป็นคนไร้บ้านได้ง่ายกว่าคนไร้บ้านถาวรซึ่งมีข้อจำกัดในชีวิตมากกว่า เช่นเป็นผู้สูงอายุ ไม่มีญาติ เคยต้องโทษ ติดเหล้า ไม่ทักษะอาชีพพอ เป็นต้นการเริ่มเป็นคนไร้บ้านชั่วคราวยังไม่สัมผัสภาระมากนักในการดำรงชีวิต เพราะมีโอกาสในการหางานทำได้มากกว่า ส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงานสามารถขายแรงงานได้อยู่ ทำให้ยังไม่ต้องใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะตลอดเวลา มีบางช่วงที่มีงานทำก็สามารถหาที่อยู่อาศัยเพื่อนอนหลับ อาบน้ำ คนไร้บ้านกลุ่มนี้จะมีสภาพทางกายภาพไม่มอมแมมมากนัก การมีที่พักรายวันของรัฐเหล่านี้ก็สามารถช่วยให้หลุดจากสภาพที่จะกลายเป็นคนไร้บ้านถาวรได้

ถึงแม้จะมีการพยายามจัดที่อยู่อาศัยอย่างหลากหลายเพื่อให้ความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไร้บ้านที่มีอยู่ แต่เราไม่อาจปฏิเสธว่าในพื้นที่สาธารณะนั้นยังมีคนที่สมัครใจและให้นิยามบ้านที่สอดรับในพื้นที่สาธารณะมากกว่าการอยู่ในพื้นที่ที่อยู่อาศัยอื่นๆ ซึ่งการเอื้อให้คนกลุ่มนี้มีชีวิตที่ไม่เลวร้ายมากนักเป็นเรื่องหนึ่งสำคัญ อย่างการจัดให้มีห้องน้ำเพื่อทำความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้า การรักษาพยาบาล อาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ซึ่งในส่วนนี้เครือข่ายคนไร้บ้านและ

¹โครงการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านถาวร นิยามคนไร้บ้านถาวรไว้ ดังนี้ ผู้ที่ที่พักอาศัยในที่สาธารณะโดยมีเจตนา และมีพฤติกรรมกรอยู่อาศัยในพื้นที่ซึ่งคนกลุ่มนี้ไม่มีความสามารถที่จะเข้าถึงที่อยู่อาศัยในรูปแบบใดๆ ได้ ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นบ้านมาตรฐาน หรือบ้านในสลัม ไม่สามารถจ่ายค่าเช่าตามราคาตลาด ไม่ว่าจะเป็นอพาร์ทเมนต์ หอพัก หรือห้องเช่าราคาถูกรายวัน จึงต้องหลบนอนตามที่สาธารณะหรือหน้าตึกอาคาร (สนามหลวง ใต้ทางด่วน สถานีขนส่ง) ทั้งนี้ไม่รวมคนเดินทาง คนงานทำที่อาจจะนอนพักค้างคืนชั่วคราว เมื่อได้งานทำมีรายได้ ก็ไปเช่าที่พักเป็นของตนเอง หรือผู้ที่มาหางานทำตามฤดูกาล เช่น เมื่อหมดหน้าทำนาก็มาเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองและกลับไปเมื่อถึงฤดูทำนา คนขอทานที่มีหลักแหล่งที่พักในชุมชนไม่นับว่าเป็นคนไร้บ้าน

มูลนิธิกระจกเงาก็พยายามที่จะทำงานในส่วนนี้ และมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะเชื่อมกลไกงานของภาครัฐเข้ามาร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

6.3.2 ข้อเสนอต่อการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านในระยะยาว

ในระยะยาวสิ่งที่ภาครัฐควรจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านนั้น ส่วนหนึ่งคือการจัดการที่ดินเพื่อจัดให้มีที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสอดคล้องกับการประกอบอาชีพ คือ อยู่ในเมืองที่มีแหล่งงาน มีขนส่งสาธารณะราคาถูกระยะสั้น การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยแบบดังกล่าวสามารถจัดให้มีรูปแบบของการเช่าระยะสั้น (รายวัน/รายเดือน) ระยะกลาง (รายปี) และระยะยาว (มากกว่า 5 ปีขึ้นไป) เพื่อให้คนจนสามารถเข้าถึงได้ หากเป็นรูปแบบการซื้อเพื่อเป็นเจ้าของก็จะเป็นภาระทำให้ไม่สามารถแบกรับไหว การจัดสรรพื้นที่ดังกล่าวจะทำให้เกิดทางเลือก และช่วยรองรับคนจนที่เข้ามาทำงานในเมืองหรือคนจนในเมืองซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะเป็นคนไร้บ้านในอนาคตได้

สำหรับที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้านที่ต้องการมีที่อยู่อาศัยเพื่อตั้งหลักชีวิต การจัดให้มีศูนย์พักคนไร้บ้านฯ ในงานชิ้นนี้เป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้คนไร้บ้านสามารถลุกขึ้นมาจัดการชีวิตของตนเองได้ ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในตอนนี้คือ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องรวมทั้งคนภายนอกที่เห็นศูนย์พักคนไร้บ้านฯ มีความคาดหวังว่าเมื่อคนไร้บ้านฯ เข้าสู่ศูนย์พักคนไร้บ้านฯ แล้วจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตไปสู่การมีที่อยู่อาศัย (บ้าน) ตามที่เราคุยเคย แต่ในความเป็นจริงการอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านฯ นั้นทำให้คนไร้บ้านรู้สึกว่าเป็นบ้านเพราะสามารถดำเนินชีวิตด้วยตนเองได้แล้ว นอกจากนี้การออกไปมีที่อยู่อาศัยของตนเอง (บ้าน) ด้วยเงื่อนไขของราคาที่อยู่อาศัยไม่ว่าจะเป็นการซื้อ หรือการเช่า ก็มีราคาที่สูงเกินกว่าคนไร้บ้านจะแบกรับไหว งานชิ้นนี้พยายามแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของศูนย์พักคนไร้บ้านที่เป็นบ้านรูปแบบหนึ่งที่สามารถรองรับชีวิตคนไร้บ้าน และมีคุณค่าในแง่ทางจิตใจที่ทำให้คนไร้บ้านสามารถลุกขึ้นยืนได้อย่างมีศักดิ์ศรี อีกทั้งยังร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำประโยชน์ให้แก่สังคม

รายการอ้างอิง

หนังสือ

- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2552). *โลกของคนไร้บ้าน*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย. (2555). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สายพิณ ศุภุทธมงคล. (2545). *คู่มือคน: อำนาจและการต่อต้านชัดเจน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักคุ้มครองสวัสดิภาพชุมชน. 2551. *รายงานผลการสำรวจข้อมูลคนเร่ร่อนทั่วประเทศ ปี 2551*. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- อัจฉรา รัญจวนธรรม และอนุสรณ์ อำพันธ์ศรี. (2557). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้ใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ: คนไร้บ้าน และผู้ป่วยข้างถนน พ.ศ. 2558 – 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

วิทยานิพนธ์

- ธนากร ยุทธพลนาวิ. (2553). *การพัฒนาระบบบริการสำหรับคนไร้บ้าน: ศึกษากฎเกณฑ์การให้บริการของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2546). *เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- วราลี ธีมิวิสุทธีวรการ. (2551). *ศูนย์พัฒนาอาชีพสำหรับคนไร้บ้าน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาสถาปัตยกรรมหลัก.
- ศุภีมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ. (2530). *กระบวนการกลายเป็นหมอนวด: กรณีศึกษาหญิงบริการในสถานบริการ อบบ นวด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย. (2558). ข้อมูลประกอบการนำเสนอมาตรการการสนับสนุนความมั่นคงในที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับคนเร่ร่อนไร้บ้าน และคนยากจนทั่วไปที่ไม่มีศักยภาพเพียงพอในการเข้าถึงเกณฑ์ปกติของโครงการบ้านมั่นคง [word document].
- อัจฉรา รักยุติธรรม. (2555). โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนานวัตกรรมศูนย์พักคนไร้บ้าน [word document].
- มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย. (2555). โครงการพัฒนาศักยภาพ และคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านถาวร [word document].
- มูลนิธิอิสรชน. (2556, January 31). รายงาน: (ว่าที่) ผู้ว่าอยู่ไหน? ผลสำรวจ “ผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ” ทั้งหมด 2,846 คน. สืบค้นจาก <http://prachatai.com/journal/2013/01/45038>
- อัจฉรา รักยุติธรรม. (2553, February 8). รายงาน 'localtalk' : 'ไร้บ้าน เพราะบ้านไม่ใช่ 'บ้าน'. สืบค้นจากจาก <http://prachatai.com/journal/2010/02/27649>

Journal

- Barrett A. Lee, Kimberly A. Tyler, & James D. Wright. (2010). The New Homelessness Revisited. *Annual Review of Sociology* 36, 501-521. DOI: 10.1146/annurev-soc-070308-115940
- Barry A. Garst, Daniel R. Williams, & Joseph W. Roggenbuck. (2010). Exploring Early Twenty-First Century Developed Forest Camping Experiences and Meanings. *Leisure Sciences*, 32, 90-107. DOI: 10.1080/01490400903430905
- Camelton Parsell. (2010). Home is Where the House is: The Meaning of Home for People Sleeping Rough. *Housing Studies*, 27(2), 159-173. DOI: 10.1080/02673037.2012.632621
- Csikszentmihalyi, M., & Rochberg-Halton, E. (1981). *The meaning of Things: Domestic Symbols and the Self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Depres C. (1991). The meaning of home. *The Journal of Architectural and Planning Reserch*, 8(2), 96-115. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/43029026?seq=1#page_scan_tab_contents

- Dennis P. Culhane & Vincent Kane. (2013). Homelessness Research: Shaping Policy and Practice, Now and Into the Future. *American Journal of Public Health Supplement*, 103(2), 181-182. DOI: 10.2105/AJPH.2013.301728
- Dittmar H. (1992). *The Social Psychology of Material Possessions: To Have is To Be*. New York: St. Martin's Press.
- Hayward J. (1977). Psychological concept of home. *HUD Challenge*, 1977, 213-227.
- Joan W. Scott. (1991). The Evidence of Experience. *Critical Inquiry*, 17(4), 773-797. DOI: 10.1086/448612
- Kimberly Dovey. Home and Homelessness. *Home Environments*, 8, 33-64. Retrieved from <http://www.asu.edu/courses/aph294/total-readings/dovey%20--%20homeandhomelessness.pdf>
- Marie-Claire Richer. (2000). Understanding beliefs and meanings in the experience of cancer: a concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 32(5), 1108-1115. DOI: 10.1046/j.1365-2648.2000.01581.x
- Moore B. (1984). *Privacy*. London: M.E. Sharpe.
- Salih Ruba. (2001). *New Approaches to Migration. Transnational Communities and the Transformation of Home*. London: Routledge.
- Suander P. (1990). *A Nation of Home Owners*. London: Unwin & Hyman.
- Suzanne Fitzpatrick & Nicholas. (2012). The Statutory Homelessness System in England: A Fair and Effective Rights-Based Model?. *Housing Studies*, 27(2), 232-251. DOI: 10.1080/02673037.2012.632622
- Tomas Annabel & Dittmar Helga. (1995). The Experience of Homeless Women: An Exploration Of Housing Histories And The Meaning Of Home. *Housing Studies*, 10(4), 493-515. DOI: 10.1080/02673039508720834
- Tuan Y. (1997). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวญาณิกา อักษรนำ
วันเดือนปีเกิด	13 มกราคม 2532
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2554 : ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ทุนการศึกษา	ปีงบประมาณ 2558: โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ รุ่นที่ 11

ผลงานทางวิชาการ

ญาณิกา อักษรนำ. (2559). พลวัตความหมายของคำว่า “บ้าน” ของคนไร้บ้าน : กรณีศึกษาศูนย์พักคนไร้บ้านโดยมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย. *ไทยคดีศึกษา*. 13(2).